

Intrigantan, bogat i uzbudljiv roman
autorice bestselera KRV CVIJEĆA

Anita Amirrezvani

JEDNAKA SUNCU

PONESI ME
NA PLAŽU

PROFIL
bestseller

Jednaka suncu

Anita Amirrezvani

Naslov originala: Equal of the Sun

Scan i obrada: Ginger & GlitterBaby

www.balkandownload.org

Anita Amirrezvani

Jednaka suncu

"*Jednaka suncu* izvrstan je politički roman, bogat detaljima i intrigama, ali također i promišljena studija o sjecištu spola i moći."

Historical Novel Society

"Ovo je roman koji se ne ispušta iz ruku. Nadajmo se da će Anita Amirrezvani napisati još mnogo priča koje bacaju svjetlo na nevjerojatnu iransku povijest."

The Washington Post

"Majstorski istkano."

Kirkus Review

"Priča puna intriga i obrata... čije se urote i umorstva unutar obitelji mogu mjeriti s onima u *Igri prijestolja*."

San Francisco Chronicle

"Živopisan portret zemlje u žaru promjena i iznimne žene u njihovu središtu."

San Jose Mercury News

"Amirrezvanin Iran šesnaestoga stoljeća svijet je jednako zamršen kao Shakespeareov London, koji vrvi intrigama, strašću i bezakonjem, svijet gdje inteligentna mlada kraljevna, koja žudi za moći što joj je kao ženi uskraćena, i sluga čija je žudnja toliko neumoljiva i snažna da ga zamalo uništi, sklope očajničku pogodbu u želji da upravljaju vladom i sudbinom cijele zemlje te tako otkriju najveću ljubav i najveću tugu. U ovome nevjerojatnom romanu Anita Amirrezvani podsjeća nas na ono što sva ljudska srca moraju podnijeti i što se sve moraju usuditi. *Jednaka suncu* roman je kojemu ne možete odoljeti."

Jonis Agee, spisateljica

"Zadivljujući povijesni roman o pradavnoj Perziji, bajka univerzalna odjeka, *Jednaka suncu* priča je o ljubavi i ambiciji, odanosti i intrigama te vječnoj patnji srca – i kraljevstva – u ratu sa samim sobom."

Gina Nahai, spisateljica

"Ambiciozna, vješto napisana povijesna priča... Zamislite dvor u vrijeme vladavine Tudora pa to pomnožite s deset."

Book Page

**Za moje roditelje
i
za sve nalik Kaveu**

PROLOG

Svetoga mi Kurana, na svijetu nikad nije bilo žene kao što je Parihan hanum. Kraljevna po rođenju, s četrnaest godina već je bila odličan strateg, neobuzdana i nagla, ali veličanstvena držanja; vrsna u streličarstvu, iznimno velikodušna kad treba udijeliti milostinju, zaštitnica prostitutki; pjesnikinja neuobičajene finoće, šahova najpouzdanija savjetnica i vođa svome narodu. Pretjerujem li, kao dvorski povjesničar što piše kičene hvalospjeve vođi, u nadi da će biti nagrađen počasnom odorom koja znači i viši položaj? Uvjeravam vas da me ne čeka takav dar: ja sam čovjek bez zaštitnika.

Dvojio sam bih li uopće započeo taj posao jer nisam ni biograf niti povjesničar. Ipak, unatoč opasnosti, neznanje ljudi oko mene tjera me da zapišem istinu o kraljevni. Ne učinim li to, njezina će priča biti iskrivljena ili predstavljena tako da postane oruđe onih u čijim je rukama moć. Dvorski povjesničari navode samo najpoznatije činjenice o tome kako su žene kraljevske krvi predvodile vojske u bitku, svrgavale šahove, ubijale svoje neprijatelje i gurale svoje sinove na položaje moći. Zabranjeno im je izravno promatrati živote tih žena pa se, stoga, moraju oslanjati na glasine i maštu.

Kao Parin najbliži sluga, ne samo da sam je imao priliku promatrati na djelu nego sam i izvršavao njezine zapovijedi. Ne uspijem li zabilježiti njezinu priču, kad umrem, sve što znam o njoj nestat će sa mnom. No moram nastaviti u najvećoj tajnosti. Padne li ova knjiga u pogrešne ruke, moglo bi me to stajati glave jer počinio sam čudovišna djela i pogreške koje radije ne bih otkrivao – premda, doduše, koji čovjek nije? Čovjek je po samoj svojoj prirodi nesavršen. Čuje samo ono što njegove uši žele čuti; samo Bog zna apsolutnu istinu.

Kad bolje razmislim, možda ipak malo pretjerujem kad kažem da Pari nije bilo ravne. Dinastija iz koje potječe iznjedrila je mnoge hrabre žene, počevši od njezine bake Tađlu hanum Mavsilu, koja je pomogla postaviti na prijestolje svoga desetogodišnjeg sina Tahmaspa; zatim njezine tete Mahin Banu, koja je bila Tahmaspova savjetnica do svoje smrti. Pari je tada već imala četrnaest godina i dovoljno mudrosti da zauzme Mahin Banuino mjesto i da svomu ocu Tahmaspu bude savjetnica – neosporavana, moćna i na višem položaju od svih njegovih žena – sve do njegove smrti gotovo četrnaest godina poslije. Ali Parina su djela zasjenila sve njezine prethodnice, a njezina odvažnost nije poznavala granice.

Kad razmišljam o njoj, ne sjećam se samo njezine moći, nego i strastvene ljubavi prema poeziji. I sama je bila pjesnikinja, a pjesnike kojima se divila obasipala je srebrom, brinući se da na njihovu stolu uvijek bude kruha i soli. Pročitala je sve klasike i mnoge je dugačke ulomke znala naizust. Od svih zbirki poezije, jednu je ipak voljela najviše: *Šahnamu* ili *Knjigu šahova*, u kojoj je veliki pjesnik Firdusi opisao strasti i borbe stotina iranskih vladara. U vrijeme kad sam joj služio, jedna od priča iz te knjige – ona o uzurpatoru Zahaku i junaku Kaveu – bila je vodilja našim mislima, usmjeravala naša djela, čak nam se i uvlačila u snove, do te mjere da sam se katkad znao zapitati nije li to priča o nama. Za njom smo posezali kad nam je trebao savjet, nad njom lili suze očaja, iz nje na kraju crpili utjehu. I dalje mi je vodilja, dok slavim Pari za dobrobit budućih naraštaja.

PRVO POGLAVLJE

Novi zadatak

Prema Firdusiju, Džamšid je bio jedan od prvih velikih civilizatora čovječanstva. Prije mnogo tisuća godina, naučio je proći ljude isprestati niti i istkati tkaninu, ispeći glinu u cigle za gradnju nastambi i izrađivati oružje. Nakon što ih je podijelio na obrtnike, poljodjelce, svećenike i ratnike, svakoj je skupini pokazao što mora raditi. Kad su naučili, Džamšid im je otkrio najslada blaga ovoga svijeta: gdje u zemlji naći dragulje, kako miomirisom ukrasiti tijelo i kako proniknuti u tajne ljekovita bilja. Za njegove tristogodišnje vladavine svega je bilo u izobilju, a svi su mu željno i rado služili. Ali jednoga je dana Džamšid pozvao svoje mudrace i rekao im da njegovoj izvrsnosti nema ravne, zar ne? Nikad prije nijedan čovjek nije učinio što je on učinio i zbog toga ga moraju obožavati kao da je Stvoritelj. Mudraci su bili zaprepašteni i zgranuti njegovim neobičnim i pretjeranim tvrdnjama. U ta davna vremena nisu mu se usudili proturječiti, ali počeli su napuštati njegov dvor. Kako je vladar mogao tako zabludjeti?

Ujutro onoga dana kad sam se trebao prvi put sastati s Pari, odjenuo sam najbolju odjeću i ispio dvije šalice jakoga crnog čaja s datuljama da si osnažim krv. Znao sam da je moram šarmirati i pokazati joj svoju snagu i odvažnost te joj zorno prikazati zašto bih baš ja bio najbolji izbor za najuzvišeniju ženu u dinastiji. Kad sam ušao u njezinu čekaonicu i izuo cipele, prsa su mi se orosila tankim slojem znoja, nedvojbeno od prevruća čaja. Brzo su me uveli u jednu od primaćih soba za javnost, okupanu sjajem tirkiznih pločica postavljenih do visine moga struka. Iznad njih, svjetlucaj je antikni porculan u nišama hvatao zrake svjetla, a blistava zrcala visoka do stropa oponašala su sunčev sjaj.

Pari je pisala pismo na drvenomu stoliću u krilu. Na sebi je imala plavu haljinu kratkih rukava, ukrašenu crvenim brokatom, opasanu bijelim svilenim šalom sa zlatnim vezom, koji je i sam bio pravo malo blago, a koji je u struku zavezala u lijep, krupan čvor. Duga joj je kosa bila nehajno pokrivena bijelim šalom sa zlatnim arabeskama i ukrasom od rubina koji su lomili zrake svjetla i privukli mi pogled na njezino čelo – visoko, glatko i zaobljeno poput bisera, kao da njezina inteligencija treba više mjesta nego kod većine drugih ljudi. Kažu da nam se pri rođenju budućnost ispisuje na čelu – ako je uistinu tako, Parino je čelo bilo objava bogate i živopisne budućnosti.

Stajao sam, kraljevna je nastavila pisati, a čelo joj se povremeno mrštilo. Imala je bademaste oči, izražene jagodične kosti i bujne usne, zbog čega su joj se crte lica doimale krupnijima nego u drugih ljudi. Kad je završila s poslom, odložila je stolić i procjenjivački me odmjerila od glave do pete. Duboko sam se naklonio s rukom na prsima. Njezin me otac ponudio njoj kao nagradu za moju dobru službu, ali odluka hoće li me ona zadržati ili ne bila je samo na njoj. Bez obzira na sve, moram je uvjeriti da imam mnogo što ponuditi.

“Što si, zapravo?” upitala je. “Vidim pramenove crne kose koji ti bježe ispod turbana i debeo vrat, kao u medvjeda! Mogao bi proći pod obična čovjeka.”

Zurila je u mene tako prodornim pogledom kao da traži od mene da ogolim i otkrijem nutrinu. Bio sam zatečen.

“Dobro mi dođe to što mogu proći pod obična čovjeka”, odgovorio sam brzo. “U odgovarajućoj odjeći, mogu se uvjerljivo pretvarati da sam mornar, učenjak ili čak i svećenik.”

“Pa?”

“Znači da sam podjednako prihvaćen među pukom i u visokim krugovima.”

“Ali zasigurno izazivaš pomutnju među damama u kraljevskom haremu, koje žude za pogledom na zgodna muškarca.”

*Panah bar Hoda!*¹ Je li saznala za mene i Hatidže?”

“To baš i nije problem”, odvratio sam, “budući da mi nedostaje alat za kojim najviše žude.”

Osmijeh joj je bio širok. “Svi kažu da si dobar u prikupljanju podataka.”

“Je li to ono što trebate?”

“Između ostaloga. Koje još jezike govoriš i pišeš?” upitala je. Prebacivši se s farsija na

---

¹ Otprilike “Bože, utečem ti se!” ili “Bože, smiluj se!”

turski, odgovorio sam: "Govorim jezik vaših časnih predaka."

Činilo se da je se to dojmilo. "Vrlo dobro govoriš turski. Gdje si ga naučio?"

"Majčin je materinski jezik bio turski, očev farsi, a oboje su bili vrlo pobožni. Htjeli su da naučim jezik ljudi od mača, ljudi od pera i ljudi od Boga."

"Vrlo korisno. Koji ti je pjesnik najdraži?"

Grozničavo sam tragao za odgovorom sve dok se nisam sjetio koji je njoj omiljen.

"Firdusi."

"Znači voliš klasike. Dobro onda. Recitiraj mi nešto iz *Šahname*."

Čekala je, ne skidajući pogled s mene, gledajući me ostrim okom jastreba. Stihovi su mi lako navirali; često sam ih bio ponavljao poučavajući njezina polubrata Mahmuda. Izrecitirao sam prvu strofu koja mi je pala na um, premda nije bila iz *Šahname*. U tim sam stihovima mnogo puta pronašao utjehu:

*Pod sretnom zvijezdom kad si rođen,
Svaki ti dan blagoslovljen je
Vino piješ, kebab jedeš, sunce kožu ti cjeliva
Ljubljena svaku riječ tvoju upija
Djeca tvoja u tebi boga vide.
Ah, život lijep je! Dobrotom zaslužen,
Ali čim opustiš se
Kao dijete u toplu naručju majčinu
Kao ptica što leti ni brzo ni polako
Radostan, bezbrižan, obožavan
Svijet otet će ti što srcu ti je najdraže.
O, utroba peče od šoka
Srce zastane dok zbrajaš gubitak.
Zar ja? Ali ja sam svijetu poseban!
Ne, prijatelju, nikad to nisi bio.
Samo si još jedan patnik, nekoć voljen
Što sad shrovan tugom roni suze krvave."*

Kad sam završio, Pari se nasmiješila. "Bravo!" reče. "Ali je li to iz *Šahname*? Ne prepoznajem tu pjesmu."

"Naserova je, i samo je bijedna imitacija Firdusijevih stihova, koji unose svjetlo u svijet."

"Zvuči kao da je o padu velikoga Džamšida – i kraju raja na zemlji koji je stvorio u ona davna vremena."

"To i jest nadahnulo Nasera", odgovorio sam, iznenađen i zadivljen činjenicom da Firdusijevo djelo poznaje dovoljno dobro da posumnja kako taj kratki ulomak nije među njegovih šezdeset tisuća stihova.

"U svoja Četiri diskursa veliki Samarkani kaže da bi pjesnik trebao napamet znati trideset tisuća dvostiha", reče ona, kao da mi je pročitala misli.

"Ako je suditi prema ovome što sam čuo, ne bi me iznenadilo da vi i znate."

Nije se obazirala na laskanje. "A što ti stihovi znače?"

Nakratko sam razmislio. "Ja ih tumačim ovako: čak i ako si veliki šah, ne očekuj da ti život bude samo med i mlijeko jer svijet će ukrotiti čak i one koji su rođeni pod najsretnijom zvijezdom."

"Je li tebe svijet ukrotio?"

"Jest", rekoh. "U ranoj sam dobi izgubio oca i majku, a ostao sam i bez drugih stvari za

koje nisam očekivao da ću ih izgubiti.”

Kraljevnin se pogled smekšao, gotovo kao u djeteta. “Pokoj im duši.”

“Hvala.”

“Čujem da si vrlo odan”, reče ona, “kao i drugi tvoje vrste.”

“Poznati smo po tome.”

“Ako te uzmem u službu, kome ćeš biti odan, meni ili šahu?”

Kako odgovoriti? Kao i svi drugi, odgovarao sam najprije šahu.

“Vama”, odgovorio sam, a kad me upitno pogledala, dodao sam: “... jer znam da ćete svaku odluku donijeti kao najvjernija šahova ropkinja.”

“Zašto mi želiš služiti?”

“Imao sam čast da mi mnogo godina bude povjerena skrb o vašemu mlađem bratu Mahmudu, a zatim sam služio kao savjetnik njegovoj majci. Sad kad više nije na dvoru, žudim za većom odgovornošću.”

Naravno, nije to bio stvarni razlog. Mnogi ambiciozni muškarci uzdigli su se na visoke položaje služeći kraljevskim ženama, a upravo sam to i ja htio.

“To je dobro”, odgovori mi Pari. “Morat ćeš biti poduzetan želiš li preživjeti u mojoj službi.”

Volim izazove pa sam tako i rekao.

Pari je brzo ustala i krenula prema nišama u zidu zastavši ispred velike tirkizne zdjele ukrašene slikom crna pauna koji širi svoj prekrasni rep.

“Ovo je dragocjena stara zdjela”, reče. “Što misliš odakle je?”

“Iz Nišapura.”

“Naravno”, reče posprdno.

Niz potiljak mi je polako počeo kliziti znoj dok sam pokušavao iz boje, uzorka i poteza kista dešifrirati nekoliko natuknica.

“Timuridska dinastija”, dodao sam brzo, “iako ne bili mogao reći za čije vladavine.”

“One Timurova sina Šaruka”, reče Fari. “Preživjelo je samo nekoliko savršeno očuvanih komada ovoga tipa.”

Podigla je zdjelu da joj se može bolje diviti, držeći je kao novorođenče, a ja sam joj se divio zajedno s njom. Tirkizna je glazura bila tako sjajna kao da je načinjena od dragulja, a paun je izgledao kao da bi svakoga časa mogao zaključati u potrazi za kojim zrnom. Pari je iznenada raširila ruke i pustila da zdjela padne na pod, gdje se rasprsnula u tisuću komada. Jedna je krhotina ostala blizu mojih bosih nogu.

“Što imaš reći na ovo?” upitala je glasom kiselim kao zeleni bademi.

“Vaši bi dvorani nedvojbeno rekli da je šteta što je tako skupocjena i lijepa zdjela uništena, ali budući da je to učinila osoba kraljevske krvi, onda je to u redu.”

“Baš bi to rekli”, odgovori ona, odgurnuvši nogom jednu krhotinu, s izrazom posvemašnje dosade na licu.

“Ali ne mislim da biste vi povjerovali da to zaista misle.”

Podigla je pogled sa zanimanjem. “A zašto ne?”

“Zato što je to glupost.”

Zadržavao sam dah sve dok se Pari nije nasmijala, a zatim je pljesnula rukama i pozvala jednu od svojih dvorskih dama. “Donesi moju zdjelu.”

Dama se vratila sa zdjelom slična uzorka i položila je u nišu, dok je sluškinja mela krhotine smrske grnčarije. Sagnuo sam se bolje pogledati krhotinu pokraj svoga stopala. Paunova je glava bila pomalo mutna, za razliku od oštih linija na netom donesenoj zdjeli – i shvatio sam da je razbila kopiju.

Pari me pažljivo promatrala. Nasmiješio sam se.

“Jesam li te iznenadila?”

“Jeste.”

“Nije se vidjelo.”

Duboko sam udahnuo.

Pari je sjela prekrizanih nogu, pokazavši žarko crvene hlače ispod plave haljine na preklop. Pokušao sam zauzdati maštu i ne dopustiti joj da odluta u mjesta skrivena ispod nje.

“Voliš li započinjati stvari ili ih završavati?” upita. “Možeš odabrati samo jedno.”

“Završavati ih.”

“Daj mi primjer.”

Razmišljao sam trenutak. “Kao dijete, Mahmud nije volio knjige, ali bila mi je dužnost pobrinuti se da lijepo piše, da izvrsno čita i da u formalnim prigodama zna recitirati poeziju. Sad čini sve troje i s ponosom mogu reći da to radi jednako dobro kao da su mu to oduvijek bile omiljene aktivnosti.”

Pari se nasmiješila. “Poznajući Mahmudovu ljubav prema boravku na otvorenome, to je zaista veliko postignuće. Nije čudo što mi te otac preporučio.”

“Čast mi je služiti uporištu univerzuma”, odgovorio sam. Zapravo, nedostajao mi je Mahmud. Nakon što sam se osam godina brinuo o njemu, osjećao sam se zaštitnički prema njemu, kao prema mlađemu bratu, ali nisam se usudio izraziti takve osjećaje prema članu kraljevske obitelji.

“Ispričaj mi kako si postao eunuh.”

Zacijelo sam zakoračio unatrag jer brzo je dodala: “Nadam se da te nisam time uvrijedila.”

Pročistio sam grlo, pokušavajući odlučiti odakle da počnem. Prisjećati se toga bilo je kao da kopam po škrinji punoj odjeće koja je pripadala pokojniku.

“Kao što ste zacijelo čuli, moj je otac bio optužen za izdaju i pogubljen. Ne znam tko ga je optužio za izdaju. Nakon te tragedije koja nas je snašla, majka je odvela moju trogodišnju sestru da živi s nekim rođacima u gradiću blizu Perzijskoga zaljeva. Unatoč tome što se dogodilo ocu, svejedno sam želio služiti šahu. Preklinjao sam sve koje poznajem da mi pomognu, ali svi su me se klonili. Pa sam zaključio da svoju odanost mogu dokazati jedino tako da postanem eunuh i da se kao takav ponudim dvoru.”

“Koliko si imao godina?”

“Sedamnaest.”

“To je prilično kasna dob za kastraciju.”

“Doista.”

“Sjećaš li se operacije?”

“Kako bih mogao zaboraviti?”

“Pričaj mi kako je bilo.”

Zurio sam u nju u nevjerici. “Želite čuti pojedinosti?”

“Da.”

“Bojim se da će te strahote uvrijediti vaše uši.”

“Ne vjerujem.”

Nisam je štedio; bolje da odmah otkrijem koliko je tvrd orah.

“Pronašao sam dva eunuha, Narta i Činasa, i zamolio ih da mi pomognu pa su me odveli do kirurga koji je radio blizu bazara. Rekao mi je neka legnem na klupu, a ruke mi je zavezao ispod nje, da se ne mogu micati. Eunusi su mi stali uz unutrašnju stranu bedara, raširivši mi noge tako da ni njih nisam mogao micati. Kirurg mi je dao da progutam malo opijuma, a moje je genitalije posuo nekim prahom za koji je rekao da će mi

umanjiti bol. Zatim se postavio između mojih nogu, držeći britvu okrutna izgleda. Rekao mi je da mu prije tako rizične operacije moram dati usmeno dopuštenje pred dva svjedoka. No pogled na blistavu britvu prilično me uznemirio, a zbog nemogućnosti da pomaknem ruke i noge osjećao sam se kao životinja u zamci. Izvijao sam se na klupi i viknuo da ne dajem dopuštenje. Kirurg je izgledao iznenađeno, ali odmah je spustio britvu i rekao eunusima neka me oslobode."

Kraljevnine su oči bile velike kao loptice za polo. "Što je onda bilo?"

"Opet sam razmotrio svoje opcije. Nisam vidio nijedan drugi način opstanka osim na dvoru. Morao sam zaraditi dovoljno novca da mogu uzdržavati majku i sestru, a i želio sam vratiti čast i ugled obiteljskoga imena."

Nisam joj rekao da mi je duboko u srcu žestoko plamtjela želja da otkrijem očeva ubojicu. Dok sam promatrao kirurgov nož, zamišljao sam se odjevena u sjajnu svilenu odoru i na visoku položaju u palači. Takav bi mi položaj omogućio da raskrinkam očeva krvnika i da ga prisilim da prizna zločin koji je počinio. "Odsad nadalje, tvoja će djeca znati tugu koju sam ja trpio", rekao bih. A zatim bi uslijedila kazna.

Pari je spustila pogled i popravila si šal oko struka, u gesti izbjegavanja koja me navela da se zapitam zna li štogod o očevu ubojici.

"Što je bilo dalje?"

"Na kraju sam im rekao da nastave, ali zatražio sam neka mi pokriju oči da ne vidim britvu i neka mi ne sputavaju ruke.

"Je li boljelo?"

Nasmiješio sam se, zahvalan što je to sad već samo sjećanje.

"Kirurg mi je podvezao genitalije vrpcom načinjenom od tetive i zatražio moje dopuštenje. Dao sam mu ga, a samo nekoliko sekunda poslije osjetio sam kako ih je podigao i jednim ih potezom oštrice odrezao od mene. Ne osjećajući ništa, strgnuo sam povez s očiju da vidim što je učinjeno. Dijela mene više nije bilo. 'To je bilo lako!' rekao sam, čak se i nakratko našalio s eunusima, sve dok iznenađa nisam osjetio kao da me netko prerezao napola. Vrisnuo sam i utonuo u tamu. Poslije sam saznao da je kirurg kauterizirao ranu uljem i stavio mi oblog od kore nekoga stabla. Potom mi je stavio i zavoj te me pustio da se oporavim."

"Koliko je trajalo?"

"Dugo. Prvih nekoliko dana nisam bio pri sebi. Mislim da sam buncao dijelove molitvi. Znam da sam preklinjao neka mi daju vode, ali nisam smio piti dok rana ne zaraste. Kad su mi se usta već tako osušila da nisam mogao izustiti ni riječ, netko je namočio krpu i stavio mi je na jezik. Bio sam tako žedan da sam molio za smrt."

"Za ime Boga na nebesima! Ne poznajem nijednoga drugog muškarca koji bi bio voljan učiniti što si ti učinio. Vrlo si hrabar, zar ne?"

Nisam joj ispričao ostatak priče. Nekoliko dana poslije operacije, dopustili su mi da popijem malo vode. Nart se motao oko mene, popravljajući mi jastuke i pokrivač, ali doimao se neobično nervozno. Svakih nekoliko minuta pitao bi me trebam li se olakšati. Stalno sam mu odgovarao da ne trebam i molio ga neka me pusti na miru. Kad sam napokon osjetio potrebu, skinuo mi je obloge i izvukao čep te mi dao posudu nad koju sam čučnuo. Bio sam posve gladak, ako se izuzme cjevčica koju prije nisam vidio. Zažmirio sam pri pogledu na taj izranjavani, krvavi kanalčić.

Potrajalo je, ali kad sam napokon uspio istisnuti nešto, vrisnuo sam od bola kad je topla tekućina prvi put prošikljala kroz moju ogoljelu cjevčicu. Mislio sam da ću se onesvijestiti, ali kako nisam htio pasti u vlastitu lokvu, uspio sam se održati na nogama. Kad sam završio, iznenađeno sam primijetio da se Nart sav ozario. "Slava Bogu na nebesima!"

Poslije mi je rekao da ga nikad prije nije toliko usrećilo gledati muškarca kako mokri. Rana mi se bila zagnojila pa je strepio da mi se cjevčica začepila, što bi značilo smrt tako strašnu da nema riječi koje bi je opisale.

Pari je još čekala moj odgovor. "Kako si skroman! Većina muškaraca pokleknula bi pri pogledu na tu britvu. Još se sjećam očeva zaprepaštenja kad je čuo tvoju priču."

Davno prije nego što sam kastriran, u jednoj sam taverni gledao plesačicu koja se vrtjela tako brzo da joj se široka ljubičasta suknja podizala iznad glave, a drugi su me muškarci izazivali i nagovarali neka je pipam. Zavodljivo mi se nasmiješila, ali nakon nekog me vremena njezino mangupsko koketiranje podsjetilo na to kako se dječaci igraju s gušterima. Kad mi je pogled napokon pao na njezine krupne, ogrubjele šake, zatečeno sam shvatio: ona je bila muško. Lice mi se zajapurilo od ljutnje; plesačica se i dalje cerila i vrtjela, a ja sam se osjećao posramljeno što sam dopustio da me tako povuku za nos. Ali sad sam i ja poput te plesačice – neodređen, svima čudan, uvijek kod svih izazivam snažnu reakciju, i zbog toga što sam učinio i zbog toga što mi nedostaje.

"Bio sam vrlo mlad", rekoh u svoju obranu.

"Ne baš tako mlad."

"Bio sam odveć gorljiv."

"A sad?"

Zastao sam i nakratko razmislio. "Naučio sam biti umjeren u svojim postupcima."

"Savršeno si suzdržan na dvoru. Mislim da bi bio idealan za tajne zadatke."

Kratko sam se naklonio glavom da Parinu pohvalu popratim odgovarajućom dozom poniznosti.

"Koja je razlika između muškaraca i žena?"

Podigao sam pogled, opet zatečen.

"Pretpostavljam da na to pitanje imaš bolji odgovor nego ijedan drugi muškarac."

Zamislilo sam se na trenutak. "Kažu da muškarci žele moć, a žene mir. Zna li što je zapravo istina?"

"Što?"

"Svi žele sve."

Kraljevna se nasmijala. "Istina, barem kad sam ja u pitanju."

"U tom slučaju, kako vam mogu biti od koristi?" Znao sam da u svojoj službi već ima nekoliko stotina eunuha, dama, sluškinja i potrkala.

"Trebam čovjek koji će prikupljati podatke za mene u palači i izvan nje", reče. "Čovjek koji će biti besprijekorno odan i pouzdan, imati mnogo energije, a malo potrebe za snom i zabavom. Neće imati želja koje nisu povezane sa služenjem meni. Podrazumijeva se da će šutjeti o mojim aktivnostima. Za sve to spremna sam mu dobro platiti."

Navela je iznos dvostruko veći od moje sadašnje plaće. Bio sam sumnjičav: zašto je ponuda tako dobra?

"Služeći mi, bit ćeš u samome središtu dvorske politike", dodala je. "Da bi u tome bio uspješan, moraš imati jak želudac. Pred tobom će biti teški izazovi, a ne budeš li se mogao nositi s njima, bit ćeš otpušten. Razumiješ li me?"

Potvrdio sam da razumijem.

"Možeš početi sutra ujutro, ovdje u mojoj kući."

Zahvalio sam joj i sastanak je završio. Dok sam se obuvao, misli su mi se vrtložile oko svih mogućnosti. Nakon dvanaest godina služenja, moj posao u palači napokon je uistinu započeo.

Parino podrobno ispitivanje i njezina neobična ljepota navela me da se prisjetim sebe kao muškarca, ne samo kao eunuha. Na kraju krajeva, u svojim sam očima bio mnogo više od te sakatosti. Ali Pari nikad ne smije saznati da haremske žene volim i želim onako kako nikad nitko ne bi očekivao.

Prije operacije, gotovo sam svake večeri lijegao sa ženom po imenu Ferešte. Prvi mi je put bilo onoga dana kad su majka i sestra Džalile napustile Kazvin, jašući na magarcima, a ne na konjima, u tolikoj sramoti da se susjedi nisu usudili pogledati ih. Sjećam se da sam koračao gore-dolje cijelom dužinom svoga dječaćkog doma, koji je već bio prodan drugome. U sobi gdje se moja obitelj običavala okupiti na poslijepodnevnome čaju ostao je jastuk; sjeo sam na njega i gledao kako snijeg prekriva i utapa grmove i fontanu u našem vrtu. Te sam večeri u taverni pio sve dok moj stari život nije nestao u magli. Moji su mi novi prijatelji recitirali pjesme i rado su mi pravili društvo sve dok sam plaćao pehare rujna vina. Udario sam šakom po stolu i naručio još, pa još, a svaku sam pjesmu pjevao punim plućima. Poslije ponoći oteturao sam van na djevičanski snijeg i otkrio Ferešte, koja je još bila nova u tom zanatu. Iz crna čadora što joj je prekrivao tijelo i kosu virile su joj samo velike tamne oči, a drhturila je na hladnoći. Odvela me u sobu nedaleko odande i savjetovala mi neka više ne pijem. U njezinu sam naručju prvi put otkrio svoje tijelo; uronio sam u nju kao što žedan putnik u pustinji zaroni u izvor.

U mraku, dok se bližila zora, jedno smo drugome šaptali svoju priču. Nju je iz kuće bila izbacila pomajka, tvrdeći da se nabacivala njezinu sinu jedincu. Otac joj je davno umro i nije imala nikoga tko bi je branio. Rekao sam joj da sam i ja pred time da me izbace iz jedinoga doma koji sam ikada imao. Ferešte me utješila onako kako to samo duša supatnica zna, a u tjednima koji su slijedili htio sam samo jedno – biti u njezinu zagrljaju. S njom sam proveo svaku noć koju sam si mogao priuštiti. Ah, bilo je to vrijeme tako žestoke boli i užitka da nisam mogao zamisliti da ću to ikada više doživjeti.

U danima nakon operacije cijelo me tijelo boljelo na svaki dodir. Bol je postao kao poseban oklop koji je odbijao i najmanji dodir, da bi moje tijelo moglo zarasti. Žudio sam za time da me prestane boljeti, činilo mi se da nema većega dara od toga. No, kad mi se tijelo zaliječilo, počelo je psihičko mučenje. Ujutro bih krenuo mokriti, ruke bi pošle prema dijelu mene kojega više nije bilo, a ostale bi prazne, i iznenada sam se osjećao kao da padam. Vrtoglavica je bila tako jaka da sam se bojao da ću pasti u zahod. Pitao sam se jesam li muško. Žensko? Što sam?

A onda bih se sjetio zašto sam to učinio i pribrao bih se, izvukao čep, obavio što treba i izišao, i dalje potresen svojim novim stanjem.

Htio sam da Ferešte, jedina žena s kojom sam bio, zna što mi se dogodilo. Pokušao sam je pronaći, ali druga mi je prostitutka rekla da je otišla iz grada. Kako je vrijeme prolazilo, počelo mi se događati nešto neobično. Moje su se usne sjećale mekoće Fereština jezika; moja su prsa žudjela za leptirastim dodirom njezinih trepavica; bedra su mi se grčila na pomisao na to kako sam je držao za kukove. Počeo sam se okretati za ljepoticama u haremu. Nesputano su pokazivale svoje divote, a zašto i ne bi? Oko njih nije bilo muškaraca zbog kojih bi trebale osjećati nelagodu. Potajno sam uživao u svakome pogledu, ali u mojim preponama nije bilo odgovarajuće reakcije. Izjedala me frustracija. Od kakve je koristi kastratu požuda?

Jednoga dana, kad sam se sapunao u kupelji, postao sam svjestan neobična i nova

osjećaja. Bio sam poput čovjeka koji je izgubio nogu, ali na trenutak mu se učini da bi mogao skočiti u sedlo. Dok sam grubom rukavicom za pranje prelazio po koži, osjetio sam trnce u međunožju i donjemu dijelu leđa, kao da me okrznula munja. Naglo sam udahnuo, preplavljen osjećajem koji je bio raspršeniji, ali dublji nego išta što sam ikad prije osjetio. Kao da mi je moja nedavno zarasla rana ponovo stvorila sposobnost za užitak.

Prisjetio sam se Fereština vrlo tanka struka, tako mekana u mojim rukama, i njezina brza jezika. Čeznuo sam za njom. Prešavši rukavicom preko trbuha, uskliknuo sam od radosti i ispustio dubok grlen zvuk. Drugi eunusi, koji su zbog zaobljenih ramena i mekih bedara izgledali vrlo ženskasto, iznenađeno su se okrenuli. Osjećao sam se kao čempres, izgorio i naoko mrtav, iz čijega su pougljenjena srca jednoga dana milošću Božjom izbili mladi zeleni izdanci.

Prvoga dana u Parinoj službi obavio sam jutarnju molitvu i nedugo nakon svitanja otpješaćio od svojih odaja u haremu do njezina doma odmah unutar dveri Ali Kapu – zaista najveličanstvenijih dveri. Samo je šaćica povjerljivih velikaša dobila dom unutar glavnih dvorskih dveri, ali Pari je bila jedina žena koja je uživala tu čast. Većina žena kraljevske krvi bila je smještena u odaje duboko unutar zidova harema, odakle su smjele izići samo uz šahovo dopuštenje.

Uranio sam; vjerojatno ću biti prvi. Poželio sam dobro jutro stražarima koji su opušteno sjedili u sjeni visokih ciglenih dveri. Bili su slobodni sve dok ne dođe vrijeme da otključaju golema drvena vrata i propuste unutra rijeku ljudi koji su se, s raznim zamolbama, došli obratiti šahu ili nekome od njegovih ljudi u vladarskim zgradama unutar kraljevskih zidina.

Kraljevnin su dom okruživali visoki zidovi. Pokucao sam, a kad mi je sluga otvorio vrata, zakoračio sam u dvorište ispunjeno osvježavajućim mirisom jelovine. Dugačka fontana vodila je prema maloj, ali elegantnoj zgradi ukrašenoj žutim i bijelim pločicama u uzorku isprepletenih šesterokuta. Nakon što sam kroz izrezbarena drvena vrata ušao u kuću, sluga me poveo ravno u Parin biruni, službene prostorije u kojima je primala posjetitelje. Iznenađeno sam primijetio da se njezino osoblje već bilo okupilo. Desetci eunuha i potrkala stajali su poredani prema rangu, čekajući njezine zapovijedi, a sluškinje su nečujno ulazile i izlazile noseći pladnjeve s čajem. Bio sam zatečen napetim ozračjem discipline u prostoriji, toliko različitim od moga dosadašnjeg iskustva u služenju Mahmudovoj majci.

“Džavaheru, kasniš”, reče Pari. “Uđi pa da se primimo posla.” Pokazala mi je mjesto gdje da stanem i namrštila se, a ugljenocrne obrve smračile su joj čelo. Parin je biruni bio mnogo jednostavniji od prostorija drugih žena, koje su se često natjecale koja će raskošnije urediti svoje odaje. Sjedila je na jastuku na veliku tamnoplavu sagu koji je, umjesto zlatnih slavuja ili cvjetnih vrtova, prikazivao prinčeve u lovu na divlje magarce, zebre i gazele, ili strijelce koji odapinju strijele na lavove. U nišama su, uredno poslagana, stajala pera od trske, tinta, papir i knjige.

Sitnorešetkasta, izrezbarena drvena pregrada na jednomu kraju prostorije omogućavala je Pari primanje muških posjetitelja s kojima nije u rodu. S druge strane pregrade stajao je mlad muškarac u plavoj baršunastoj odjeći. Mi smo njega mogli vidjeti kroz rešetku, ali on nas ne.

“Madžide, sa zadovoljstvom ti predstavljam svoga novog glavnog doušnika, Džavaher-agu”, reče Pari, dodavši titulu uobičajenu za eunuhe. Bio sam se raspitao o njezinu savjetniku i saznao da je mlad, ali predodređen za visoke položaje. Podrijetlom je bio iz stare obitelji iz Širaza, koja je – baš kao i moja – već naraštajima služila dvoru.

“Madžid je moja veza s velikašima na dvoru”, dodala je. “Džavaheru, ti si moja veza sa svijetom žena – i u palači i izvan nje, kao i s mjestima kamo Madžid, zbog svoga plemenita podrijetla, ne može ući neprimijećen.”

Da moj otac nije bio optužen za izdaju i ubijen, možda bi bila rekla isto i za moje plemenito podrijetlo. Stari osjećaj srama zažario mi je obraze, a izgarao sam od želje da se pokažem kao bolji sluga.

“Džavaheru, promatrat ćeš me dok radim. Zadatke ću ti dati poslije, kad shvatiš što radim.”

“Čašm, korban”, odgovorio sam, što je kraći način da se kaže ‘očiju mi, žrtvovao bih se za vas’.

Ostatak jutra promatrao sam kako Pari obavlja rutinske poslove. Najprije je provjerila kako napreduju pripreme za godišnju proslavu u palači u čast Fatime, voljene Prorokove kćeri. Valjalo je unajmiti žene s vjerskom naobrazbom, pripremiti hranu, ukrasiti sobe. Potom je došao jedan od šahovih eunuha upitati Pari kako da obradi neki neobičan dokument jer nitko se drugi nije mogao sjetiti protokola. Kraljevna je izrecitala redosljed potrebnih potpisa i imena ljudi od kojih te potpise treba zatražiti, a da nije ni podigla glavu s dokumenta koji je sama potpisivala. Zatim je pročitala snop poruka i iznenada prasnula u smijeh.

“Čujte ovo”, rekla nanije.

*Kraljevno, četrdeset osam stihova o vašem ocu sam sklepio
Pohvaliste ih, ali – zar ipak nijedan nije vam se dopao?
No ako jest, molim vas da obećanu mi nagradu isplatite
I kišom srebrnjaka mene i moju gladnu djecu nahranite.
Ponizno podsjećam da obećana plaća dugo već mi kasni,
A čim stigne, iz moga će pera poteći novi stihovi krasni.*

“Tko bi mogao odoljeti takvoj molbi? Idi glavnome rizničaru i pobrini se da se dvorskome pjesniku smjesta plati”, zapovjedila je Madžidu.

Poslijepodne je Pari, kao i obično, primala žene iz palače, koje su dolazile s raznim zamolbama, tražeći donacije za održavanje svetišta, položaj na dvoru za rođakinje, još tutora i slično. Na kraju duga dana, kraljevna je pristala primiti moliteljicu iz drugoga grada, premda je već bila umorna i premda su joj rekli da žena nije podobna za dolazak pred njezinu kraljevsku osobu.

Uveli su je u sobu, a žena je u naručju držala usnulo dijete, čija su pluća škripala pri svakome izdahu. Ljubičasta pamučna haljina bila joj je izgužvana i prljava od višednevna puta, stopala omotana piljavim dronjcima. Srce mi se stisnulo pri pogledu na taj bijedni par bez ikoga svoga.

Žena se duboko poklonila i zauzela mjesto na jastuku za posjetitelje. Predstavila se kao Rudabe i rekla je da je došla čak iz Hoja, nedaleko od granice s Osmanskim Carstvom. Muž se razveo od nje i prognao je iz kuće koju je bila naslijedila od oca; tvrdio je da je njegova. Htjela ju je natrag.

“Žao mi je što vas je snašla takva nevolja”, reče Pari, “ali zašto se niste obratili jednome od vijeća pravde koja pomažu građanima oko takvih stvari?”

“Časna kraljevno, otišla sam do Vijeća u svome gradu, ali njegovi su članovi prijatelji

moga muža pa su rekli da nemam pravo na kuću. Nisam imala izbora nego doći zatražiti pravdu ovamo u glavni grad. Došla sam k vama jer sam čula da ste zaštitnica žena." Pari ju je ispitala o pojedinostima njezina slučaja, sve dok nije bila uvjerena da žena ima valjanu pritužbu. "Dobro. Džavaher-ago, otpratit ćeš našu gošću do Vijeća pravde, da im može iznijeti svoj problem, i reći ćeš im da sam je ja poslala."

"Čašm²", rekoh. "Sljedeći sastanak Vijeća tek je za tjedan dana."

"Imate li novca ili mjesto gdje možete odsjesti?" upita Pari.

"Imam nekoliko novčića", odgovori žena sumornim glasom, "i nekako ću se već snaći", ali kad je pogledala svoje usnulo dijete, oči su joj se ispunile strahom.

"Džavaheru, odvedi ovu majku mojim damama i zamoli ih neka joj pruže utočište i daju mnogo svježega povrća da joj poteče mlijeko za dijete."

"Bogu slava i hvala na vašoj darežljivosti!" uskliknula je Rudabe. "Ako vam to ikad mogu vratiti, rado ću oči podastrijeti pred vas da vam stopalima bude mekše kad hodate."

"Drago mi je da vam mogu pomoći. Kad se vratite kući, napišite mi pismo i javite mi kako je u Hoju."

"Obećavam da ću vam biti vjerna dopisnica."

Kad sam tek počeo službovati u palači, eunuh s malabarske obale Hindustana zatražio je da me obučava. Balamani je bio čovjek ugljenocrne kože, velika trbuha i tamnih kolobara ispod mudrih, starih očiju, koji je dane provodio u opuštenu razgovoru sa sobaricama i sluškinjama, vrtlarima i liječnicima, čak i s potrkalima. Često se smijao i zračio je nekom prisnošću, koja je njegovim ljudima davala osjećaj da mu je stalo do njih. Tako bi svakoga dana saznao sve vijesti iz života u palači: tko je ljubomoran na koga, tko je na redu za promaknuće, a kome će uskoro biti pokazana vrata. Njegovi bi mu doušnici dojavili da netko ima krv u noćnoj posudi mnogo prije nego što bi itko drugi i shvatio da čovjek umire. Balamanijeva moneta bile su informacije, kojima je trgovao kao zlatom.

Rekao mi je neka naučim napamet *Tanasur*, knjigu s popisom odgovarajućih titula kojima se oslovljavaju razni tipovi ljudi. Morao sam naučiti da *mirza* iza imena – kao u slučaju Mahmud-mirze – znači da je osoba kraljevske krvi, dok je *mirza* ispred nečijega imena jednostavno počasna titula. Kad god bih pogriješio, Balamani bi me poslao natrag za knjigu: "Inače će ti velikaši oderati kožu s leđa sve dok ne budeš sličio na crveni sag."

Kad sam naučio kako pravilno oslovljavati sve stanovnike palače, Balamani me naučio vještini prikupljanja podataka: kako to izvesti tako mudro i lukavo da ostavim dojam da ih zapravo ja dajem te kako ih platiti ako zatreba i kako ih uporabiti kao politički kapital. "Nemaš dragulje među nogama ili na prstima", jednom je prilikom rekao, "pa se pobrini da imaš bogatstvo u glavi."

Balamani je svaku informaciju nazivao "dragulj" – *džavaher* – i svakoga me dana pitao imam li koji dragulj za njega. Kad sam ga prvi put imao, zaradio sam nadimak koji i danas nosim. Prateći potrkalo u službi jednoga od šahovih ministara, otkrio sam da prenosi poruke mutikaši koji se bavio preprodajom knjiga. Pokazalo se da ministar pokušava prodati neprocjenjiv rukopis ukrašen zlatom, koji je bio presreo i dokopao ga se prije nego

---

² U ovome kontekstu znači "dobro", vrlo uljudan način da se odgovori potvrdno.

što su ga stigli otpremiti u dvorsku riznicu. Kad je Balmani o tome obavijestio šaha, ministar je bio otpušten, preprodavač kažnjen, a ja sam ponovo rođen s novim imenom. "Džavaher" je ime koje se obično daje ženama, ali postalo je moj orden časti.

Balamanija sam volio i poštovao kao najdražega ujaka. Sad kad je ostario, njegovao sam ga kad god bi imao problema s mjehurom, vjerojatno zbog odstranjenih genitalija, što je povećalo izgleda za bolne upale. Kad je bio odveć bolestan, obavljao sam i njegov posao. A kao pomoćnik Anvaru, afričkomu eunuhu zaduženom za brigu o haremu, imao je mnogo posla.

Radeći za Pari, služio sam se svime što sam naučio od Balamanija da ostvarim dublju povezanost s ljudima koji su bliski ženama u kraljevskome domaćinstvu – sluškinjama, dvorskim damama i eunusima. Pari su posebno zanimala one šahove žene i prilježnice koje su imale odrasle sinove. Željela je znati što planiraju za svoje dječake, a pogotovo kane li ih postaviti na prijestolje.

Kad sam se jednoga poslijepodneva vraćao sa zadatka, nabasao sam na Pari u povjerljivu razgovoru sa svojim ujakom Šamhalom Čerkezom. Šamhal je bio iznimno krupan čovjek, širokih ramena, golemih šaka i podlaktica debelih poput buzdovana. Lice mu je bilo opaljeno suncem od jahanja, a kad je govorio, na vratu bi mu se napinjali mišići. Na glavi je nosio ogroman plavo-bijeli turban, načinjen od dviju isprepletenih tkanina, zbog kojega se doimao još krupnijim. Pari je pokraj njega izgledala tanana kao vaza – kao da je djelo nekog sasvim drugog stvoritelja.

"... spremni za ono što će uslijediti poslije..." čuo sam kako Pari govori.

Počela je nabrajati imena rođaka, a Šamhal je odgovarao riječima "uz nas" ili "nije uz nas". Nekoliko je puta rekao i "ne znam".

"Zašto ne?" upitala je ona svaki put, sve dok se na kraju nije uzrujala i glasom koji nije trpio proturječje rekla: "Moramo to znati, inače nećemo uspjeti."

"Obećavam ti da ću znati više kad se sljedeći put budemo vidjeli."

Iznenadila me njegova pokornost prema njoj.

Nekoliko dana poslije pronašao sam način kako pitati Pari koga namjerava podržati u usponu na prijestolje. Rekao sam joj da sam načuo glasine o tome kako Sultanum, šahova prva žena, već neko vrijeme traži prikladnu ženu za svoga sina Ismaila, premda je on u zatvoru. Sumnjala je da bi to što Ismail nema muške djece moglo biti posljedica prokletstva koje su na njega bacili neprijatelji pa se savjetovala s travarima kako okrenuti kolo sreće u njegovu stranu.

Pari je žedno upijala te vijesti. "Dobro obavljen posao."

"Nagađa se da ga kani postaviti za novoga šaha", dodao sam.

"Kao i svaka majka svakoga princa. Morat ćemo pričekati i vidjeti što će biti. Ali moramo biti spremni."

"Za što?"

"Za što god da bude, kako bismo se mogli prikloniti onome koga moj otac imenuje za nasljednika. Velikaši su podijeljeni, a ja bih radije po svaku cijenu izbjegla građanski rat."

"Kako ćete to postići?"

"Tako što ću se pobrinuti da nasljednik dobije svu potrebnu pomoć da ga se uspješno okruni."

"A tko je taj nasljednik?"

"Moj otac još nije objavio svoj izbor."

"Neki kažu da je Hajdar najbolji izbor", rekoh, pokušavajući procijeniti njezinu reakciju, "iako je cijeli život živio u palači."

"Nema iskustva."

“A neki smatraju da je Ismail bolji jer bio je tako hrabar ratnik.”

Parine su oči bile tužne. “Kad sam bila mala, bio je moj junak. Srce mi se paralo kad je prognan. Nitko iz kraljevske obitelji nije mu smio pisati ili primati pisma od njega, osim njegove majke.”

“Mislite li da bi mogao dobro vladati nakon toliko godina izbivanja?”

“Na mome je ocu da odredi nasljednika”, odgovorila je oštro. “Na nama je da ga – mnogo prije nego što to zaista bude potrebno – čeka snažna mreža ljudi koji će mu biti potpora. Razumiješ li?”

“Da, cijenjena gospodarice,” odvratih, “ali mislio sam da ćete se možda zauzimati za svoga brata Sulejmana.”

Usne su joj se izravnale u crtu. “Nisam sentimentalna. On nije dorastao onima kojima bi morao vladati.”

Znači, Pari je planirala imati odlučujuću ulogu u tome tko će naslijediti prijestolje! Pretpostavio sam da je svrha gomile pisama koju je nedavno odaslala bila prikupljanje potpore, ali za koga?

Za mene to nije bila samo stvar znatiželje. Ako Parina zvijezda potamni nakon šahove smrti, moja će pasti.

Početak rada u palači bio je i početak novih prijateljstava pa sam, s vremenom, ljude s kojima sam se zblizžio zamolio da mi pomognu saznati još nešto o momu ocu. Mahmudova je majka bila premlada da bi ga se sjećala, a kao ropkinja nije imala veze s vodećim obiteljima, koje bi mogle znati više. Hatidže je jednom, pod nekim izgovorom, upitala Sultanum o njemu, ali ni ona nije znala što se dogodilo. Balamani i Anvar tvrdili su da nemaju pojma.

Pokušao sam dobiti pristup dvorskim povijesnim zapisima, u nadi da ću u njima naći neke podatke o očevu umorstvu. Svaki mi je put bilo rečeno da slugama na momu položaju nije dopušten uvid u povjerljive dvorske spise. Prošle su godine bez ikakva napretka, žudio sam za tim da se uzdignem na viši položaj pa da dobijem pristup moćnim ljudima koji imaju podatke za kojima sam tragao.

Nakon što me Pari zaposlila, otišao sam u ured dvorskih pisara i predstavio im se kao njezin novi glavni doušnik. Pisari su radili u velikoj svijetloj prostoriji s visokim prozorima. Sjedili su uspravnih leđa na jastucima, s drvenim stolićima u krilu, ili pišući na ukrašenim drvenim škrinjama s priborom. U prostoriji je bilo tiho kao u grobu. Pera od trske jedva da su proizvodila ikakav zvuk. Pisari koji su pisali pisma za šaha radili su rame uz rame s dvorskim povjesničarima koji su bilježili svaki važan dah u kraljevstvu.

Upoznao sam se s glavnim pisarom, cijenjenim starim majstorom po imenu Rašid-kan, koji je nosio crn turban, a imao je dugu sijedu bradu i mudre oči, crvene i umorne od previše napora. Bio je na glasu po jasnoći i ljepoti rukopisa, a tome je poučio i mnoge koji su sad radili za njega.

Moja nova poslodavka usmjerena je prema učenju, rekao sam Rašidu. S vremena na vrijeme mogla bi se ukazati potreba da zavirim u dvorske povijesne knjige, možda čak i u ovu koja se sad piše o dugoj vladavini šaha Tahmaspa. Bi li to bio problem? Ma ne, ne, uvjeravao me, sve što bi moglo zatrebati šahovoj najdražoj kćeri, bit će joj dano uz najdublje poštovanje. Trebam samo njezino pisano dopuštenje. Ako želi, može i posuditi

knjige na kojima se u danome trenutku ne radi.

Slava Bogu! Kraljevnino je ime bilo kao čarolija koja otvara sva vrata.

Usred noći osjetio sam kako me netko žurno vuče za pokrivač, kao da mi neki zloduh ometa snove. Bio je malen, krupnih tamnih očiju i naherena osmijeha, i nije me htio pustiti na miru. Vukao je i vukao, a ja sam mu odgurivao ruku, pokušavajući se izgubiti u crnilu. Ali vukao je sve upornije, sve dok nisam otvorio oči i pod svjetlom mjesečine ugledao Masud-alija, devetogodišnjega potrkala kojega mi je Pari dala u službu. Lice mu je bilo neumiveno, a na glavi nije imao svoj sićušni turban koji je inače tako ponosno nosio.

“Probudite se! Probudite se! Za ime Boga na nebesima!”

Brzo sam se uspravio, napeto očekujući napad. U maloj sobi koju smo dijelili, Balamani – koji je uvijek tvrdo spavao – samo se okrenuo na drugu stranu na svome madracu.

“Što je?”

Masud-ali nagnuo mi se blizu uhu i šapnuo, kao da je vijest odveć strašna da bi je se izreklo naglas: “Nažalost, svjetlo univerzuma ugaslo je. Šah je mrtav.”

U tamnim mu se očima vidio strah.

“Balamani!” zazvao sam. Promrmljao je da sam pseći okot i opet se okrenuo.

“Nježno ga probudi”, rekao sam Masud-aliju.

Zbacio sam pokrivače sa sebe, navukao odjeću i ugurao kosu pod turban.

Šah Tahmasp, koji je vladao više od pola stoljeća, mrtav? On koji je preživio nekoliko pokušaja trovanja i tešku bolest što je trajala gotovo dvije godine? Bilo je to kao da je netko ugasio zvijezdu Canopus, ostavivši nas mornare da plovimo u mraku.

Prije samo nekoliko tjedana šah me nagradio davši me u službu svojoj najdražoj kćeri. “Ne zaboravi, nijedno mi drugo dijete nije tako srcu drago”, rekao mi je, bodući prstom zrak da naglasi svaku riječ. “Zatreba li, i život moraš dati za nju. Kuneš li se?”

Požurio sam u vrtove nedaleko svojih odaja, koji su besramno cvali u rano svitanje. Ptice su pjevale u cedrovima, a ljubičaste i bijele petunije bile su u punomu cvatu. Osjetio sam val vrtoglavice; sad će se sve u palači promijeniti – ministri, žene, eunusi i robovi po izboru novoga šaha. Što će se dogoditi s Pari? Hoće li zadržati svoj položaj miljenice? I što će biti sa mnom? Tko će preživjeti?

Pari sam pronašao u polumračnoj sobi osvjetljenoj treperavim svjetlom uljanica. Oči su joj bile crvene od plača, a lice upalo i nekako staro. Uz nju su bile dvije dvorske dame, Marjam i Azar – držale su je za ruke i svilenom joj maramicom brisale suze.

“*Salam alejkum*, štovana gospodarice moga postojanja,” rekao sam. “Srce mi krvari zbog vašega gubitka. Kad bih mogao na sebe preuzeti otrov vaše boli, ispio bih ga s jednakom radošću kao da je halva.”

Kraljevna me pozvala bliže. “Ovo je najgore što mi se ikada dogodilo. Zahvalna sam za tvoju sućut.”

“Kako se to moglo tako brzo dogoditi?”

Pogled joj je bio staklen. “Čim sam sinoć čula da ima groznicu, otišla sam k njemu”, odgovorila je glasom promuklim od boli. “Rekao mi je da su problemi počeli u hamamu³.

---

³ Kupaonica u tradicionalnoj orijentalnoj gradnji, kupalište.

Kad mu je sluga namazao noge pastom za uklanjanje dlaka, osjetio je žarenje i bol, ali nije se obazirao na to sve dok mu noge nisu bile krvavocrvene.”

Kako tipično za šaha da želi da mu tijelo bude besprijekorno u vrijeme molitve.

“Skočio je s postelje ravno u bazen. Sluga, koji je bio otišao po narezane krastavce, odjeven je skočio za njim, strgnuo si turban s glave i njime obrisao ljepljivu pastu s nogu moga oca. Ali dotad su mu noge već bile teško opečene.”

“Bože, spasi nas od nevolje!” rekoh.

Pari je otpila gutljaj čaja i pročistila grlo. “Naravno, posumnjao je na otrov pa je svome ljekarniku naložio neka ispita pastu. Liječnik mu je noge namazao umirujućim balzomom i rekao mu da će se oporaviti. Otac se nastavio baviti svakodnevnim poslovima, premda je rekao da su ga noge peklo kao da su u plamenu. Navečer više nije mogao stajati od bola pa se povukao u postelju. Tada je poslao po mene.”

Duboko je udahnula pa uzdahnula dok su joj dvorske dame šaptale utješne riječi. “Kad sam došla, stavila sam mu hladne obloge s ružmarinom na čelo, ali vrućica je rasla. U gluho doba noći, činilo se kao da mu je mozak prokuhao. Uskoro više nije mogao govoriti ni misliti. Molila sam se i pokušala ga tješiti, ali na drugi je svijet otišao u mukama.”

“Veleštovana kraljevno, nijedna kći ne bi mogla učiniti više! Pokoj mu duši.”

“Tomu se nadam i za to molim.” Ljutito je otrla suze s obraza. “Da barem mogu samo tugovati!” zavapila je.

Pogledali smo se s razumijevanjem. Da je bilo tko drugi, sljedećih četrdeset dana mogla bi svakodnevno odlaziti ocu na grob i natapati ga oceanom suza. Ali Pari si nije mogla dopustiti luksuz žalovanja; morala se latiti posla oko nasljeđivanja. Sažalio sam se nad njom.

Nedugo nakon molitve u zoru, stigao sam na obred korote u Sultanuminim odajama, gdje su se okupile žene iz kraljevske obitelji da mogu oplakati gubitak šaha. Šahovu prvu ženu zvali su po tituli — koja je značila “moja sultanija” — a ne po imenu. Njezin je dom imao atrij s pogledom na ružičnjake, a gostinjske su sobe bile ukrašene ružičastim svilenim sagovima te izvezenim ružičastim i bijelim baršunastim jastucima. Danas su se tim sobama prolamali jecaji žena.

Ušao sam u veliku primaću sobu i ispružio ruke da mi ih sluga može poškopiti ružinom vodicom. U središtu prostorije na drvenome je postolju sjedila starica i naizust recitirala Kuran. Riječi su tekle iz nje takvom lakoćom da sam slutio da cijelu blagoslovljenu knjigu zna napamet. Dame koje su sjedile na jastucima na podu oko nje bile su odjevene u crne haljine, a kosa im je — za razliku od inače — raspuštena padala na ramena, nepočesljana i raščupana. Oči im nisu bile obrubljene ugljenom, na rukama nije bilo narukvica, ni na ušima naušnica. Svi su oblici dotjerivanja u koroti zabranjeni, a tako nedotjerane izgledale su mnogo ranjivije nego u uobičajenu kićenu izdanju.

Sultanum je pozdravila ženu koja je netom stigla i primila je njezinu sućut. Stojeći, kao da je zauzimala mjesto dovoljno veliko za dvije žene. Zbog slojevite odjeće, izgledala je još krupnija i šira, unatoč tankim gležnjevima i sićušnim stopalima, naoko premalenima da

nose njezinu težinu. Kovrčava sijeda kosa širila joj se kao piramida od lica boje čaja i kosih očiju, i nije mi je bilo teško zamisliti kao ponosnu konjanicu iz plemena Mavsilu, što je nekoć davno i bila. Lice joj nije bilo onako otečeno kako bude od iskrena plača, a u očima joj se nisu spontano nakupljale suze. Pretpostavio sam da nema toga što bi joj predstavljalo veću radost nego mogućnost da njezin sin Ismail bude pušten iz zatočeništva i možda čak okrunjen za šaha. Ali takvu se odanost i može očekivati od majke. No tko zna je li nakon zamalo dvadeset godina u zatvoru Ismail uopće sposoban vladati?

Nedaleko je stajala Sultanumina punašna sluškinja Hatidže, čije je lice sjalo kao mjesec. Srce mi je ubrzano zakucalo, ali natjerao sam se da okrenem glavu kao da mi ništa ne znači.

U sobi su se gurali deseci žena koje su pokojnome šahu, za njegova dugog života, bile miljenice. Njegove druge tri supruge, Daka Čerkeskinja, Sultanzade i Zara Badži, zauzele su najbolja mjesta oko recitatorice. Iza njih su sjedile šahove odrasle kćeri, njih osam ili devet, s previše djece da bi ih se moglo pobrojiti, zajedno s nekoliko prilježnica i njihovom djecom, te na kraju mnogo širi krug žena s kojima nikad nije dijelio postelju.

Pari je bila blizu svoje majke Dake Čerkeskinje. Sjedile su zagrljene, suosjećajno priljubljenih glava. Daka je bila poznata po blagoj i mirnoj naravi, čista suprotnost svojoj kćeri, koju je često – i neuspješno – pokušavala zauzdati. Dakini su obrazi bili natopljeni suzama pa sam pretpostavio da se brine kako će se šahova smrt odraziti na Parinu budućnost.

Gruzijka Sultanzade, Hajdarova majka, počela si je čupati tanku kosu boje devine dlake. Starije je žene nisu voljele jer bila je jedna od rijetkih koje su zarobile šahovo srce, pa su činile sve što im je bilo u moći da joj onemoguće uspon na viši položaj. Ne čudi, stoga, da su suze u njezinim zelenim očima izgledale stvarno.

Pari je nešto šapnula majci na uho, a zatim je ustala i zamakla niz hodnik. Slijedio sam je u jednu od pokrajnjih soba, gdje su žene u manjim skupinama tješile jedna drugu. Krv mi se sledila pri pomisli na šaha koji je ležao tih i hladan u svojoj sobi u palači. Nešto mi se počelo trgati u prsima pa sam se brzo usredotočio i pokušao se smiriti dok sam pogledom pretraživao prostoriju. Pari je sjedila uz Marjam. Njezina tišina iza visoko podignutih zidova prema vanjskome svijetu bila je strasnija od jecaja i tužnih krikova svih oko nje.

Čučnuo sam kraj nje i šapnuo: "Gospodarice moga života, postoji li ijedan način na koji bih vam u ovome trenutku mogao služiti?"

"Drži na oku sve njih u glavnoj sobi", odgovorila je, "a kad ovaj strašan dan mine, izvijesti me o svemu što si vidio."

Žene u toj sobi nisu se ni pomaknule, samo su naricale, ali iza njih, sluge su se došaptavale, kao da sve pršti od novosti, a Balamani je razgovarao s jednim robom; pogled mu je bio uznemiren.

Kad se recitatoričin glas podigao oštro i visoko, žene su ispunile zrak strašnim vapajima i odjednom je postalo vruće, a zrak nekako težak od mirisa ružine vodice i znoja.

Kad je Balamani završio razgovor s robom, tiho sam mu prišao. Nije me primijetio pa sam ga lagano povukao za halju da mu privučem pozornost. Poskočio je kao mačka koja se sprema baciti se na plijen, a velik mu je trbuh poskakivao.

"To sam ja", rekoh umirujućim glasom, "tvoj liječnik."

Njegovi sivi podočnjaci izgledali u tamniji nego inače. Blijedo se osmjehnuo i rekao: "Da me barem i ovaj put možeš izliječiti."

"Vidim da te muči nešto novo", odgovorio sam.

"Ah, prijatelju moj, kad bi samo znao ono što ja znam."

Osjetio sam lagan žalac razočaranja što je ipak on pobijedio u ovom natezanju

riječima.

“Što je?”

“Nasljednik.”

“I, tko će to biti?”

“U tome i jest stvar”, šapnuo je Balamani, a u glas mu se potkrao nagovještaj užasa. “Nitko ne zna što sad i kako dalje.”

“Što kaže vođa protokola?”

“Selun-kan? Ništa.”

“Ništa?”

Nagnuo mi se bliže uhu. “Nema se što reći jer nema oporuke.”

Iz usta mi se oteo zvuk pa sam se brzo sagnuo, pretvarajući se da imam napad kašlja. Nema oporuke? Tko će ukrotiti šahove divlje sinove kad svaki od njih sanja o prijestolju? Da i ne spominjemo sinove šahova brata Bahrama. Opet mi se nakratko zavrtjelo u glavi.

“Bože, smiluj nam se! Kako će odlučiti tko će biti nasljednik?”

“Bude li sve išlo kako treba, velikaši će se složiti oko izbora novoga šaha, a ostali će ga safavidski sinovi prihvatiti.”

“A ako ne bude tako?”

“Podržat će različite sinove i zemljom će zavladati kaos.”

“Što ti očekuješ?”

“Najgore.”

Vratio sam se na svoj položaj prateći svaki pokret kao sokol u potrazi za plijenom. Neke su žene čitale iz Kurana, ali većina ih je bila tako zaokupljena tugovanjem da se nisu mnogo micale ili razgovarale. S vremena na vrijeme otpile bi malo šerbeta od dinje ili uzele zalogaj halve, da se osnaže. Trebat će im snaga.

Recitatorica je počela s pričama o obiteljima blagoslovljena Proroka. Glas joj je drhtao od boli dok je opisivala kako se djetesce Ali-Asgar utopilo u vlastitoj krvi nakon što mu je neprijateljska strijela probila grlo. Osjetio sam peckanje u očima. Prisjetio sam se rahle zemlje koja je padala na tijelo moga oca, majčinih i sestrih krikova, vlastite shrvanosti. Sad je bio dobar trenutak da izrazim svoju tugu nad ocem, nad majčinom i sestrihom sudbinom, nad mrtvim šahom, nad Pari, nad budućnošću svih nas. Pogled mi se sreo s Parinim i u njezinim sam očima ugledao isti osjećaj. Tih nekoliko sati dok se svatko prisjećao svoje proživljene tuge, u toj se prostoriji osjećalo samo jedinstvo.

Bilo je već kasno poslijepodne kad se ceremonijalno pojavila najstarija šahova rođakinja, Fatima begum, odjevena u dvorsko ruho.

“Dobre žene,” rekla je, “tugovale ste iz dubine srca, isplakale sve suze koje ste imale. Sad je vrijeme da se zaustavi ta rijeka patnje i da se vratite svaka svome žalovanju u osami svoga doma. U Boga na nebesima se uzdamo, od Boga na nebesima milost tražimo.”

U sobi je sve utihnulo. Žene su počele otirati suze, zaglađivati kosu, prikupljati svoje stvari, ali sve to vrlo polako, kao da nevoljko napuštaju sigurnost zajedničke tuge.

Kad su se počele opraštati, oko Sultanum stvorila se malena skupina žena. Pokraj njezina široka tijela čak su i najviše među njima izgledale kao tršćice. Među prvima otišla je jedna od šahovih priležnica, majka dvojice mladih sinova, za koju se moglo očekivati da će podržati jednoga od odraslih pretendena na prijestolje. Gledao sam kako je Sultanum ljubi sa zahvalnošću. Nedvojbeno će podržati njezina sina Ismaila.

Žene su se okupljale i oko Sultanzade, Hajdarove majke, tobože da je utješe. Lice joj je bilo crveno od iskrena plača, a ipak, u njezinu se pogledu vidjela iskra. Prilazile su joj Gruzijke, a zatim ju je Gouhar, najstarija kći pokojnoga šaha, poljubila u oba obraza i šapnula joj nešto na uho. Sultanzade sva se ozarila. Gouhar se površno pozdravila i sa

Sultanum, a potom se zamotala u svoj crni čador i otišla.

Soba se brzo praznila. Pari se opraštala sa Sultanzade, a jedna su drugoj govorele utješne riječi o nebeskim nagradama za dobro proživljen život.

“Sad će sve biti drukčije”, dodala je Sultanzade, lagano napućenih usana, kao da se sprema poljubiti Pari u obraz. “Smijem li se nadati tvojoj potpori momu sinu Hajdaru?”

Hajdara sam poznavao kao razmažena i raskalašena momka koji se nikada nije htio posvetiti ozbiljnu proučavanju vladarskoga posla. Ali kad je to ijednoga princa omelo u vjeri da baš on zaslužuje prijestolje?

Pari je ustuknula. “Kako me to možeš pitati sad, kad mi je otac tako nedavno...?”

Sultanzadina se usna lagano zadigla, kao kad mala, izgladnjela životinja ogoli zube.

“Nemoj misliti da ne poštujem tvoju tugu. Shvatila bi me da i sama imaš sinove.”

Pari se nije obazrela na uvredu. “Ma koliko da priželjkuješ uspjeh svoga sina, ne bi se trebala oglušiti o uvriježene tradicije”, odgovorila je. “Postoji uobičajen postupak za slučajeve kad nema oporuke. Je li ti poznat?”

“Ne.”

“Sastanu se velikaši i raspravljaju o tome tko bi bio najbolji kandidat. Tako je bilo i kad su izabrali moga oca. U nesigurna vremena, tradicija je jedino za što se možemo uhvatiti.”

“Ali, Pari, dopusti da ti kažem zašto bi moj sin...”

“Ne sad”, reče Pari, odlazeći od nje.

Sultanzade se namrštila, a pogled lijepih zelenih očiju stvrdnuo se.

Pari je prešla veliku sobu i poljubila Sultanum. Dvije su žene uljudno razmijenile nekoliko rečenica, premda Sultanum nikad nije odobravala činjenicu da je njezin pokojni suprug najviše pažnje poklanjao baš njoj.

Kad se kraljevna okrenula otići, sumorno, žalobno lice koje je Sultanum dotad bila pokazivala Pari preobrazilo se, a njezini su snažni, bijeli zubi bljesnuli u neskriveno pobjedničku smiješku. Čim smo izašli iz zgrade, rekao sam Pari što sam vidio.

“Kako se naslađuju i samom pomisli na to da će mi skresati moć!” rekla je dok smo hodali uz ružičnjak crvenih i ružičastih i uža. “Prije se nisu usudile biti tako otvorene. Sad očekujem da će me sve redom uzeti na nož. Majka će me preklinjati neka se udam i tako se osiguram, ali siguran život nije ono što priželjkujem.”

Zateklo me koliko se Pari razlikovala od svih drugih. Prožela me snažna želja da je zaštitim.

“Obećavam da ću se boriti za vašu sigurnost.”

“Hvala ti”, reče Pari, nakratko mi položivši dlan na nadlakticu.

Začuo sam korake iza nas i okrenuo se. Prema nama je, žureći kraj pupoljaka, išao Masud-ali. Bio je zadihan, ali to ga nije spriječilo da nam pokuša nešto reći.

“Što je, mali moj?”

“Svi velikaši prekinuli su obred tugovanja i okupljaju se za sastanak u Dvorani četrdeset stupova”, jedva je produhtao.

“O izboru nasljednika?”

“Da.”

“Moraš ići”, reče Pari.

“Čašm”, odgovorih. Budući da žene kraljevske krvi nisu smjele nazočiti sastancima muškaraca, ja ću biti Parine oči i uši. Rekao sam Masud-aliju neka me malo pričeka dok ne otpratim Pari kući. Kad smo ušli u njezino dvorište, već je kovala planove. “Čim se vratiš sa sastanka, moramo prijeći sve pojedinosti za javne obrede žalovanja za moga...”

Baš sam zatvarao teška vrata za nama kad joj je glas pukao. Stala je, a ramena su joj se opasno objesila. Na trenutak sam se pobjojao da će se srušiti.

“Kraljevno,” rekao sam tiho i pritrčao joj. “I predobro znam kakvi vam oceani tuge preplavljaju srce.”

Oči su joj se napunile suzama. Bio sam silno zatečen kad me zagrlila oko ramena, držeći se za mene kao dijete, glave naslonjene na moja prsa. Jecaji su joj potresali izduženo, vitko tijelo, a njezine su mi vrele suze natapale ogrtač. Trudio sam se stajati čvrsto i snažno kao čuveni čempres Abarkuh, koji je svjedočio trima tisućljećima ljudske tuge.

Kad su jecaji utihnuli, Pari me zamolila za rupčić. Oči su joj bile krvavocrvene, iz nosa joj je curila sluz. Pružio sam joj pamučni rupčić koji mi je visio sa šala oko struka. Gledao sam kako si njime otire oči i lice.

“Srce mi se para zbog gubitka oca”, rekla je.

“Razumijem vas. I ja sam ronio iste gorke suze.”

“Znam da jesi. Hvala ti što si mi dopustio da se naslonim na tebe”, primijetila je mokre mrlje na mojoj halji, “i da te smočim.”

Bili smo sami pa sam odlučio riskirati. “Čast mi je poslužiti vam kao ljudska maramica. Nemajte straha, bilo je to kao da se kupam u rijeci dijamanata.”

Pogledao sam na svjetlucavu sluz na halji.

Uspjela se nasmiješiti, a zatim joj je pobjegao kratak smijeh, nakon čega je opet morala obrisati nos. Dobacila mi je rupčić.

“Evo, tebi treba više nego meni.”

DRUGO POGLAVLJE

Životinjsko raspoloženje

Džamšidove zablude otvorile su vrata pohlepi, neredu i očaju u cijeloj zemlji, čak i na mjestima gdje kaosa nikad prije nije bilo.

U sićušnu zakutku svoga kraljevstva živio je vladar po imenu Mirdas, koji je bio tako pobožan da je svakoga dana ustajao i prije svitanja da bi mogao moliti u vrtu. Gospodario je nad tisućama ovaca i koza, a njihovo je mlijeko, sir i jaja dijelio sa svima, tako da u njegovu kraljevstvu nitko nikad nije gladovao. Imao je samo jednu slabost: previše je ugađao svome sinu jedincu Zahaku. Jednoga je dana Zahaka posjetio đavao i izrazio iznenađenje što Zahak tako strpljivo čeka da naslijedi očevo prijestolje. Kako je neupitno da će naslijediti krunu, nema nikakva razloga zašto se to ne bi malo ubrzalo. Zašto bi zemljom vladao starac, kad bi vladar mogao biti netko tako životan i mlad kao on?

Te je noći, na stazi kojom je Mirdas pred zoru svakoga dana išao do hrama u kojemu se molio, đavao iskopao duboku rupu pa je pokrio lišćem i granjem. Sljedećega jutra, kad se zaputio u svoj vrt, Mirdas je pao u rupu i slomio kralježnicu. Jadrnik je zapomagao i jaukao, ali nitko ga nije čuo, pa je na kraju skončao u strašnim mukama. I tako je pravdu zamijenila nepravda i započeo je ciklus užasa.

Masud-ali i ja napustili smo ženske odaje, smještene duboko unutar palače i ograđene visokim zidom, izišavši kroz debela drvena vrata okovana metalom i postavljena na sredini jednoga od visokih zidova. Pozdravili smo Zav-agu, staroga eunuha koji je bio na dužnosti na mjestu koje je vodilo u biruni – vanjski dio.

“Još malo do mirovine?” upitah.

“Samo još nekoliko mjeseci, ako je Božja volja da preživim ovaj najnoviji preokret!”

On i Balamani često su pričali o divljemu oceanu i svježoj ribi iz njihova djetinjstva na malabarskoj obali Hindustana, prije nego što su ih kastrirali i prodali u roblje. Sad, kao slobodni ljudi, žudjeli su za povratkom onamo.

Masud-ali i ja probijali smo se kroz vijugave hodnike koji su vrvjeli naoružanim stražarima sve dok nismo stigli do golema dvorišta blizu dveri Ali Kapu. Prešli smo preko dvorišta, pa kroz još jednu sigurnosnu provjeru na dverima koje su vodile prema riznici, knjižnici, bolnici, ljekarni i mrtvačnici. Masud-alijevo čelo bilo je tako naborano da sam ga poželio malo razvedriti. Upitao sam ga postoji li neka igra koju voli igrati s drugim potrkalima, ali samo je slegnuo ramenima. Bio je sitan i mršav, a slutio sam da bi ga čak i dječaci mlađi od njega mogli istući.

“A tavlju?”

“Ne znam to igrati.”

“Naučit ću te. To je igra lukavih državnika.”

Osmjehnuo se tako kratko kao da još nije do kraja naučio kako se to radi.

Nedugo nakon križanja dviju glavnih avenija koje prolaze dvorskim zemljištem, došli smo do Dvorane četrdeset stupova, najvažnijega mjesta za sastanke u dvorskome krugu. Bila mi je to jedna od najdražih zgrada jer za toplijih mjeseci velika su ulazna vrata uvijek bila otvorena pa se moglo uživati u pogledu na voćnjake i ružičnjake. Dvorski je pjesnik jednom prilikom napisao više od stotinu stihova o profinjenosti dinja iz dvorskih voćnjaka, a hvalio ih je s pravom.

Unutra, dvorana je imala visok strop s lukovima, podijeljen na nekoliko dijelova obojenih u nježne nijanse narančaste, tirkizne i zelene, s uzorkom zlatnih cvjetova, nalik dizajnu najljepših svilenih haljina. Na podu su bili debeli sagovi i meki jastuci.

Masud-ali stao je uza zid, zajedno s drugim potrkalima; ja sam sjeo pokraj Balamanija, među dvorske eunuhe. Balamani i ja namrštili smo se jedan drugome; nismo saznali ništa novo. Danas je inače mirno predvorje žamorilo nagađanjima o tome tko će biti sljedeći šah. Pripadnici plemena Mavsilu i Ustadžlu sjedili su najbliže platformi na kojoj se pokojni šah običavao pojaviti i s koje im se bio obraćao; kao ratnici koji su pomogli uspon safavidske dinastije na prijestolje imali su tu povlasticu. Na počasnim je mjestima sjedilo i nekoliko gruzijskih i čerkeskih vođa koji su preko bračnih veza ušli u kraljevsku obitelj. Te su se skupine bile počele boriti za položaj protiv moćnijih plemena i najmoćnijih ljudi od pera, koji su bili zaduženi za vođenje računa i pisanje kraljevskih pisama, naloga i povijesti. Moj je otac bio jedan takav čovjek, i na trenutak sam zamišljao da nas dvojica sjedimo u prednjemu dijelu prostorije, odjeveni u tamnu svilu u čast pokojnoga šaha.

Ušao je Selim-kan, vođa dvorskoga protokola, čovjek koji je glasom mogao ukrotiti čitavu vojsku. Kad je uskliknuo: “Mir u dvorani!”, svi su velikaši utihnuli. Glavni kazvinski mula, čiji su me crni turban i odjeća vratili u sumornu stvarnost, polako je prišao

prednjemu dijelu dvorane i izmolio molitvu za mrtve. Sve su glave bile pognute, kao da su klonule pod težinom nesigurne budućnosti.

Nakon molitve, Selim-kan objavio je da nam se želi obratiti pripadnik safavidske dinastije. Zalepršala je smeđa baršunasta zavjesa na stražnjoj strani podija i na nj je zakoračio Hajdar-mirza te stao na šahovo mjesto. Bio je to sitan mladić, nervozna lijevoga oka koje bi katkad previše treptalo. U sivoj odjeći sašivenoj po mjeri izgledao je još sitniji.

“Pozdravljam sve cijenjene vazale safavidskoga dvora”, počeo je nazalnim glasom, prethim da bi ga se dobro čulo. “Želio bih vam izraziti zahvalnost što ste uz nas na ovaj strašan dan. Zajedno oplakujemo odlazak moga oca, središta univerzuma, no unatoč tome moramo usmjeriti pozornost prema onome što leži pred nama. Pozivam vas, velikaši, da mi pomognete ispuniti očeve želje za budućnost.”

Dok su nepomično čekali da čuju što ima na umu, nisu im se pomakle ni rese na šalovima oko strukova, ali Hajdar se kolebao.

“Molim vas za još malo strpljenja”, napokon je rekao i brzo nestao iza zavjese. Čulo se kako mu visok ženski glas nešto tiho govori.

“To zvuči kao njegova majka”, šapnuh Balamaniju.

“Ako bez njezine pomoći ne može odraditi ni sastanak, kako očekuje da će vladati?” zagundao je u odgovor. Dvoranu je ispunio žamor nagađanja, sve dok Selim-kan nije zagrmio pa je opet zavladala tišina.

Hajdar je izišao prebrzo, teturajući kao da je bio gurnut van. U ruci mu je bio čuveni zlatni mač safavidske dinastije, predivno izrađeno oružje optočeno smaragdima i rubinima. Oko struka je imao pojas s koricama, koji je svjetlucao i blistao sa svakim njegovim korakom.

“Ovim se proglašavam novim šahom i zahtijevam da mi se zakunete na odanost do smrti!” povikao je Hajdar. “Oni koji mi budu služili, bit će bogato nagrađeni; oni koji mi se suprotstave, skupo će platiti.” Pokušao je dići mač visoko u zrak, ali oružje je bilo preteško pa mu je ruka posustala na pola puta.

Dvorana je eksplodirala. Muškarci su skočili na noge – neki uz usklik iznenađenja, drugi uz izvikivanje potpore.

“Utišajte se!” zapovjedio je Selim-kan, a muškarci su se postupno smirili.

Hajdarov ujak Hakaberi-kan zatražio je riječ i ustao u pomoć svome nećaku. “Na kojemu pravu temeljiš svoj zahtjev?”

Hajdar je pružio mač Selim-kanu. Odnekud duboko ispod halje izvukao je smotan dokument i visoko ga podigao, da ga svi mogu vidjeti.

“Na temelju očeve oporuke”, reče.

Prolomio se dubok, silan žamor nevjerice.

Hajdar je odvio papir i naglas pročitao njegov sadržaj, kojim ga se imenovalo jedinim zakonitim nasljednikom šaha Tahmaspa i od dvorana tražilo da mu – kao nasljedniku i izboru svoga oca - iskažu odanost.

“Šahov rukopis poznajem bolje nego vlastiti”, usprotivio se mirza Šokrolah, glavni rizničar, a duga mu se sijeda brada pomicala dok je govorio. “Dajte da vidim taj dokument.”

“Evo ga”, odgovorio je Hajdar mašući papirom, ali odbijajući ga pustiti iz ruke pa je Šokrolah morao prići podiju. Nakon nekoliko trenutaka iznenađeno je rekao: “Zakleo bih se da je rukopis šahov.”

Ustao je Parin ujak Šamhal Čerkez, da i on kaže što ima. “Svi znaju da u kraljevskoj palači postoji dama čiji rukopis silno sličić njegovu”, rekao je, prstom pokazujući prema nebesima, da dodatno naglasi na koga misli. “Kako možemo biti sigurni da to nije njezino

djelo?"

"Čak i ako netko dvoji je li to očev rukopis ili nije, svi poznaju njegov pečat", reče Hajdar, upirući prstom u oporuku. "Sigurno nećete poreći da je ovo njegov pečat?"

"Pečat je lako krivotvoriti", odgovorio je Šamhal.

"Ovaj je autentičan, kunem se", reče Hajdar.

"U tom slučaju, neka donesu šahov pečat pa da usporedimo", ustrajao je Šamhal.

Nekoliko sam puta imao prilike vidjeti šaha kako stavlja pečat na najvažnija pisma; nosio ga je na lančiću oko vrata. Glavni rizničar poslao je mirzu Salmana Džaberija, vođu dvorskih cehova - uključujući i izrađivače pečata, neka ode u sobu gdje je šah ležao na odru i neka napravi otisak šahova pečata na praznu papiru.

U međuvremenu, objavio je Selim-kan, bit će posluženo nešto za osvježenje. Ušla je vojska slugu s pladnjevima s vrućim čajem od kardamoma, dok su drugi nosili pladnjeve s orašastim plodovima, datuljama i ušeceranim voćem. Usred sve te pomutnje, Sultanumin je glavni eunuh, muškarac širokih ramena i debela vrata, krišom šmugnuo van.

"Što misliš?" upitah Balamanija.

"Mislim da Hajdar laže. Ako ga je šah htio za nasljednika, zašto prije smrti nije objavio svoju odluku?"

"Ali to bi povećalo rizik da netko ubije Hajdara iz zasjede."

Balamani je frknuo nosom. "A sad nema rizika? Pa baš je kao janje koje čeka da ga oderu!"

Dok smo pijuckali čaj, mirza Salman žurno se vratio u dvoranu, noseći svjež otisak pečata na listu papira. Pružio ga je Selim-kanu, koji ga je razmotao.

"Vjerujem da je pečat identičan onome na oporuci", objavio je i poslao ga neka kruži među dvoranima, da se svi mogu uvjeriti.

Dok su plemići škiljili u otisak pečata, u dvoranu se vratio Sultanumin eunuh, lagano zadihan, i brzo nešto šapnuo njezinu bratu Amir-kanu Mavsiluu. Oči su mu se raširile, a ustao je i prije nego što je eunuh završio.

"Jedna od dvorskih uzvišenih majki rano jutros otišla je vidjeti šaha na odru", objavio je. "Dok je naricala nad njegovim tijelom, slučajno je dotaknula i pečat oko njegova vrata i iznenadila se kad je na njemu osjetila ostatke topla voska. To znači da je pečat nedavno uporabljen, ili možda uzet pa vraćen."

Dvorana je opet erumpirala povicima. Selim-kan zatražio je tišinu i naložio da se pozovu stražari koji čuvaju šahovo tijelo. Prvi stražar, širok gotovo koliko i visok, zakleo se da tijekom noći nitko nije odnio pa vratio pečat. Isto su prisegnuli i ostali stražari. No svi su znali da je moguće da je netko podmitio stražare, a kad su shvatili da se i dalje ne može sa sigurnošću potvrditi ili osporiti valjanost oporuke, u dvorani je opet počelo lagano kipjeti.

Kako se napetost povećavala, a prepirke postajale sve glasnije, Balamani je s gađenjem rekao: "Upravo sam se toga bojao. Svaka skupina navija za onoga od koga će imati najviše koristi, a ne za onoga koji bi bio najbolji šah."

"A tko bi to bio?"

"Veliki vezir Nizam al-Mukl napisao je da će nakon smrti svi vladari biti dovedeni pred Boga, zavezanih ruku. Okove će skinuti samo onima koji su bili pravedni i oni će biti pušteni u raj. Ostali idu ravno u pakao, gdje će zauvijek ostati sputanih ruku."

"Kako primjereno!"

Mislio sam da bi Mahmud bio daleko bolji vladar nego Hajdar, premda je još bio odveć neiskusna da bi mogao vladati samostalno. Ali svoje sam mišljenje zadržao za sebe; kao Parin sluga, moram podržati njezin izbor.

Trebalo je vremena da Selim opet uspostavi red u dvorani, a vikao je tako glasno da ga se zacijelo moralo čuti i izvan debelih zidova palače. Ljutitim je pogledom šibao dvorane koji se nisu dali utišati, a sav se zajapurio u licu od napora i uzrujanosti.

Kad su se svi napokon umirili, Hajdar je opet progovorio: "Obećavam vam da će se moja vladavina isticati po poštenju prema svakom plemenu i svakom čovjeku", izjavio je.

Da potkrijepi svoje riječi, pozvao je sluge, koji su dogurali kolica ispunjena blagom. Posegnuo je u kolica i počeo dijeliti darove. Amir-kan Mavsilu dobio je samovar od čistoga srebra, tako profinjene izrade da je bilo nemoguće zamisliti da bi ga se ikada rabilo za nešto tako obično kao što je čaj. Mirza Salman bio je bogatiji za dvije velike plavo-bijele porculanske vaze iz Kine. Drugi su dvorani dobili svilenu počasnu odjeću, tako skupocjenu da bi je čovjek odjenuo samo za najsvečanije prigode. Uza svakog su velikaša stajali naslagani darovi, sve dok dvorana za sastanke nije počela sličiti na bazar.

"Pljačka riznicu, a još i nije njegova!" optužio je Šamhal Čerkez glasnim šaptom.

Ali kad su darovi bili podijeljeni, raspoloženje u prostoriji kao da se smekšalo, a velikaši su očito razmatrali dobru sreću koja ih je snašla.

"Dobro, dvorani, opet vas pitam: imam li vašu potporu?" Hajdar je sad zvučao samouvjerenije nego prije.

Kako je jadno što se čak i bogataše može pridobiti darovima!

"Moju imate", reče Husein-beg, vođa plemena Ustadžlu. Pridružio mu se zbor glasova, premda se većina njihovih vlasnika nije izjasnila imenom. Svi su znali kakav rizik nosi potpora pogrešnoj strani.

U dvoranu je ušao glasnik i nešto povjerljivo rekao Selimu, koji je odmah prekinuo trenutačna događanja i objavio: "Dobri ljudi, vođa kraljevske straže obavijestio me da, zbog današnjega događaja, stražari koji čuvaju palaču odbijaju otići sve dok se ne riješi pitanje nasljednika. Nikome neće biti dopušteno da uđe u dvorski krug ili da ga napusti."

Hajdar je ponovo zakoračio na podij, pogledavajući oko sebe kao divlji magarac okružen lovcima. Lijevo mu je oko počelo tako nekontrolirano treptati da sam morao svrnuti pogled. Nakon što je poslušao još nekoliko uputa izrečenih tihim, visokim ženskim glasom, glasno je zahtijevao: "Otvorite dveri!"

"Nemam ovlasti da vojnicima izdajem naredbe", odgovorio je Selim. "To je samo šahova privilegija."

Izgledao je zatečen riječima koje su mu upravo bile izišle iz usta. Ta nije li se Hajdar proglasio našim vođom?

Halamani se nagnuo bliže. "Četvrtak je, što znači da dveri Ali Kapu čuva pleme Tekelu. Zar Hajdar u glavi umjesto mozga ima rižu?"

Plemena Tekelu i Ustadžlu desetljećima su bila suparnici.

Hajdar je izgledao povrijeđeno, a tiho je rekao: "Ja sam šah, taj mi položaj po pravu pripada, i u ovom mračnu trenutku zazivam Boga da me zaštiti, kao svoju sjenu na zemlji. Ovaj je sastanak završen."

Sišao je s podija i u pratnji stražara i eunuha napustio dvoranu. Selim-kan objavio je da se skup raspušta, a plemići su se potom počeli okupljati u grupice potpore ili oporbe Hajdarovoj kandidaturi. "Misliš li da može uspjjeti?" šapnuo sam Balamaniju.

Raširio je dlanove i slegnuo ramenima. "Što god da se dogodi, ne bi bilo zgoroga da pripreme štapiće!" reče, gledajući ljutite velikaše oko nas. "Neki od ovih stat će iza pogrešna kandidata i završiti kao kebabi."

Iskrivio sam lice na to strašno predviđanje. Pogledi su nam se sreli i brzo rastali. Svih tih godina provedenih u službi na dvoru, nijedan od nas dvojice nikad prije nije doživio ovako opasnu situaciju.

Požurio sam natrag do Parinih odaja jer htio sam što prije saznati hoće li ona poduprijeti Hajdarov odvažni potez. Ušla je nedugo nakon mene, obraza zajapurenih kao u plesačice nakon nastupa, a pramenovi crne kose neuredno su joj stršali ispod rupca.

“Što se dogodilo?”

“Hajdar i njegova majka pozvali su me i zahtijevali moju potporu. Kad sam oklijevala, Hajdar mi je zaprijetio zatočeništvom. Duboko sam se poklonila, poljubila mu stopala i pretvarala se da ga priznajem za šaha. Tek me je tad pustio.”

Duboko je udahnula i oči su joj se raširile, kao da je tek sad shvatila od kakve se opasnosti spasila.

“Gospodarice, a kome ćete dati svoju potporu?”

“Još ne znam.”

Zastao sam, da razradim strategiju. “Ako Hajdar ima mnogo naoružanih sljedbenika s druge strane dvorskih zidina, mogao bi prevladati.”

“Idi do grada i donesi mi vijesti.”

“Kako da iziđem kad su Tekelui blokirali sve izlaze?”

“Madžid će podmititi glavne stražare. Znam da nisam Hajdarova saveznica.”

Izišao sam kroz jedan od pokrajnjih izlaza – stražar nije samo mahnuo neka prođem – i zaputio se prema glavnomu bazaru. Vani je bio topao i sunčan dan; čovjek bi očekivao da će posvuda naokolo biti razdragane djece i njihovih majki koje se cjenkaju s trgovcima, ali ulice su bile prazne. Kad sam došao do glavnoga ulaza na bazar, zatečeno sam stao – golema drvena vrata našao sam zatvorena. Bože na nebesima! Nikad prije bazar nije bio zatvoren u četvrtak.

Požurio sam do staroga napuštenog minareta i uspeo se klizavim stubama. Kroz otvor s kojega se nekoć pozivalo na molitvu, cijeli je grad blistao na suncu: kuće od ćerpiča, džamije, bazari i parkovi. Pogledom je dominirala palača i zidom ograđen dvorski krug oko nje, koji je izgledao kao golem sag istkan od vrtova i podijeljen u voćnjake čija su se stabla i cvijeće natjecali u ljepoti. Sjeverne dvorske dveri čuvalo je mnogo stražara. Pogled mi je skrenuo prema žutim i bijelim popločanim zidovima dveri Ali Kapu na južnome ulazu, gdje su stotine Tekelua iz kraljevske garde, zajedno sa svojim saveznicima, stajale u bojnoj formaciji, s izvučenim mačevima, bodežima, lukovima i strijelama.

Gdje su Hajdarovi pristaše? Zašto nisu izišli na ulice za svoga novog šaha? Otišao sam do kuće njegova ujaka Hakaberi-kana, ali tamo nisam vidio nikakve aktivnosti. Potom sam zakucao na vrata još nekolicini pristaša, ali nisam imao sreće sve dok nisam došao do kuće Husein-bega Ustadžlua. U njegovu se dvorištu okupljala velika skupina ljudi s mačevima, lukovima i strijelama. Pozdravio sam čovjeka s upaljenim ožiljkom na obrazu, jednake boje kao visok štapolik vrh crvene kape, koji mu je stršao iz turbana, označavajući ga kao kizilbaša⁴ – “crvenoglavca” – odana Safavidima.

“Zašto se kasni?”

Namrštio se. “Tko si ti?”

---

⁴ Pripadnik jednoga od sedam turkijskih plemena koja su u XVI stoljeću pružila potporu šijitskoj dinastiji Safavida da dođe na prijestolje u Iranu. Ime su dobili po crvenim kapama s visokim crvenim vrhom, koji im strši iz središta turbana; kizilbaš znači “crvena glava”.

“Služim u haremu.”

“Polutan!”

Opipao si je muškost, da se uvjeri da mu je još među nogama. Zgrabivši mač, brzo se vratio među druge vojnike, kao da bih ga mogao zaraziti svojim stanjem. Rado bih ga vidio oči u oči s kastratovim dugačkim, oštrim nožem; onda bismo vidjeli koji je od nas dvojice hrabriji.

Od jednoga sam vojnika na ulici načuo da je Ismail stigao u grad s tisućama svojih ljudi. Hajdarovi su pristaše odgodili upad u palaču bojeći se masakra.

“Ali kako bi Ismail mogao tako brzo stići ovamo?”

Slegnuo je ramenima i pokazao prema Husein-begu koji je upravo zajahao konja. “On je očito zaključio da je to laž.”

Husein-beg pozvao je Ustadžlue da se okupe, a zatim su krenuli prema sjevernome ulazu u palaču. Iz obližnjih su se kuća na ulicu slili vojnici iz drugih plemena, sve dok ih nije bilo nekoliko tisuća. Podigli su toliko prašine da su ljudi, koji su izišli na ulicu vidjeti što se događa, stali kašljati. Bilo je samo pitanje vremena kad će početi sukobi između Hajdarovih i Ismailovih pristaša, a pri pomisli na opake kizilbaše u jeku borbe, krv mi se pretvorila u ocat.

Pari sam našao u društvu Marjam, koja ju je tješila. Kosa joj je bila tako iščetkana da je sjajila, ravna i crna ispod bijele marame, a presvukla se u crnu svilenu korotnu haljinu s izvezenim zlatnim kvadratima, u kojoj je izgledala izdužena i visoka. Zlatne naušnice s tirkizom u obliku polumjeseca, koje su joj svjetlucale uz lice, bile su dar od oca. Od moga je odlaska već napisala nekoliko pisama koja su sad ležala na srebrnomu pladnju, čekajući kurira. Pogled joj je bio još uznemireniji nego kad sam je ostavio.

“Napokon!” rekla je kad su me uveli unutra. “Kakve su novosti?”

“Kraljevno,” prodahao sam, “prema palači marširaju tisuće Hajdarovih vojnika pod vodstvom Husein-bega.”

“Bože, smiluj nam se!” reče Marjam prestrašeno.

“Ima li ih dovoljno da svladaju Tekelue?” upita Pari.

“Mislim da ima.”

Skočila je na noge. “Moram reći ujaku neka ih zaustavi.” Zapitao sam se zašto je sad odjednom bila tako sigurna u to što treba učiniti. “Kraljevno, što se dogodilo?”

“Nedugo prije nego što si došao, očev glavni ljekarnik izvijestio me da je pasta za uklanjanje dlaka bila dovoljno snažna da odstrani krzno sa životinje. Moguće je da je u pitanju bio nesretan slučaj. No svejedno, kako bih ikada mogla živjeti pod Hajdarovom vladavinom?”

“Neka Bog izvrši osvetu nad zlotvorima!”

Pari mi je pružila platnenu vrećicu. “Ovo je ključ za vrata koja vode s Promenade kraljevskih pastuha u ženske odaje”, rekla je. “Reci mome ujaku da mu dajem dopuštenje da uđe i makne Hajdara, ali neka mu ne učini ništa nažao. Vрати se ovamo što prije budeš mogao.”

Zurio sam u vrećicu. “Ali muškarcima je zabranjeno ući u ženski dio palače”, pobunio sam se.

“Dajem dopuštenje.”

Zaprepašten, gurnuo sam vrećicu pod turban i otišao. Stigavši u Šamhalovu kuću, njegovim sam slugama rekao da imam hitnu poruku za njega pa su me odmah uveli.

Šamhal je zavirio u vrećicu i ugledao ključ. Oči su mu zasjale kao vrani koja je pronašla blago.

“Ovo nam je najveća nada”, rekao je ushićeno.

“Pari mi je rekla neka vam kažem da Hajdar treba biti izručen živ i neozlijeđen. Uzvišena kraljevna zatražila je nešto u znak da se slažete s tim.”

Htio sam dokaz da sam isporučio najvažniji dio poruke. Šamhal je ustao.

“Reci joj ovo:

*„Čovjek koji protivnik nam je, nisko će pasti
Ali neozlijeđen ostat će u Šamhalovoj vlasti.
U zamjenu tražim da Pari, moja nećakinja draga
Od vojnika se drži što dalje i da ne izaziva vruga.“*

„Čašm“ odgovorio sam. Na odlasku čuo sam kako Šamhal glasno poziva svoje sluge i upućuje ih kućama svojih pristaša, da okupi snage u potporu Ismailu.

Krenuo sam natrag prema palači. Ispred dveri Ali Kapu još su na straži bili Tekelui i njihovi saveznici. Poznao sam jednoga od kapetana, a kad sam mu rekao da cijeli dan obavljam razne poslove izvan palače, najprije je provjerio jesam li naoružan, a zatim me propustio unutra. Kad sam napokon stigao do Parine kuće, čekala me.

“Neka te umor ne svlada!” rekla je.

Obrisao sam znoj s podlaktica.

“Što je rekao moj ujak?”

“Obećao je da će učiniti kako ste tražili”, rekao sam i izrecitirao njegove improvizirane stihove.

Nasmiješila se. “Dobro si to obavio.”

“Kraljevno,” rekoh uzrujano, “vojnici su se već vjerojatno počeli boriti. Svašta bi se moglo dogoditi.”

“Požuri. Idi u biruni i saznaj što možeš.”

Odlučio sam najprije otići do haremske kuhinje jer kuhari su uvijek znali sve najnovije glasine i vijesti. Golema zgrada, u kojoj je inače sve vrvjelo od dama, sluškinja i robova, bila je posve prazna. Brašno pomiješano s vodom stajalo je ostavljeno u zdjelama. Oprana metvica nije bila obješena da se suši, a narezani luk i češnjak ostao je na dasci, tako ljut da su me oči zapekle.

Prošao sam kroza zgradu, s nekim neobičnim osjećajem koji nisam mogao imenovati. Dok sam prolazio pokraj krušne peći, korak mi je odzvonio dublje nego drugdje. Okrenuo sam se i otvorio peć. Bila je puna ugljena i pepela, ali u udaljenu sam kutku spazio komadić sjajne plave svile. Pokušao sam se prisjetiti halja svih koje sam poznao, sve dok mi napokon nije sinulo: pripadala je jednome od šahovih liječnika, kojega su zacijelo bili pustili u harem tijekom šahove bolesti.

“Liječniče Amin-kane Halaki, vidim vam halju!” prosiktao sam. Tkanina je nestala jednako hitro kao što miš povuče rep u svoju rupu.

“Tko si ti?”

“Džavaher-aga, sluga Parihan hanum.”

“Mogu li izići?”

“Ne, ako želite živjeti.”

“Onda mi barem dobaci nešto hrane.”

Dohvatio sam nekoliko krastavaca i grožđa pa mu ih ubacio u peć i zaželio mu sreću. Nastavio sam prema nadzornoj točki ispred birunija i pozdravio Zav-agu, čije je čelo izgledalo trajno smrknuto od brige.

“Ima li kakvih vijesti?” upitah.

“Ne još-š-š”, reče on, a onih nekoliko preostalih mu zubi zacvokotalo je od straha. Otvorio je vrata i pustio me da prođem.

Brzo sam krenuo prema Dvorani četrdeset stupova i ogledao se po njoj, ali bila je prazna. Nastavio sam dalje sve do sjevernoga zida palače gdje me uznemirio zvuk dubokih, tupih udaraca. Pretpostavio sam da je skupina vojnika dogurala top i da sad njime udaraju o drvene dveri koje su stenjale kao na mukama.

“Šahu Hajdare, otvorite i pustite nas unutra!” povikao je netko izvana. “Mi smo vam prijatelji.”

Zanemarivši ustaljene dvorske običaje i pravila, trčao sam kroz dvorište i sve nadzorne točke sve dok se nisam opet našao u haremu. Baš kad sam stigao do velike platane, tlo je tako zadrhtalo da sam pomislio da je potres, ali shvatio sam da je to tutnjava konjskih kopita. Stao sam u mjestu, osjećajući se kao mrav kojega je netko uhvatio između palca i kažiprsta.

Srce mi je brže zakucalo kad su se visoka drvena vrata što vode iz harema na Promenadu kraljevskih pastuha uz škripu otvorila. U vrtove su šiknuli vojnici, vitlajući mačevima i izvikujući Ismailovo ime, gazeći crvene ruže što rastu uza staze. Dosad neviđen prizor muškaraca u ženskome dijelu palače, u kojemu nikad prije nije bilo uljeza izvana, potresao me do srži.

Prema meni je dojahao Šamhal na crnu arapskomu konju i povukao uzde.

“Gdje je Hajdar?” doviknuo je.

“Vjerojatno u odajama svoje majke. To je ona kuća ispred koje i rastu dva čempresa.” Pokazao sam mu.

Šamhal je uputio svoje ljude neka krenu prema ulazu u biruni i neka spriječe Hajdarove pristaše u slučaju da pokušaju ući u harem. Zatim je mamuzama podbo svoga konja i krenuo prema domu Sultanzade. Holafa Rumlu, jedan od njegovih kapetana, čija je skupa kaciga izrezbarena zaštitnim stihovima iz Kurana odavala njegov visok položaj, uočio je nešto u daljini i viknuo: “Tko ste vi?”

Krajičkom oka primijetio sam tri žene u čadorima, lica pokrivenih velovima, skrivene među visokim cvatućim grmljem. Najviša među njima na nogama je imala ružičaste svilene cipele.

“Smirite se, samo idemo kupiti kruh”, doviknula je jedna od njih pjevnim glasom. “Kuhinja je prazna, a naša djeca nemaju što jesti.”

“Šamhale Čerkezu, vrati se ovamo!” viknuo je Holafa. Šamhal je okrenuo konja, pa je zajedno s Holafom i još nekolicinom vojnika krenuo prema ženama. Stisnule su se jedna uz drugu, izgledajući kao prestrašene gazele koje su lovci ulovili u zamku.

“Skinite velove!” zagrmio je Šamhal. Žena umotana u crni čador raširila je ruke i tako zaštitila druge dvije žene iza sebe. Ona u ružičastim svilenim cipelama lagano je zateturala.

“Nije na vama da to zahtijevate!” hrabro je odgovorila.

“Ako ste nevine, nemate se čega bojati”, odvratio je Holafa. Strgnuo joj je čador, veo i rubac s glave, a ona je vrisnula kad joj se duga, tamna kosa kao slap spustila niz ramena i na prsa. Bila je to Ava, jedna od žena zaduženih za nadzor u kuhinji. Naglo sam uvukao zrak, zgranut takvim činom.

Druga je žena zakoračila naprijed, dragovoljno, a kapetan je strgnuo i njezinu zaštitu. I ona je vrisnula kad su se muškarci zagledali u njezino golo lice i neobičnu crvenu kosu, pasući oči na njoj. Nisam je prepoznao.

“Tko ste vi?” zahtijevao je Šamhal.

“Služimo dvorskim damama”, odgovorila je Ava prkosno, odbijajući se dodatno predstaviti. Ona i njezina prijateljica stisnule su treću ženu između sebe, ispreplevši ruke jedna drugoj oko struka i zaštitivši je živim štitom od svojih tijela. Razmišljao sam o tome

da joj ustanem u obranu, ali u um mi se uvukao tračak sumnje pa sam odustao.

“Ustrajete li na tome da i nju otkrijete, obeščastit ćete safavidsku kuću”, zavapila je Ava. “I platit ćete to životima!”

Holafa je odmahnuo rukom, kao da odustaje. “Pustite ih”, rekao je prijekorno. “To su samo žene.”

“Neka to i treća dokaže!” viknuo je Šamhal, a pogled mu je plamtio.

“Pomutio ti se razum. Hoćeš li da nas ubiju?” odvratio je Holafa. Začuo sam zvuk udaraca palica po drvu i shvatio da Hajdarovi ljudi napadaju barikade i stražare na nadzornoj točki kod birunija. Za ime Boga na nebesima! Za nekoliko minuta svi bismo mogli biti mrtvi.

Žene su se pokušavale provući između nemirnih konja i pobjeći iz kruga jahača. Muškarci su se zbili još čvršće, a Šamhal je naglo zgrabio čador i veo treće žene i strgnuo ih s nje.

“Poštedite me!” vrisnula je stisnuta grla. Kad je Holafa skinuo maramu s njezine kratke kose, moja se sumnja potvrdila: bio je to Hajdar. Ispružio je ruke pred sebe da se zaštiti, a lijevo mu se oko trzalo kao da je na samrtnoj postelji.

Odnekud iza nadzorne točke, Hajdarovi su ljudi utješno dovikivali: “Hajdare, ovdje smo, zaštitit ćemo vas! Pomoć stiže!”

Okrenuo se prema njihovim glasovima i povikao: “Požurite!” A zatim se bacio prema razmaku između dvaju konja. Šamhal i Holafa skočili su iz sedla, odgurnuli dame i dali se za njim. Hajdar je izgubio ravnotežu i tresnuo na tlo. Ružičaste su mu cipele odletjele sa stopala, a noge se raširile, dok su mu dvojica muškaraca pokušavala sputati ruke.

Iz daljine se začuo gromoglasan poklič kad su prvi Hajdarovi pristaše probili dveri koje vode u harem. Prepoznao sam vojnika s debelim crvenim ožiljkom. Ispustio je tako divlji bojni poklič da mi se krv zgrušala, a da nisam pao licem u prašinu, nabio bi me na mač.

“Nemamo izbora. Dokrajči ga!” začuo sam Šamhalov glas. Kad sam podigao pogled, vidio sam da je uspio sputati Hajdaru ruke iza leđa. Holafa je izvukao mač i dvaput ubo Hajdara u trbuh. Na njegovoj se sivoj odjeći rascvjetala vlažna mrlja. Brzo se širila, a on je bolno iskrivio lice i uhvatio se za trbuh. Vlažno je jauknuo, a iz usta mu je potekla krv.

Ava i druga dama počele su vrištati od užasa, savivši se u struku i počevši se dlanovima udarati po koljenima i čelima. Njihovi su vrisци bili nešto najstrašnije što sam ikad čuo.

Šamhalovi su vojnici naprtili Hajdarovo tijelo na ramena i krenuli prema nadzornoj točki na ulazu u biruni. Dotad se već u harem probilo još Hajdarovih pristaša, među njima i Husein-beg Ustadžlu. Zurio je u mlitavo tijelo u okrvavljenoj sivoj odjeći.

“Avaj! Naša blistava nada okrutno je uništena! Prokleti bili vi i proketo vam bilo sjeme!” povikao je, poprativši kletvu nizom psovki. On i njegovi vojnici nakratko su se prepirali sa Šamhalovim ljudima, ali od kakve je koristi skupina pristaša bez šaha? Ubrzo su vojnici iza Husein-bega podboli konje i krenuli prema biruniju, bojeći se da će – ostanu li – izgubiti glave. Husein-begovi ljudi zbili su se oko njega, da ga zaštite, a on je iskoristio pomutnju i pobjegao.

Šamhal je naredio svojim snagama neka iziđu iz palače kroz vrata koja vode na Promenadu kraljevskih pastuha i neka postave stražu i čuvaju dveri Ali Kapu. Dok su izlazili, dobacio mi je velik metalni ključ. Slijedio sam ih, zalupio teška vrata za njima i zaključao ih.

Obližnji su ružini grmovi bili obezglavljeni. U krošnji jednoga cedra zapjevao je slavuj, a njegova me pjesma podsjetila na žalopojku: *Moje crvene ruže raširile su svoje skute za tebe, a sad lati njihove tlo škrope kao suze krvave.* Odjeća mi je bila sva prašnjava, a u ustima sam

imao okus žuči.

Uteturao sam u Parinu kući pa sam njoj i Marjam ispričao što se dogodilo. Probljedjele su dok sam opisivao Hajdarovu smrt. "Kao da mi zemlja iz vlastita groba prekriva glavu!" reče kraljevna. "Zašto ujak nije postupio kako sam zatražila?"

"Bila je to Božja volja", odgovorio sam, pokušavajući je utješiti.

Njezino je mršavo tijelo izgledalo krhko kao staklena škropilica dugoga vrata. Premda bih je rado bio utješio, znao sam da će to Marjam učiniti bolje nego itko drugi.

Vratio sam se u zgradu u kojoj žive eunusi koji služuju u haremu. Ta mi se naša kuća, koja se nije isticala ni po čemu drugome osim po skromnosti, sad činila kao utočište. Klonuo sam na vuneni jastuk u gostinjskoj sobi, zbacio sa sebe prljavu gornju odjeću i rekao slugi neka mi donese čaj i mnogo datulja. Ruka kojom sam šalicu prinio usnama bila je tako slaba kao da mi je djelomično oduzeta.

Ubrzo mi se pridružio Balamani. Oči su mu bile krvave, kapci natečeni.

"Tuguješ li za Hajdar-mirzom?" upitah.

Zaprepašteno je raširio oči. "Kako to misliš?"

Nisam si mogao pomoći: osjetio sam val zadovoljstva što sam tako iznimno važnu vijest saznao prije njega.

Te sam večeri bio umoran i žudio sam za utjehom. Netko drugi potražio bi je u opijumu ili u *bangu*, piću od konoplje koje izaziva vizije, ali nisam mislio da bi mi ijedno od tog dvoga pomoglo. Želudac sam umirio s malo kruha, sira i svježih začina, a zatim sam otišao u našu sobu i slušao Balamanijevo zvučno hrkanje. Ležeći na svome madracu, pred očima su mi se ponovo odvrtjeli svi događaji toga dana, a crvena mrlja na Hajdarovoj halji širila mi se vidnim poljem sve dok nije ispunila crnilo moje sobe kao zagnojena rana. Kad se na krovnome prozoru pojavio mjesec, njegovu su glatku, bijelu površinu narušile krvave mrlje. Rasle su i širile se sve dok mjesec nije postao žarko crven krug što krvari nebom, a ja sam se probudio napetih udova i isprekidana daha. Nisam se mogao smiriti. Ustao sam, odjenuo se i otišao prošetati se stazom između platana. Hodao sam sve do ulaza u nisku zgradu gdje su smještene Sultanumine dvorske dame. Eunuhu na dužnosti utisnuo sam novčić u dlan i šapnuo mu da imam hitnu poruku za Hatidže.

Bila je sama, djevojku s kojom je dijelila sobu poslala je nekamo. Oči su joj sjale na mjesecini, a vrhovi duge, kovrčave kose svjetlucali su srebrom.

"Nisam mogla spavati", šapnula je. "Stalno razmišljam o tome što se dogodilo."

"Zato sam i došao."

"Jesi li bio tamo? Jesi li vidio?"

"Sve", odgovorih, ne uspjevši sakriti užas u glasu. I drugi su ljudi bili pogubljeni za moje službe na dvoru, ali nikad s tako malo dostojanstva.

"Treseš se!" Odgrnula je vuneni pokrivač: "Dođi se ugrijati."

Skinuo sam turban pa ogrtač i skliznuo u postelju pokraj nje, ne svukavši ostatak odjeće. Privila se uz moja leđa, obgrlivši me. Osjećao sam okruglost njezinih grudi kroz pamučnu spavaćicu i koža mi se ugrijala kao da sam ispred kamina u kojemu plamti vatra.

"*Aheš⁵!*" rekao sam zahvalno, upijajući njezinu toplinu. "Griješ me iznutra i izvana."

Umjesto odgovora, poljubila me u vrat. Usne su joj mirisale na ruže. Kako bi šokiran bio pokojni šah da je znao da jedna od njegovih dama leži zagrljena s eunuhom!

"Gdje si bila danas?" upitao sam.

"Skrivala sam se sa Sultanum, za slučaj da Hajdarovi ljudi zauzmu palaču", reče ona, ukočivši se.

"Drago mi je da ti se ništa nije dogodilo."

Tamne su joj oči bile ozbiljne. "Reci mi što si vidio."

"Jesi li sigurna? Ne želim te prestrašiti."

"Ne možeš", odgovori Hatidže oštro. "Prestala sam se bojati onoga dana kad su trgovci robljem bacili leš moje majke s broda u more."

Dani provedeni na dvoru do te su mjere preobrazili Hatidže da je bilo lako zamisliti da se rodila u nekoj plemićkoj obitelji. Zapravo, ona i brat bili su zarobljeni na istočnoj obali Afrike, a kupio ih je jedan od posrednika safavidskoga dvora. Hatidže je već kao djevojčica bila ljepotica divne tamnobakrene kože, kose tako crne da je imala plav odsjaj i tako kovrčave da me podsjećala na cvijet hijacinta. Isprva su je dali u nauk glavnoj čajarici, gdje je učila kako spravljati mirišljave čajne mješavine koje daju najbolji ukus. Poslije je zatražila da je premjeste u službu glavnoj kuharici, gdje je šegrtovala osam godina. Običan kolačić od oraha s cimetom, kuminom i mrvičkom nečega neobičnog i slanog, što mi nije htjela otkriti – anisa? piskavice? – izazvao bi eksploziju iznenađenja u mojim ustima svaki put kad bih ga zagrizao. Jednom je umiješala malo ljute papričice u zdjelicu pudinga od šafrana – imala je tu vragolastu crtu – i zahihotala vidjevši šok na mome licu kad sam progutao prvi zalogaj. Pojeo sam sve, zamalo polizao zdjelicu, a jezik mi je žario zahvalnošću.

I Hatidže i njezin brat Mohsen dobro su prolazili: Sultanum je zamijetila Hatidžino kulinarsko umijeće pa ju je raširenih ruku prihvatila u svoju službu, a Mohsen je postao jedan od kraljevskih konjušara.

Poklopio sam njezine dlanove svojima i ispričao joj što sam vidio, ali poštedito sam je najgorih pojedinosti.

"Zašto je Pari išla na tako velik rizik? Da je Hajdar pobijedio, ni nje ni njezina ujaka više ne bi bilo među živima." Osjetio sam kako me preplavljuje ponos. "Bila je jako hrabra."

"Nemoj zaboraviti da ni tebe više ne bi bilo." Oči su joj na mjesecini izgledale vlažne.

"Bio je to rizičan potez", priznao sam, "ali Pari je promijenila tijekom povijesti. Neće biti šaha Hajdara."

Frknula je nosom. "Pari je kao divlja kobila. Bolje pripazi da te stražnjim nogama ne odbaci u lavlje ralje."

Nasmijao sam se njezinu komentaru, zarikao kao lav i privukao je bliže. Utišala me, ali nije uspjela suspregnuti hihot. Nitko nije obraćao previše pozornosti na to kako su se haremske dame zabavljale s obzirom na to da im nitko osim šaha nije mogao oduzeti nevinost ili im napraviti dijete. Ali Hatidže i ja znali smo da smo sigurni samo ako naša veza ostane tajna.

"Što će se sada dogoditi?"

"Pozvat će Ismaila i okruniti ga."

"Koliko će brzo stići ovamo?"

---

⁵ Usklik kojim se izražava zadovoljstvo.

“To nitko ne zna.”

Uzdahnula je. “Nema više one slatke sigurnosti koju smo imali.”

“Stvarno?” zadirkirao sam je. Nježno sam joj zubima zakvačio rub usana, osjećajući kako se otvaraju meko poput cvijeta i puštaju moj jezik unutra. Koža mi je zabridjela, kao da su sve pore odjednom bile u stanju pripravnosti pa sam zbacio odjeću, a zatim svukao i nju.

Neka nitko nikada ne kaže da eunusi nemaju osjećaj strasti! Budući da sam kastriran tako kasno, ostao sam s više osjećaja za žene nego eunusi kojima su genitalije odrezane u dječjoj dobi. Istina, osjećaj nije isti kao prije jer njime ne upravlja dizanje i spuštanje hirovita alata. Sad je to osjećaj istančane posvećenosti drugoj osobi, nezamagljen hitnom želje za zadovoljenjem. Tražim Hatidžine najosjetljivije dijelove, obrađujem kutke i zakutke koji nijednom drugom muškarcu ne bi pali na pamet, od lakata do nožnih prstiju. Guram nos u tamna, topla, vlažna mjesta gdje ga nikad ne bi očekivala. Grickam i ližem i sišem. Ako neki dio nje žudi za dodirom – koža preko ključne kosti ili na tabanima – pronađem ga, isto onako kao što majstor znalac miluje osjetljive žice *tara* ne bi li izvukao najsladše zvukove. Jedini dio koji ne diram Hatidžino je djevičanstvo, ali vješt muškarac i ne mora.

Te sam noći svirao na Hatidže svim prstima obiju ruku. Držeći je s leđa, jezikom i dahom putovao sam njezinim tijelom, od sunčane pustinje do vlažne oaze. Gledao sam kako joj se obrazi rascvjetavaju bojom, slušao kako joj se dah skraćuje i ubrzava, sve dok se na kraju više nije mogla obuzdati. Za svoj sam trud bio nagrađen tihim životinjskim mrmljanjem, visokim stenjanjem te napokon i nekontroliranim povicima kad su joj se udovi ukočili i kad se počela trzati u svih pet smjerova.

Nakon što se smirila, legla je na mene; osjećao sam njezina krhka rebra na svojim prsima. Koža joj je sjala tamno i raskošno, kao tamarind na mjeseci. Zemljani miris na njezinim grudima bio je ambergris i u meni je budio goruću želju, kao u mačka koji se tjera. Obujmio sam je oko struka, pustio da mi dlanovi otputuju do dijelova koji se zaobljuju u polukugle i da kliznu niz njih. Njezin je jezik, pak, putovao niz moj vrat, zaustavljajući se gdje mu se htjelo, draškajući me leptirastim dodirom. Položivši joj dlan na potiljak, pokazao sam joj da bih htio da zaroni dublje, ali pritisnula mi je ruku o pod: nastavit će svojim tempom. Jezikom mi je ušla u uho, lagano draškajući sam rub ušnoga kanala. Bože mili! Niti jedan nekastriran muškarac ne može zamisliti kakav je to osjećaj kad osjetiš milovanje na mjestima kojima Bog nije namijenio da budu izložena svjetlu. Niti jedan nekastriran muškarac ne može znati kako su osjetljivi ti dijelovi ni kako su silovito moja tkiva reagirala na njezine usne, kao listovi koji se otvaraju sunčevoj toplini. Zadržala se ondje dok nisam oživio pod njezinim dodirom, ali nije ostala. Dah joj se opet približio mojim usnama, a zatim je ležerno posjetila svako mjesto koje ju je dozivalo. Ali sad više nisam mogao izdržati njezino draženje. Prevrnuo sam se na nju i zajahao je, raširivši noge iznad njezinih usana. Jezik joj je poletio van kao životinjski. Držala se za stražnju stranu mojih bedara, dok sam se izvijao od ugone. Kad sam iskusio koliko sam mogao podnijeti, stala je, a ja sam uzdahnuo sa zadovoljstvom čovjeka kome je dano sve što mu je trebalo.

Dohvatio sam pokrivač i navukao ga preko sebe, ne toliko zbog topline, koliko zato što nisam htio da u svitanje Hatidže vidi moje međunožje. Ponekad, kad sam bio s njom, sanjao sam da još imam sve svoje dijelove, a onda bih se probudio zatečen pogledom na prazninu.

Na obrazu sam osjećao Hatidžin topao dah, a kosti su mi otežale od umora. Dopustio sam si odrijemati sat vremena u udobnosti njezina zagrljaja. O, kako bih sretan bio da mogu ostati s njom cijelu noć! Već sam više od dvije godine bio njezin tajni prilježnik, ali

nikad se još nisam ujutro probudio pokraj nje.

Još je bilo mračno kad sam otvorio oči, odjenuo se i spremio poći, da nas ne otkriju. Hatidže je čvrsto spavala, obraza naslonjena na dlan. Ušuškao sam je i šapnuo: "Laku noć i neka nam Bog uskoro opet podari priliku da budemo zajedno." A potom sam se prisilio otići.

Hamam za eunuhe bio je odvojen od drugih, da druge muškarce ne bi uznemirio pogled na naša zacrvenjela stidna područja ili ogoljele cjevčice. Imao je male ciglene niše za pranje i velik središnji bazen za kupanje. Bazen je natkrivala kupola koja je propuštala svjetlo sunca danju, a zvijezda noću. U taj je rani sat bio prazan, a vjerojatno je moj dolazak uznemirio samo nekoliko duhova. Nakon događaja prethodnoga dana, i mudro je da se oni boje ljudi više no što se mi bojimo njih.

Da obavim veliku abluciju⁶ nakon seksualnoga kontakta, izgovorio sam ime Božje i potom oprao dlanove, lice, ruke, uši, stopala, noge i međunožje, progrgljao usta i očistio glavu. Brada i obrazi bili su mi hrapavi pa sam zamolio slugu neka me obrije. Kako sam bez genitalija ostao vrlo kasno, još mi je rasla brada, iako mnogo sporije nego prije.

Dok sam se namakao u najvrućoj kupelji, osjećao sam se kao da se pokušavam očistiti od nekakva strašna prizora kojemu sam svjedočio. Vruća voda obično bi odnijela sve moje brige, ali ne danas. Znao sam da se neću osjećati sigurno sve dok na prijestolju ne bude sjedio novi šah, a ipak, samo je nekome iznimnom ondje mjesto. Priželjkivao sam nekog vizionara, nekoga poput mogulskoga Akbara Velikog, koji je udahnuo novi život svojoj golemoj birokraciji, ili Sulejmana Zakonodavca, državnika, osvajača, pjesnika i mecenu, koji je Osmansko Carstvo doveo do svjetske slave. Već i pri samoj pomisli na takvo što, srce mi je poskočilo, ali to je takva rijetkost.

Odjenuvši se, požurio sam prema Parinoj kući da vidim kako joj mogu biti na usluzi. Zatekao sam je u najdubljoj koroti, a sjedila je u radnoj sobi i stavljala pečat na pismo. Pokraj nje je otvorena ležala knjiga oslikanih stranica i ispisana istančanim pismom. Bila je to *Šahnama*.

"Dobro jutro, gospodarice moga života," rekoh. "Kako vaše zdravlje?"

"Iznenadujuće", odgovorila je. "Još hodam i dišem na ovome svijetu, za razliku od moga jadnog oca i njegova sina rođena pod nesretnom zvijezdom. Jedva da uspijevam pojmiti da su u palači sada dva kraljevska leša – tijelo sina koji je možda ubio svoga oca, i tijelo oca kojemu su nekadašnji saveznici ubili sina. Potražila sam utjehu i vodstvo u Firdusijevim stihovima, ali nigdje u *Šahnami* ne nalazim sličnu situaciju koja bi me mogla utješiti ili mi ponuditi potreban savjet."

"Kraljevno, sjećam se da je na sredini pjesme Firdusi oplakivao smrt vlastita sina jedinca. Sjećate li se kako je prekinuo priču da bi objavio svoju tugu?"

"Sjećam. To je najdublji iskaz žalovanja koji si je tako silno suzdržan čovjek mogao dopustiti, a ipak – ne nudi utjehu."

---

⁶ Ritualno pranje tijela ili dijelova tijela propisano u nekim vjerama.

“Možda je nema.”

Uzdahnula je. “Nema je.”

“Iskreno se nadam da će vam ovo biti posljednja tuga.”

Izgleдалa je tako mlado i ranjivo da me podsjetila na svoga brata Mahmuda kad je bio malen, i osjetio sam žalac boli. Nedostajao mi je.

Bolno se osmjehnula. “Bila bih zahvalna kad bi moglo biti tako. Ako Bog da, Ismail će preuzeti prijestolje, ali pod koju cijenu? Moj otac nikad ne bi odobrio da se ijednoga od njegovih sinova lovi kao zeca i mučki ubije. Čak ni Ismaila, za kojega je vjerovao da ga je izdao, nije otpremio s ovoga svijeta kao komad mesa. Taj je nečastan postupak uvreda koja mi dodatno slama već slomljeno srce.”

“Kraljevno, učinili ste sve što ste mogli. Bila je to Božja volja.”

Nakratko je zastala. “Tvoje mi je služenje bilo utjeha. Htjela bih ti zahvaliti za sve što si jučer učinio.”

Pružila mi je platnenu vrećicu u kojoj sam našao snop lijepo izvezenih rupčića od plave svile. Vez je prikazivao ženu visoka roda koja leži na sagu ispod stabla oraha, usredotočena na knjigu. Srce mi je poskočilo: Pari mi je prvi put povjerila nešto svoje. Odsad nadalje nosit ću jedan njezin rupčić sa sobom, za slučaj da joj zatreba.

“Hvala vam, kraljevno. Vaše me povjerenje ispunjava radošću.”

“Čula sam da si izbjegao napad jednoga od Hajdarovih ljudi. Nisam očekivala da ćeš biti tako hrabar.”

Naklonio sam se, pomislivši na eunuha Bagoasa, koji je nemilosrdno predvodio prastaro Perzijsko Carstvo i pokorio čak i moćni Egipat.

“Treat će mi netko tvoga kova u danima koji slijede. Do Ismailova dolaska ništa nije sigurno. Jutros sam mu napisala pismo i savjetovala mu neka dođe što prije da se razočarani dio velikaša ne pobuni. Oduzi ovo pismo momu glavnom glasniku i reci mu neka ga smjesta isporuči.”

U javnoj primaćoj sobi Pari je stala iza guste drvene rešetke. Prostorija je bila puna ljudi, od potrkala s porukama svojih gospodara, do odličnika poput njezina vezira Madžida, koji je primljen prvi. Govorio je visokim, zadihanim glasom, kao da se još nije uspio smiriti od jučerašnjih događaja.

“Cijenjena kraljevno, u dvoru je kaos. Mnogi velikaši koji su bili iskazali potporu Hajdaru, pobjegli su u strahu za vlastiti život. Oni koji su ostali, ne znaju kome bi se obratili. Usto, kuhari su napustili kuhinje.”

Pari je iznenađeno podigla obrve. “Otiđi do Anvara i reci mu neka se sastane s glavnim kuharom. Neka im glavna odgovornost bude da dvorske kuhinje smjesta nastave s radom.”

“Da, cijienjena kraljevno,” odgovori Madžid, “ali Anvar neće znati od koga da prima zapovijedi s obzirom na to da je šah mrtav.”

“Reci mu da mu budućnost ovisi o tome hoće li poslušati *moje* zapovijedi.”

Madžidovo se čelo namrštilo, a usne iskrivile prije nego što je lanuo: “A odakle će mu stići novac?”

“Iz dvorske riznice, naravno.”

“Glavnoga rizničara nitko ne može pronaći, a dužnosnici čiji su pečati potrebni da bi

se nekoga ovlastilo, nestali su.”

“Pronaći ću ih i zahtijevati njihovu pomoć”, reče Pari. “U međuvremenu, reci Anvaru da ću troškove platiti iz vlastita džepa.”

“Ali trebat će mnogo srebra!”

“Dobri moj veziru, možda ne shvaćaš da sam naslijedila dio očeve imovine koji mi po zakonu pripada.”

Madžid je izgledao zbunjeno kao čovjek kojemu je pobjegao konj i jasno mu je da se više neće vratiti. “Ali samo je vaš uzvišeni otac smio...”

“Ne trati vrijeme. Morat ćeš biti vrlo uvjerljiv.”

“Što da mu kažem?”

“Da je to zapovijed osobe kraljevske safavidske krvi. Idi sad.”

Glas joj je bio tako odrješit da se Madžidu cijelo tijelo ukočilo, kao vojskovođi koji je dobio naredbu da krene u napad. Pari je i izgledala neumoljivo kao kakav general pa sam zaprepašteno zurio u nju. Slava Bogu! Upravo je zgrabila uzde države!

Vratio sam se u čekaonicu po sljedećega i primijetio da se gužva povećala. Pitanja i zahtjeva bilo je napretek. Hoće li ona izgovoriti molitve za svoga oca? Gdje da se izloži Hajdarovo tijelo? Kako će zaštititi uglednike koji nisu stali ni na jednu stranu u sukobu? Što će biti sa ženama i djecom ljudi poginulih u okršajima? Hoće li se založiti za sina očeva bliska prijatelja i naći mu neki visoki položaj na dvoru novoga šaha? Jedan za drugim molili su za uslugu.

Kasno poslijepodne oči su joj već bile umorne. “Tko je sljedeći?” upitala me s uzdahom.

“Mirza Salman Džaberi, vođa dvorskih cehova.” Bio je netom stigao, ali kao jednoga od četrnaest dužnosnika najbližih pokojnome šahu, odmah sam ga uveo u primaću sobu, a zatim se vratio na Parinu stranu pregradne rešetke. Bio je to nizak, mršav muškarac takva držanja da se činilo da i zrak oko njega ima točno određenu svrhu.

“A što *vi* želite?” otrešla se Pari. “Cehovski problemi zasigurno mogu pričekati.”

Nije se dao smesti. “Doista mogu. Cehovi su dobro.”

“Pa što je onda?”

“Ništa, cijenjena kraljevno. Kao odani sluga vašemu pokojnom ocu, došao sam pitati mogu li vam biti od kakve pomoći.”

Parine su se obrve podigle u nevjerici. “Nemate nikakvih zahtjeva?”

“Nijedan. Samo vam želim služiti.”

Šapnula mi je: “On je jedini koji je dovoljno čovječan da ponudi pomoć!” Kad je primijetila povrijeđen izraz na mome licu, ispričala se.

“Gdje da počnem?” reče mirzi Salmanu. “Sve je u neredu. Gdje su svi?”

“Skrivaju se. Čekaju. Strepe.”

“Velikaši se moraju vratiti na svoja mjesta da bi vlada mogla djelovati dok ne stigne Ismail. Želim sazvati sastanak na kojemu ću im dati zapovijedi.”

“Ali sastanak može sazvati samo šah ili veliki vezir. Nitko drugi nema dovoljno visok položaj.”

Šahu Tahmaspu toliko su bili dojadili veliki veziri da se nije zamario postavljanjem nekoga na taj položaj.

“Što predlažete?”

“Reći ću da je sastanak sazvala osoba na visokom položaju u obitelji Safavi, ali neću precizirati tko. Velikaši će pretpostaviti da je riječ o princu. Neka predsjedava vaš ujak da sve bude po pravilima.”

Činjenica da se na farsiju za “on” i “ona” rabi ista riječ dodatno će pomoći.

“Dobar savjet.”

“Usput, imam nešto samo za vaše uši.”

“Da?”

“Što god kanite postići na tome sastanku, ne oslanjajte se na dvorskoga rizničara. Dobro ga poznajem. Pokorit će se jedino autoritetu novoga šaha.”

“Zašto je tako uvjeren da će ga moj brat zadržati u službi i na tome položaju?”

Mirza Salman zahihotao je. “Istina. Neki ljudi brkaju vlastite želje i sudbinu i misle da su nužno iste.”

“Jeste li vi jedan od njih?”

Sad je prvi put oklijevao: “Ne. Moja djela određuju moju sudbinu, u skladu s Božjom voljom.”

“Dobro rečeno. Trebat ćemo ljude poput vas. Sazovite sastanak za sutra ujutro u mojoj kući.”

“Čašm.”

Nakon što su mirzu Salmana otpratili iz prostorije, Pari reče: “Kakvo iznenađenje! Koliko ga dobro poznaješ?”

“Ne baš dobro”, odgovorio sam. On je bio u drugome po redu najbližem krugu ljudi koji su služili šahu. Ti su ljudi držali jezike za zubima i rijetko su se družili s onima na nižim položajima.

“Sjećam se da je jednom prilikom mirza Salman obavio neugodan zadatak za vašega pokojnog oca – disciplinirao je udrugu trgovaca zlatom koji su pokušali prevariti dvor. Njegovi su cehovi sve otada čisti kao kupaonica. Mislim da bi bio izvrstan saveznik, i jednako izvrstan mrski neprijatelj.”

“Onda ćemo ga pomno motriti dok ne otkrijemo koliko je iskren.”

“Koji nam je glavni cilj sutrašnjega sastanka?”

Ruka joj je malo zadrhtala dok je odmicala pramen kose s lica.

“Spriječiti državni udar.”

Ah! Nisam čuo nikakve glasine.

“Na koga sumnjate?”

“Gruzijci i pleme Ustadžlu mogli bi zaključiti da im se više isplati podržati drugoga princa.”

“Udvostručit ću napore u prikupljanju podataka.”

Ali najprije me zamolila da njezinu ujaku Šamhalu odnesem poruku u kojoj od njega traži da predsjedava sutrašnjim sastankom.

“Kraljevno, mislio sam da se ljutite na njega zbog Hajdarove smrti.”

Uzdahnula je. “I ljutim se. Ali trebam ga.”

U povijesti Safavida nikad prije nijedna žena nije tako izravno preuzela vlast nad muškarcima. Ništa nismo prepustili slučaju. Pomogao sam joj da izabere tkaninu za zavjesu koja će je odvajati od velikaša jer se žena tako visoka roda nikada ne bi pokazala pred skupinom muškaraca s kojima nije u srodstvu. Složili smo se oko bale debele plave baršunaste tkanine izvezene prizorima iz lova, među kojima je prevladavao motiv princa na konju koji mačem ubada lava u trbuh.

Pari se sakrila iza zavjese, dok sam ja stajao u raznim dijelovima prostorije da provjerim koliko je se dobro čuje. Glas joj je bio melodičan: prilično dubok za ženu, ali vrlo ugodne boje, i nije joj trebalo mnogo vježbe da pogodi glasnoću potrebnu da je se čuje i u najdaljim kutovima prostorije.

“Još jedna stvar, kraljevno. Vaš je otac govorio sporo. Budete li i vi tako, prisilit ćete muškarce da se usredotoče i slušaju.”

“Dobro. Jesam li išta zaboravila?”

“Budući da nećete moći vidjeti izraze njihovih lica, izvijestit ću vas o svemu vrijednome spomena.”

“Bit ćeš moje oči, kao i drugdje u palači.” Nasmiješila se, a ja sam se osjećao kao da mi sunčeve zrake miluju kožu.

Sljedećega jutra, nakon molitve u zoru, otišao sam na svoje mjesto u Parinoj kući. Nedugo nakon što je svanulo, sa zadovoljstvom sam primijetio da se polako okupljaju ljudi od pera i mača. Ušli su u njezinu primaću prostoriju i posjeli se na jastuke prema visini položaja, oblikujući polukrug oko zastrtoga dijela.

Kad se uspeo na podij, zbog širokih ramena i golema bijela turbana, Šamhal Čerkez izgledao je kao div. Okupljenim je muškarcima izrazio dobrodošlicu i zamolio ih neka dobro poslušaju riječi njegove nećakinje, omiljene kćeri pokojnoga šaha. Blizu zavjese stajao je Madžid, za slučaj da Pari poželi nekome poslati privatnu poruku. Ja sam odabrao položaj s kojega sam dobro vidio sve u prostoriji. Dok sam pogledom prelazio preko okorjelih ratnika, iznenada me preplavila spoznaja o tome koliko je golem zalogaj što smo ga zagrizli. I pokojni ih je šah jedva držao pod nadzorom. Plemena Ustadžlu i Tekelu bila su vodila žestok građanski rat, a i među drugim je skupinama bilo bezbroj zavada i okršaja. Moramo po svaku cijenu pronaći način da ih sve zauzdamo.

Parin je glas bio jasan i snažan. “Uglednici, svojim dolaskom odali ste počast sjećanju na moga blagoslovljenog oca – neka mu Bog sudi milostivo. Vi ste zvijezde vodilje svoga naraštaja i moj otac vas je, za života, takvima smatrao. Ali ne zaboravite da se nedavno zbio strašan zločin: da su neki htjeli silom postaviti svoga kandidata na prijestolje.”

Nekolicina muškaraca izgledala je kao da bi najradije pobjegli. Drugi, poput glavnoga rizničara mirze Šokrolaha, samo su se podsmjehнули.

“Unatoč tim strahotama, naša je odgovornost u ovom trenutku pobrinuti se za sigurnost države. Svatko od nas mora obavljati svoj posao, ali nisu svi ostali na svojim mjestima. Gdje su?” Izgovorila je to pitanje glasno i snažno.

Nitko nije odgovorio.

“Palača se ne može sama voditi. Svi ste vi potrebni dok novi šah ne sjedne na prijestolje. Želim vas čuti”, nastavila je. “Unatoč svemu što se dogodilo proteklih dana, zatražit ću od vas – svih vas – da podržite šaha Ismaila. Dakle?”

Prvi se za riječ javio Amir-kan Mavsilu. “Imate našu punu potporu”, zagrmio je.

Budući da je njegova sestra Sultanum bila Ismailova majka, nikoga nije začudilo što su Amir i njegovi saveznici izrazili potporu. Ali neki se nisu pridružili, nego su počeli šaptati među sobom, a brzi pokreti njihovih ruku izražavali su neodobravanje. Upravo smo se toga bili bojali.

Ustao je mirza Salman. “I ja prisežem na odanost”, rekao je, “a možda mogu pomoći drugima tako što ću postaviti jedno pitanje. Časna kćeri Safavida, muškarci katkad pogriješe u izboru. Kako možete očekivati da će podržati Ismaila ako se boje za vlastitu glavu jer su ranije stali iza pogrešna čovjeka?”

“Tako je!” začuo se zbor glasova.

“Istina je da muškarci često donesu pogrešne odluke”, odgovorila je Pari. “No kako je

situacija bila zbunjajuća, ne želim kažnjavati one koji su stali na pogrešnu stranu – ako su djelovali u uvjerenju da čine najbolje za državu. Stoga, ako ste voljni prisegnuti na odanost Ismailu, obećavam da ću se založiti za sve one koji su bili podržavali Hajdara i da ću pomoći ublažiti kraljevsko nezadovoljstvo.”

“Kakvo jamstvo imamo da će vas poslušati?” upitao je Sadrudin-kan, jedan od vođa plemena Ustadžlu, koji se ipak usudio pojaviti na sastanku.

“U kontaktu sam s njim.”

“Ali je li ponudio amnestiju? Pokažite nam pismo!”

“Nemam ponudu amnestije. Zatražit ću je.”

Neki su zastali razmisliti o tome, znajući koliku težinu ima Parino zalaganje za nekoga. Ali Sadrudin-kan nije bio zadovoljan. “To nije dovoljno dobro”, odvratio je.

Pari je šutjela. Pretpostavio sam da nije znala što bi mu drugo mogla obećati, a da ga uvjeri i spriječi pobunu. I Madžid i Šamhal izgledali su kao da ne znaju što bi rekli. Srce kao da mi se počelo bacakati u prsima, poput ribe na suhom. Nikad prije nisam imao službenu ulogu na tako važnu sastanku pa nisam znao što učiniti.

Ustao je Parin rođak Ibrahim-mirza. On je bio najdraži nećak šaha Tahmaspa, kojemu je bilo dopušteno voditi vlastitu knjižarsku radionicu čak i nakon što je šali bio izgubio svako zanimanje za nju. Imao je sva drevna iranska obilježja – guste crne kovrče, glatku kožu boje žita, rumene obraze i lijepo oblikovana usta, ali ni privlačan izgled nije mogao sakriti činjenicu da je bio podržao Hajdara.

“Čekajte malo”, rekao je glasno. “Amnestija brine samo ljude koji su bili na pogrešnoj strani. Ali to bi se teško moglo nazvati najvažnijim pitanjem, zar ne? Princa nitko nije vidio već dvadeset godina. Kako znamo da nije slijep, bolestan ili poludio?”

“To je svetogrđe. U mladosti je bio junak cijeloga Irana!” povikao je Amir-kan Mavsilu.

“Možda jest, ali to je bilo nekoć. Kako je sad? U trenutku kad je na kocki budućnost čitave naše zemlje, trebalo bi nam biti važno samo jedno – da je vladar pravedan!” odgovorio je Ibrahim.

Na licima nekih okupljenih muškaraca vidjelo se da vode unutrašnju borbu i bilo mi je jasno da se ne slažu svi s tom izjavom. Većina velikaša gledala je samo interese vlastita naroda. Kao miješano dijete čijim je venama tekla i turska i tadžička krv, na prijestolju sam želio šaha koji se neće dati zavesti sitnodušjem borbe za moć.

“Ismail će biti takav vladar!” izjavio je Amir-kan Mavsilu, ali njegove je riječi dočekala grobna tišina.

“Tko zna?” reče Sadrudin-kan. “Princ nije ovdje. Zašto ne dođe i ne zatraži prijestolje?”

“Svakoga će časa ući u grad”, pobunio se Holafa Rumlu.

“Lako je to reći tebi koji možeš očekivati bogatu nagradu!” požalio se Sadrudin-kan.

Holafa je taj koji je bio proširio glasine da su Ismailove snage pred vratima osudivši na taj način pleme Ustadžlu na propast. Sad se nasmiješio Sadrudin-kanu. “Zato što sam ja razmišljao vlastitom glavom.”

“Ili ti se jednostavno posrećilo.”

Obojica su skočili na noge i počeli se međusobno vrijeđati. Neki iz plemena Tekelu počeli su zadirkivati Sadrudin-kanu naslađujući se sramotom dugogodišnjih protivnika Ustadžlua.

“Utišajte se!” zapovjedio je Šamhal, ali nitko ga nije slušao.

Skliznuo sam iza zavjese provjeriti kako je Pari. Lice joj se sjajilo, a obrazi bili zajapureni.

“Promijenite strategiju”, savjetovao sam joj. “Recite im da trebate njihovu pomoć da

dovedete palaču u red. To je nešto oko čega se svi mogu složiti.”

Velikaši su se primirili tek kad je Šamhal zaprijetio da će pozvati dvorsku stražu.

“Dobri ljudi, trebam vašu pomoć”, obratila im se Pari. “Imamo hitnih problema – razbijene dveri i otrovne strijele u dvorskim dvorištima, nestabilnost u Kazvinu i zatvoren bazar. Zar nećete pomoći ženi iz kraljevske obitelji u trenutku kad vas treba?”

“Za sve to treba novca”, reče mirza Sokrolah.

“Možete nastaviti s izvješćem o stanju dvorske riznice.”

Velik, mekan podbradak podrhtavao mu je dok je tvrdio da nema podatke koje je zatražila. Kraljevna je upitala za razloge. Dao se u nabranje, sve dok nije izgubila strpljenje.

“Ne zaboravite tko sam”, zapovjedila mu je hladno. “Do prije nekoliko dana bila sam savjetnica svome ocu. Ni na trenutak nemojte pomisliti da interese dinastije neću braniti jednako žestoko kao što ih je branio on – s vašom pomoći ili bez nje. Svi se vi morate vratiti na svoja mjesta. Sutra ujutro počet ćemo s izvješćima sa svakoga odjela, uključujući riznicu. Vaš je zadatak pobrinuti se da sljedećega šaha ne dočekaju kaos i konfuzija. Ne bih voljela da mu moram reći da vas nije bilo kad vas je dvor najviše trebao.”

Šamhal je prekinuo sve daljnje rasprave. “Poslušajte riječi prve kćeri Safavida! Sad možete ići.”

Sve ih je ispratio van, uključujući i Madžida, kako bi se Pari mogla pojaviti. Podigao sam zastor, a ona je izišla otirući lice rupcem. Izgledala je uvenulo kao jučerašnji bosiljak.

“Nisam postigla ono čemu sam se bila nadala. Kako su neposlušni! Poslat ću hitnu poruku Ismailu i javiti mu koliko je delikatna situacija u kojoj se nalazimo.”

“Ako Bog da, doći će brzo”, odgovorio sam, a iznenadio me prizvuk hitnje u vlastitu glasu.

“Nadam se. Osjećam se kao da mu prijestolje držim svilenim koncem.”

Šamhal se vratio i pridružio nećakinji. “Dobro si postupila, dijete moje,” rekao je, ali oči mu pod napola spuštenim vjeđama nisu izgledale sretno.

Toga poslijepodneva, kad smo Pari i ja prionuli poslu, nenajavljena se pojavila njezina majka. Ušla je tako tiho da je nismo čuli sve dok nije pozdravila svoju kćer. Podigli smo pogled s papira i ugledali je pred sobom.

“Majko, dobro došla”, reče Pari. “Kako ti je zdravlje?”

“Trpim.”

Pari je podigla obrvu. “Mogu li te ponuditi čajem? Kandiranim voćem? Jastukom za tvoj kuk?” Ton joj je bio obziran, ali naslutio sam njezino nestrpljenje.

Majka je odbila sve ponuđeno i ukočeno sjela blizu Pari, dovoljno blizu da mogu uočiti nedostatak ikakve sličnosti između njih. Daka Čerkeskinja hanum bila je žena od pedesetak godina, koja kao da nije imala snage prenijeti išta svoje na kćer. Bila je sitne građe, svijetle kože i blijedih smeđih očiju.

“Kćeri moja, zvijezdo moga univerzuma, mislim da znaš zašto sam došla.”

Parin je osmijeh bio nategnut, kao da se pripremala za ono što slijedi. Daka se zagledala kćeri u oči, a ona je – na moje veliko iznenađenje – skrenula pogled. U proteklih nekoliko tjedana vidio sam Pari u raznim situacijama, ali nikad je prije nisam vidio da se osjeća tako nelagodno.

“Godinama mi već uskraćuješ to zadovoljstvo, ali došlo je vrijeme da razmisliš o

braku.”

Uzbunila me i sama pomisao na to. Ako se kraljevna uda, vlast nada mnom imat će njezin muž, a ne ona. Što ako to bude neko dosadno staro zanovijetalo? Uz Pari moj je um bio živ kao košnica.

“Zar ne vidiš da se moram pobrinuti za stanje u palači i na dvoru?”

“Drago dijete, što misliš koliko će to trajati?”

“Samo Bog zna.”

“Uvijek si se dičila svojom pameću. Ismail će doći i preuzeti prijestolje, a što ćeš onda?”

“Savjetovat ću ga.”

Majka ju je sažaljivo pogledala. “Nisi provela toliko vremena sa Sultanum kao ja”, reče ona. “U posljednje je vrijeme neuobičajeno dobro raspoložena. Jednom, kad me nije vidjela, načula sam je kako pjevuši: ‘Zbogom, mrska vilo!’ misleći na tebe. Bude li ijedna žena savjetovala njezina sina, bit će to ona sama.”

Parine su se usne objesile od nezadovoljstva. “Ni ona ni njezin sin ne znaju sve što ja znam. Ako se nekoga postavlja za podnamjesnika, koja četiri dužnosnika moraju svojim pečatima ovjeriti dokument i kojim redosljedom? Ona mu može na uho šaptati koga voli, a koga ne, i to je sve. Brzo će mu to dojaditi.”

“Nema veze. Zatrovat će ga protiv tebe. Preklinjem te da mi dopustiš da ti pronađem novoga zaštitnika i muža u istoj osobi.” Primila je Pari za ruku, a pogled joj je sjao nadom. “Potražit ćemo privlačna muškarca čije će ti lice svako jutro biti kao sunce. Nekoga tko će te držati u naručju, snažan i hrabar kao lav.”

Pari je brzo izvukla ruku, kao da je i sama pomisao na to u njoj izazvala želju da je nikada više nitko ne dotakne.

“Majko, a tko bi to bio? Tko se može mjeriti s čistoćom moje krvi osim sina moga oca?”

“Nitko, ali što je sa sinom njegova brata?”

“Ibrahim, Badi, Husein – svi oni već imaju prve žene. Neću se udati da budem nečija druga žena.”

Daka se zgrabila za jastuk, kao da traži oslonac pred navalom kćerinih argumenata. “Pari, znaš da bi se mogao naći odgovarajući muškarac, samo kad bi ti to htjela.”

“Što, neki plemić iz provincije? Umrla bih od dosade.”

“Ali, kćeri moja, zar ne želiš djecu?” Majka joj je bila očajna. “Unučad za mene? Starim. Ne mogu zauvijek čekati.”

“Sulejman i njegova žena dat će ti unuke, sigurna sam.”

“Pari, gdje ti je ženskost? Kažem ti, nema većega zadovoljstva nego kad u naručju držiš vlastito dijete. Još ne poznaješ taj osjećaj, ali molim se Bogu da ga uskoro spoznaš.”

“Mnogo sam ti puta već rekla da sam zadovoljna ovako. Uvrgla sam se na tetu Mahin Banu.”

Mahin Banu cijeli je svoj život bila jedna od najoštroumnijih savjetnica šaha Tahmaspa. Na dvoru se još govorilo o tome kako je zagovarala vojnu pomoć mogulskome caru Homajunu kad ju je trebao. U znak zahvalnosti, cijelu je oblast Kandahar prepustio Iranu.

Pari nije odgovorila. Njezina si je majka popravila šal na glavi, a tako je odlučno stisnula usne da su joj se bore oko njih produbile.

“Ne mislim ništa loše, ali tvoj je otac bio vrlo sebičan. Tvoju je tetu čuvao kao mladu za Mahdija, za slučaj da se još za njezina života *skriveni imam* vrati donijeti pravdu Iranu...”

“... pa je i stalno imao osedlana konja da mogu otići kad god požele. Znam, majko, znam.”

“Ali tebe je zadržao za sebe”, dodala je majka optužujućim tonom. “Ne mogu mu

oprostiti što je svoju ljubav prema tebi stavio iznad onoga što bi bilo najbolje za tebe.“

“Majko!” reče Pari. “To što je učinio i jest bilo najbolje za mene.”

“Istina je da nijednu ženu nije slušao kao tebe, ali baš zato mnogi sad jedva čekaju tvoj pad.”

Parine su se bujne usne objesile prema dolje. “Ljudi se vole naslađivati tuđim jadom; vole umočiti prste u tuđu bol i sisati je kao med. Ali neću im dopustiti da se hrane u mojoj košnici. Razlog zašto nisam napustila oca jednostavan je: njegovo mi je društvo bilo draže od društva ijednoga drugog muškarca.”

“Ne možeš pretpostavljati da ćeš zadržati prijašnji položaj.”

“Dopusti da vidimo što mi je sudbina pripremila”, reče Pari razdraženo podigavši glas.

Daka je izgledala kao netko tko nema namjeru tako lako odustati. “Pari, nisam ti to htjela reći, ali bojim se, jako se bojim. Dopusti da te zaštitim. Znaš da bih se žrtvovala za tebe.”

Strgnula je svileni šal s glave, otkrivši rijetku, prosijedu kosu. Pognula je glavu naprijed, iščupala nekoliko vlasi s mišje ružičasta skalpa te ih položila pred kćer.

“Kao tvoja majka, zahtijevam da me poslušaj!”

Uhvatila je još jedan pramen i pripremala se iščupati ga. Bilo je to strašno gledati.

“Ah, ah, majko, prestani!” zavapila je Pari, zgrabila je za ruku i odmaknula joj je od glave.

Daka je mlitavo opustila zapešće. “Dijete moje, ovaj se put neću dati odvratiti od toga. Tražim samo da razmotriš popis mogućih kandidata. Ako ti nijedan ne bude po volji, reci. Ali ako si u nevolji, brak na brzinu mogao bi ti biti spas. Neću se maknuti s ovoga jastuka dok ne daš pristanak.”

Izvana se začuo poziv na molitvu. Dan je prolazio.

“Pari, ne smiješ biti tako tvrdoglava. Vremena su se promijenila, pa se moraš i ti.”

“Baš naprotiv, majko. Druge se žene mijenjaju kao mjesečeve mijene. Ja ne.”

“Molim te, dijete moje. Preklinjem te. Kao žena koja ti je dala prvo mlijeko, imam prava koja nadilaze tvoju volju.”

Pari je duboko uzdahnula; njezina je majka potegnula argument koji niti jedno dijete ne može pobiti. “Dobro onda, ali neka to ne bude javno.”

“Zašto ne?”

“Zato što je to moj posljednji čin izbora.”

“Dijete moje, kako si ti čudna!” reče njezina majka uzrujano. “Kakva je to žena koja se ne želi udati?”

Parije skrenula pogled. “Ti to ne bi shvatila — nije ti u krvi.”

“Oj, oj!” reče njezina majka. “Nikad se nisam pretvarala da imam kraljevske krvi kao ti. Ali možda je baš tvoja krv to što te čini tako čudnom u odnosu na sve druge žene.”

“Možda”, odgovorila je Pari, tonom tako konačnim kao da je netko zalupio vrata. “Majko, rado bih cijeli dan sjedila s tobom, ali sad me moraš pustiti da nastavim s poslom.”

“Dobro”, rekla je Daka, ukočeno ustajući. “Ali ne zaboravi — moje je pravo da te štitiš. Tu misao moraš imati u srcu čak i kad ti se ne sviđa kako provodim to svoje pravo.”

“Hoću, majko,” Pari se smekšala. “Ostajem tvoja odana kći.”

“Znam.”

Daka je izišla gotovo paradnim korakom, s ponosom ranjena vojnika koji je napokon pobijedio u dugogodišnjoj bitci.

Pari je zatresla glavom, kao da želi razbistriti misli. "Opet joj u srcu plamti nada!"

"Kraljevno, nikad se nećete udati?" upitah, nadajući se niječnu odgovoru.

"Samo Bog zna", bio je njezin neodređen odgovor. "Istina je da ne razmišljam mnogo o tome, ali mojoj majci to daje nešto čime se može baviti. Vratimo se sad svojim planovima prije negoli prođe dan."

Te sam večeri primio pismo od svoje sestre Džalile, kojoj je sad već bilo četrnaest godina. Nestrpljivo sam poderao pečat, željan vijesti od nje. Džalile je živjela s majčinom rođakinjom u gradiću na vrućoj i vlažnoj obali na jugu Irana. Pisala mi je svakih nekoliko mjeseci, što mi je omogućilo da pratim kako napreduje njezin život i naobrazba. Nije bilo lako nadzirati je izdaleka, ali ustrajao sam na tome da joj rođaci pronađu najbolju moguću učiteljicu, a sad sam - unatoč njihovu protivljenju - naknadu za poučavanje slao izravno toj ženi.

Džalile je pisala da je vrijeme u Zaljevu postalo vruće i sparno te da su joj zbog toga i misli bile mutne, ali da se sve to promijenilo kad je počela proučavati Gorganijevu poeziju.

Njegove su riječi toliko lijepe da poželim skočiti na noge i zaplesati. Kad kaže da bismo trebali zgrabiti svaki trenutak uživanja u onome što najveć nam je srcu drago, prije nego u prah se pretvorimo, poželim mu postati sljedbenica! Ali tada me učiteljica podsjeti da moram biti postojana kao sunce pa zauzdam svoje razigrano srce i poslušam.

Dragi brate, raduju li te moja pisma? Bi li mi se mogla pronaći kakva služba blizu tebe? Zamalo sam odrasla, kao što me majčina rođakinja stalno podsjeća, i nestrpljiva sam u želji da budem od koristi.

Kad bih barem mogao nešto učiniti! Džalile je sad pisala bolje i ljepšim rukopisom nego mnoge dvorske dame. Tako bih rado zamolio Pari da je primi u svoju službu, ali kako je tek nedavno zaposlila mene, bilo je odveć rano za tako veliku zamolbu. Nisam htio prerano obećavati ništa, da ne slomim srce i Džalile i sebi. Još me boljelo sjećanje na to kad sam je posljednji put vidio: njezino malo tijelo u sedlu na magarcu koji se udaljava, ona izvija leđa i okreće se prema meni, šireći ruke za mnom, lica tako oblivena suzama da je izgledalo kao da se rastalilo. Nisam zaboravio ni majčine riječi na rastanku: "Vrati čast našoj obitelji. Ne radi mene, nego za sestru."

Odmah sam otpisao Džalile hvaleći ljepotu njezina rukopisa i moleći je neka još malo bude strpljiva.

Prije mraka prošetao sam središtem Kazvina. Golubovi na trgu blizu bazara žalobno su lepetali krilima, gladni mrvica na koje su bili navikli. Velike drvene dveri još su bile zatvorene, a nije bilo ni uličnih prodavača. Nastavio sam do najbliže taverne, u koju sam

znao da zalaze ljudi s bazara, pa sam se predstavio kao trgovac iz Tabriza. Lica ljudi bila su zabrinuta, a govor prigušen, sve dok nisam kupio i podijelio nekoliko vrčeva vina, ali i čaja za one pobožne.

“Nadajmo se da nećemo umrijeti od gladi”, reko, pokušavajući potaknuti razgovor.

“Što je gore - umrijeti od gladi ili biti ubijen na ulici?” upitao je starac mudrih očiju. Prostorijom se prolomio smijeh, a ljudi su se počeli šaliti na račun toga koji je najgori način da čovjek umre.

“Imaš pravo, brate,” rekao sam, kao da znam o čemu govori. “Da ti natočim još malo?”

Nije mi trebalo dugo da saznam da je bazar zatvoren zbog niza ubojstava. Pričalo se da su sukob započeli pripadnici plemena Tekelu ubijajući Ustadžlue da im se osvete za sve one godine kad je pokojni šah favorizirao njih, a zatim su se njihovim primjerom povel i drugi, počevši izravnati račune s ljudima kojima su zavidjeli ili koje su prezirali.

“Netko bi trebao reći tim magarcima u palači da nešto poduzmu”, zagundao je stari.

Na sastanku sljedećega dana, nakon što smo mu ja, Madžid i Pari rekli što da kaže, Anvar je panično potegnuo pitanje zatvorena bazara. U palaču ne stižu uobičajene isporuke, kuhinje jedva uspijevaju sklepati obroke, povrće trune na njivama, a uskoro će se sve to odraziti i na trgovinu. “Srce države kuca sve sporije”, završio je.

Muškarci su ga pažljivo saslušali jer je Anvar – koji se svakoga dana, bez iznimke, molio triput – bio na glasu po poštenju i pobožnosti. Pokojni ga je šah toliko cijenio da ga je postavio na visok položaj: bio je zadužen za vođenje harema, kao i za pronalaženje sredstava za financiranje džamija, izvora i mjesta hodočašća.

“Trgovci odbijaju otvoriti bazar zbog ubojstava običnoga puka”, dodala je Pari sa svoga mjesta iza zastora. Nije mogla otvoreno optužiti Tekelue, a da ne izazove građanski rat.

Ustao je njezin ujak. “Mislim da bismo trebali poslati vojnike da uhite zločince, a zatim ih pogubiti. To će poslužiti kao dobar primjer ostalima pa će odustati od takvih radnji.”

“Nije li to drastična mjera?” upitala je Pari. Prisjetio sam se sto se dogodilo Hajdaru i ta me Šamhalova žeđ za krvlju počela zabrinjavati.

“Ne, ako najprije upozorimo građane”, odgovorio je.

Halil-kan Afšar, zapovjednik osobne vojske pokojnoga šaha, koji je nekoć davno bio imenovan Parinim zaštitnikom i čuvarom, izrekao je svoje mišljenje: “Trebali bismo ovladati skupinu vojnika da jašu gradom i objavljuju da će svi koji planiraju nasilje ili ga počine biti strogo kažnjeni”, rekao je. “Proširit ćemo riječ nadaleko.”

“Učinite tako”, reče Pari, “i podsjetite ih da samo šah i njegovo Vijeće pravde mogu i smiju presuditi drugomu čovjeku. Čim bude okrunjen, moj će brat kazniti sve za koje se bude znalo da su ubojice.”

“Ako bude okrunjen”, reče Sadrudin-kan Ustadžlu iz stražnjega dijela prostorije. “Najprije treba doći, ne?”

“Na putu je”, ustrajala je Pari.

“Časna kraljevno, već sutra poslat ćemo vojnike u grad”, reče Halil-kan. “Želite li da učinimo još nešto?”

“Želim”, odgovorila je. “Svi iz plemena Tekelu trebali bi krenuti ususret mome bratu da mu se mogu što prije pokloniti.”

Zamalo sam prasnuo u smijeh: Pari je brzo učila. Ako pleme Tekelu ode, Ustadžlu će se osjećati manje ugroženo pa je manja vjerojatnost da će se pobuniti.

“Drugi bi se trebali vratiti na svoje položaje i svakodnevno me izvještavati o svome napretku.”

“Čašm.”

“Ne vidim zašto bismo poslušali te zapovijedi”, pobunio se mirza Šokrolah. “Vi niste šah.”

“Sumnjate li u čistoću moje krvi?” upita Pari oštro.

“Ne vaše krvi”, odgovorio je. “Poštujemo vas i vašu povezanost sa safavidskom dinastijom.”

“U nenazočnosti okrunjena šaha, obavljat ću svoju dužnost i vladati dvorom i dvoranima, što uključuje i vas.”

Mirza Šokrolah nije odgovorio, ali izraz njegova lica govorio je da je ne shvaća ozbiljno, a zatim je počeo recitirati pjesmu:

*“U žena nema mozga ni razuma, a vjere još manje
Slušaj ih i povući će te dolje u primitivno stanje
Ni za što drugo ne valjaju doli sinove da ti daju
Ne obaziri se na njih; istinu potraži u većem sjaju.”*

Ogledao se oko sebe kao da očekuje potporu, ali dočekala ga je samo nelagodna tišina. Nedvojbeno su se neki od nazočnih slagali s njim, ali poniziti kraljevnu Parina ranga bilo je ne samo uvredljivo nego bi se možda moglo smatrati i izdajničkim činom. Najradije bih mu tu dugačku sijedu bradu nagurao u usta.

“Bolje obuzdaj tu svoju jezičinu”, rekao je Šamhal, napuhavši se kao zmija koja se sprema na napad. Kraj njega je Madžid izgledao kao miš u potrazi za rupom. Doimao se kao netko tko se u društvu starijih od sebe osjeća manjim od makova zrna. Da ja imam njegov posao, išao bih od čovjeka do čovjeka i tražio da podrže Pari.

Otišao sam iza zastora provjeriti kako je ona. “Tog pjesnika teško da bi se moglo nazvati velikim poznavaoцем žena”, odvrtila je glasno, snažnim glasom. Zastala je na minutu, sklopila oči, a gotovo da sam na njezinu bisernu čelu mogao vidjeti kako nastaju stihovi. Zapovjedničkim mu je glasom odgovorila vlastitim stihovima:

*“Kićena halja od finih svilenih niti
Lako će i pompoznu budalu skriti.
Da dođeš do samo Bogu znane istine
Gledaj mnogo dalje od raskoši tkanine
Zaviri u ono što ispod kože je u tmuni
Barijere sruši, otkrij što čuči u nutrini.
Nek' ne zavarava te sjaj kome pogled bježi
Jer baš u tom oko što ne vidi istina leži.
Upitaj: 'Što pravično, što istinito, što stvarno je?'
Jer jedino svinje otpatke progutaju bez pobune.”*

Mirza Salman prasnuo je u smijeh, a ostali za njim. Nad lice mirze Šokrolaha nadvili su se olujni oblaci.

Ustao je mirza Salman i preuzeo riječ. “Kraljevno, rado ću pomoći glavnomu rizničaru u sastavljanju izvješća. Moji mu ljudi stoje na usluzi.”

Požurio sam van iza zastora i stigao na vrijeme da vidim kako ga je mirza Šokrolah ošinio bijesnim pogledom. “To neće biti potrebno.”

“Na usluzi sam vam”, odgovorio je mirza Salman uz podrugljiv osmijeh.

“Ne, hvala”, reče opet glavni rizničar. “Ne trebam vašu pomoć.”

“U tom slučaju, kad mogu očekivati izvješće?” upita Pari iza zastora, a u glasu joj se čula pobjednička nota.

Mirza Šokrolah oklijevao je. "Ne znam."

"Zaista? Svi znaju kako glatko teče upravljanje cehovima i kako su podrobna izvješća mirze Salmana. Sad kad vam je ponudio pomoći, zasigurno to ni vama neće predstavljati problem."

Mirza Šokrolah i dalje je šibao pogledom mirzu Salmana, koji mu je postojano uzvrćao pogled. Nije pokleknuo – baš naprotiv, onakav mršav stao je još uspravnije.

"Vidjet ću što mogu učiniti." Mirza Šokrolah iskrivio je lice, kao da je Pari netko tko prazni noćne posude, a uzima si za pravo zapovijedati mu.

Ustao je Šamhal i brzo rekao: "Čuli ste što je rekla omiljena kći pokojnoga šaha, čiji gubitak oplakujemo. Sad možete ići."

Muškarci su izlazili podijeljeni u grupice Hajdarovih i Ismailovih pristaša, a njihova je rascjepkanost bila jasno vidljiva. Nadao sam se da će Ismail požuriti. Bilo je samo pitanje vremena kad će velikaši odlučiti uzeti stvari u svoje ruke, kao što su bili učinili u vrijeme kad je Tahmasp bio maloljetni vladar. Toga sam se najviše bojao: da će se ljudi podijeliti u frakcije, poduprijeti druge kandidate i nekoga od njih postaviti na prijestolje. U tom bi slučaju Parina moć počela brzo blijedjeti, a sve bi moje nade opet otišle u vjetar.

Kad sam napokon imao trenutak za sebe, otišao sam do zgrade u kojoj su smješteni dvorski pisari i zatražio razgovor s Rašid-kanom.

"Danas nije ovdje", rekao mi je njegov pomoćnik Abtin-aga, eunuh debeljuškastih obraza i visoka, ženskasta glasa.

"Moram pogledati *Povijest veličanstvene vladavine šaha Tahmaspa*", odgovorio sam. "Kraljevna me zamolila da nešto istražim za nju."

Bila je to nevinna laž.

"Gdje ti je pismo s ovlaštenjem?"

"Poslala ga je prije nekoliko dana."

Abtin-aga otišao je provjeriti.

Kad sam bio zamolio Pari da napiše to pismo, htio sam joj se povjeriti i reći joj za oca, ali nisam se usudio. Bojao sam se da bi, ako joj otkrijem svoju misiju, mogla posumnjati da je moja posvećenost poslu podijeljena. Pa sam joj rekao da ću pomoću toga pisma lakše doći do podataka koji su joj potrebni.

Abtin se brzo vratio, kisela izraza.

"Što točno želiš istražiti? Rukopis ima mnogo tisuća stranica, opisuje cijelu šahovu gotovo vječnu vladavinu. Neću ti donijeti sve stranice."

Morat ću ga smekšati kakvim darom. Zasad sam jednostavno rekao: "Trebao bih dio o glavnim dužnosnicima koji su služili šahu Tahmaspu."

"Dobro. Dođi neki drugi put pa će te već čekati."

"Sutra?" Zacijelo sam zvučao kao da mi je previše stalo do toga.

"Imaš crve u guzici?"

Abtin je bio jedan od onih službenika koji vole pustiti druge da čekaju ne bi li im tako dali do znanja koliko su važni. Ali kako mi je diskrecija bila mnogo važnija od žurbe, rekao sam mu da ću doći sutra poslijepodne.

Sljedećega sam se dana vratio s lijepom mjedenom posudom ukrašenom srebrnim cvjetovima i ugraviranim citatima. Abtin je prihvatio dar, ne pridajući mu previše pozornosti, a zatim je otišao po tražene stranice. Spustio ih je preda me na nizak stolić

ukrašen sedefom i ebanovinoni.

“Pazi da ne saviješ ili ne umrljaš stranice”, rekao je.

“Već sam radio s dragocjenim papirima.”

“Dobro onda.”

Papir je bio obojen nečim – možda ljuskom luka? – pa je imao oku ugodnu boju slonovače koja je olakšavala čitanje. Sve su stranice sadržavale kratke biografije. Na prvoj je bio dugačak popis svećenika koji su služili šahu kao vjerski vođe, a slijedio je popis ljudi visoka roda koji su vukli podrijetlo od Proroka. Slijedili su popisi namjesnika, vezira i ljudi od pera, eunuha zaduženih za dvorsko domaćinstvo, astrologa, liječnika, kaligrafa, umjetnika, pjesnika i glazbenika.

Nekima se sudbina nasmiješila pa su bili nagrađeni zemljom ili visokim položajima, ali bilo je i drugih, koji su prošli mnogo gore. Jedan je čovjek bio optužen da je sljedbenik svetogrdne vjerske sekte i pogubljen. Drugi se zaljubio u slugu koji je bio posebno drag šahu pa je i on ostao bez glave. Treći je, pak, ukrao novac te je bio protjeran i osramoćen. Dok sam čitao o tim drugima, srce mi je počelo krvariti suosjećajući s njima. Toliki su mnogi prošli kao moj otac!

Na kraju sam došao do dugačka popisa knjigovođa, pisara i povjesničara. Ruke su mi postajale sve toplije dok sam pretraživao popis. Nisam znao je li moj otac uopće bio dovoljno važan da zasluži upis u knjigu. Povjesničari su često popise završavali napomenom u stilu: “Nitko drugi nije dovoljno važan da ga se spomene.” Ali tad mi je srce zastalo u prsima.

Muhamed Amir Širazi: Rođen u Kazvinu, šahu je služio dvadeset godina i postao mu jedan od glavnih računovođa. Mnogi su kolege hvalili točnost njegovih računa i hitrost u obavljanju dvorskih dužnosti. Činilo se da mu je suđen uspon i uspjeh među ljudima od pera, sve dok jednoga dana nije bio optužen za zločin protiv šaha i pogubljen. U svojoj milostivosti, šah nije pogubio njegova optužitelja, ali također je moguće da je na njegovu odluku utjecala činjenica da je optužitelj imao moćne saveznike kojima se šah nije htio zamjeriti. Samo Bog zna pouzdano.

Zašto, o zašto, povjesničar nije spomenuo ime čovjeka koji ga je optužio? Kakvoga je ranga bio kad ga šah nije kaznio?

Odlučio sam riskirati i upitati Abtina. Kad sam ga pozvao, prišao mi je uz uzrujan uzdah.

“Vidiš ovaj zapis?”

Zaškiljio je na stranicu pa podigao pogled. Nikad prije nisam vidio da netko tako brzo čita. “Što je s njim?”

“Kako se zvao čovjek koji ga je optužio?”

“Odakle da ja znam?”

“Pobogu, zar nisi povjesničar?”

“Ako nije zapisano, znači da ne znamo. Tko ima vremena trčkarati naokolo i provjeravati podatke o tamo nekim nižim službenicima? Kao da će u budućnosti nekoga biti briga za toga Muhameda Amira.”

Naglo sam ustao, udarivši u stolić, tako da je stranica odlepršala na pod.

“Mene je briga!”

Povjesničar se sagnuo podići stranicu pa se zamalo sappleo o svoju dugačku halju dok se uspravljao. “Savio si je, magarče! Rekao sam ti da budeš pažljiv!”

“Kao što si ti pažljiv u baratanju činjenicama?”

Opsovao mi je nešto pa sam izašao, zatečeno primijetivši da su mi vršci prstiju lagano

obojeni, kao da sam ih umočio u očevu krv.

Ismail je otpisao Pari da je primio njezino pismo i da će uskoro krenuti iz Kehkeha u prijestolnicu, preuzeti ulogu koja mu pripada. Kad je čuo vijest o očevoj smrti i Hajdarovoj pogibiji, zabarikadirao je ulaz u zatvor, siguran da je riječ o prijevari, i pričekao sve dok se s druge strane zidina nije pojavila skupina velikaša od povjerenja. Nakon što su mu potvrdili vijesti, naložio je da se ulaz opet otvori. Napisao je da se veseli ponovnom susretu sa sestrom nakon toliko duga izbjivanja i zahvalio joj je za sve što čini za njega. Potpisao se kao "tvoj brat, s ljubavlju".

Pari su te ljubazne riječi silno obradovale. "Zvuči točno kao čovjek-lav kojega se sjećam!" rekla je, zasuzivši od olakšanja.

Ali danima poslije nismo od Ismaila primili nikakvu drugu vijest, sve dok nam Sultanum nije rekla da je odlučio ostati u Kehkehu i omogućiti velikašima da ga posjete. Kako je vrijeme polazilo, a on se i dalje nije pojavio, otkrili smo da je otputovao u Ardabil, dom svojih predaka, gdje je posjetio svetište i zadržao se dulje nego što je očekivao, no nije javio kad bi ga se moglo očekivati.

Pari nije imala izbora nego potpuno preuzeti upravljanje dvorom u svoje ruke. Zahvaljujući njoj, kuhinje su ponovo otvorene, a stanovnici palače napunili su želudce. Bolnica u krugu palače nastavila je s radom, bolesnici su primali utjehu od svećenika, a mrtvi su bivali pokopani prema pravilima. Tekelui su napustili grad i otišli posjetiti Ismaila, a ubojstva su prestala.

Premda je sve u palači opet teklo uobičajenim tokom, nismo bili mirni jer sve je vrvjelo glasinama. Ogorčena umorstvom sina jedinca, Hajdarova majka Sultanzade sa svojim je saveznicima pokušavala naći suparnika koji bi bio dostojan Ismaila, ako ni za što drugo, onda zato da pomrsi konce Sultanum. A skupina velikaša odvagivala je mogućnost da se okupe oko Mustafa-mirze, petoga sina pokojnoga šaha, pa da ga pokušaju pogurati na prijestolje.

Dok sam prolazio pokraj ljudi u dvorištima, skretali su pogled, ne znajući tko će biti sljedeći gospodar i hoće li današnji razgovor u povjerenju za posljedicu imati sutrašnju izdaju. Jednoga sam jutra pred zoru iznenadio Anvara u kupaonici. Iskočio je iz vode, savijenih crnih koljena i mišićavih ruku podignutih u obranu, i ispustio tako opak bojni poklič da mi se krv sledila u žilama. Kad je shvatio da sam to samo ja, skočio je natrag u vodu, premda je time veći dio vode ionako izbacio van iz korita.

"Samo bi mi se idiot ovako prikrao", zarežao je.

Kad sam izvijestio Pari o svim glasinama, lice joj se smrklo od očaja. "Zašto Ismail ne požuri? Stalno mu iznova pišem koliko je važno da što prije dođe jer situacija je hitna, a on putuje po državi. Zašto je tako nepokoran?"

"Gospodarice moga života, morate zadržati glasine", rekoh. "Kad se ljudi okupe, pretpostavit će da se ovdje ne zna tko pije, a tko plaća pa će podržati nekog drugog kandidata."

Pari je uzdahnula. "Bilo bi nezamislivo da prijestolje izgubimo sad kad nam je nadohvat."

"Onda moramo uvjeriti velikaše da nemaju drugoga izbora."

Na sljedećem se sastanku Pari zaklela okupljenim ljudima da je njezin brat na putu

prema Kazvinu, s dvadeset tisuća vojnika. "Sestro moga srca", čitala je naglas pismo koje smo zajedno sročili prethodnoga dana, "dajem ti ovlasti da vladaš prema vlastitu nahođenju dok se ne vratim i ne preuzmem prijestolje. Nemoj trpjeti neposluh onih što bi rado omeli moj uspon na prijestolje koje mi po pravu Božjemu pripada." Nakratko je zastala, zbog dojma, i nastavila svojim riječima. "Ako mi ne želite vjerovati, svoje razloge možete objasniti novome šahu pa vidite kako će primiti i protumačiti vaš neposluh."

Glas joj je vibrirao autoritetom, kao velikim govornicima koji s lakoćom navedu slušateljstvo da prihvati njihove argumente. Osjećao sam kako mi moć i snaga njezina glasa ispunjavaju srce, budeći u meni želju da se borim za sve što zatraži. I nisam to samo ja osjetio. Čuo sam kako Ibrahim-mirza tiho kaže mirzi Šokrolahu: "Ima to – taj kraljevski *far*⁷. Nemoj je naljutiti."

Šamhal i Madžid razmijenili su uzbuđene poglede, a Madžid je skočio na noge, lica ozarena pobjedničkim osmijehom, i brzo je Ibrahimove riječi prenio drugom velikašu, a zatim je brzo požurio na drugi kraj prostorije da prenese riječ i drugima. Nisam se mogao suzdržati: i ja sam ponovio Ibrahimove riječi amirima oko sebe. Lica su im se smekšala dok su gledali u zastor i zamišljali veličanstvenost koju skriva.

"Mirza Šokrolah, trebam vas."

"Razumijem", odgovorio je pokorno.

"Dobro. Očekujem da mi sutra predate izviješće o stanju riznice pa makar ga sastavljali cijelu noć. Što se tiče vas ostalih, uskoro ćete se i sami uvjeriti da je Ismailova kandidatura osigurana. Zato vas sad pitam: obećavate li da ćete podržati Ismaila i opet ujediniti ovu državu? Želim čuti odgovor svakoga pojedinačno."

Ismailovi su pristaše odgovorili odmah: "Alah! Alah! Alah!" bajali su, zvučeći kao odani vojnici koji marširaju kao jedan.

Čak se i pleme Ustadžlu pridružilo njihovu glasnom očitovanju potpore.

Tada sam već bio iza zastora s Pari, a kad je začula njihove povike, pobjednički je skočila na noge, kao da je mobilizirala vojsku. Šamhal je ustao i proglasio kraj sastanka. Mirza Salman i Madžid počeli su se nešto dogovarati, izgledajući zatečeno i iznenađeno kao da je neiskusni igrač pola zabio odlučujući gol. I ja sam bio zadivljen i zatečen: Pari je imala kraljevski *far*, sjaj i karizmu tako neodoljivu da su muškarci reagirali kao suncokreti koji se okreću prema suncu.

Nekoliko dana poslije primila je Ismailovo pismo, u kojemu ju je ovlastio neka do njegova dolaska upravlja dvorom prema vlastitu nahođenju. Zahvalio joj je za sav njezin trud i rekao joj da jedva čeka vidjeti je vlastitim očima, "ženu istinske safavidske krvi, polusestru i vatrenu zaštitnicu naše obitelji i naše krune". Čim se vrati, bogato će je i primjereno nagraditi.

Pari mi je pročitala pismo, a pogled joj je blistao nadom.

---

⁷ *Far* je izvorno bio blagoslov koji je Ahura Mazda dao samo posebnim odabranicima, a ima i značenje "kraljevskog sjaja i karizme". "Božjega vodstva u donošenju odluka" i slično. Ne nasljeđuje se, osoba ga ima ili nema.

TREĆE POGLAVLJE

Pravednik

Nakon što je Zahak postao kralj, davao se postavio za njegova kuhara i nastavio mu je usadivati žeđ za kralju. Prvo ga mu je dana ispekao fazane, sljedećega napravio janjeći kebab, a trećega teletinu u vinskom umaku. Zahak je bio iznenađen i zadovoljan jer nikad prije nije jeo mesa pa je slasno zagrizao u krv i kosti. Kad ga je Zahak upitao što želi zauzvrat za izvrsno kuhanje, davao je odgovorio: "Samo jednu uslugu, o gospodaru univerzuma – želio bih poljubiti kraljevska ramena."

Zahaku se to učinilo kao malena usluga, s obzirom na sve što je davao bio učinio za njega. Rado mu je ponudio ramena i dopustio da davao pritisne svoje crne usne najprije na jedno pa na drugo.

Sljedećega jutra Zahaka je probudio zvuk gmizanja blizu glave. Odmaknuo je pokrivač s tijela i zgranuto shvatio da mu iz svakoga ramena raste po jedna zmija. Užasnut, zgrabio je nož i odrubio glavu najprije jednoj pa drugoj, ali čim su se prestale izvijati u samrtnome hropcu, iz ramena su mu izrasle druge. Zasiktale su i počele neumorno napadati jedna drugu ispred njegova lica, sve dok nije pomislio da će sići s uma.

Kad je toga poslijepodneva ušetao davao, Zahak ga je preklinjao neka mu pomogne i riješi ga muke. "Prijetelju dragi, jedini način da imaš malo mira", rekao mu je davao, "jest da ih umiriš hranom. Njihova je prehrana jednostavna: ljudski mozak."

Zahak je svojim uglednicima naredio neka mu sljedećega jutra dovedu dvojicu mladića koje su ubili, raskolili im lubanje, a njihovim su izvađenim mozgovima nahranili zmije. Potom su njihova osakaćena tijela vraćena obiteljima da ih mogu pokopati. Narednih su se dana odvijale jednake strahote. Svakoga su dana iz raznih obitelji odvođeni mladići – budućnost zemlje – i žrtvoovani prijestolju. Malo pomalo, uništeni su najbolji umovi, a zlo je izrodilo još zla.

Početak ljeta Ismail se napokon pojavio u predgrađima Kazvina. Nakon što se ulogorio i podigao izvezene šatore sa svilenim sagovima, sa svojim je ljudima čekao da mu njegovi astrolozi obznanе najbolji trenutak za ulazak u glavni grad. U zatočeništvu je godinama proučavao astrologiju pa ni iz šatora nije izlazio ako mu zvijezde toga dana nisu bile naklonjene. Pari je bila zadovoljna što je tako oprezan, ali ja sam se potajno nadao da će zvijezde požuriti.

Dotad je već Pari mnogo postigla. Prestalo se s ubijanjima u gradu, a trgovci su ponovo otvorili bazar. Popravci oštećenih dijelova palače bili su pri kraju pa su se tragovi napada jedva vidjeli. Velikaši su marljivo obavljali svoje dužnosti. Pari se i dalje svakoga jutro sastajala s njima, a sad su joj se već pokoravali bez pogovora. Mirza Šokrolah podnio joj je izvješće o stanju dvorske riznice i iz nje pustio dovoljno sredstava za uobičajeno poslovanje. Mnogo je još toga trebalo obaviti, ali Pari se pobrinula da Ismaila ne dočeka kaos.

Kraljevna me poslala u bratov logor s pismom dobrodošlice i darom za njega – profinjenim astrolabom sa srebrnim gravurama. Toga vrućeg jutro odjahao sam do logora na jednome od kraljevskih konja, nadajući se da ću barem nakratko vidjeti budućega šaha, da Pari mogu reći kako izgleda i možda joj prenijeti koju lijepu riječ. Logor je bio golem, a toliko je ljudi čekalo s darovima da je već bilo kasno kad sam napokon predao astrolab pa sam natrag odjahao praznih ruku i neispunjenih očekivanja.

Petnaest dana poslije astrolozi su napokon odlučili da su zvijezde naklonjene pa je Ismail najavio svoj dolazak u Kazvin sljedećega jutro. Mnogo je toga trebalo učiniti. Nakon ručka javio sam se u Parinu kuću da joj pomognem isplanirati sve za njegov dolazak. Bio sam zatečen kad su me odveli u jednu od privatnih soba blizu njezine spavaće sobe.

Očekivao sam nešto nalik strogim javnim prostorijama, ali ova je soba imala sagove boje breskve, debele baršunaste jastuke i cijeli zid ukrašen muralom koji je prikazivao legendarnu Širin s grudima kao dvjema narančama, kako se kupa u rijeci. Tako se zamamno i puteno polijevala vodom da sam se osjećao kao da svoja bijela bedra nudi meni pa sam se zbunjeno okrenuo.

Začuo sam Parin glasan, iskren smijeh – zvuk tako neobičan da mi se učinio nepoznatim. Uskliknula je: “Uđi, Džavaheru! Trebam tvoju pomoć oko jedne važne državničke stvari.”

Ona i Marjam sjedile su zajedno na jednome jastuku, dok je Parina vrijedna dvorska dama Azar hatun kopala po škrinji.

Izvukla je žarko crvenu haljinu i podigla je pred sebe da je svi možemo vidjeti, a lijepo joj je lice ozareno sjalo.

“To mi je jedna od najdražih”, rekla je Pari, primivši debelu svilenu tkaninu u ruke.

U tkaninu je bio utkan portret mlada velikaša u rascvjetalu vrtu, s jastrebom na ruci. Pera jastrebova krila bojom su oponašala nabore mladićeva turbana ukazujući na duboko zajedništvo čovjeka i ptice. Svaki bi se čovjek smatrao sretnim da je tako povezan i da je tako voljen.

“Primjerena je za šaha!” reče Marjam.

“Da, ali previše žarke boje za prvi susret s bratom”, odgovori Pari. “Još sam u koroti.”

Azar je izvukla drugu haljinu, s uzorkom žarkonarančastih makova i lanadi. Zlatni konac kojim je bila izvezena blistao je kao da je upio sunčeve zrake.

“Ah, ah, ova je divna”, reče Marjam, blistavih očiju boje meda. Marjam je bila jedna od nekoliko desetaka lijepih seoskih djevojaka koje su bile dovedene na dvor da služe šahu Tahmaspu, ali sve koje ga nisu zanimale kao ljubavnice završile su kao družbenice ženama iz kraljevske obitelji. Njezina je obitelj vjerojatno u zamjenu za nju dobila nešto malo novca ili možda kozu.

Pari je uzela haljinu od Azar i prislonila je uz Marjam raširivši široke rukave tako da su joj pokrili ruke. Njezina se zlatna kosa slijevala preko haljine kao da su jedno.

“Ovo lijepo malo lane podsjeća me na tebe”, reče Pari, zadirkujući je. “Ti si uzmi ovu.”

Marjam je raširila oči u nevjerici. Njezina je svakodnevna odjeća bila lijepa, ali ni približno tako raskošna kao haljine šivane za kraljevnu. Zaštitnički je zagrlila haljinu i vrhom prstiju milovala rukav. “Mekša je od kože!” rekla je, a Pari se nasmiješila.

“Trebam mi nešto mnogo tamnije”, reče Pari Azar koja je poslušno zaronila rukama u škrinju, premda su joj usne izgledale pomalo ogorčeno. Nakon nekoga vremena izvukla je haljinu od smeđega svilenog tafta, čija površina kao da je lagano svjetlucala. Pari ju je zadovoljno pogladila.

“Dodirni ovu”, rekla je Marjam, koja se nagnula naprijed i opipala je.

“Tko je to istkao?” upitala je.

“Glavni tkalac u tkalačkome cehu, majstor Borzu.”

Njegovu su svilu čak i Venecijanci proglasili boljom od svoje. Nježno sam dotaknuo haljinu. Bila je toliko lagana da bi je se lako moglo presaviti na veličinu mojih dlanova, a ipak bogata i raskošna poput baršuna. Profinjen uzorak zlatnih peonija naoko je podrhtavao na njezinoj površini, kao da titra na povjetarcu. Na blijedonarančastoj borduri opšivenoj smeđim, plavim i narančastim prugama kočoperile su se sitne bijele ruže.

Marjam ju je nagovarala neka je isproba, a Azar je navukla haljinu na preklop preko Parinih raširenih ruku. Pristajala joj je kao salivena, lijepo joj grleći prsa, sužavajući se prema njezinu uskom struku, a zatim joj se lijepo šireći preko nogu. Uz tu nježnu smeđu nijansu crna joj je kosa izgledala još tamnije, a boja na obrazima lijepo se isticala.

“Veličanstveni ste”, reče Marjam.

Dok sam je gledao, obuzeo me osjećaj da gledam pokojnoga šaha. “Slika ste i prilika svoga oca”, lanuo sam. Nekim to ženama ne bi bilo kompliment, ali Pari se odmah nasmiješila.

“Sad još samo trebam odabrati dodatke koji idu uz nju. Marjam, ti imaš najbolje oko za to.”

Marjam se prignula nad drugu škrinju i brzo posložila blijedo-plavu tuniku, bež hlače s cvjetnim vezom oko gležnjeva, svileni šal s narančastim, bež i zlatnim prugama te nisku od tamnih rubina i bisera koju će Pari nositi na čelu. U međuvremenu Azar je, po Parinoj zapovijedi, spremila ostalu odjeću, slažući je tako nježno kao da je riječ o neprocjenjivim draguljima. Potom je Pari zatražila da joj donesu čaj i nešto slatko te kutiju s naušnicama. Masud-ali unio je mjedeni pladanj s kolačićima od slanutka u obliku djeteline i okruglim kolačićima od oraha koji su mi pobudili čežnju za Hatidže.

Marjam si je u čaj stavila iznenađujuće veliku količinu šećera. Samo si je osoba kraljevske krvi mogla dopustiti da bude tako rastrošna s nečim tako skupim.

“Vašemu će bratu biti jako drago vidjeti vas u toj prekrasnoj odjeći”, rekla je.

“Nadam se da će me prepoznati. Imala sam samo osam godina kad je morao otići.”

Pari je promatrala kako Marjam pomno pregledava njezine naušnice, a oči su joj se zacaklile kad je naišla na osobito lijep par. Podigla je pogled i shvatila da je gledamo, a na

usne joj se prikrao osmijeh.

“Čega se sjećate o njemu?”

Kraljevna je odložila čašu čaja iz koje se dizala para. “Uvijek je bio dobre volje, njegov smijeh odzvanjao s jednoga kraja dvorišta na drugi. Srce bi mi poskočilo od radosti pri pomisli na to da ću ga vidjeti.”

“Koliko vas je često posjećivao?”

“Često”, reče Pari tiho. “On me počeo učiti streličarstvu. Čak bi stao iza mene i pomogao mi da napnem luk. Mogao je pustiti da me poučavaju majstori streličarstva, ali znao je da ga obožavam. Nakon što je otišao u pohod, svaki sam dan vježbala. Voljela sam se zamišljati kako jašem uz njega, ispucavam strelice i pogađam cilj.”

Na trenutak kao da se izgubila u mislima. “Htjela sam biti poput njega.”

“Zašto je morao otići?” upita Marjam. Zagrizla je u debelu datulju i otpila gutljaj čaja.

Pari je pozvala eunuha da odnese škrinje s odjećom i rekla Azar neka pođe s njim. Tek kad su otišli, počela je govoriti. Uznemirena je pogleda objasnila da je bila premlada da bi mogla shvatiti što se događa. Premda su se svi slagali oko toga da je Ismail hrabro potukao Osmanlije na sjeveru, navodilo se nekoliko različitih razloga zašto je podigao vlastitu vojsku bez očeva dopuštenja. Neki su tvrdili da je to učinio zato da se jednom zauvijek zatre Osmansko Carstvo, drugi su ga pak optuživali da je namjeravao svrgnuti oca s prijestolja. Prije toga, šah Tahmasp jedva je bio uspio spriječiti državne udare koje su organizirali njegova majka i brat Alkas pa je bio posebno osjetljiv na neposluh i nije ga podnosio.

“No moguće je i da je moj otac bio zavidan. Ne bi to bilo prvi put da muškarac poželi sjati jednako blistavim sjajem kao njegov sin ratnik.”

“Kakva je tragedija da je obitelj tako dugo bila razdvojena”, reče Marjam.

“Kao da nam je netko zario bodež u srce.”

Marjam ju je primila za ruku. “Kad vas Ismail ugleda u toj haljini boje gazele, bit će jako zadovoljan time kako odražavate ljepotu svoje obitelji.”

Parin se pogled razvedrio. “Uvijek su svi govorili da si on i ja sličimo mnogo više nego druga djeca moga oca.”

“Sigurna sam da će mu vaši savjeti biti dobrodošli”, reče Marjam.

“Ne budu li, bit će mu teško. Savezništva i zavade među dvoranima moga oca traju već naraštajima. Prije zatočeništva Ismail je naučio zapovijedati ratnicima iz turskih plemena, ali ne i imati posla s tadžičkim upraviteljima, židovskim trgovcima, armenijskim izvoznicima, zoroastrijskim svećenicima, arapskim mulama, diplomatima iz kršćanskih zemalja, izaslanicima iz Osmanskoga Carstva i svim drugim moliteljima koji nam svakodnevno dolaze. Treba me.”

“Ismail ima sreće što ima tako moćnu saveznicu”, rekla je Marjam.

“Ne samo saveznicu.”

Marjam ju je zbunjeno pogledala. “Što biste mu još mogli biti?”

Pari je oponašala natezanje luka, a zatim i otpuštanje strijele.

“Želim mu biti najbliža savjetnica, baš kao što je moja teta bila mome ocu.”

“Je li pristao na to?”

Pari je skrenula pogled. “A zašto ne bi? Našim žilama teče ista kraljevska krv.”

“Cijenjena kraljevna,” rekoh. “Mislim da bismo trebali isplanirati što ćete reći novome šahu da ga pridobijete.”

“Da ga pridobijem? Pa meni može zahvaliti krunu!”

“Istina, ali mislim da u ovoj situaciji ne možemo biti previše oprezni.”

“Nema sumnje da će je obasuti ljubavlju”, ubacila se Marjam, a njezin je topao pogled

plamtio s toliko obožavanja za Pari da sam osjetio laganu nelagodu.

Vratila se pregledavanju Parina nakita. Nakon nekoliko trenutaka reče: "Mislim da sam pronašla odgovarajući par. Isprobajte ove."

Pokazala je kraljevni par zlatnih naušnica u obliku polumjeseca, s čijih su rubova visjeli biseri i rubini.

"Dođi i stavi mi ih."

Marjam se nagnula nad Pari i nježno joj provukla krajeve naušnica kroz probušene uši.

"Bah, bah⁸! Kako divno izgledate!"

Pari je pogledala gore u njezine oči, udaljene samo za širinu dlana, a Marjamini su obrazi procvjetali kao ruža. Pari je podigla ruku i primila je za bradu, a u očima joj je bljesnulo nešto životinjsko. Marjamine su se usne lagano rastvorile. Trenutak se rastegnuo u vječnost, sve dok mi nije postalo tako neugodno da sam se glasno nakašljao. Pari se napokon okrenula i otpustila me.

"Reci slugama neka nas ne ometaju", rekla mi je na odlasku, ne skidajući pogled s Marjam.

Nije čudo da je tako malo marila za brak! Zašto bi se htjela vezati za muškarca koji bi joj oduzeo sva životna zadovoljstva? Glad koju sam vidio u njezinim očima podsjetila me na mene prije nego što su me kastrirali, i to me uznemirilo. S Ferešte bio sam kao lav koji zariva očnjake u mekan but divljega magarca, moja je glad bila neutaživa. Koliko sam drukčiji sad!

Bilo mi je drago da je Pari pronašla osobu koju može voljeti, a još mi je draža bila činjenica daje u mene imala dovoljno povjerenja da mi otvoreno pokaže kako se osjeća. Dvoranke koje se nisu udale, igrom slučaja ili namjerno, moraju pronaći ljubav u svojim redovima ili ostati zauvijek nevoljene i spriječene u ljubavi. Kad je Marjam češljala Parinu kosu ili joj ugljenom ocrtavala oči, ljubav koja joj je tekla iz prstiju bila je vidljiva kao iskrice. Žene na dvoru ribale su jedna drugoj leđa, međusobno si oslikavale tijela kanom, pomagale si olakšati agoniju pri porođaju, prale svoje i tuđe mrtve, i držale se za ruke u trenutcima sreće i tuge. Ponekad sam im zavidio. Živjele su u tome posebnom stanju dubokih međusobnih osjećaja - bila to ljubav ili mržnja - koje ih je okruživalo kao vlastita klima.

Na izlazu iz Parinih odaja pogled mi je pao na sliku Širininih bedara i osjetio sam žalac boli pri pomisli na Hatidže. Bila je tako zrela da samo što nije prsnula. Vjerojatno će se jednoga dana udati, a ja joj nisam mogao ponuditi ono što joj može pružiti cjelovit muškarac. Ali to ne znači da sam se uspio suzdržati da je ne volim.

Sljedećega je jutro Ismail ujahao u Kazvin na arapskoj kobili čije su sedlo i orma bili ukrašeni draguljima, a za njim je pješice išla golema pratnja, uključujući i vojnike u punoj bojnoj opremi te desetke mladića odjevenih u baršun i sa sokolovima na rukama. Građani su izišli na ulice da ga dočekaju. Cijeli je grad bio ukrašen cvijećem, a napravili su mu i aveniju od šarenih sagova. Odjeveni u najbolju odjeću, stajali su na rubovima sagova i bajali blagoslove dok je prolazio, a glazbenici što su stajali na svakome kutu ispunjavali

---

⁸ Usklik koji izražava divljenje i odobravanje.

mi zrak slatkim notama njemu u čast.

Njegovi su ga ljudi ostavili u domu Holafe Rumlua. Holafa je sigurno očekivao da će biti bogato nagrađen za ulogu koju je bio odigrao u Hajdarovu umorstvu. Prva je nagrada bila već sama činjenica da je Ismail odsjeo u njegovu domu, gdje će i ostati sve dok njegovi astrolozi ne zakluče da je došao pravi trenutak za ulazak u samu palaču, nakon čega će opet u zvijezdama potražiti znak kad bi bilo najbolje zakazati krunidbu.

Čim se smjestio u Holafinu kuću, Ismail je počeo primati posjetitelje. Među prvima pozvao je malu skupinu žena iz kraljevske obitelji, uključujući i kraljevnju. Zatražila je da pođem s njom, a kad sam rano toga jutra stigao da je odvedem do Holafine kuće, pri pogledu na nju u raskošnoj smeđoj haljini i blistavim rubinima na čelu zastao mi je dah. Marjam, koja je bila stručnjakinja za sedam vrsta šminke koje upotpunjuju ženin izgled, istrljala joj je kožu do sjaja, ugljenom joj iscrtala profinjene crte na vjeđama, narumenila obraze i usne broćem i natapkala je mirisnim uljem s mirisom mirhe i ljiljana.

“Ljepši ste od kraljevnje koju je naslikao majstor Behzad!”

“Hvala ti”, reče Pari. “Napokon ću opet vidjeti svoga dragog brata i ponovo osjetiti onu ljubav iz djetinjstva! Mislila sam da ovaj dan nikad neće doći.” Oči su joj blistale radošću.

Pokrila se čadorom i ušla u visoku nosiljku s kupolom i zastorima od narančasta baršuna. Eunusi nižega reda unijeli su je kroz dveri Holafine kuće na sjeveru grada, dok sam ja hodao uz njih. Dan je bio vruć, ali u tome dijelu grada guste krošnje velikih stabala oraha davale su dovoljno hlada. Je li ikad postojalo stablo bolje od oraha? Dostojanstvena, kvrgava debela eksplodirala su u raskošno zelenilo iznad naših glava.

Dok smo prolazili pokraj velikih ograđenih dvorišta i kuća uzduž ulice, građani su nam se micali s puta zastajkujući i zureći u Parinu pratnju.

“Kako raskošan baršun!” uzdahnula je žena odjevena u iskrzanu haljinu.

I ja sam zavidio Pari, ali ne iz istoga razloga. O, kako bi moje srce uzbuđeno kucalo da nakon toliko godina opet vidim svoju sestru Džalile! Bi li sličila majci? Meni? Bi li imala razumijevanja kad bih joj otkrio da sam postao eunuh? Nisam to rekao ni majci prije smrti, a nisam ni pisao Džalile. Bi li joj se pogled smekšao kad bih joj rekao istinu ili...

Spotaknuo sam se o kamen, a vojnik iza mene zalajao je neka pokažem dužno poštovanje prema kraljevskome rodu gledajući kuda hodam.

Kad smo stigli do Holafine kuće, uporabili smo zvekir za žene, veliku mjedenu alku pričvršćenu za vrata, a najprije nas je pozdravila njegova supruga koja nas je uvela u sobu u andaruniju – dijelu kuće u koji pristup imaju samo žene i najbliži prijatelji obitelji. Na podovima su bili majstorski istkani plavi sagovi od svile i vune, izvezeni jastuci, velike srebrne vaze sa svježim cvijećem, pladnjevi puni grožđa, bresaka, pistacija i kandirana voća te golemi vrčevi s voćnim šerbetima.

Pari je pozdravila žene koje su već bile ondje, četiri žene pokojnoga šaha – Sultanum i Sultanzade, svoju majku Daku Čerkeskinju i Zaru Badži – i njihove dvorske dame i pratitelje. Sultanumine su oči i naborani obrazi blistali od majčinskoga ponosa. Blizu nje sjedila je Hatidže, da joj bude od pomoći u svakome trenutku, a obrve su joj bile raskošne kao smeđi baršun. Pomislio sam na donbalan – ovnove testise – koje sam jeo prethodnoga dana i osjetio sam kako mi se međunožjem širi toplina. Unatoč ozbiljnosti situacije, zamišljao sam što ćemo raditi kad sljedeći put budemo zajedno.

Sve su žene izgledale najbolje što mogu u koroti – osim Sultanzade, čija su loše zavezana marama i crvene oči jasno pokazivale njezinu žalost zbog sinove smrti. Sjedila je pognute glave, kao da pokušava biti nevidljiva.

Nedugo zatim u sobu je ušao Ismail u pratnji nekolicine eunuha opaka izgleda. Dame

su ustale i počele naricati i izvikivati zahvale Bogu. Ismail je stajao odjeven u siv svileni ogrtač prihvaćajući to odavanje počasti, a kad je sjeo na vrlo lijep izvezen jastuk, koji su za njega postavili na najbolji sag u sobi, i dame su opet posjedale. Ja sam, zajedno s drugim slugama, ostao stajati u stražnjemu dijelu sobe.

Bio je to muškarac srednjega rasta, malih očiju i rijetke prosijede brade. Ostavljao je dojam samouvjerenoga čovjeka kraljevskoga držanja, nimalo nalik Hajdarovu dječaćkom stavu kad je stao sa svojim mačem pred velikaše. Ismail je sjeo na najbolje mjesto u prostoriji kao čovjek koji vjeruje da napokon dobiva što mu pripada.

Ali nije dobro ostario. Izgledao je kao da mu je pedeset, a ne trideset osam godina. Kostri kao da su mu bile previše labave, kao da ih na okupu drži životinjska želatina, a ne mišići. Zagledavši mu se u lice, uočio sam nezdravu žućkastu boju, kao da trune iznutra. U tome je muškarcu mlitava tijela bilo teško vidjeti opaka ratnika kakav je nekoć bio.

“Dobro došle, žene,” počeo je. “Jutros sam se nasamo sastao s majkom da joj izrazim zahvalnost. Sve te godine moga izbivanja ni u jednome trenutku nije izgubila nadu da ću se jednoga dana vratiti. Ona je pastirica moga života, mene kao muškarca, mojih budućih supruga i moje budućnosti. Majko, slava ti i zahvala za moj život i krunu koju ću uskoro nositi na glavi.”

Nisam si mogao pomoći, pomislio sam da bi zahvalu za krunu trebao uputiti Pari, ali možda je jednostavno bio sklon pretjerivanju.

Sultanum se nije mogla suzdržati. “*Inšalah!* Hvala Bogu što mi je čuvao sina. U znak zahvalnosti za tvoj siguran povratak, zavjetujem se da ću sagraditi džamiju i sjemenište u Kazvinu.”

Začulo se kad su žene tiho iznenađeno udahnule jer svi smo znali cijenu najma arhitekata, graditelja i keramičara, kao i višegodišnjega rada zidara. Ali sve su žene i djeca pokojnoga šaha nedavno bile obaviještene o bogatstvu koje su naslijedile nakon njegove smrti; omiljene mu osobe – poput Pari – naslijedile su prihode od poreza cijelih gradova.

“Tvoja je pobožnost primjer svim ženama”, odvratio je. Pozdravio je sve očeve žene, od najstarije prema najmlađoj, uključujući i Sultanzade, prije nego što se napokon okrenuo prema Pari.

“Sestro moja, kad sam te posljednji put vidio, bila si još djevojčica”, rekao je. “Kako su se stvari promijenile. Tijekom cijeloga svog putovanja obasipali su me izvješćima o tome što radiš u palači. Tvoj je ugled mnogo veći no što možeš zamisliti.”

Pari se pognula glavu da prihvati njegovo odavanje poštovanja. Čekao sam da je obaspe riječima pohvale, kao maloprije majku.

“Reci mi – jesam li se jako promijenio?”

Iznenađeno je podigla glavu. Činilo se da ne zna što bi rekla.

“Želim čuti istinu.”

Pogled joj se na trenutak zamaglio.

“Pred sobom vidim brata koji je bio tako dobar da pouči mene koja sam još bila dijete, premda je on već bio veliki ratnik”, rekla je blago.

“Čemu da te pouči?”

“Streličarstvu.”

“A pogledaj me sad!” rekao je uz sablastan smijeh. Ako je suditi po njegovim tankim nadlakticama, teško da bi imao snage napeti luk.

“Silno bi me radovalo da uskoro opet zajedno gađamo”, reče Pari tiho. “Stojim ti na raspolaganju.”

“A pretpostavljani da ćeš ovaj put ti poučavati mene”, odgovorio je. Penda mu je glas

bio vedar, koža mi se na potiljku napela.

“Zauvijek ću ja biti tvoja učenica”, odvrtila je. “Nikad neću zaboraviti kako si me učio držati luk i pokazao mi koliko je važno da nikad ne ispuštam cilj iz vida. Pronađi mi meku, mesnatu slabost, rekao si, i gađaj točno tamo. Nakon tvoga odlaska marljivo sam vježbala, a kad se nisi vratio, stalno sam pitala za tebe. Jedan od očevih generala sažalio se nada mnom pa mi je govorio gdje se u kojemu trenutku nalaziš. Zamolila sam da mi daju zemljovid toga područja – nacrtao mi ga je dvorski kartograf – pa sam na njemu komadićima tirkiza označavala tvoje kretanje.”

Zastala je, bez sumnje zato da ga ne podsjeti na ponižavajuće zatočeništvo.

“A što je onda bilo?”

“Jednoga je dana moj zemljovid nestao, a s njim i tvoje ime”, odgovorila je. “Silno sam zahvalna što nam te Bog opet vratio.”

“Zacijelo ti izgleda kao da sam se vratio iz mrtvih”, rekao je.

Uza žutilo njegova lica, nije bilo teško složiti se s tim.

“Ja vidim dostojanstvena šaha s obrazima rumenim kao šipak”, pobunila se Pari.

Odmahnuo je rukom da obeshrabri daljnje riječi kojima ne bi mogao vjerovati. “Kad smo već kod mrtvih, rano jutros otišao sam našem ocu na grob.”

Pari se napela. Otac joj je još bio pokopan u privremenoj grobnici u obližnjemu svetištu čekajući Ismailovu odluku o tome gdje će ga se trajno pokopati. Druge su dame počele naricati, kao što priliči kad se spomene ime pokojnoga šaha. Parine su se oči napunile suzama. Ismailove su ostale suhe.

Bio je to trenutak ispunjen takvom nelagodnom da mi je bilo drago da mogu izvući rupčić što sam ga nosio zataknuta za pojasom i ponuditi ga Pari. Otrla je oči i rekla: “Sad ćemo zajedno roniti suze, brate moj.”

Opet se demonski nasmijao. “Moje su suze presušile”, rekao je. Ne bi se moglo reći da je uljudan.

“Mnogo si propatio. Najveća mi je želja da ti se potpuno posvetim, dragi brate,” reče Pari brzo da promijeni temu. “Obećavam da ću biti korisna.”

“Da, siguran sam da hoćeš, s obzirom na to da si se toliko godina kupala u svjetlu našega oca. Kakva šteta!”

Pari se zatečeno odmaknula na jastuku. “Vrlo sam zahvalna što sam imala koristi od njegove mudrosti.”

“O, draga sestro, nemoj se vrijeđati. Samo sam mislio reći da bi ta mudrost bila od mnogo veće koristi djetetu koje zapravo može biti šah.”

Pari je izgledala zbunjeno.

“Nema veze”, reče on. “Nije mi to bila sudbina, a ipak, pogledaj kakvo mi je veliko iznenađenje Bog priredio. Odabrao sam jedan karavansaraj u Ardabilu kao dar kojim ću ti zahvaliti za sve što si učinila.”

“Hvala ti na velikodušnosti”, reče Pari.

Bio je to bogat dar jer od njegova će najma imati stalan izvor prihoda, a ipak, bio sam siguran da bi ona bila mnogo sretnija s nečim manjim, ali danim od srca.

“Nema na čemu.”

“Brate moj,” reče Pari, “možda ćeš htjeti čuti o situaciji u palači. Trebali bismo porazgovarati o nekim važnim stvarima.”

“Sve u svoje vrijeme.” Promeškoltio se na jastuku. “Zasad me zanima samo jedno. Kako su se ponašali velikaši?”

“Smeteno.”

“Jesu li se prema našoj obitelji ophodili s poštovanjem?”

“Većinom jesu.”

“Tko nije?”

“Bilo bi mi mrsko upirati prstom. Situacija je bila zbunjujuća.”

“Ali ustrajem u želji da mi kažeš.”

“Možda si već čuo da mi je nekolicina velikaša odbila poslušnost. No kad sam im pročitala tvoje pismo, poslušali su.”

“Tko? Ne smiješ mi tajiti.”

“Pa, uglavnom se bunio mirza Šokrolah, glavni rizničar, i njegovi pristaše.”

“Shvaćam. Uzet ću to u obzir.”

“Hvala ti”, reče ona. “Brate, smijem li ti sad ispričati kako stoje stvari na dvoru?”

Pari je bila odveć revna, ali nije mogla znati kad će ga sljedeći put vidjeti. Ismail je kružio pogledom po prostoriji, kao da mu nešto treba.

“Što je, sine?” upita Sultanum.

“Ništa”, odgovori on. “Moram ići.”

Naglo je ustao, time pokazavši da je sastanak završio. I sve su žene ustale, iznenađene.

“Svima vam zahvaljujem na dolasku. Sad vas ostavljam da se gostite dok ja rješavam neke hitne stvari.”

Nije im čak ni udijelio tu čast da pojede nešto s njima. Zbunjeno su se pogledavale, sve osim Sultanzade, koja je izgledala kao da joj je laknulo. Parina majka i Zara Badži prekinule su nelagodnu tišinu čestitajući Sultanum.

Uzeo sam vlažan rupčić od Pari.

“Što mu je?” upitala je tiho.

“Bojim se da je zaboravio”, šapnuo sam. “Da nije bilo vas, ne bi ni došao na vlast.”

“Točno tako, htio on to priznati ili ne.”

“Možda mu treba vremena da pohvata konce i da se prilagodi situaciji. Sigurno nije lako jednoga dana biti zatočenik, a drugoga šah.”

“Kao da sam razgovarala s pustinjakom koji je zaboravio na pravila lijepa ponašanja”, rekla je, a iz lica joj je istekla sva boja.

Ušli su sluge sa stolnjacima i predjelima, prije gozbe od pečena mesa i raznih umaka, ali Pari mi je rekla da nema teka i da ne želi ostati. Dok se opraštala od drugih žena, pravdajući odlazak ženskim bolima, Hatidže je poravnala oba kraja marame koja joj je pokrivala kosu. Ja sam popravio svoj pojas, što je bio naš signal da ću je posjetiti kasnije te večeri, a ona je pogledala preko desnoga ramena u znak pristanka.

Kad je već bilo tako kasno da je mjesec izišao i više se nije čulo ništa osim zavijanja šakala, ustao sam iz postelje i krenuo prema Hatidže. Oblaci su sakrili mjesec pa sam morao brojiti stube do mjesta gdje se staza račvala prema njezinim odajama. Kad sam stigao, eunuh na dužnosti spavao je na tlu, glavom naslonjen na vrata, opuštene čeljusti i otvorenih usta, a oružje mu je mlitavo ležalo u ruci. Još bolje jer uštedio sam novčić. Prekoračio sam ga i ušao u zgradu pa tiho nastavio niz hodnik do Hatidžinih vrata. Otvorio sam ih i ušao. Unatoč kasnu satu, bila je odjevena i sjedila je u kutu sobe. Sjeo sam pokraj nje i primio njezinu malu smeđu ruku u svoju.

“O, kako sam te trebala!” reče ona. “Jesi li lako prošao pored stražara?”

“Spava kao zaklan.”

Nasmiješila se. “Stavila sam mu napitak za uspavljanje u vino”, priznala je.

“Zašto?”

“Zato što ne smije znati da si ovdje. Nitko ne smije znati”, dodala je odlučno, a zatim mi se bacila u zagrljaj i zabila mi lice u vrat. Osjetio sam joj suzu na obrazu.

“Hatidže, dušo moja, što te muči?” upitao sam zbunjeno.

Drhtala je uz moje tijelo. “Pripadat ću drugome.”

Grlo mi se na trenutak potpuno stisnulo. Čvrsto sam je privio uza se i milovao po kosi, udišući miris ružina ulja kojim si je namirisala sljepoočnice.

“Avaj! Nadao sam se da to neće biti tako skoro.”

Još se jače stisnula uza me; osjetio sam oblinu njezinih grudi i pomislio kako će ih uskoro pritiskati o tijelo nekoga drugog.

“Ah, voljena moja. Kako ćeš mi nedostajati!”

“I ti meni”, rekla je, a niz obraze počele su joj se slijevati suze.

“Kome si namijenjena – nekom ratniku iz provincije?”

“Bolje od toga.”

“Velikašu s dvora?”

“Opet nisi pogodio.”

“Pa što bi moglo biti bolje od toga?”

“Nećeš vjerovati. Samome šahu.”

“Deh⁹! ” Zatečeno sam zurio u nju.

“Istina je.”

“Kako divna sudbina. Dok si bolesna ležala na brodu prodavača roblja, dok je tebe i brata pržilo sunce, a još jače pekao prijezir ljudi oko tebe, vjerojatno se nikad nisi zamišljala kao kraljicu!”

“Nikad”, reče ona, “osim u snovima. Naravno, to je samo privremeni brak.”

Šah će sačuvati četiri trajna braka za žene iz dobrih obitelji s kojima želi sklopiti savezništvo.

“Nema veze! Jednoga ćeš dana biti kraljevska majka, s vlastitim odajama i vlastitim slugama. Budeš li imala sina koji će poživjeti i biti uspješan, mogla bi postati moćna kao Sultanum.”

Blebetao sam da se ne bih morao suočiti sa strašnom istinom: da će mi jedina radost i milina koju sam imao uskoro biti oduzeta i dana drugome, koji je ničim nije zaslužio.

“Bila bih zahvalna da jednoga dana imam svoje kućanstvo, a ne da ovisim o hirovima drugih.”

“Kako je došlo do toga?”

“Sve otkad je Ismail izišao iz zatvora, Sultanum govori da mu mora pronaći ženu. U pismima joj se potužio da je dosad uspio dobiti samo jednu kćer. Sultanum je uvjerena da je netko bacio urok na njega i odlučna je u namjeri da se toga uroka riješi. Oženit će nekoliko žena plemenita roda da učvrsti političke veze, ali ja sam prva žena koja će leći u njegovu postelju. Prema proricanjima pitalica, Sultanum vjeruje da ću mu ja roditi sinove. Naredila mi je neka nosim hamajlije i neka je izvještavam o našim bračnim aktivnostima – nosozabadalo staro!”

“Neće imati toliko utjecaja s njegovim ženama plemenita roda jer će njih savjetovati njihove majke”, rekoh. “A tebe će mu dati s radošću jer iz prve ruke zna da si divna

---

⁹ Usklik nevjerice.

osoba.”

“Radila sam nabolje kako sam znala, iako nikad nisam htjela biti sluškinja.”

“Ovo ti je zaslužena nagrada.” Opet mi se grlo stisnulo od tuge.

“Inšalah. Džavaheru, tako si dobar. Uvijek si bio.”

“Voljena moja, tvoj će odlazak ostaviti golemu prazninu u mom srcu. Ja...”

Glas mu je zamro, a obuzela me takva tuga da nisam mogao nastaviti. Hatidže je prislonila lice uz moje, a suza koja joj je krenula niz obraz pratila je moju. Privih smo se jedno uz drugo kao da je moguće da se spojimo u jedno i zauvijek ostanemo tako.

Posegnula je za šalom oko moga struka i razvezala ga. Oni ovnovi testisi koje sam pojeo kao da su mi zagrijali krv pa sam joj položio dlanove na ključnu kost i samo povukao odjeću s nje. Svukao sam ogrtač, tuniku, hlače i turban pa je blago gurnuo natrag na jastuke. Počeo sam nježnim ugrizima po guzovima draškajući meke, raskošne obline. Putovao sam kožom sve do ušiju i obasuo ih poljupcima pa joj zatim počeo vrškom jezika dražiti usne. Na trenutak sam preskočio dijelove nje koji su me dozivali i vratio se dolje prema tabanima. Sisao sam i grickao, slušajući kako joj se dah ubrzava sve dok nisam pomislio da će se već tada izgubiti u užitku. Pošao sam uz listove i bedra natrag do grudi, tako okruglih i jedrih, i počeo im ljubiti poput rubina crvene vrhove. Lagano se ljuljala gurajući mi u usta prvo jednu dojku pa drugu.

Kad sam ih se nauživao, skliznuo sam dolje, kleknuo pred nju, podigao joj noge na svoja ramena i stao piti s njezina izvora. Počeo sam lepršavim dodirima, a kad ju je preplavio užitak, nastavio sam vrlo polako, ližući je cijelim jezikom, gurajući nos u njezinu vlažnu špilju, i napokon - kad joj je pogled već bio tako staklast kao da je popila čašu jakog banga, posegnuo sam za njezinim bradavicama i vrlo ih nježno milovao. Postala je vlažna i plodna kao oaza, a ja sam se osjećao kao da u raj u pijem med i mlijeko. Tad sam dopustio jeziku da postane flota, iznenadivši je, i nije trebalo dugo da joj se noge počnu tresti takvom silinom da me zamalo bacila na pod. Oči su joj se okrenule, a ruke počele grabiti za jastuke. Nježno sam je držao dok nije završila.

Neko je vrijeme ostala nepomična i čulo se samo tiho disanje, a zatim se dokotrljala do mene i čvrsto me zagrlila.

“Tvoje će mjesto biti prazno”, rekla je.

Preplavila me silna tuga pri pomisli na to koliko ću još žena upoznati i morati pustiti od sebe kad im pronađu ženika. Većina žena želi djecu, a to je nešto što im ja nikada ne mogu dati. Ali svejedno sam još muškarac, nisam li?

Kad se odmorila, Hatidže se pobrinula za mene. U njezinu zagrljaju, omamljen mirisom tamjana iz njezine kose i stvarima koje mi je njezin jezik činio, uspio sam nakratko zaboraviti što gubim.

Bilo je već blizu – preblizu – svitanja kad smo napokon završili. Požurio sam navući hlače i ostatak odjeće. Potom sam ustao i nježno se oprostio s njom, na odlasku joj dodirnuvši koverče boje hijacinta.

“Kad ćeš se vratiti?” upitala je.

“Nikad.”

“Nikad?” U pogledu joj se vidjela povrijeđenost. Činjenica da je obećana šahu nije ju spriječila da riskira sve ne bi li me opet vidjela. Bio sam zahvalan što joj je još stalo.

“Odveć je opasno, pogotovo za tebe. Sad kad si obećana nekome, ne možemo riskirati da netko posumnja.”

Sagnuo sam se nad nju i nježno joj dlanovima obujmio vrat osjećajući joj bilo pod prstima.

“Uvijek ću misliti na tebe”, rekoh, “i nadati se da si sretna.”

“I ja ću se nadati da si ti sretan!” odgovorila je, ali u glasu sam joj načuo tračak sažaljenja.

Eunuh na dužnosti još je spavao, premda su ptice već počele pjevati. Kad sam već odmakao dovoljno daleko da me drveće skrrije od pogleda, bacio sam šaku kamenja prema njemu da ga probudim jer bit će kažnjen zatekne li ga netko kako spava, a trebao bi štititi dame – uključujući i ropkinju koja će uskoro pripadati šahu. Ali prejako sam zamahnuo rukom pa ga je kamenje pogodilo u list i stopalo. Glasno je opsovao i skočio na noge. Otrčao sam dalje. Kroz vrtove je zapuhao snažan vjetar i svojim je stenjanjem kroz krošnje, svlačeći im lišće s grana, prikriivao zvukove mojih koraka.

Vrativši se u sobu, odspavao sam još sat vremena. Sanjao sam da mi je penis tako ukrućen da boli kao živa rana. Samo sam htio zaroniti u neku ženu da se riješim toga bola. U snu mi se, kao spasiteljica, pojavila tamnooka Ferešte i svojim mekim rukama posegnula za mojim udom, učinivši ga još većim i bolnijim. Izmučen, popeo sam se na nju i skliznuo unutra. U trenutku kad sam trebao osjetiti olakšanje, Fereštin se pogled ispunio razočaranjem.

“Što si ti?” upitala je optužujućim glasom. Penis mi se smanjio i skvrčio.

Probudio sam se okupan znojem. Kad sam rukama potražio genitalije, našao sam samo prazninu od koje mi se zgrčio želudac. Obgrlio sam prsa da ne zajaučem naglas.

Sljedeći je dan bio petak. Pari mi je poslala Masud-alija s porukom da sam slobodan do sutradan ujutro kad je namjeravala održati uobičajeni svakodnevni sastanak s velikašima. Zato sam, slobodan prvi put u posljednjih nekoliko tjedana, otišao moliti u džamiju izvan dvorskoga kruga. Nalazila se na kraju Promenade dvorskih pastuha, a osnovana je još za vladavine Haruna al-Rašida. Tirkizna joj je kupola bila ukrašena bijelim vijugavim šarama zbog kojih je izgledala kao da se uvija gore u nebo.

Kasnije toga dana poveo sam Masud-alija u grad, zajedno s Balamanijem i još nekoliko eunuha, pa smo na bazaru kupili nekoliko svježih janječih ražnjića. Otpješačili smo do potoka nedaleko od palače i ispekli janjetinu na niskoj vatri, a zatim je pojeli s kruhom pa se osvježili čajem s datuljama.

Kad su se na nebu već pojavile zvijezde, počeli smo se izmjenjivati u pričanju priča, a Masud-ali upitao je može li on meni ispričati jednu.

“Mladi moj Firdusi, samo izvoli!”

Gurnuo je odbjegli kovrču pod turban, koji je tek nedavno naučio pravilno vezati, i počeo mi na uho šaptati priču, sve dok mu vjeđe nisu otežale pa je htio da ga se zagrlji kao malo dijete. Odveo sam ga natrag u palaču da se naspava, a ostali su eunusi otišli u tavernu gdje su mogli jesti opijum sve dok se sasvim ne pomire sami sa sobom.

Kad sam im se opet pridružio, taverna je bila puna muškaraca koji su razgovarali i smijali se. Balamani je zalegao na jastuk, dijeleći vrč pića s Matin-agom, također eunuhom.

“Jesi li ga ušuškao?” upita Balamani.

“Najprije sam mu morao obrisati suze.”

Naglo se uspravio. “Što mu je?”

"Ispricao mi je dugu priču o dječaku kojega je porobio zli duh, džin¹⁰ koji mu je ubio oca, oženio njegovu majku i koji tjera dječaka da obavlja prljave poslove za njega."

Malamani je bio zbunjen.

"Masud-alijeva majka preudala se kad mu je bilo šest godina, a tad ga je i ostavila na dvoru. Ovo sa zlim duhom vjerojatno je jedini način da si to objasni."

"Jadni stoor! Kakva je to majka?"

Balamani je proslijedio vrč Matinu koji je obojici opet napunio čaše.

"Čim odem u mirovinu", dodao je, "oženit ću neku udovicu s jednim ili dva sina poput Masud-alija. Ako Bog da, imat ću vlastitu obitelj."

"Idi onda odavde, tatice!" prekorio ga je Matin. "A zar misliš da ta tvoja udovica neće žudjeti za nečim krutim?"

Balamani se nelagodno nasmijao; on nikad nije iskusio seksualnu želju. "Pretpostavljam da mi Džavaher može reći kako da..."

Pogledavši me, zaustavio se u pola rečenice. Otpio sam malo banga pa potom još mnogo više. U jednom mi trenutku više nije bilo tako važno što Hatidže više nije moja, a drugi su me eunusi počeli zadirkivati zbog toga što sam zapjevao napuklim glasom.

Pari je nastavila održavati svakodnevne sastanke s velikašima, ali neki od dotad redovitih posjetitelja počeli su dolaziti sve rjeđe. Šamhal nam je poslao poruku da je odveć bolestan da bi došao na sastanak. Šokrolahovo je izbivanje bilo neobjašnjeno sve dok nam mirza Salman nije donio iznenađujuću vijest da je imenovan velikim vezirom. Pari i ja bili smo šokirani činjenicom da je Ismail izabrao baš njega, premda ga je bila izvijestila o njegovu nepriličnu ponašanju.

Otprilike u isto vrijeme Pari je primila pismo žene koja ju je bila došla zamoliti za pomoć pri povratu svoga doma. Rudabe se vratila u Hoj i napisala da čeka da Vijeće pravde ponovo razmotri njezin slučaj. Dodala je da se u njezinu dijelu Azerbajdžana govori o pobuni i priklanjanju Osmanskome Carstvu te da se otvoreno urbuje stanovnike za to. "Svakodnevno se molim za našu sigurnost, ali molim vas da pošaljete pomoć!" napisala je drhtavim rukopisom koji kao da je bio takav od straha.

Pari je poslala Madžida novome velikom veziru i zatražila sredstva kojima bi se ugušila pobuna u Azerbajdžanu. Kad unatoč ponovljenim naporima nije uspio dobiti odgovor, Pari je odlučila sama otići do Ismaila i upoznati ga s tim problemom. Mirovni sporazum između šaha Tahmaspa i Osmanskoga Carstva bio je na snazi već više od dvadeset godina, a Pari se bojala da bi mogao biti prekršen.

Savjetovao sam joj neka bratu ponese neki dar s obzirom na to da joj za prošloga posjeta nije bio pretjerano naklonjen.

"Dar? Pa u dvorsku se riznicu slijeva toliko darova da ih službenici ne stižu uvesti u knjige."

"Znam", rekao sam. "Zašto mu umjesto dara ne biste napisali pjesmu kojom slavite njega kao velikoga ratnika? Tako biste mu mogli smekšati srce i učiniti ga otvorenijim za vaše zahtjeve."

Kratko je razmislila, zatim rekla: "Imaš pravo. Treba mi bolje oružje nego što je razum."

Zatražila je pero, tintu i stolic za pisanje, sjela na jastuk i počela pisati stihove na farsiju. S vremena na vrijeme podigla bi glavu i zatražila neka joj donesem neke od knjiga, poput dvorskih historija s detaljnim opisima bitaka u kojima je sudjelovao Ismail. Kad je našla temu, rime su išle lakše.

Za pola dana uspjela je napisati dugačku pjesmu koja je veličala Ismaila kao mlada ratnika i pretkazivala mu blistavu vladavinu. Završivši, zatražila je da joj donesu papir od pamuka i konoplje. Bio je tako tanak da sam osjetio poriv u sebi zahvaliti kineskomu eunuhu Cai Lunu,

---

¹⁰ Prema islamskome vjerovanju nadnaravno biće stvoreno od plamena; demon, zao ili katkad dobar duh.

prvoome čovjeku koji je napravio pravi papir.

Naglas sam joj čitao pjesmu, a ona je polako ispisivala riječi najelegantnijim rukopisom. Sljedećega sam je dana otpratio do Holafine kuće. Dočekala ju je njegova žena te je s poštovanjem uvela u andaruni i ponudila je raznim slasticama, ali dugo smo čekali da joj se dopusti posjet. Soba je utonula u nelagodnu tišinu koju je Pari kratila igrajući se resama svoga šala. Bilo je to ponižavajuće iskustvo za kraljevnju koja je prije samo nekoliko mjeseci imala punu šahovu pozornost kad god ju je zatražila.

Ismail se napokon udostojio doći vidjeti sestru. I dalje je izgledao ispijeno kao i prvi put. Njegova majka i on sjedili su vrlo blizu kao da ih je netko opet spojio pupčanom vrpcom.

“Brate moj, hvala ti što si me pristao primiti”, počela je Pari. “Došla sam ti ponuditi malen dar, premda mislim da te nije dostojan.” Pružila mu je pjesmu umetnutu među tvrde kožnate korice da papir ostane ravan. Ismail je mahnuo rukom u znak da je prihvaća, a jedan mu ju je sluga donio na srebrnomu pladnju. Rasklopio je korice i počeo čitati, a ja sam prestao disati čekajući njegovu reakciju. Prodisao sam tek kad mu se licem razlio osmijeh.

“Evo, majko,” reče on. “Molim te, pročitaj naglas, da i ti možeš uživati u njoj.”

Sultanum je počela čitati, a Ismail se zavalio unatrag da može bolje uživati u Parinim tečnim stihovima. Opisivali su ga kao mlada ratnika na konju, ispunjena odanošću svojoj zemlji, koji napinje luk i čija svaka strijela pogađa u cilj. Kako je pjesma tekla, tako se u glasu njegove majke čulo sve više uzbuđenja, a i ja gotovo da sam ga mogao vidjeti na bojnome polju – mač mu sjaji na suncu, budućnost mu blistava kao srce u grudima.

“Bah, bah, predivna je!” uskliknuo je kad je majka završila s čitanjem. “Tko ju je napisao? Volio bih ga upoznati i nagraditi.”

“Ja sam je napisala”, odgovori Pari skromno.

“Zaista? Onda si vrlo nadarena. Jesi li znala da i ja pišem poeziju?”

“Nisam čula.”

“Kao što sam i mislio, mnogo toga ne znaš o meni. Pišem pod pseudonimom Adeli.”

Odabrao je ime koje znači “čovjek od pravde”.

“Pravdu ćeš i dobiti”, odgovorila je Pari.

“Volio bih čuti i druge tvoje pjesme.”

“Hvala ti. Možda bi htio čuti i neke koje sam naručila da ih napišu o našem ocu.”

“Da, moramo dogovoriti jednu zajedničku večer, uskoro. Možemo recitirati jedno drugome.”

“Bila bi mi čast”, reče Pari.

Ismail je zatražio još hrane i pića, a ja sam iskoristio priliku da ti ho predložim Pari da krenemo. Ali nije me poslušala, nego je napravila korak dalje, čak i prije no što su donijeli šerbet.

“Brate moj, smijem li ti ukazati na nešto što se tiče državnčkih poslova?”

Pogled mu je odmah postao oprezan, a glas hladan. “Što?”

Promijenila je smjer i rekla: “Samo sam mislila... Pitala sam se bih li ti mogla pomoći oko popunjavanja upražnjenih mjesta u vladajućim redovima. Mogla bih ti predložiti dobre ljude.”

“Svi mi žele predložiti svoje ljude”, odvratio je. “U tome i jest problem: kome vjerovati?”

“Mogla bih te savjetovati”, rekla je samouvjereno.

“Zmije su posvuda”, odgovorio je, a pogled mu se smračio. “Samo Božjom milošću uspijevam izbjeći njihov otrov.”

Kraljevna ga je zbunjeno gledala.

“Znaš li zašto mi je tako dugo trebalo da stignem u Kazvin? Iznenadnim promjenama rute omeo sam nekoliko pokušaja napada na svoj život. Pravo je čudo da sam sigurno stigao ovamo.”

“Hvala Bogu na milostivosti kojom te zaštitio”, reče Sultanum zaštitnički gledajući sina.

“A sad kad sam ovdje, vidim da je dvor podijeljen na one koji su me podržavali i one koji nisu. Nisam preživio dvadeset godina u zatočeništvu da bi me sad izdajice ubile iz zasjede!”

“Naravno da nisi. Neka te Bog čuva”, odgovorila je Pari.

“A ipak, moji su neprijatelji posvuda”, nastavio je. “Neću se osjećati sigurno sve dok ne budem okrunjen, sve dok mi se svaki muškarac i svaka žena pred Bogom ne zakunu na poslušnost, pod prijetnjom smrću.”

“Bit će ti lakše na srcu”, reče njegova majka.

Astrolozi su nedavno zaključili da su mu zvijezde naklonjene pa je krunidba zakazana za sljedeći tjedan.

“Ali čak ću i tad morati biti na oprezu jer srca ljudi crnja su od zemlje crnice. O, kad bih mogao čitati misli kao stranice knjige – nijedna mi izdajnička misao ne bi promakla. Tek bih se tada mogao osjećati potpuno sigurno.”

Kraljevna i ja razmijenili smo uznemirene poglede.

“Treat će vremena da mogu biti siguran kome su moji interesi na prvome mjestu”, dodao je pogledavši majku.

“Brate moj, stojim ti na usluzi kad god me budeš trebao. Kao što znaš, svakoga se dana sastajem s velikašima da bi se stvari na dvoru odvijale glatko.”

Bilo mi je drago da je spomenula sastanke. Sad Ismail nije mogao reći da mu radi iza leđa, a i mogao je izraziti mišljenje o tome. Željno sam čekao njegov odgovor.

“Da, znam za velikaše koji dolaze k tebi”, odgovorio je. “Vrijeme je da se vidi tko mi je odan.”

Bio je to neobičan odgovor, ni pozitivan ni negativan, pa sam se zapitao brine li ga i sestrina odanost.

“Ne bih ti preporučila nikoga za koga nisam sigurna da ti je odan”, reče Pari. “No postoji jedan čovjek čija mi je odanost upitna: mirza Šokrolah.”

“Sjećam se tvojih napomena o njemu”, odgovorio je Ismail, “ali njegova je zbunjenost u vezi s tim bi li trebao služiti ženi potpuno razumljiva.”

“Ja sam kraljevske krvi”, reče Pari. “Tu nema mjesta zbunjenosti.”

“Istina. Svejedno, trebam ljude poput mirze Šokrolaha. Nitko drugi ne poznaje dvorske financije tako dobro kao on.”

Pari se jedva zamjetno namrštila.

“Sine moj,” ubacila se Sultanum, “vrijeme ti je za poslijepodnevi odmor. Moraš malo-pomalo vratiti snagu.”

“Samo još trenutak – imam još nešto vrlo važno”, reče Pari.

“Da, majko,” reče Ismail ne obazirući se na kraljevnju. “Zahvalan sam što imam nekoga kome je moja dobrobit na prvome mjestu. Idem sad odrijetati.”

Ide spavati, a toliko je posla?

“Hvala ti za pjesmu. Uskoro ćemo opet razgovarati.” Ustao je i izišao, s majkom za petama.

Dok smo hodali natrag prema palači, Pari kao da je gledala u sebe. Kad sam je upitao mogu li išta učiniti za nju, samo je tužno odgovorila: “Cijelo to vrijeme, dok sam

zamišljala bratov povratak, ni u jednome mi trenutku nije palo na pamet da ću imati osjećaj kao da razgovaram sa strancem. Mogu se samo nadati da će ga vrijeme promijeniti i vratiti mi brata.”

“Cijenjena kraljevno, mislim da vas se boji. On je mračni nagon i zbunjenost, vi ste kao sunce zdrava razuma.”

“A to znači da ću mu svakodnevno morati dokazivati da sam mu odana.”

“To bi bilo mudro.”

Razradili smo strategije i najbolje načine da mu pokaže svoju odanost, ali prije nego što smo stigli ijednu od njih provesti u djelo, Ismail je objavio da više neće primiti nikoga osim najbližih savjetnika, sve dok ne prođe krunidba. Kad je to Pari čula, u očima joj se vidjelo da je duboko povrijeđena. Kako je Ismail mogao odbiti primiti vlastitu sestru, osobu koja je učinila tako mnogo da mu omogući dolazak na prijestolje? Je li netko blizak njemu govorio protiv nje?

Rano sljedećega jutra zaputio sam se Šamhalovoj kući s vrećicom srebra u ruci. Kad mi je sluga otvorio vrata, zatražio sam sastanak s jednim od eunuha, kojega sam poznavao iz vremena dok je služio u palači kao potrkalo. Dok sam ga ljubio u oba obraza, neprimjetno sam mu gurnuo vrećicu sa srebrom u rukav i upitao ga je li mu gospodar bio bolestan. Rekao je da nije. Kad sam nastavio s pitanjima, tražeći pojedinosti, šapnuo mi je da je Ismail pozvao Šamhala da mu svaki dan pravi društvo.

Vratio sam se Pari i rekao joj da joj moram nešto otkriti, ali da mi se grlo stisne na samu pomisao. Srećom, nije zahtijevala duge litanije isprika kakve običaj nalaže u takvim situacijama.

“Reci.”

“Je li moguće da je vaš ujak u Ismailovu najužem krugu?”

“Naravno da nije. Rekao bi mi.”

Navukao sam zabrinut izraz, kao da se brinem za njegovo zdravlje. “Ali već ga danima nismo vidjeli. Mislite li da je još bolestan?”

“Zacijelo jest.”

“Možda bi mu onda bilo drago da ga dođete posjetiti.”

Parin je pogled potražio moj. “Sto točno znaš? Govori!”

“Ismail ga je pozvao da mu svakodnevno pravi društvo.”

“Njega, a ne mene? Kako si to saznao?”

“Platio sam nekome.”

“Čijim novcem?”

“Svojim.”

“Kad sam ti dala dopuštenje da to učiniš?”

“Niste mi ga dali.”

Obrve su joj se skupile i pobjojao sam se da slijedi oluja. “Pokušavaš li reći da me ujak izdaje?”

“Nikako ne, kraljevno. Samo sam mislio da biste htjeli znati što radi i kamo ide.”

Morao sam pristupiti diplomatski.

“Kako se usuđuješ? Ako moj ujak sazna da ga uhodiš, satrt će te.”

“Moja je dužnost štititi vas, po svaku cijenu.”

“To kažu svi sluge da zarade za stan i hranu”, otresla se. Nije neobično da sluge stave i

vlastiti život na kocku da zarade gospodarevo povjerenje, ali moji su razlozi išli dublje. U posljednje sam vrijeme počeo gajiti nježne osjećaje prema Pari. Njezina je ranjivost budila sve moje zaštitničke nagone, gotovo kao da mi je sestra čije odrastanje nisam imao priliku pratiti. Gledajući je kako se nosi sa svime što joj je sudbina namijenila, stalno sam mislio na Džalile i na to koliko bih volio da sam joj mogao ublažiti muke koje je prošla. Nešto na mome licu zacijelo je odalo moje misli jer su se olujni oblaci na Parinu čelu razišli.

“Neću ti suditi dok detaljnije ne istražim cijelu stvar. Svakoga mi dana pokazuješ koliko si mi odan.”

Prestao sam zadržavati dah. Nadao sam se da će početi razmišljati o tome kako ostaviti dojam da služi Ismailu umjesto da stalno nešto traži od njega.

“Cijenjena kraljevno, slavuju je lako biti odan ruži”, rekoh. “Vaš je put trnovitiji od moga.”

ČETVRTO POGLAVLJE

Ruža nema srce

Tijekom Zahakove vladavine u jednoj se plemićkoj obitelji rodilo dijete po imenu Ferejdun. Sudbina toga djeteta bila je tako moćna da je njegovo rođenje omelo kraljev san. Zahak je sanjao da će Ferejdun postati hrabar ratnik i svrgnuti ga s prijestolja. Probudio se užasnut i tako uznemiren da je zapovjedio potragu za tim djetetom.

Kad je Ferejdunova majka Faranak čula za kraljevu zapovijed, zdvojala je oko toga kako da zaštiti svoje dijete. Gdje bi ga mogla sakriti da ga nitko ne pronađe? Jednoga je dana prošla pokraj divne krave čija je dlaka sjajila tisućama boja. Prišla je pastiru i upitala bi li dopustio da njegova veličanstvena životinja Pormaje doji njezina jedinca. Pristao je pa mu je Faranak povjerala svoga sina. Pormaje je svakoga dana hranila Ferejduna svojim slatkim mlijekom, tako da je izrastao u snažna dječaka. Svejedno, Faranak je slutila da nije siguran. Nakon što je odbijen od sise, potajnoga je otpremila u Indiju gdje je našla mudraca koji je obećao da će ga naučiti svemu što zna.

Zahak mu je bio na tragu. Saznavši da je Ferejduna dojila krava, naložio je svojim ljudima da provjere sve krave u zemlji, sve dok nisu pronašli Pormaje, čije se krzno još prelijevalo tisućama boja. Ubio ju je vlastitim rukama. Nakon što je to učinio, zacijelo su se okupili seljaci i zagledali se u mrtvu kravu, zgroženi time da je netko tako nehajno ubio životinju koja život daje. Kakva strašna šteta, sigurno su uskliknuli, roneći suze, dok su im gladni trbusi krulili. Kakav je to kralj koji je u stanju ubiti hraniteljicu ljudi?

Krunidba je bila zakazana za najtopliji mjesec u godini pa se većina slavlja za narod trebala održati na Promenadi kraljevskih pastuha, a za dvorane u paviljonima unutar dvorskoga kruga. Pripreme u palači počele su onoga trenutka kad je Ismail stigao u Holafinu kuću. Sve su odaje bile prozračene, oribane i namirisane tamjanom iz Jemena. Po cijeloj su palači postavljene velike vaze s rezanim i uzama. Spremala se veličanstvena gozba; svi su dvorski kuhari marljivo radili. Već bi i samo slastice koje su pripremili bile dovoljne da prehrane cijelo stanovništvo Kazvina.

Na dan krunidbe, u palači je sve vrvjelo već i prije svitanja. Balamani i ja otišli smo u hamam s drugim eunusima. Odjenuli smo najbolju odjeću i turbane te krenuli do velikoga dvorišta najbližeg dverima Ali Kapu. Ondje su se okupljali svi šahovi sluge – kraljevska obitelj, ljudi od pera, mača i vjere, eunusi, glasnici, muški robovi – redom prema visini položaja. Stao sam među eunuhe, daleko iza Anvara – koji je kao osoba zadužena za kraljevsko domaćinstvo bio na najvišem položaju među slugama – ali daleko ispred onih koji su služili damama na nižemu položaju od Pari.

Ubrzo smo začuli zvuk konjskih kopita i moćan zvuk kraljevskih bubnjeva. Tisuće nas čekale su Ismaila. Dvorske su dveri bile otvorene, a građani su stali uz rubove Promenade kraljevskih pastuha da dočekaju novoga šaha i izraze mu dobrodošlicu. Ismail je ujahao na arapskoj kobili tako pjegave dlake da je izgledala kao da je umotana u snježnobijelu čipku. Sedlo je bilo prekriveno grimiznim baršunom protkanim srebrnim nitima. Iz naših su se grla vinuli povici dobrodošlice: "Hvala Bogu!"

"Stigla je zvijezda nebeska!"

"Život bismo dali za vas!"

Za Ismailom je išla duga povorka pješaka, uključujući i vojnike u bojnoj opremi. Dok je jahao kroz prolaz između nas, popadali smo ničice i prislonili čela o kamene ploče koje su vibrirale od konjskih kopita. Selim-kan naredio nam je da ustanemo pa smo se uspravili kao jedan i pozdravili svoga novog vođu. Ismail je bio odjeven u zelen baršunasti ogrtač – ozbiljan, ali vrlo profinjen – u struku zavezan bijelim svilenim šalom prošaranim sivim, a na glavi je imao turban od iste bijele svile sa zlatnom perjanicom, u čijemu je podnožju bio smaragd veličine moga oka. Oko pasa imao je pojas ukrašen draguljima, s kojega je visjela zakrivljena sablja damaskija. Dragulji su se presijavali na jutarnjemu suncu, tako blistavi da se činilo da bi i oni sami mogli ubiti svakoga koga dotaknu.

Šah je nastavio kroz palaču do Dvorane četrdeset stupova, a svi mi išli smo za njim. Bilo nas je toliko da nas je mnogo ostalo vani u vrtovima ispred dvorane. Oko dugačke fontane stajali su dvorani, a krcati su bili i svi vanjski otvoreni paviljoni. U dvoranu su stali samo oni kraljevskoga roda i najveći uglednici.

Kad su svi bili na svojim mjestima, Ismail se popeo na prijestolje ukrašeno dragim kamenjem. Zatim je Selim-kan izrecitirao njegovo rodoslovlje, počevši od mistika Safiudina, koji je nadahnuo safavidsku dinastiju, nakon čega je slijedilo nabranje velikih djela njegova djeda i imenjaka Ismaila I., koji je proglasio šijitizam službenom religijom u Iranu, zatim opis duge vladavine njegova oca Tahmaspa i, na kraju, Ismailove hrabrosti na bojnomu polju. Na izrezbarenu srebrnu pladnju Ismailu je ponuđena kruna dugačka kao ruka, ukrašena sitnim biserima i perlicama od čistoga zlata, a na vrhu je blistao rubin veličine moje šake, optočen dijamantima. Ismail je skinuo bijeli turban, otkrivši čuperke

rijetke crne kose. Podigao je krunu i čvrstim je pokretom stavio na proćelavu glavu. Odrasloga šaha ne može okruniti nitko osim njega samoga, jer iznad njega nema nikoga osim Boga.

Okupljenima se obratio Selim-kan. "Pozivam vas da prisegnete na odanost našem novom šahu Ismailu II. Danas prisežemo da ćemo slušati njegove zapovijedi, da ćemo ga štiti po svaku cijenu i život dati za njega. Zapamtite, vaša je prisega zakonski valjan ugovor, a za povredu toga ugovora kazna je smrt."

Naši su glasovi bili takva grmljavina da sam siguran da ih se čulo na nebesima. Napokon, nakon toliko mjeseci čekanja, opet smo imali vođu! Konačno će se u palaču vratiti ustaljen i uređen život kakav sam pamtio i kakav je bio za vladavine pokojnoga šaha, a mir i obilje opet će nam biti svakodnevice.

Ismailov najdraži družbenik Hasan-beg Halvedžioglu kleknuo je i izuo mu prašnjave jahaće čizme pa ih zamijenio novim, čistim, sivim svilenim papučama. Hasan-beg je dragovoljno proveo pet godina s Ismailom u zatočeništvu u Kehkehu zasluživši time gospodarevo povjerenje. Anvar ga je opisao kao istrenirana majmuna; sad će taj majmun spavati pod pokrivačima izvezenim zlatom.

Selim-kan pozvao je Sultanumina najstarijeg sina Muhameda Hodabandu neka priđe šahu. Slabovidni Muhamed hodao je polako, a vodio ga je najstariji sin, naočiti šesnaestogodišnji Sultan Hasan-mirza. Kao stariji brat, Muhamed se mogao natjecati za prijestolje, ali činjenica da je zamalo slijep činila ga je nepodobnim za to mjesto. Čuo sam da u sebi nema ni želje niti snage voditi druge. Vrijeme je najradije provodio slušajući poeziju. Duboko se naklonio, oprezno pipajući rukama, tražeći bratove noge. Kad ih je napokon našao, poljubio mu je stopala i dostojanstveno mu čestitao.

Za njim su došli sinovi koje su pokojnome šahu rodile druge žene: među njima je bio i neodgovorni Sulejman-mirza, Parin brat, kojemu sudbina nije udijelila blagoslove kakve je udijelila njoj. Zamalo je doglavinjao do prijestolja. Za razliku od njega i premda još vrlo mlad, Mahmud je prema šahu išao samouvjerenom, držanja uspravna od mačevanja i jahanja. Osjetio sam kako me preplavljuje ponos. Poljubio je šahova stopala, uljudno, ali ne i udvorno.

Nakon što su se izredala sva Ismailova braća i poljubila mu stopala, za njima su došla djeca njihova ujaka Bahrama sa svojom djecom. Slijedili su najviši pripadnici svećenstva, odjeveni u crne halje; šah će biti njihov vjerski vođa. Sljedeći su bili velikaši iz plemena Mavsilu, sa Sultanumine strane obitelji, a kruti crveni šiljci njihovih turbana ostali su uspravni čak i kad su se saginjali poljubiti šahu noge. I drugim je kizilbašima ukazana ta čast: pripadnicima plemena Rumlu, Šamlu, Kadžar i Afsar, a za njima su slijedili Gruzijci, Kurdi i Čerkezi. Kad se Šamhal sagnuo poljubiti mu noge, Ismail ga je počastio osmijehom.

Potom su pozdrave pročitali veleposlanici najuzvišenijih i najmoćnijih svjetskih vladara: Murata III. iz Osmanskoga Carstva, mogulskoga Akbara Velikog, Džu Ji-đina iz dinastije Ming i uzbečkoga Abdulah-kana, kao i nekoliko izaslanika vladara kršćanskih kraljevina sa zapada: španjolskoga Filipa II. i engleske Elizabete I., koji su se trenutačno nadmudrivali oko vjere. Sva su velika carstva poslala delegacije sa stotinama izaslanika i desetcima životinja natovarenih dragocjenim darovima. Najraskošniji su darovi javno pokazivani svima, među njima i predivan primjerak Kurana iz pera najboljih kaligrafa s osmanskoga dvora, goleme plave vaze – dar kineskoga cara – te zlatni uzbečki vrčevi. Gomila je utihnula kad je gonič slonova iz mogulске delegacije proveo slona pokraj nas. Nikad prije nisam vidio takvo stvorenje, a ni tako skupe orme. Životinja je na pametnu čelu imala pokrivalo za glavu ukrašeno draguljima, a kljove su joj bile umotane u zlatne

listiće.

Kad je obred već bio pri kraju, skliznuo sam van iz dvorišta, prošao nadzorne točke i ušao u harem. Žene su prisegnule na odanost Ismailu ranije toga dana, a sad su se izmjenjivale u promatranju obreda skrivene iza rešetkastih paravana na najvišemu katu Ismailove nove rezidencije. Nije štedio na uređenju zgrade. Veliku gostinjsku sobu gdje su se okupile žene ispunjavao je sladak miris jasmina i umirujuće žuborenje fontane s donjega kata, koji je imao otvoren strop. Izuo sam cipele; debeli svileni sagovi kao da su mi milovali tabane. Pogled mi je privukao zid ukrašen ratničkim štitovima. Jedan je bio izrađen od lakirane crne kože, sa središnjim medaljonom od zlata ukrašenim svijetlim tirkizom i biserima; drugi je bio raskošno prošaran srebrom i mnoštvom smaragda, poput kapi rose uhvaćenih u paukovu mrežu.

Dame su se odjenule u raskošne haljine u bojama zore, koje donose sreću, te objesile lančiće s draguljima na čela ili ispod brade. Kako su lijepo bile – od zlatokosih žena iz kavkasko regije do onih s juga, čije su kovrče blistale crne kao nafta! Pogledi su im bili prikovani za krunidbu koja se odvijala ispod, a cijela je soba zabrujala uzbuđenjem kad su ugledale slona.

“Pogledaj te dragulje!”

“Da imam upola manje nego on, bila bih bogata!”

Slon je ispustio zaparenu gomilicu izmeta, a prostorijom se prolomio zvonak smijeh. Već mjesecima nikome nije bilo do slavlja pa se sadašnje ushićenje doimalo zamalo histeričnim.

Premda mi je Pari rekla da će biti ondje, već je bila otišla. Pretvarao sam se da mi je rekla neka je čekam jer sam tako mogao promatrati druge žene.

Sultanum je sjedila pokraj Hatidže, svoje nove snahe, držeći je za ruku na ovaj velik dan majčinske pobjede za nju. Kao da se još proširila pa su u usporedbi s njom svi drugi izgledali nekako blijedo i neprimjetno. Ali Hatidže, koja joj je sjedila na jastuku zdesna, izgledala je zrela kao breskva. Nisam mogao poreći da joj brak dobro stoji. Kad me ugledala, usne su joj se izvile u nježan osmijeh.

Nikad prije nisam vidio Hajrunisu begum, suprugu Muhameda Hodabande, koja je živjela s njim u Širazu. Lice joj je bilo strogo i sitno, ali imala je tako velika usta da se činilo da joj se lice sastoji samo od njih. Dok je gledala obred, stalno je premještala noge na jastuku, kao da se nikako nije uspijevala udobno namjestiti.

“Kako me boli glava!” potužila se glasno i kreštavo.

Sultanum joj je ponudila ružinu vodicu, ljekovito bilje i hladne obloge, ali Hajrunisa je odbila sve ponuđeno.

“Pogledajte!” reče Hatidže. “Ustao je, odlazi.” Kroz ukrasne rešetke gledao sam kako se Ismail uspinje u sedlo i kreće prema nama dok mu se svi duboko klanjaju.

Sultanum se zavjerenički nagnula prema Hatidže. “Sad je službeno. Nakon gotovo četrdeset godina čekanja, ptica nade probudila se u pepelu moga srca i uzletjela! O, kako je sladak klepet njezinih krila! Kako mi srce leti s njom!”

Hajrunisine su se usne objesile, ali pazila je da joj se pogled ne susretne sa Sultanuminim. Da joj muž nije bio gotovo slijep, sad bi ona bila kraljica cijeloga Irana.

Činilo se da Sultanum ne mari za njezine osjećaje. Lagano je položila dlan na Hatidžin plosnat trbuh. “Tražim li previše ako želim biti i baka sljedećemu šahu? Neka mi Bog oprost št'o se još i tomu nadam na dan kad su se sve moje druge nade ostvarile, ali neka i blagonaklono gleda na moju želju.”

Hajrunisa trgnula se kao da ju je netko udario. U tome joj je trenutku sluškinja ponudila rižin puding sa šafranom na srebrnu pladnju. Posegnula je kao da će prihvatiti,

ali zatim je jedva zamjetnim pokretom ruke udarila pladanj i nekoliko je zdjelica odletjelo na pod. Zvučno su tresnule, a njihov se ljepljivi sadržaj prolio po tepihu, jastucima i po njoj.

“Oprostite mi!” zavapila je sluškinja, lica zgrčena od straha. Hajrunisa ju je šibala bijesnim pogledom. Dotrčale su sluge počistiti nered.

“Ah, ah! Kako si nespretna. Moram se ići presvući.”

“Da, pretpostavljam da moraš.” Sultanum joj je dopustila da ode, poprativši njezin odlazak prijehirnim pogledom.

“Kakvo razmaženo derište!” rekla je snahi kad je Hajrunisa otišla. “Imamo sreće što ona nije kraljica.”

Za tu su večer bile planirane dvije proslave, jedna u biruniju i druga u andaruniju. Pari je imala obvezu doći na proslavu za žene, koju je organizirala Sultanum, a mene je poslala na onu u Dvorani četrdeset stupova. Želudac mi je krulio u iščekivanju slasnih jela koja će ondje biti poslužena u znak darežljivosti novoga šaha. Ali čak i više nego što sam se veselio dobroj hrani, nadao sam se da ću vidjeti Mahmud-mirzu. Otkad je otišao, morao sam obuzdavati srce. Govorio sam si da nemam nikakva prava na toga dječaka, da sam mu bio samo učitelj. A ipak, ne možeš s djetetom provesti osam godina, a da ne počneš na nj gledati kao na člana svoje obitelji. Mahmud je bio samo dvije godine stariji od moje sestre Džalile, a poznavao sam ga mnogo bolje nego nju. Nedostajao mi je i želio sam znati kako mu je u novomu životu.

Dvorana četrdeset stupova sjala je u noći. Sluge su je ukrasile s toliko visećih svjetiljaka da su arkade i oslikani stropovi blistali, a cijela je prostorija bila okupana zlatnim svjetlom. U kutovima stajali su buketi svježih rezanih cvijeća, ispunjavajući zrak zamamnim mirisima. Vrata su se otvarala u veliki vrt koji je te večeri također bio osvjetljen zubljamama, stoga se činilo da je i priroda dijelom slavija. Pladnjevi krcati voćem i orašastim plodovima nagoviještali su raskoš gozbe koja slijedi. Balamani mi se pridružio, da se možemo zajedno gostiti, pa smo sjeli na prostirke u vrtu pod nebeskim zvjezdanim baldahinom.

Kad je Ismail ušao u Dvoranu četrdeset stupova, svi su ustali. Nosio je odjeću boje šafrana – što je i boja same radosti – a na turbanu je imao prpošno plavo pero, unatoč nedavnoj očevoj smrti.

“Večeras sam pripremio nešto posebno”, rekao nam je. Sjeo je na prijenosno prijestolje ukrašeno dragim kamenjem pa smo i mi ostali opet sjeli. Potom je podigao ruku i jedan je sluga brzo istrčao iz prostorije. Nakon nekoliko trenutaka iz obližnje su se prostorije začuli slatki zvuci trožičane *kamanče*. Iznenađeno sam se okrenuo Balamaniju. U svojih dvanaest godina na dvoru nikad u palači nisam čuo veselu glazbu. Nakon što je šah Tahmasp, godinama prije moga dolaska, postao vrlo pobožan, otpustio je sve dvorske svirače i plesače. Dvor je postao ozbiljno mjesto, usmjereno učenju, radu i molitvi.

Glazbenici su ušli u dvoranu i sjeli na jastuke postavljene blizu šahu. Orkestar se sastojao od *kamanče*, frule od trske, *tara* sa šest žica i defa s metalnim prstenima koji su udaraljka davalu tako bogat zvuk.

Iznenada se iz druge prostorije začuo glas koji kao da je izvirao ravno iz pjevačeva srca. Ukipio sam se, sav u čudu. Glas! Pjevanje! Ispunilo je palaču dubokom čežnjom, zaobilazeći sve moguće prigovore, prodirući ravno u dušu. Pjevač je ušao u sobu raširenih ruku, idući prema šahu, pjevajući stihove o srcu koje traga za dverima duše i o tome kako

bi se drage volje žrtvovao zato da makar samo nazre svjetlo ispod dveri.

Kad je pjesma završila, glazbenici su promijenili ton. Def je jasno i glasno udarao ritam, a zatim su vodstvo preuzeli živahni, slatki zvuci *kamanče*. Pjevač je počeo pjevati o radosti vječne ljubavi. Osjetio sam kako mi se stopala sama počinju micati, a po laganu lepršanju Balamanijeve halje vidio sam da je i njega ponio ritam. Nisam mislio da je moguće plesati u palači, ali moje se tijelo uzbuđeno napinjalo u odjeći kao lav u kavezu. Posvuda oko mene ljudi su osjećali isto i počeli se čeznutljivo gibati.

Šah je nakrivio glavu, kao da pozorno sluša. Gledao sam kako mu bosa noga počinje lupkati u ritmu glazbe, isprva lagano, a zatim sve jače, sve dok na kraju nije čujno udarala o sag. Iznenada je skočio i podigao ruke u zrak. Počeo je stupati u ritmu glazbe i podignutih ruku počeo uvijati dlanove i oblikovati rozete. To je bilo dovoljno da mu pritrče dva malena dječaka, nesputana uzvišenošću njegove kraljevske osobe. Djeca su se počela ljuljati uz glazbu, a na licima im se jasno vidjelo da uživaju.

I neki su od velikaša poskočili i podigli ruke izvijajući ih u ritmu glazbe. Napokon se više nisam morao suzdržavati! Ustao sam i povukao Balamanija za sobom, počeo stupati kao da ću pod utrti u zemlju, podigao ruke i zapucketao prstima, režući zrak pucketavim zvukom. Balamanijeve su blage, stare oči blistale dok je paradirao svojim velikim trbuhom i lako sam ga mogao zamisliti kao mlada mangupa puna života. Mi eunusi plesali smo drukčije od žena, izgledali smo više kao ponosni čempresi nego kao lelujavi ružini grmovi, ali s tako visoko podignutim rukama naša su srca bila širom otvorena.

“Ne samo glazba nego i ples! Pokojni bi ga šah skratio za glavu!” šapnuo je Balamani dok je ozarena lica poskakivao kraj mene.

“Ali što ima loše u ovome?” odgovorio sam. “Samo bezbožnici strahuju od toga na što bi ih glazba mogla navesti.”

“O, pokojni šah bi ti odrezao muda za to!”

Nasmijao sam se požudno kao da još imam to blago među nogama.

Pjesma je završila pa smo sjeli odmoriti se, kao i svi drugi. Svi do jednoga izgledali su kao da ne mogu vjerovati što se netom bilo dogodilo, a prostorijom kao da se proširio osjećaj lagane nelagode.

Kad su glazbenici napravili stanku, svi su se muškarci vratili na svoja mjesta, zadihani, otirući znojna čela svilenim rupčićima. Ismail je klonuo na svoj jastuk i dohvatio slatkiš iz drvene kutije, koju je uvijek imao uza se, progutavši ga bez žvakanja. Pogledom sam potražio Mahmud-mirzu, ali bila je gužva i nisam ga vidio.

Kasno uvečer poslužili su nam veliku gozbu i kraljevski smo se najeli sa srebrnih pladnjeva prepunih pečena mesa, povrtnih variva, riže sa šafranom, svježega zelenog povrća, a i s onih s datuljama i halvom, hrskavim pitama i kolačima te vrčevima s pićima. Potom smo ustali i opet zaplesali. Veselje je postalo još veće kad su se pojavile plesačice i počele zabavljati okupljene muškarce. Prvi put otkad je Ismail II. bio okrunjen u Kazvinu, užitek je ispunio svaku dušu, a nada pustila korijenje u svakome srcu.

Nisam mislio da je moguće, ali već se začuo prvi poziv na molitvu, naviještajući skoro svitanje. Činilo mi se da sam tek sklopio oči, a već me Masud-ali vukao za rukav govoreći mi da imam posjetitelja. Mladić je stajao okrenut mi leđima, promatrajući mural na zidu. Kad se okrenuo, shvatio sam da je to Mahmud-mirza.

“Štovani prinče!” uskliknuo sam. “Ovome eunuhu vaš posjet ispunjava srce radošću. Kako da vam što bolje ugodim? Masud-ali, donesi čaj i kandirano voće za našega cijenjenog gosta.”

Dječak je požurio iz sobe.

“Došao sam u grad na krunidbu”, odgovorio je princ, “i sad se spremam odjahati

natrag kući, ali htio sam prije toga vidjeti svoga ostada¹¹.”

“Blagoslovljeni bili, dijete moje! Srce vam je od dijamanata kad ste se sjetili svoga starog učitelja. Kako ste me usrećili svojim dolaskom!”

Mahmud je sjeo na jastuk, zamolvivši me neka sjednem pokraj njega i udobno se smjestim. Tako sam ga uzbuđeno ispitivao što ima nova, kao da sam mu stariji brat.

“Kako je život u Širvanu?”

“Nije to visok položaj, ali sviđa mi se. Nekolicina očevih pouzdanih slugu savjetuju me u vladanju. Volim otvorene ravnice gdje ima tako mnogo životinja da se kreću u krdima. U provinciji je više životinja nego ljudi, što mi odgovara.”

Pogled mu je zasjao kad se nagnuo naprijed govoreći o stvarima koje voli. “Znaš, u provinciji sve vrvi divljim konjima. Katkad uspijem uhvatiti nekoga od njih, a u posljednje vrijeme pokušavam ih pariti s našim kobilama. Nisam znao da ću toliko uživati u životu izvan zidova palače. Ondje sam samo ja, moji ljudi, životinje i nebo iznad nas. Lijep je to život!”

Ushićeno je raširio ruke, kao da grli divljinu koju tako voli. Prvi sam put shvatio koliko ga je bio sputavao život u palači i bilo mi je drago što se oslobodio tih okova.

“Dobri moj prinče, uvijek ste bili dobri sa životinjama. Još dok ste bili dječak, svi su se divili tomu kako znate s konjima. Hvala Bogu na nebesima da ste pronašli svoj poziv! Ali siguran sam da vam je sudbina namijenila još veće stvari.”

“Veće stvari?” ponovio je, s prizvukom pitanja u glasu. “Za mene, Bog je velik, baš kao i darovi koje je dao čovjeku. Ne treba mi ništa veće od toga. Knjige mi nikad nisu išle. Dao si sve od sebe i učinio koliko se učiniti dalo – i zahvalan sam za sav trud koji si uložio u to da od mene bijednika napraviš nešto bolje.”

Nasmiješio se širokim dječaćkim osmijehom i srce mi je poskočilo. “Ne može se uzgojiti ruža ako ne postoji pupoljak.”

Prihvatio je moj kompliment i posegnuo u bisage. “Donio sam ti nešto.”

Pružio mi je zamotuljak. Polako sam ga razmotao. Bio je to primjerak *Šahname* napisan divnim rukopisom, margina ukrašenih zlatom.

Premda sam bio proučavao tu knjigu, pa čak i neke ulomke znao napamet, nikad si nisam mogao priuštiti vlastiti primjerak koji bih mogao čitati kad mi se prohtije.

“To je samo mali dar za sve godine tvoga rada sa mnom”, rekao je. “Nakon što sam otišao odavde, shvatio sam koliko si učinio za mene. Bez tvoje odlučnosti i želje da me poučavaš, nikad ne bih bio sposoban vladati. Usadio si mi poštovanje prema postupku učenja, premda nisam volio učiti, i zbog toga ću te uvijek voljeti i poštovati.”

Nisam mogao govoriti, grlo mi se stisnulo. Znao sam da nemam pravo na to i da si dopuštam previše, ali on je bio najbliže što ću ikad doći tome da imam sina. Volio sam ga.

“Moj cijenjeni prinče!” rekoh napokon, trudeći se suspregnuti suze. “Kad biste samo znali s koliko ste radosti ispunili srce svoga starog učitelja. Tako sam ponosan na vas. Neka vam Bog blagoslovi put, neka vam sreća prati svaki korak, neka vam teret nikad ne bude težak.”

“*Inšalah*”, odgovorio je Mahmud, a oči su mu plesale. Ustao je, i tek sam tad zamijetio da je odjeven u jahaću odjeću.

“Dug je put preda mnom i moram ići”, reče. “Posjetit ću te i kad sljedeći put dođem u Kazvin.”

Oprostio se sa mnom i obećao da ćemo se uskoro opet vidjeti.

---

¹¹ Učitelj.

Ušao je Masud-ali i upitao trebam li išta. Izgledao je neobično dobro raspoložen.

“Što te čini tako veselim, rotkvice moja mala?”

“Nikad vas prije nisam vidio da se smiješite!”

Nakon što sam Masud-alija poslao u krevet, odlučio sam se javiti na dužnost u Parine odaje jer ionako sam već bio budan. U jednoj od čekaonica zatekao sam dvije žene koje su čekale kraljevnu, a uz njih nije bilo nikoga od njezina osoblja. Kako su nemarni postali tijekom slavlja! Jedna od žena imala je naborano lice, s borama koje su joj se zrakasto širile od očiju i usta, a leđa su joj bila pogurena.

Druga je imala prosijede obrve i kosu. Obje su bile odjevene u skromnu pamučnu odjeću, ali nešto na njima ostavljalo je dojam određene drskosti.

“Tko ste vi?” upitao sam.

“Želimo vidjeti kraljevnu”, odgovorila je ona pogrbljena grobnim glasom. “Samo nam ona može pomoći.”

“Trebamo novac, krov nad glavom, nešto za jelo i njezin blagoslov. I malo nakita ne bi bilo naodmet”, dodala je njezina sjedokosa družica.

Obje su prasnule u smijeh i tad sam shvatio da sam nasamaren. Ta prosijeda bila je Pari.

“Kraljevno, kakva preobrazba!”

“To je Marjamino djelo. Ona je sašila odjeću i obojila nam kosu i lica. Zatim smo otišle u romski logor i gledale kako žene plešu. Kako divne glasove imaju, kako im je šarena odjeća!”

Romski logor? Da Ismail otkrije da su se iskrale, skratio bi ih za glavu. Ali kako su uopće izišle iz palače? Sva vrata koja vode iz harema strogo su čuvana.

“Sljedeći put napraviti ću vam romsku haljinu s perlicama i kovanicama”, obećala je Marjam, s mangupskim sjajem u očima.

“Ako mi se sviđa, možda i zaplešem za tebe”, uzvratila joj je Pari, zadirkujući i ona nju.

“Je li vas itko prepoznao?” upitah, za slučaj da se ukaže potreba za alibijem.

“Nitko!” Pari je bila ushićena. “Čak smo došle dovoljno blizu da izbliza pogledamo njihovu robu pa smo se neumorno cjenkale za nekoliko ogrlica.”

“Da nismo, odmah bi znali da nešto nije u redu”, dodala je Marjam.

“Kako su različiti životi tih romskih žena – u usporedbi s nama one su kao ptice”, reče Pari.

Obje su bile zarumenjelih obraza. Nikad ih prije nisam vidio tako bezbrižne i tako sretne.

“Zar su dvorski stražari okrenuli glave?” upitao sam u nevjerici, i dalje pokušavajući dokučiti kako su pobjegle. Ženama nije dopušteno napuštati harem, osim pod točno definiranim uvjetima. Smiju pratiti šaha kamo god ih on poželi odvesti – u neku od drugih palača, u lov ili na piknik. Uz dopuštenje i pratnju, starije žene smiju otputovati u posjet obiteljima svojih sinova. O ostalim se slučajevima odlučuje već kako se ukaže potreba za tim.

“Ah, Džavaheru! Pa ne možeš očekivati da ću ti otkriti baš sve svoje tajne”, odgovorila je Pari, zabacivši glavu sa sijedom kosom.

Pri pogledu na izraz moga lica, Marjam je opet prasnula u smijeh.

Proslava krunidbe bila je majstorski potez novoga šaha. Napokon nam je dobacio mrvicu radosti, a mi smo je gladno progutali kao da je cijeli obrok. Uslijedila su tri dana odmora, tijekom kojih je Sultanum pozvala sina i sve žene iz harema na piknik u prirodi. Uzbuđene zbog rijetke prilike da iziđu iz harema, žene su se odmah počele spremati, pakirajući delikatesnu hranu i igre. Cijelo je kućanstvo marljivo radilo sve do petka ujutro, kad smo krenuli na put, odmah nakon jutarnje molitve. Ja sam išao u prethodnici, sa skupinom eunuha naoružanih bodežima i sabljama; jahali smo otprilike sat vremena do omiljena dvorskog mjesta za piknik, blizu rijeke, a zatim su se naoružani stražari postavili u širok krug oko njega da koji muškarac ne bi slučajno zalutao među žene.

Bio je vedar, topao dan, sokolovi kao da su se utrkivali s oblacima, a planine su na jutarnjemu svjetlu izgledale plavičaste. Prethodnoga su dana sluge podigle velike šatore, u kojima je vladao hlad, i namjestile prostirke i jastuke. Postavljene su i streličarske mete, igre poput šaha i tavlje te lopte za djecu, na sigurnoj udaljenosti od šatora. Zapaljane su vatre za roštilj i kuhanje riže, a u zemlji je iskopana rupa za pečenje kruha.

Oblak prašine najavio je dolazak dvorskih žena koje znaju jahati. Vojska pjegavih arapskih konja lijepih bijelih, bež i smeđih šara, s izvezenim sedlima žutih, crvenih i srebrnih resa, na leđima je donijela stotine žena u čadorima. Većina ih je jahala sjedeći postrance, ali Pari je jahala kao muškarac, predvođeci skupinu graciozno kao vojskovođa.

Za njima je, nedugo zatim, stigla povorka starijih žena i djece u izrezbarenim drvenim nosiljkama, koja je iz palače krenula ranije. Ismail je dojahao odvojeno, s vlastitim stražarima koje je otpustio kad se približio mjestu održavanja piknika. Potom su dame skinule čadore, otkrivajući šarene haljine kratkih rukava, podstavljene hlače i niske čizme.

Doručkovali smo čaj, sir, orašaste plodove, voće i svježe pečeni kruh. Pari i njezina majka skočile su na noge i rukom pod ruku krenule u šetnju uz rijeku, živo razgovarajući. Druge su žene slijedile njihov primjer, sa svojim kćerima; neke su i skupljale biljke. Dječaci su izuli cipele i izazivali jedni druge neka se usude skočiti u rijeku; drugi su se igrali loptama ili se hrvali. Masud-ali promatrao ih je obješenih ramena. Pozvao sam ga u dio s igrama i naučio ga osnovama tavlje. Brzo je shvatio, a kad sam ga pohvalio, nagradio me sramežljivim osmijehom. Pronašao sam još jednoga igrača početnika, da se okuša u igri i s drugim protivnikom, pa sam – dok se igra produbljivala – promatrao kako im se mlada čela mršte od usredotočenosti.

Hatidže i Ismail zajahali su svoje arapske kobile; podboli su ih petama i nestali u daljini hineći da se utrkuju. Sve su ih neudane žene pratile pogledima, gledajući kako Ismailova kobila pretječe njezinu. Kad su se vratili, Hatidžini su obrazi sjali kao mjesec, a na trenutak sam se ogorčeno ponadao da neće uživati u njegovoj muškosti.

Prije ručka Ismail je pozvao Pari na gađanje lukom i strijelom pa smo sve svi okupili oko streljišta. Žene su tako uzbuđeno razgovarale među sobom da su Balamani i Anvar morali otići na drugi kraj livade i zamoliti ih da se utišaju. Napokon je sve bilo spremno, a na streljište je zakoračila Pari. Jedva sam čekao da vidim kako će dobro gađati. Smeđa pamučna haljina graciozno joj se uvijala oko izdužena, vitka tijela dok je namještala strijelu, a zatim je napela tetivu luka do obraza i odapela. Strijela je poslušno pogodila u cilj, a njezine su dvorske dame tako glasno zaklicale da se činilo da zrak vibrira od zvonkosti njihovih glasova. Najglasnija je bila Marjam.

Kraljevna je pokretom ruke pokazala da će daljnje klicanje biti nepotrebno, a zatim je, jednu za drugom, počela odapinjati strijele u bliže i udaljenije mete. Strijele su pogađale

središte meta u tako pravilnim razmacima da se činilo da oponašaju zvuk bubnjeva, a njoj se čelo orosilo znojem.

Zakoračila je u stranu i prepustila streljiste Ismailu. Sluge su iščupali njezine strijele i brzo se maknuli. Ismail je nekako nevoljko posegnuo za svojim lukom. S mukom je drhtavom rukom napeo tetivu i odapeo nekoliko strijela, koje su sve promašile. Vidno se znojeći, pokušao je još nekoliko puta. Nervozno sam prebacivao težinu s noge na nogu, sve dok napokon jedna od njegovih strijela nije pogodila rub mete. Dame, predvođene Sultanuminim glasom, tako su glasno zaklicale da je jato ptica u letu iznad naših glava promijenilo smjer.

Ismail je prepustio streljiste Pari. Umjesto da se uljudno izgovori na umor, usmjerila je pozornost na jednu praznu metu i pogodila je četiri puta zaredom označivši sjever, jug, istok i zapad. Njezine si dame nisu mogle pomoći – opet su zaklicale, a jezici su im se micali brže nego što je oko moglo pratiti, no ja sam počeo osjećati nelagodu.

Pari je namjestila još jednu strijelu i napela luk, tako se duboko usredotočivši da se činilo da su svi zadržali dah. Niti jedan se svileni šal nije pomakao ni zatreperio dok smo čekali da vidimo što će kraljevna učiniti. Napokon, kad je napetost već prijetila postati prevelikom, odapela je strijelu. Letjela je snažno i ravno i pogodila točno u sredinu mete, označavajući Meku, središte svega svijeta. Svima nam se objesila čeljust, koliko smo bili zadivljeni njezinom vještinom.

Krajevi Ismailovih usana objesili su se. “Da čujem kako kličete mojoj nadarenoj sestri!” uspio je istisnuti.

Pari je sva sjala od ponosa. Ismail je prišao majci i nakratko se posavjetovao s njom.

“Moja majka kaže da je vrijeme za jelo”, objavio je i udaljio se sa streljista. Balamani me znakovito pogledao.

Sluge su počele donositi pladnjeve mesa s roštilja. Balamani i ja otišli smo do prostirke blizu vode i sjeli.

“Pari je bolji strijelac”, rekoh. “Zašto bi to skrivala?”

“Najveća vještina koju mogu imati ljudi bliski šahu jest učiniti da *on* izgleda dobro.”

“Vjeruješ da je tako krhak?”

“Muškarac je, ne?” Opsceno je savio kažiprst prema dolje, a ja sam se zagrcnuo od smijeha.

Dotrčao je Masud-ali, a pogled mu je sjao uzbuđenjem. “Pobijedio sam! Pobijedio sam!” rekao je uz osmijeh širok gotovo koliko i samo lice. “Pobijedio sam Ardalana.”

“Naravno da jesi, rotkvice moja mala,” odgovorio sam. “*Mašala!*”

Krajičkom oka opazio sam kako se drugi dječak mršti gledajući prema nama. Ardalan je bio poznat po tome da voli zapodjenuti tučnjavu. Zapiljio sam se u njega sve dok nije skrenuo pogled.

Pridružio nam se Anvar s još nekoliko eunuha. Stigao nam je i pladanj s kebabima, a slastan sok natapao je kruh pod njima. Čekali smo da Anvar započne. Omatajući komad janjetine lepinjom, započeo je pričati priču o tome kako je njegov otac, koji je bio poglavica u Sudanu, razriješio razmiricu oko ovce. Na kraju su obje stranke otišle s osjećajem da su prošle bolje od one druge.

“To je dobra diplomacija!” završio je, a svi smo se nasmijali. “Volio bih da se ja bolje sjećam svoga oca”, reče Balamani sjetno. “Kad su me doveli ovamo, bio sam mlađi od Masud-alija.”

Još je nekolicina eunuha promrmljala da su dovedeni kao djeca. Masud-ali izgledao je zbunjeno. “Vaši su vas roditelji doveli na dvor?”

“Ne, dijete moje. Moj je otac bio teško bolestan pa sam ja provodio vrijeme na obali

pokušavajući ribariti ili pronaći nekakav posao. Jednoga je dana uplovio brod, a neki me mornar upitao želim li u nauk za maloga na brodu. Obitelj mi je dala svoj blagoslov pa sam se ukrcao. Iznenadio sam se otkrivši da je na brodu još desetak dječaka. Prije nego što smo stigli u sljedeću luku, mornari su nas svukli i odrezali nam svu muškost. Jednome od dječaka – Viđajanu – rana se zagnojila i umro je. Bio mi je jedini prijatelj na brodu.” Balamani si je otro suze. “Nekoliko tjedana poslije uplovili smo u luku. Nakon što nam je sve dobro zaraslo, kupio nas je dvorski nabavljač i doveo ovamo.”

Masud-ali razrogačenih je očiju zurio u Balamanija, kao da nije mogao vjerovati da je taj snažni muškarac u svilenim haljama, čije su riječi zakon, nekoć bio dijete i rob.

“A vi?” upitao me nevino. Spustila se neobična tišina. Neki su eunusi skrenuli pogled, drugi su se počeli nelagodno meškoljiti.

“Ja se dobro sjećam svoga oca; bio je dvoranin, prije nego što su ga ubili”, lanuo sam, nadajući se da mi možda netko može pomoći. “Još pokušavam saznati što se dogodilo.”

Masud-alijevo čelo tako se smrklo da sam požalio što sam išta rekao.

“Ako Bog da, i hoćeš”, odgovorio je Anvar.

U daljini, uočio sam staru izbrazdanu loptu kakvu konjanici rabe kad igraju polo. Ustao sam i udario je nogom sve dok se nije raspala, a zatim je već bilo vrijeme da se spakiramo i krenemo kući.

Nakon što je Ismail okrunjen, mnogi koji su bili u nemilosti njegova pokojnog oca zaključili su da se sad mogu vratiti u Kazvin i pokušati se umiliti novome šahu. Jedan od njih, bivši dvorski astrolog Lulu, neočekivano mi se obratio pismom i rekao da je poznao mog oca te bi se rado sastao sa mnom.

Kasno jednoga poslijepodneva zaputio sam se prema Luluovu domu u južnome dijelu grada. Put me vodio kroz dveri Ali Kapu pa uz Promenadu kraljevskih pastuha, pokraj velikih, lijepih kuća, koje su većinom pripadale velikašima ili njihovoj rodbini. Nedaleko se nalazio glavni gradski bazar, a tik iza njega kroz srce grada tekla je rijeka, donoseći hladnu vodu s planina. Na njezinim su obalama obitelji uživale u pikniku; djeca su veselo trčkarala naokolo dok je dim s roštilja plesao u zraku iznad njih.

Išao sam duljim putem iz čista zadovoljstva, hodajući uz dio bazara gdje se prodaju životinje. Katkad bi ondje bilo zvijeri poput geparda ili neobičnih stvorenja iz dalekih zemalja poput Hindustana ili Kine. Zrak je ispunjavao zdrav miris ovaca i koza. Na bazaru je bila gužva; kupci su zagledali životinjama u zube i bokove cjenkajući se za najbolje primjerke.

Zastao sam na zvuk podrugljivih dječjih glasova. Okružen nekolicinom dječaka stajao je malen jarac pognute glave. Imao je samo jedno oko, nasred čela. Kako nije imao ni nosnice, hroptavo je udisao kroz usta.

Jedan od dječaka gurkao ga je štapom. Drugi ga je pogodio kamenom. Životinja je uzmicala, premda nije imala kamo pobjeći, a pogled jedinoga oka bio je prestravljen. Osjetio sam kako me obuzima bijes.

“Gubite se, derišta! Pustite ga na miru ili ću vas izbičevati do krvi.”

Zgrabio sam kolovođu i uzeo mu štap iz ruke. Kad sam ga podigao iznad glave, svi su se drugi razbježali, ostavivši ga samoga. Pogled mu se zamaglio od straha.

“Sad znaš kako se osjeća taj jarac. Pokaži malo samilosti, nepismeno derište!”

“Pustite me”, cvilio je. Pustio sam ga i potjerao dalje, lagano ga gurnuvši štapom u leđa.

Pogled na tirkiznu kupolu džamije popravio mi je raspoloženje jer njezine vijugave bijele crte kao da su nosile nade cijeloga čovječanstva prema nebu. Nedaleko od džamije ležali su plosnati kameni gradskoga groblja. Protegnuo sam korak, s težinom u srcu. Otac mi je bio ondje pokopan. Dugo mu već nisam bio na grobu. Znao sam da bih trebao dolaziti češće, ali kad god bih pomislio na to, želudac bi me zabolio na pomisao da ću mu opet doći praznih ruku. Htio sam doći tek onda kad se budem mogao radovati znajući da je pravda zadovoljena i kad duši svoje majke, pokopane na jugu, budem mogao šapnuti da sam čuo i ispunio njezinu molbu da ga osvetim.

Iza groblja prostirali su se domovi ljudi skromnijih mogućnosti. Premda ne bogata, četvrt je bila uredna i dobro održavana. Luluova je kuća izgledala kao da ima samo tri ili četiri prostorije. Kako je dvorski astrolog spao na to? Ljudi poput njega obično su dobro zarađivali.

Našao sam ga u biruniju, s njegovim dvama sinovima, koji su bili otprilike mojih godina. Boja na zidovima bila je stara, ali vrlo čista, kao i vuneni tepisi na podu. Nogu ispruženih ispred sebe, sjedili su na jednostavnim jastucima i ispijali čaj. Čeznutljivo sam pomislio kako mi je uskraćeno da u odrasloj dobi uživam u tim malim životnim zadovoljstvima sa svojim ocem.

“Dobro došao, prijatelju!” reče Lulu. Glavu mu je pokrivala crna kapa, a bore oko njegovih očiju izgledale su kao zrake sunca. Kratka sijeda brada i brkovi isticali su se na pozadini kože boje oraha. “Tvoj dolazak unosi dodatnu radost u naše malo okupljanje. Molim te, pridruži nam se i popij čašu čaja.”

Astrolog je bio usred opisa kako je jednom pratio šaha Tahmaspa u ribolov na rijeci koja je vrvjela malim, ukusnim pastrvama. Izgubio je ravnotežu i pao u vodu smočivši se od brade do pete. Kad je izišao iz rijeke, mokat i zbunjen, šah je prasnuo u smijeh, a astrolog mu se – premda posramljen – od srca pridružio.

“Sinovi moji, svaki pad, pa i onaj najveći, primite sa smislom za šalu”, završio je priču.

Kad su ispijali čaj, sinovi su otišli, a Lulu se usredotočio na mene.

“Hvala ti što si došao. Iz šahove sam službe otpušten nedugo nakon tvoga dolaska na dvor. Vratio sam se vidjeti mogu li naći mjesto na dvoru novoga šaha i nadao sam se da ćeš mi ti možda moći pomoći. Usto, htio sam vidjeti kako si se snašao nakon toliko godina.”

“Ispričavam se, ali ne sjećam se vašega imena. Jeste li dobro poznavali moga oca?”

“Bili smo samo poznanici. Kako tužno što si ostao bez oca tako mlad.”

“Da, tužno je”, odgovorio sam. “Već mnogo godina pokušavam saznati što mu se točno dogodilo. Zna li išta o njegovu umorstvu?”

Lulu je povukao svoju crnu kapu. “Da, ali moram te upozoriti da uvijek ispadne da ljudima kažem stvari koje zapravo ne žele čuti. Zato sam i bio protjeran s dvora – šahu Tahmaspu nije se svidjelo moje astrološko predviđanje.”

“Ja želim čuti sve. Uvijek sam htio sprati ljagu s očeva imena.”

Pogled mu se smračio. “Ne mogu ti pomoći oko toga.”

Bio sam zatečen. “Zašto ne?”

“Svaki čovjek želi da mu je otac nevin”, reče on.

“Moj je zaista i bio nevin.”

“Kako bi se osjećao da saznaš da nije bio?”

“Ne bih vjerovao.”

“Prijatelju moj, dopusti da ti kažem čega se sjećam. Tvoj je otac bio dobar čovjek, slava

budi Bogu. Ali ubijen je zato što su otkrili da je pronevjerio novac iz riznice.”

“To je smiješno! Imali smo dovoljno novca. Moj otac nije bio lopov.”

“Ne, nije”, složio se Lulu. “Nije uzeo novac za sebe, nego da njime financira pobunu.”

“Moj je otac bio lojalist do srži! Nikad ne bi učinio takvo što.”

“Ponekad biti lojalist znači pobuniti se”, odgovorio je. “To je jedan od paradoksa služenja na dvoru. Nimalo se ne bih iznenadio da saznam da se na pobunu odlučio radi tebe, namjeravajući ti u naslijeđe ostaviti rezultate svojih napora.”

“S takvim se zlobnim klevetama nosim još od rane mladosti”, rekoh, gnjevnije no što sam namjeravao. “Muka mi je već od njih!”

Astrologov je pogled bio suosjećajan. “Da, vidim.”

“Tko ga je optužio?” upitao sam, osjećajući kako mi se na potiljak orosio znojem od ljutnje.

“Mislim da je to bio jedan od njegovih kolega.”

“Ali zašto?”

“Najvjerojatnije je pronašao nedosljednosti u knjigama pa ih je prijavio, ili je – ako je bio poduzetan i gorljiv – možda i sam ubio tvoga oca pa tek poslije sve objasnio šahu.”

Nešto u Luluovu iskrenu držanju navelo me na to da ga poslušam. Kad sam htio progovoriti, grlo mi se stegnulo i jedva sam protisnuo: “Vaše me riječi bole. Pokušavam sprati ljagu s obiteljskoga imena. Kako da to učinim, pogotovo u vlastitu srcu, ako moj otac nije bio odan?”

“Neki bi za tvoga oca rekli da je postupio moralno jer je pokušao ispraviti ono što je smatrao pogrešnim. Za takvo što potrebna je velika hrabrost.”

Bi li to moglo biti istina? Bih li mogao voljeti oca zato što je bio pobunjenik?

“Ti i tvoja majka vjerojatno ste mu bili najvažniji na svijetu. Zacijelo je pobunu smatrao iznimno važnom kad je riskirao da zbog toga izgubi obitelj.”

“Ali mislite li da je imao valjan razlog? Koji su valjani razlozi za svrgavanje šaha?”

“Ako si šah, valjan razlog ne postoji”, odgovorio je Lulu, nasmijavši se. “Ali sa stajališta građana, razlozi mogu biti bolest, imbecilnost, nemogućnost začetka muškoga nasljednika, ludilo i slično.”

“A zloća?”

“I to”, reče astrolog. “Pitanje je samo koliko je zloće previše. U takvim situacijama ljudi poput tvoga oca uzimaju zakon u svoje ruke. Da je uspio, sad bi svi slavili njegovo ime.”

Moj otac postao bijedan od najbližih saveznika novoga šaha, a kao njegov sin i ja bih bio katapultiran na visok položaj. Možda bih čak i oženio jednu od šahovih kćeri. To je bilo točno, ali ostatak priče nije imao smisla.

“Ako je šah držao da je moj otac kriv, zašto me primio u svoju službu?”

“Iz dvaju razloga. Prvo, prenerazio si ga time što si otišao toliko daleko da postaneš eunuh ne bi li mu mogao služiti. Koliko bi to muškaraca učinilo?”

Zastao je i znatiželjno se zagledao u mene. Šutio sam ne želeći opet objašnjavati svoje razloge.

“A zatim, prije nego što se susreo s tobom, zatražio je od mene da napravim tvoju astrološku natalnu kartu. Jesi li to znao?”

“Ne.”

“Otkrio sam nešto što nikada neću zaboraviti. Konjunkcija planeta u trenutku tvoga rođenja ukazuje na to da su tvoja sudbina i sudbina safavidske dinastije isprepletene kao jedno.”

“Zar je to tako iznenađujuće? Pa ja radim za njih.”

Lulu se nasmijao. “Ne razumiješ. Zbog te si natalne karte primljen u službu.”

“Zašto?”

“Zvijezde kažu da ćeš ti pomoći usponu najvećega vođe kojega je safavidska dinastija ikad imala.”

“Ja?”

“Da.”

“Kako?”

Lulu se zahihotao, a u kutovima očiju napravile su mu se boriće. “Zvijezde nikad nisu baš tako precizne. Predložio sam šahu da obrati pozornost na pojedinosti koje bi mu se mogle pojaviti u snovima – oni su mu tijekom cijeloga života bili dobra vodilja. Ali to je sve što znam jer nedugo zatim prognan sam s dvora.”

“Koji ste zločin počinili?”

“Šah me zamolio da izradim natalne karte za sve njegove sinove da vidimo koji bi od njih mogao biti najveći vođa. Nisu mu se sviđjeli rezultati.”

“Kakvi su bili?”

“Niti jednome od njih sudbina nije namijenila da bude velik, a ja nisam htio lagati.”

“Je li to razlog zašto nije imenovao nasljednika prije smrti?”

“Moguće. A moglo bi to i objasniti zašto te tako rado primio u službu i zadržao blizu sebe.”

“Kakvo iznenađenje!” rekoh, iznenađa se našavši u vrtlogu zbunjujućih misli. “Ali još me nešto zbunjuje u toj priči. Službeni dvorski povijesni spisi kažu da je šah odlučio ne kazniti ubojicu zato što je bio tako visoka roda, ali ne navode njegovo ime. Zna li možda tko je to bio?”

“Ne, ali pretpostavljam da se šah, kad su mu rekli za umorstvo, posavjetovao sa svojim najbližim savjetnicima. Nakon odluke da neće kazniti ubojicu, vjerojatno su to zadržali za sebe iz istoga razloga zbog kojega je šah odlučio da ga neće kazniti.”

“Zašto mu ime ne bi bilo navedeno u dvorskim analima?”

“Jesi li pitao povjesničare?”

“Jedan od njih tvrdio je da ne zna.”

“Postoji još jedna mogućnost: što ako je riječ o nekome tko je moćan – i još živ?”

Kratko sam razmislio. “Zbog toga bi izostavili njegovo ime?”

“Zašto riskirati njegov gnjev?”

“Boga mi na nebesima! Može biti da imate pravo. Hvala vam.”

“Nema na čemu. Molim te, dođi popiti čaj sa mnom i mojim sinovima kad god ti bude volja. Bilo bi nam drago.”

“Hoću. A svakako ću preporučiti vaše usluge u palači.”

“Duboko sam ti zahvalan. Kao što vidiš, dobro bi mi došlo malo posla.” Pokazao je rukom na izlizane sagove i skromno pokućstvo. Pomislio sam na dvorske astrologe koje poznajem, a koji su većinu vremena provodili promatrajući zvijezde u prirodi. Iz grada bi izjahali na najboljim arapskim konjima koje sam ikada vidio, a nisu štedjeli na opremi ili šatorima ili oruđu. Kako je skupo pasti u nemilost!

Balamani je već spavao kad sam se vratio u našu sobu. Legao sam na svoj madrac i razmišljao o ocu prisjećajući se kako bi svakoga dana došao kući na vrijeme za poslijepodnevni čaj, kako bi nam pričao priče s dvora, a meni bi srce brže zakucalo na pomisao da ću jednoga možda i ja biti dijelom toga. Ali sad, kao odraslome, bilo mi je

jasno da je otac odabrao pokazati mi samo lijepu stranu dvora, samo blistavu srebrninu, a ne i stare obijene samovare.

Ali je li zaista bio pobunjenik? Što sam više istraživao, istina kao da mi je sve više izmicala.

Odlučio sam opet pogledati u *Povijest veličanstvene vladavine šaha Tahmaspa* i zapisati imena svih knjigovođa koji su služili šahu u isto vrijeme kad i moj otac, kao i svih velikaša koji su u to vrijeme bili najbliži šahovi savjetnici. Nisam se usuđivao izravno im se obratiti, ali prikupit ću sve, pa i najsitnije, podatke o tome i pokušati od njih sastaviti cijelu sliku.

Sljedećega sam se jutro probudio rano, ali Balamanija već više nije bilo.

Odijevao sam se kad je ušao Masud-ali s pismom za mene. Dok mi ga je pružao, rukav mu se povukao i otkrio velike ljubičasto-žute modrice.

“Što se dogodilo?”

Slegnuo je ramenima i spustio pogled. Trebalo je dosta nagovaranja da mi napokon prizna da ga je istukao Ardalan nakon što ga je Masud-ali opet pobijedio u igri tavlje. Namjeravao sam ga ukoriti, a Masud-aliju rekao sam da ću mu naći nekoga tko će ga poučiti obrani.

“Ali, najprije ti”, rekao sam, “želim ispričati najvažniju priču koju ćeš ikada čuti. Duga je pa ću ti je pričati u dijelovima. Na kraju ćeš znati kako se oduprijeti nasilnicima poput Ardalana.”

Prsti su mu pobjegli do modrice, kao da ju je želio utješiti.

Sjeo sam na madrac, premda me čekalo mnogo posla. “Nekoć davno”, počeo sam, “živio je bezgranično zao vladar po imenu Zahak. Ako je vjerovati Firdusiju, svi su problemi počeli kad je Zahak odlučio oteti prijestolje svome ocu koji je bio pravedan vladar. Jednoga je dana, uz pomoć đavla...”

Masud-ali gutao je svaku riječ gledajući me širom otvorenih očiju. Kad sam došao do dijela o tome kako je Zahak uništio Pormaje, ljutito je skočio na noge, kao da je htio spasiti kravu. Obćao sam da ću mu pomoći da nauči kako obraniti one koji trebaju njegovu pomoć.

Bilo je već kasno pa sam poslao Masud-alija za njegovim poslom i požurio do hamama. Mnogi su se već eunusi ondje okupili da se operu prije molitve u petak, a prostorija je brujala od njihovih glasova. Balamani je sjedio u najvećemu koritu i polijevao si ugljenocrn timeru toplom vodom.

“Aheš”, rekao je zadovoljno dok mu se voda slijevala niz široko, glatko tijelo.

Pozdravivši ga, nasapunao sam se, isprao sapun polivši se s nekoliko kablova vode pa skliznuo u korito, gdje je on ribao žuljevitom kožu s palca. Prije no što sam imao vremena priviknuti se na toplinu vode ili mu ispričati što sam sinoć saznao, upitao je: “Kako tvoje zdravlje?”

“Dobro, Bogu hvala”, reko. “A tvoje?”

“Po tvom dobrom raspoloženju vidim da još nisi čuo novosti.”

Kad sam slegnuo ramenima i priznao poraz, crne su mu oči veselo zasjale. U poslu prikupljanja informacija on je i dalje bio majstor učitelj, a ja samo učenik. Budući da je nemoguće znati koje će naoko beznačajne sitnice u nekome trenutku postati važan podatak, skupljao ih je sve. Ako s poda pokupiš samo nekoliko krhotina šarene pločice, rekao mi je kad sam tek došao u palaču, nemaš ništa, ali ako ih prikupiš dovoljno, možeš složiti mozaik.

Izlio si je još jedan vrč vode na glavu, a zatim obrisao lice. “Husein-beg Ustadžlu sinoć je uhićen na izlazu iz grada. Čuvši to, odlučio sam otići do kuće jednoga od velikaša Ustadžlua i ispitati njegove eunuhe o položaju toga plemena na dvoru. Nedaleko od

dvorskih dveri zamijetio sam da je dosta raskošnih šatora srušeno, izgaženo i zaprljano. Neki je čovjek preturao po ostacima u potrazi za zaostalim stvarima. Rekao mi je da je prije nekoliko dana šah Ustadžluima poslao poruku u obliku strijele, koja je ostala zabodena u jednoj od platana u vrtovima palače još od one noći kad su pokušali napad na palaču. Time ih je jasno prekorio za ulazak na teren palače i za napad na pripadnike kraljevske obitelji.

“Rano ujutro na dan krunidbe, Ustadžlui su podigli šatore i poslali pisani odgovor: ‘Znamo da smo u nemilosti’, pisalo je u poruci. ‘Ne možemo udahnuti više nijedan dah, a da najprije ne zamolimo za oprost. Molimo vas da nam odredite kaznu, tako da jednoga dana opet možemo napuniti pluća slatkim zrakom kraljevske milosti.’”

“Što je šah odgovorio?”

Balamani je podigao obrvu. “Poslao je skupinu vojnika da im sruše šatore, a lopovi su odnijeli srebrne pladnjeve, izvezene jastuke, svilenu odjeću, čak i sagove.”

“Kakvo poniženje! Jesu li Ustadžlui primljeni natrag u kraljevsko okrilje?”

Balamani je iskrivio lice dok je ribao osjetljivu kožu ispod žulja. “Vidjet ćemo”, odgovorio je. “Rečeno im je neka se danas pojave na dvoru.”

“U petak?” upitah u nevjerici. Pokojni šah nikad nije obavljao državničke poslove blagdanom.

Balamani je prestao ribati. “Sastanak je u Dvorani četrdeset stupova. Hoćemo li zajedno onamo?”

“Naravno”, odgovorih.

Kad smo stigli, dvorana je već bila puna muškaraca, koji su sjedili prekrivenih nogu, tako blizu da su im se koljena dodirivala. U prostoriji je bilo zagušljivo od topline toliko tijela, a u zraku se osjećao opr zadah znoja.

Nisam si mogao pomoći, sad sam ih promatrao drukčije. Ako je Lulu imao pravo u svojim nagađanjima i ako je ubojica moga oca još živ, je li moguće da je ovdje? Zurio sam u muškarce dugih sijedih brada i naboranih čela, kao i u one u naponu snage, s gustim crnim brkovima i glatkom, osunčanom kožom. Možda gledam u ubojicu?

Blizu prenosiva prijestolja, koje je označavalo šahovo mjesto, sjedila je većina kizilbaških vođa, baš kao i Čerkezi, uključujući i Parina ujaka Šamhala, koji je izgledao neuobičajeno rumeno i zdravo. Mirza Šokrolah sjedio je najbliže mjestu gdje će se pojaviti šah. Vođe plemena Ustadžlu, Gruzijci i Kurdi sjedili su zajedno iza svih drugih, u nemilosti zbog toga što su bili podržali Hajdara. Husein-beg Ustadžlu izgledao je tako prestrašeno kao da mu je posljednji dan života.

Balamani i ja sjeli smo na jastuk u stražnjemu dijelu prostorije. Selim-kan zatražio je tišinu u prostoriji, a izgledao je ozbiljnije nego inače. Ušao je šah i sjeo na prijestolje ispred murala s prikazom njegova djeda na konju kako kopljem probada srce ratniku koji se pokušao pobuniti protiv njegove vladavine. Ismail je na sebi imao blijedoplav ogrtač i maslinastozelene hlače – boje koje su se tako dobro slagale s onima na muralu da se činilo kao da je iskoračio iz slike. Usta su mu bila stisnuta u ljutitu crtu, a po tamnim sam podočnjacima zaključio da prethodne noći nije dovoljno spavao.

“Možeš iznijeti svoju zamolbu”, rekao je Sadrudin-kanu.

“O, veličanstveno svjetlo našega doba,” počeo je on, “mi iz plemena Ustadžlu spremno smo i rado davali život u ratovima što su ih vodili vaš otac i djed i njihovu smo vladavinu podupirali na sve moguće načine. Tako podupiremo i vašu. Ali na nekim točkama gdje se putevi račvaju, vaši bijedni sluge katkad krenu pogrešnim putem. Krivi smo što smo podržali pogrešna čovjeka, ali molim vas da shvatite da su naši postupci iznikli iz želje da safavidsko prijestolje ostane u rukama vaše obitelji. Molimo vas za oprost i spremno ćemo

prihvatiti svaku kaznu koju nam odredite ne bismo li se vratili u vašu milost."

"To kažete sada", odgovorio je šah, "ali prije nekoliko tjedana pjevali ste drugu pjesmu. Husein-beže, ustani."

Husein-beg osovio se na noge i suočio se sa šahom. Prisjetio sam se kako je opako izgledao kad je predvodio ljude u boj, a sad mi se činilo kao da se smanjio i sakrio u odjeću.

"Prema svim iskazima, ti si predvodio vojnike koji su upali u palaču. Je li to istina?"

"Jest, branitelju naše vjere, istina je."

"Kako si se usudio podržati moga protivnika?"

"O, milostivi šahu, nisam jedini. Mnogo ih je bilo koji nisu shvaćali da je vaša zvijezda u usponu. Ako uhitite mene, možete mirne duše uhititi pola svoga dvora."

"Istina", odgovorio je šah, "ali ti si taj koji je predvodio napad i povrijedio svetost ženskih odaja. Kako možeš očekivati oprost za takav čin?"

"O, svjetlu univerzuma," reče Husein-beg sa žarom čovjeka koji zna da se bori za goli život, "bilo je to vrijeme bezakonja i neizvjesnosti. Djelovali smo s namjerom da zaštitimo palaču, a nismo u tome bili jedini. Golema skupina..."

"Umukni!" reče šah. "Nema kraja čovjekovim izlikama za njegova djela na zemlji. Zašto bih trebao vjerovati da ćeš sad odjednom postati odan?"

"Milostivost pobuđuje lojalnost", odgovorio je Husein-beg tiho. "Dobrota se uzvraća još većom dobrotom."

"Tvoje su riječi šuplje i prazne, ne uspijevaš me uvjeriti", reče šah. "Zašto te ne bih pogubio? Kovao si tajne planove i urote."

Husein-beg naklonio se s poštovanjem i nastavio govoriti gledajući u pod ispred šaha: "I vaš se otac mnogo puta susreo s neposluhom. Pokazao je milost i nije pogubio nego zatočio svoje neprijatelje – uključujući i članove vlastite obitelji, za koje je sumnjao da se bune protiv njega."

Drugi bi pali na koljena, plačući i preklinjući. Husein-begova hrabrost zadivila me.

"Ne usuđuj se uspoređivati sa mnom!" odvratio je šah. "Ništa od toga što si rekao ne opravdava tvoje postupke. Da si uspio u svome naumu, ja sad ne bih bio ovdje i ne vidim nijedan razlog zašto bih ti trebao vjerovati. Stoga naređujem da te se pogubi, sutra ujutro."

Mahnulo je stražarima. "Maknite mi ga s očiju."

Stražari su zgrabili Husein-bega i odvukli ga prema stražnjim vratima. Okrenuo se preko ramena i zagledao se ravno šahu u oči, kršeći sva pravila protokola i poštovanja. Zaprepastilo me što se netko usuđuje ponašati kao da je jednak šahu. Jednak se užas odražavao i na licima ljudi oko mene.

"Neka vas Bog kazni za taj prvi od vaših grijeha!" povikao je Husein-beg, a njegove su riječi ostale visjeti u zraku kao prokletstvo. "Neka svaki dan svojega šahovanja strahujete za svoj život. Neka vam djeca budu ubijena jednako nemilosrdno kao što ste vi osudili mene. Dvorani, čujte i počujte! Ne iskorijenite li tu guju iz svojih njedara, vi ste sljedeći!"

Stražari su ga tako snažno udarili u lice i prsa da se srušio uz tresak. Prisilili su ga da ustane i izgurati ga iz dvorane, ali izraz njegova lica ostao je stoički i dostojanstven.

Bio sam zgranut. Husein-beg dobro je iznio svoju zamolbu, pred čovjekom koji je do prije nekoliko mjeseci i sam bio zatočenikom. Mislio sam da mu je šah trebao pokazati više milosti.

Nakon što su ga izveli van, u dvorani je zavladała tako duboka tišina da se čuo lepet krila izvana, ali sad nam nije zvučao blago i ugodno nego kao da slušamo kako nekoga tuku.

"Sadrudin-kane, tvoji su ljudi uzrok ovome neredu", dodao je šah Ismail. "Nema

opravdanja za ono što si učinio. No ja jesam milostiv pa tebe neću pogubiti, nego naređujem da te se zatoči zajedno sa svim tvojim pomagačima.”

Imenovao je petoricu, među njima i dvojicu namjesnika, a stražari su ih osovili na noge i pogurali prema vratima.

Pomislio sam na strašan labirint zatvorskih ćelija ispod terena palače, koji je zaudarao na plijesan i tugu. Ondje čak i za najtoplijih ljetnih dana studen grize za kosti.

Šah se mrštio dok su ih odvodili, nemirno se vrpoljeći na svome jastuku. “Vi koji ste ostali u dvorani, ogledajte se oko sebe. Primjećujete li da netko nedostaje u vašim redovima?”

Provjerio sam, uzrujan što se već prije nisam toga sjetio. Balamaniju se u pogledu vidjelo da zna tko nije ovdje.

“Holafa Rumlu”, šapnuo je.

Kad Balamani pogleda oko sebe, vidi mnogo više nego drugi ljudi. Može izrecitirati podrijetlo obitelji svakoga uglednika, zajedno s pripadajućim titulama.

“Moguće je da ste zamijetili da nema Holafe, što vas je možda iznenadilo, s obzirom na to da je bio jedan od mojih najvećih pristaša. Vijesti o njemu sledit će vam krv.”

Ta nitko mu nije bio odaniji od Holafe!

“Nedavno sam Holafi ponudio novo mjesto u vladi, zbog kojega bi se morao odreći sadašnjega položaja. Odbio je odreći se sadašnje titule. Zatim sam predložio da ga se stavi na mjesto upravitelja zoološkoga vrta.”

Suspregnuo sam zgranut smijeh. Upravljanje zoološkim vrtom uvreda je za čovjeka njegova položaja.

“Holafa je odbio poslušati moju kraljevsku zapovijed. Svoju drskost i neposluh i on će platiti glavom.”

Čuo sam kako je Balamani iznenađeno udahnuo. Imao sam osjećaj da mi je srce prestalo kućati.

“Dok razmišljate o Holafinoj i Husein-begovoj sudbini, imajte na umu da bi takva mogla čekati i vas. Reci im, Selim-kane.”

“Bog je velik, a šah je njegov namjesnik ovdje na zemlji. Kazna za neposluh jest smrt”, rekao je Selim-kan.

Uglas smo odgovorili: “Prisežemo na poslušnost svjetlu univerzuma.”

Ali šah još nije završio.

“I još nešto, kad već govorim o povredi svoje kraljevske osobe i palače. Ukazano mi je na to da su mnogi dvorani nastavili posjećivati one koji su jako dragi mojoj časti. Siguran sam da ćete se složiti da ne postoji ništa važnije od časti - ništa. Posjeti su apsolutno zabranjeni.”

Ako je bio protiv toga, zašto nije već prije rekao? Nedvojbeno se bojavao Parine moći.

Nitko od dvorana nije se usudio progovoriti; pognuli su glave, nadajući se da ih Ismail neće prozvati i zatražiti da se izjasne. Zurio sam u Šamhala, ali na njegovu licu nisam mogao otkriti ni tračak iznenađenja, a nije rekao ni riječ potpore svojoj nećakinji.

Mirza Salman zamolio je za dopuštenje da govori, što mi se – s obzirom na situaciju – činilo odvažnim potezom.

“O, gospodaru svega što je čisto i neokaljano, u vašoj odsutnosti mnogi su se od nas bojali za sigurnost palače. Mislili smo da nas nitko ne može bolje voditi u tome nego blizak rod vašega poštovana oca. Iskreno se nadamo da nismo pogriješili.”

Činilo se da je Ismail bio zadovoljan tim lijepim malim govorom. “U takvoj situaciji, kad je palača bila u kaosu, a na dvoru nije bilo safavidskoga princa koji bi mogao odlučivati, dobro ste postupili što ste slušali člana obitelji”, odgovorio je. “Ali sad je sve

drukčije. Sad sam ja ovdje da vas vodim pa to više nije potrebno – niti dopušteno. Je li to jasno?”

“Savršeno”, odgovorio je mirza Salman.

Šah je dao znak Selim-kanu da je sastanak završen i to je bilo to. Za vladavine šaha Tahmaspa kažnjavanje nepodobnih bilo bi popraćeno nagrađivanjem onih koji su mu dobro služili ili nekim drugim potezom koji bi ublažio našu tugu zbog zatočeništva ili pogubljenja ljudi koje smo svi poznavali. Kako je sve postalo drukčije!

Kad je šah ustao, i mi smo brzo ustali, gledajući ga kako ide prema vratima u pratnji stupova države i svojih stražara. Nakon njegova odlaska, dvorani koji su preživjeli mučan sastanak počeli su međusobno tiho, ali žustro razgovarati. Neki su otirali čela, drugi su mrmljali molitve u znak zahvale što i sami nisu odvedeni. Čuo sam kako Ibrahim-mirza preglasno govori jednome od svojih prijatelja:

“Rekao bih da je ovo razlog za slavlje za one od nas koji još dišu. Zašto mi se ne biste pridružili i osvježili se malo kod mene? Naručio sam novu knjigu i rado bih vam pokazao neke od ilustracija.”

Princ je bio omiljen među umjetnicima i kaligrafima jer je mnogo novca trošio na knjige. Zacijelo je do malo prije bio drhtao od straha zbog svoje potpore Hajdaru, premda se sad to trudio prikriti i zvučati ležerno. Zapitao sam se zašto ga je šah poštedio.

Njegov prijatelj nije imao volje za slavlje. “Možda poslije”, rekao je. “Sad idem u džamiju zahvaliti Bogu.”

Balamani se okrenuo prema meni i rekao: “Moglo je biti i gore.”

“Kako?”

“Ismail je morao pokazati da ima kamenu ruku. Da nije kaznio svoje neprijatelje, čim bi sastanak završio, razne bi grupice dvorana počele kovati planove da ga se svrgne s prijestolja. Sad će dvaput razmisliti, pogotovo o posljedicama.”

“Ali zašto Holafa? Nije li malo pretjerano ubiti svoga saveznika samo zato što mu se nije svidio novi položaj?”

“Vau-uau”, reče Balamani, oponašajući bijesna psa. “Sve je to bilo samo izgovor. Holafa je taj koji ga je doveo na prijestolje. Niti jedan vladar ne želi toliko mnogo dugovati običnu čovjeku.”

Njegove su mi riječi bile kao bodež kroz srce. Pomislio sam da bi šah poput Ismaila još manje htio biti dužan jednoj ženi.

Kad sam ušao u Parine odaje, sjedila je s perom u ruci i pismom na krilu. Odložila ga je kad sam ušao.

“Izgledaš kao da si vidio duha”, reče. “Što se dogodilo?”

“Šah je pokazao svoj gnjev i zapovjedio da se pogube Holafa i Husein-bega”, lanuo sam, “a dao je zatočiti Sadrudin-kana i druge Hajdarove pristaše.”

“Avaj!” odgovorila je Pari. “To su preteške kazne!”

“Časna kraljevno, također je i zabranio da dvorani održavaju sastanke sa ženama iz kraljevske obitelji.”

“Koji je razlog naveo?”

“Rekao je da to vrijeđa čast Safavida.”

“Naravno da je to rekao”, rekla je ljutito. “Najlakše je to reći jer protiv toga se nitko ne može pobuniti. Ono što ne može reći jest da je njegova sestra bolja vladarica nego on. Ne mogu šutjeti u situaciji kad se tim ljudima radi o glavi, pogotovo kad je riječ o Holafi. Moram odmah razgovarati s njim i zamoliti ga za milost.” Opet je primila pero i napisala pismo Sultanum zahtijevajući da je Ismail primi. Između ostaloga, napisala je:

Sad kad si zbog moje ključne pomoći kraljica majka Irana, ja molim tvoju pomoć u otključavanju

milostivosti tvoga sina. Otvori mi vrata koja vode do njegove dobrote jer ne zaboravi: jednoga dana možda ćeš opet zatrebati moju pomoć.

Sultanum je odgovorila porukom u kojoj joj je rekla neka kasno poslijepodne dođe u njezine odaje jer tada pije čaj sa sinom. Kad smo stigli, uveli su nas u malu primaću sobu s lijepim sagovima. Sultanum i Ismail sjedili su vrlo blizu jedno drugome pijući čaj začinjen kardamomom i jedući šećerne kristale obojene šafranom. Onako široka tijela i bujne kovrčave sijede kose, Sultanum je izgledala dvaput veća od Ismaila koji je i dalje bio mršav, unatoč raskoši dvorske hrane. Pari je pozdravila Ismaila kao gospodara univerzuma, zahvalila mu što joj je dopustio da ga posjeti i upitala ga kakva je zdravlja. Čim su završili s formalnostima, Ismail je prešao na stvar.

“Znam zašto si došla”, rekao je. “Odgovor je ne – nema više jutarnjih sastanaka.”

Pomislio sam da ovaj šah nema pojma o diplomaciji.

“Svjetlo univerzuma, to nije razlog mome dolasku”, reče Pari. “Došla sam te vrlo ponizno zamoliti za uslugu.”

“Kakvu?”

“Čula sam za tvoju odluku da pogubiš Holafu Rumlua i Husein-bega. Kao tvoja sestra i članica kraljevske obitelji s mnogo godina iskustva u dvorskim poslovima, preklinjem te da budeš milostiv prema njima.”

“Husein je izdajnik, a Holafa nezahvalnik. Ne zaslužuju milost.”

“Možda ne, ali pitanje je kako će velikaši gledati na njihova pogubljenja”, rekla je Pari. “Ako ubiješ Holafu, pitat će se zašto je čovjek velike mudrosti i visoka položaja, koji je učinio sve što je bilo u njegovoj moći da te dovede na prijestolje, sada žrtvovan. Strah od toga da bi ih mogla snaći ista sudbina učinit će ih opasnima. Ako ubiješ Husein-bega, shvatit će zašto, ali ako to ne učiniš, smatrat će te milosrdnim.”

“Zašto ti mariš za to? Što tebi znače ta dvojica?”

“Ništa, riječ je o pravičnosti. Holafa ti je bio najveći saveznik. Mislim da mu dugujemo zahvalnost za svu potporu koju ti je pružio.”

“A Husein-beg?”

“Odanost Ustadžlua iznimno je vrijedna.”

“Premda je bio izdajnik?”

“Nije bio izdajnik, nego jednostavno nije izabrao pobjedničku stranu.”

Ismail se okrenuo prema Sultanum. “Majko, što ti misliš?”

Pari ju je pogledala s mnogo očekivanja; Sultanum je često bila uspješna u tome da pokojnoga šaha Tahmaspa navede na milosrđe – bez sumnje je tako spasila i samoga Ismaila.

“Mislim da tvoja sestra ima pravo u vezi s Holafom”, reče Sultanum. “Zašto ubiti sjajna stratega?”

“Da pokažem da se neposluh neće tolerirati.”

“Ali nije to bio neposluh, nego neslaganje”, ubacila je Pari.

“U čemu je razlika?”

Zar šah zaista nije vidio razliku?

Pari je izgledala zatečeno i iznenađeno. “Pa sigurno ćeš dopustiti da se tvoji podanici povremeno ne slože s tobom?”

“Naravno”, rekao je. “Pa i sad slušam tebe, zar ne? Ali Husein-beg izgubljen je slučaj. Kao protivnik moga dolaska na vlast, uvijek će biti polazišna točka za sve buduće nezadovoljnike. Što se tiče Holafe, njegovo pogubljenje primjer je koji pokazuje ostalima kakvo ponašanje očekujem. Od veće mi je koristi njegova smrt nego što bi mi bio njegov

život.”

“Ali, brate moj...”

“Odlučio sam i gotovo.”

“Molim te da još jednom razmotriš svoju odluku. Kad je naš otac bio živ, njegov se brat nekoliko puta pobunio protiv njega, ali dao ga je uhvatiti i pogubiti tek kad je sklopio savez s osmanlijskom vojskom. Pa sigurno onda i tvoji velikaši zaslužuju milost.”

“Ja nisam Tahmasp”, reče Ismail, “i kanim biti potpuno drukčiji vladar no što je bio on.”

Pari je izgledala uzrujano. “Ali da nije bilo njegove milostivosti, ni ti sam više ne bi bio živ!”

Ismailu se lice zajapurilo od ljutnje. “Živ sam zato što je bila Božja volja da budem šah.”

Nitko to nije mogao osporiti.

“Holafa nije jedina osoba na dvoru koju treba dovesti u red”, nastavio je. “Neki bi rado uzurpirali moju moć, ali neće uspjeti u tome.”

Pari je na insinuciju reagirala pribrano. “Brate moj, svoje mišljenje nudim s jednim jednim ciljem – da osnažim tvoju vladavinu.”

Ismail je otpuhnuo kroz nos. “Sljedeći put onda pričekaj i pitaj zanima li me uopće tvoje mišljenje.”

Uvrijeđeno je ustuknula i okrenula se prema Sultanum tražeći potporu.

“Moraš poslušati riječi moga sina”, rekla je Sultanum tiho.

“Ali čovjeku oduzimaš život, jedinu vrijednost koju ima! Pa sigurno si očekivao nekakvo protivljenje!”

“Baš naprotiv, očekujem da mi se zahvali što sam te saslušao”, reče on.

Stavio je prženu košticu bundeve u usta i zubima je otvorio. Nadao sam se da će Pari reći nešto pomirljivo, ali samo se namrštila, kao da se u sobi iznenada osjetio neugodan zadržak.

Ismail je ispljunuo ljusku. “Više nemamo o čemu razgovarati. Možeš ići.”

Pari je ukočeno ustala i izišla iz sobe ne zahvalivši mu što ju je primio. Zamolio sam za dopuštenje da i ja napustim prostoriju pa sam pošao za njom lecnuvši se zbog nepoštovanja koje je pokazala.

“Trebala sam se srčanije zalagati”, rekla je dok snio hodali kroz vrtove. Ruže su povenule od vrućine.

“Od kakve bi to bilo koristi?”

“Možda ni od kakve, ali dugujem to Holafi. Zaslužuje živjeti.”

“Neka mu se sutra Bog smiluje duši”, odgovorio sam. “Ipak, mislim da je sad najvažnije povratiti Ismailovo povjerenje.”

“On ne želi iskrenost.”

“Nije li od presudne važnosti uvjeriti ga da ste mu i dalje saveznica?”

“Ne, ako to ide na štetu pravičnosti”, reče ona ljutito.

Obojica će biti pogubljena sutra ujutro. Bilo mi je žao njihovih supruga i obitelji jer dobro sam znao kako će im se lica iskriviti u agoniji kad im donesu tijela umotana u krvave bijele plahte. I djeca će patiti; sjetio sam se Džalilina zapomagavanja, premda je bila premlada da bi shvaćala što se dogodilo. A ipak, Pari ne samo da nije uspjela pomoći osuđenima na smrt nego je i uspjela pokvariti odnose s Ismailom.

Prodorno me promatrala. “Što je, Džavaheru? Da tvoje čelo može prizvati olujne oblake, sad bi već lijevalo kao iz kabla.”

Duboko sam udahnuo. “Kraljevno, znate staru izreku: ruža nema srce, a slavuj joj ipak

pjeva cijelu noć."

"Zašto bih pjevala stabljici punoj trnja?" otrešla se.

"Zato što želite pobijediti."

Lice joj se smračilo. "Govnojed!"

Bio sam uvrijeđen pa sam usporio korak da joj to dam do znanja. Pričekala je da je sustignem. "Džavaheru, znam da tvoji savjeti dolaze iz dubine srca, ali ne možeš razumjeti bijes koji me obuzme kad sam u nazočnost njegove magareće gluposti."

"Zar se ne bojite za vlastiti život? Pogledajte kako olako uništava svoje saveznike."

Pari je zabacila glavu i nasmijala se. "Mojim venama teče krv safavidskih lavova!"

Nekoliko večeri poslije, Pari me pozvala u svoju kuću da jedno vrlo privatno i osobno pismo odnesem posebnom kuriru. Stigao sam u isto vrijeme kad i Madžid, kojega sam otpratio iza ukrasne rešetke. Lice mu je bilo žuto od straha. Drhtavim nam je glasom ispričao da ga, kad se ranije te večeri vratio kući, u vlastiti dom nisu pustili šahovi vojnici rekavši mu da je sav njegov posjed konfisciran po šahovoj zapovijedi.

"Cijenjena kraljevno, jesam li vas na neki način uvrijedio?"

"Ne, dobri moj slugo."

"Zašto onda...?"

Pozorno sam promotrio Madžida. Čovjek koji želi uspjeti na dvoru ne može se srušiti čim tlo zadrhti jer kad se zemlja počne zaista tresti i valjati, on će se razbiti u sedam stotina sedamdeset sedam komadića. U srcu mi se pojavio tračak nade jer činilo se da se Madžid već sad urušava.

"Misliš li da i dalje možeš biti učinkovit kao moj vezir? Budi iskren. Kako god da odgovoriš, bit ću pravedna prema tebi."

"Bojim se da bi moje pojavljivanje na dvoru samo još dodatno pogoršalo stvar i bilo shvaćeno kao provokacija. Možda bi vam netko drugi bolje služio..." Glas mu je zamro, kao da mu je i samome to bilo mrsko priznati, a njegovo je mlado lice izgledalo mekano kao riža na mlijeku.

"Dobro onda. Drži se podalje od očiju, a ja ću stupiti u vezu s tobom i vratiti te u svoju službu kad to opet bude sigurno."

"Kako želite."

Pari je zatražila od njega neka prisegne da će proširiti priču da ona sama želi konfisciranu kuću. Zatim ga je otpustila uz velikodušnu količinu srebra i obećanje da će mu pronaći novi dom. Izveo sam ga iz kuće pa se zatim pridružio Pari iza rešetke.

"Kako mi nedostaje otac!" rekla je glasom otežalim od osjećaja. Nakratko je pognula glavu da se pribere i u sobi se nije čulo ništa osim šuštanja vjetra izvana. Potom je začuđeno upitala: "Kako si ti preživio svoju tugu prije toliko godina?"

Morao sam razmisliti na trenutak; nikad me prije to nitko nije pitao.

"Kraljevno, rado bih da vam mogu dati odgovor zaslađen medom. Ali najbolje što mogu jest reći vam da utjehu pronađete u sjećanjima na njegovu ljubav jer to je najslađi melem za srce."

Uzdahnula je. "I hoću."

"Što mislite, zašto je Madžidu oduzeta kuća?"

Bio sam siguran da je to imalo veze s njezinim ponašanjem prema šahu, ali bilo je

iznimno važno znati točan razlog.

“Poslala sam ga neka ode do mirze Šokrolaha i zamoli ga da pošalje vojnike da zaštite našu sjeverozapadnu granicu. Veliki je vezir zacijelo rekao nešto protiv mene”, rekla je, ali izgledala je pomalo nesigurno.

“Je li moguće da je na taj način šah pokazao što misli o vašoj molbi za pomilovanjem dvojice osuđenika?”

“Ako je tako, njegov je odgovor okrutan”, reče ona. “Svaki stanovnik ima pravo obratiti se šahu.”

Podigla je ruku prema sljepoočnici, kao da će maknuti pramen kose s lica, ali nije ga bilo. Kad je bila uznemirena, utjehu je pronalazila i u urednosti. Ali nešto u njezinu pokretu navelo me da se zapitam je li mi rekla istinu o svemu.

“Pada li vam na um ijedan drugi razlog za ovu kaznu?”

“Ne. Kad bih razočarala oca, uvijek bi mi rekao što sam učinila i kako se mogu iskupiti. Nikad nije kaznio moga vezira. Kako ružan i zloban način slanja poruke.”

“Cijenjena kraljevno, kako ćemo ublažiti to kraljevsko nezadovoljstvo?”

“Ne znam.”

Odlučio sam da ću riskirati posjet Hatidže, koja bi mi možda mogla reći što je Ismailu u srcu. “Vidjet ću što mogu saznati. Diskretno, razumije se.”

“Dobro”, reče ona. “Prije nego što odeš, voljela bih da razmisliš o nečemu. Sad kad sam morala otpustiti Madžida, željela bih da mi ti budeš privremeni vezir. Položaj je bolje plaćen, a postat ćeš moja veza s velikašima na šahovu dvoru.”

Panah bar Koda! Bio sam silno iznenađen spoznajom da mi Pari vjeruje dovoljno da me učini svojim službenikom od najdublje povjerenja. Očekivao sam da ću morati služiti još mnogo godina prije nego što mi bude ponuđeno nešto slično pa mi je trebao trenutak da budem siguran da mi glas neće zadrhtati.

“Hvala vam, cijenjena kraljevno. Kakva čast! Smijem li razmisliti do sutra?”

“Daj mi svoj odgovor ujutro. Ali molim te, Džavaheru, imaj na umu koliko sam se već navikla oslanjati na tebe.”

Rekla je to tako slatko da sam bio spreman dati život za nju.

Hatidže se preselila u jednu od zgrada u koje je pokojni šah smjestio svoje omiljene dame. Eunuhu na dužnosti rekao sam da sam došao poslom Parihan hanum pa me najavio i propustio.

Hatidže me primila odjevena u haljinu od narančaste svile, koja je na njezinoj koži boje klinčića bila još ljepša. Vidjeti je takvu, tako različitu od drugih dvorana u tamnim bojama, bilo je kao da sam ušetao na livadu punu makova. Zlatne su joj narukvice melodiozno zveckale oko zapešća. Nasmiješila mi se, ali zbog svojih je dvorskih dama ostala službena. Rekao sam da moram porazgovarati s njom o osjetljivoj temi koja se tiče žene u nevolji. Hatidže je odmahnula svojoj glavnoj dami Nasrin hatun neka se odmakne u udaljeni kut prostorije, odakle je mogla promatrati, ali ne i čuti što govorimo. Crte Nasrinina lica bile su oštre i lijepe, ali moje su oči vidjele samo Hatidže.

“Uza sve dužno poštovanje prema tvomu novom položaju, moram ti reći da si mojim očima ljepša nego ikad prije”, rekoh tiho. “Tvoj ti novi položaj dobro stoji.”

Osmijeh joj je bio blistav. “Sretna sam što sam gospodarica u vlastitu domu.”

“Siguran sam da mnogi traže usluge od tebe”, rekao sam osjećajući kako me srce stišće,

“ali došao sam zbog nečega važnog.”

“Što je?”

Tiho sam joj ispričao o Madžidovoj kući i upitao je li možda od Ismaila čula nešto što bi moglo objasniti silinu njegova gnjeva.

Izgledala je kao da traži odgovor. “Ne poznajem ga još dobro”, priznala je. “Pozove me navečer i uživa u mome društvu, ali ne govori mnogo.”

“A uživaš li ti u njegovu?” Nisam se mogao suzdržati da ne upitam.

“Nije isto kao s tobom”, rekla je blago.

Bilo mi je to drago čuti, ali vratio sam pozornost na ono po što sam došao. “Je li išta rekao o Pari?”

“Neće ti biti drago čuti.”

“Ali moram.”

“Nazvao ju je tobožnjim šahom.”

“Na temelju čega?”

“Ne sjećam se točno, rekao je to usput.”

Razmislio sam o tome. “Predvodila je amire na sastancima, po tome zaista jest bila poput šaha.”

“Šahovi su muškarci”, istaknula je Hatidže.

“Istina, ali ona ima kraljevski *far*.”

“I on ga ima”, reče ona, “a zahtijeva veću pokornost no što bi čovjek očekivao. Mislim da su ga sve te godine koje je proveo u zatočeništvu ostavile s osjećajem da ima pravo na to. Kad mi govori o tome kako mu je otac okrutno uništio mladost, bol koju osjeća u srcu plamti mu na licu kao vatra. Bilo bi bolje da ga kraljevna nikad ne razljuti.”

“To će joj biti jako teško”, rekoh.

“Nema izbora. On je šah, a ona mu se zaklela na poslušnost, baš kao i svi drugi.”

“Je li se u posljednje vrijeme dogodilo nešto što joj je možda uzeo za zlo?”

“Čula sam samo jedno”, šapnula mi je. “Netko je poslao skupinu vojnika da uguši pobunu u Hoju. Šah je jako ljutit što je to učinjeno bez njegova znanja.”

Avaj, Bože!

“Je li to bila Pari?”

“Nije rekao.”

Prisjetio sam se zadnjega sastanka s Pari; sad mi se učinilo da mi je namjerno davala nejasne odgovore. U glavu mi je navrla vrućina od ljutnje. Zar nisam zaslužio da me se obavijesti o tako velikoj i tajnoj vojnoj operaciji? Zar je u redu da se moj život stavlja na kocku bez moga dopuštenja? Onda jednako tako mogu biti jedan od dječaka koji je poslužuju čajem.

Dok sam se trudio zauzdati osjećaje, bio sam siguran da osjećam Nasrinin pogled na sebi, ali kad sam podigao glavu, stajala je naslonjena na udaljeni zid i gledala u sag ispred sebe.

“Usput”, rekoh Hatidže vedrijim tonom, “izvrsno ti stoji ova boja odjeće.”

“Imam pri ruci taman ogrtač koji mogu brzo prebaciti preko haljine u slučaju da se pojavi netko važan.” Zahihotala je na vlastitu odvažnost.

“Tvoj mi duh osvježava dušu. Jesi li sretna?”

“Imam sve što žena može poželjeti”, rekla je i pokazala oko sebe. Primijetio sam nove, mekane sagove i s njima usklađene baršunaste jastuke te bogat izbor posuđa od bijeloga i plavoga porculana na policama u nišama. “A najbolje je to što vremena za kuhanje imam više nego ikad prije. Kušaj ovo.”

Pružila mi je tanjur s *paludeh*, dugačkim i tankim rezancima od rižina brašna s umakom

od šećera, cimeta, ružine vodice i nekoga neobičnog začina kojemu nisam znao ime, a koji mi je šokirao jezik i pobudio neobičnu radost u ustima.

Lakomo sam to pojeo, oblizujući se. Okus Hatidžinih čari živo me podsjetio na sve što sam propustio u posljednjih nekoliko tjedana. Na trenutak se nisam usudio pogledati je.

“Nije imao pojma kakav će dragulj dobiti kad te oženio.”

Nasmiješila se. “Još me jedna stvar usređuje, a to veže tebe i mene. Šah je postavio moga brata Mohsena za zapovjednika konjice Mahmud-mirze. Jako mu se sviđa ondje.”

“Čestitam. Što kaže o princu?”

“Kaže da se slažu tako dobro kao da su obitelj.”

“To mi je jako drago!”

“A ti, kako si ti?” Nije ni pokušala sakriti nježnost u glasu, što mi je ogoljelo ranjeno srce. Koža mi je žudjela za toplinom njezine, nosnice su mi plakale za mirisom ružina ulja na njezinu tijelu, a palci čeznuli za njezinom...

“Džavaheru?”

Stisnuo sam ruke pred sobom, da ih umirim. “Kraljevna me upitala bih li joj bio privremeni vezir.”

Izgleдалa je zadivljeno. “Kako velika čast i to tako brzo!”

“Ali ako je šah ne voli, moglo bi se to pokazati teškim – i opasnim – poslom.”

“Obećavam da ću ti reći ako nešto budem čula.”

“Hvala ti.”

“Pretpostavljam da će ti novi položaj omogućiti da sestri pomogneš još više nego prije.”

“Da, ali najveća mi je želja dovesti je ovamo. Još nemam dovoljno sredstava da je ovdje uzdržavam ili da joj omogućim bogat miraz.”

“Neka te Bog obaspe srebrom!”

Sjećanje na Džaliline duge trepavice, koje su blistale od suza kad sam je posljednji put vidio, zapeklo me u srcu. “Više je i ne poznajem. Sve ove godine nisam je uspio otići posjetiti.”

“A kako bi i mogao kad si sav novac slao za njezino uzdržavanje? Sigurna sam da si svjetlo u njezinim očima.”

“Nadam se.”

Hatidže je primijetila da nas Nasrin hatun promatra. “Mislim da je bolje da sad odeš.”

“Smijem li opet doći?”

“Da. Ali pobrini se da to bude nekim dvorskim poslom”, odgovorila je i pozvala dame neka joj se opet pridruže.

“Nasrin hatun, pripremi haljinu, nekoliko tunika i hlača za dobrotvorne svrhe”, zapovjedila je. “Kad budu spremne, dat ćeš ih Džavaher-agi.”

Za Nasrinine uši, formalno sam odgovorio: “Kraljevni će biti drago čuti da ste darovali odjeću ženi koja je ostala bez doma. Izvijestit ću vas o tome kako je Rudabe.”

“Bit će mi drago”, odgovorila je Hatidže.

Čeznutljivo sam se prisjetio slatkoće njezinih bedara pod mojim jezikom. Rana na mome srcu, koja je netom bila počela zacjeljivati, opet se otvorila i prokrvarila. Nije tu bilo pomoći, nemoguće je u haremu izbjeći susret s bivšom ljubavi i jednako nemoguće pobjeći neumornoj želji. Hatidže, koja me tako dobro poznavala, pretvarala se da je zauzeta hranom kako bih mogao očuvati dostojanstvo i mirno otići.

Pari je pila čaj kad sam ušao i pozdravio je, sumorna lica.

“Džavaheru, zar mi nosiš loše vijesti?”

“Da. Pažljivo sam razmislio o vašoj ponudi da me učinite privremenim vezirom. Žao mi je, ali ne mogu prihvatiti.”

Izgedala je kao da ju je moja otvorenost šokirala. Samo bi budala odbila takvo promaknuće.

“Šališ li se?”

“Ne.”

“Koji je razlog? Novac?”

“Ne.”

“Bojiš li se?”

“Ne.”

“Što je onda?”

Ogledao sam se oko sebe, kao da mi je mrsko istisnuti istinu. Oklijevao sam dok nisam imao njezinu potpunu pozornost.

“Kraljevno, dvorska igra zamršena je kao uzorak saga na kojemu sjedite. Vezir i njegova zapovjednica moraju djelovati u jednako čvrstu zajedništvu kao muž i žena, inače mogu sve izgubiti.”

“Istina. Pa?”

“Prema onome što sam vidio, najbolji se brakovi temelje na povjerenju.”

“Džavaheru, zar me prosiš?” upitala je u šali.

“Moglo bi se i tako reći.”

Zastao sam zbog dojma, gledajući kako joj oči postaju ozbiljne.

“No?”

“Moja prošnja – takva kakva jest – ide dalje od uobičajenih labavih veza, kao kad muž zahtijeva da žena njemu kaže sve, a on uživa u svomu tajnom životu. Zna li na što mislim?”

“Naravno. Koje je od nas dvoje muž?”

“Vi ste.”

Nasmijala se. “To mi više odgovara nego da je obratno.”

“Znam.”

“Znači, ja ću nositi turban, trošiti srebro i donositi odluke.”

“Da.”

“A što ćeš ti raditi?”

“Davati izvrsne savjete i sprečavati vas da činite pogreške koje bi nas oboje mogle stajati glave.”

Činilo se da osjeća laganu nelagodu. “Na primjer?”

“Iz pouzdana sam izvora saznao da je Ismail presreo novac poslan u potporu vojnicima na našoj sjeverozapadnoj granici i da sav kipi od bijesa.”

“Oh”, rekla je, a iz lica joj je istekla sva boja. Opet je krenula rukom odmaknuti nepostojeći pramen s lica.

“Zašto mi niste rekli?”

“Džavaheru,” počela je gorljivo, “znaš jednako dobro kao i ja da su uhode posvuda u palači. Moram jako paziti kome ću vjerovati.”

“Znam”, rekoh. “Zato, tražeći vaše povjerenje, nudim da ću život dati za vas ustreba li.

Ali ako mi ne možete vjerovati, radije bih bio zadužen za vaše rupčice nego se pretvarao da sam vaš glavni strateg."

Čekao sam, čvrsto pri svojoj odluci.

"Ima li još nešto?"

"Imam li vaše dopuštenje da govorim iskreno?"

"Da."

"Želite li pridobiti šaha, morate zauzdati svoje osjećaje."

"Ali on ne radi ništa!" viknula je, a obrazi su joj se zažarili. "Kako mogu stajati i prekrivenih ruku gledati propast svega onoga što je moj otac mukotrpno stvarao? Kako mogu dopustiti da se ljudi koji žive oko Hoja pobune? Ja, koja toliko bolje od njega znam što treba učiniti!"

"Ali, kraljevno, naš je zadatak navesti šaha da postupi ispravno."

"Ne želim to! Želim sama vladati", lanula je, a licem joj je odmah preletio izraz kao da je slučajno oslobodila zlog duha iz boce.

Napokon je to priznala! U kostima sam osjećao silinu njezine ambicije. Bila je kao planina koja se nadvija nad sve i koči sav napredak. Sad smo konačno mogli razgovarati o onome za čim žudi i o onome što je moguće.

"Čak ni vaš otac nije dopuštao takve slobode", odgovorio sam. "Da biste uopće mogli vladati, morate imati voljna partnera. Trenutačno imate šaha koji vas je omeo u nakani i koji vas kažnjava."

Skočila je, a tamna joj se haljina raširila, kao da pokušava pobjeći od njezina bijesa. "Pokušavaš li reći da sam učinila nešto krivo? Kako se usuđuješ?"

Nisam se dao. "Sin sam uglednika", rekoh tiho, "i vjerujem da sam vas dosad dobro služio. Svakom kapi svoje krvi poštujem vašu kraljevsku, ali, kraljevno, ako vidim da ste na putu prema uništenju, tako ću i reći. Nikad neću biti kao ponizan pas koji hini privrženost samo zato da dobije ostatke hrane. Čak ni ako me otpustite iz svoje službe – nikad! Jer radije bih vam rekao istinu na vlastitu štetu, nego vas izdao hinjenom ljubaznošću. Tako sam obećao vašemu ocu, a tako ću i postupiti."

Krv mi je nabijala u sljepoočnicama kad sam je opet pogledao.

"Ti si taj koji s lakoćom grabi iz oceana uglađenih riječi", odgovorila je srdito. "Što predlažeš?"

"Kao vaš vezir, učinio bih sve što mogu da smirim uzburkane vode", rekao sam, "ali to neće biti moguće ako ne prestanete izazivati šaha."

Opet je sjela i poravnala haljinu oko sebe. "Voljna sam bolje te uputiti u svoje planove", popustila je, "ali ne mogu obećati da ću uvijek postupiti u skladu s tvojim savjetom."

Po njezinu sam olujnu čelu vidio da sam je gurnuo onoliko daleko koliko je moguće. "Dogovoreno."

"Jesi li sad voljan postati mojim privremenim vezinom?"

"Najveća mi je čast prihvatiti", odvratio sam. Srce mi je uzletjelo kao ono vojnika spremnog umrijeti za svoga zapovjednika. "Kunem se da ću smaragd vašega povjerenja uvijek optočiti zlatom svoje odanosti."

"To je bolje od ijednoga bračnog zavjeta koji sam ikad čula!" reče ona, s daškom koketiranja u glasu. "Ali pretpostavljam da je samo metaforički."

"Naravno."

"U tome slučaju, prihvaćam."

Kraljevnine oči, pomalo vlažne, potražile su moje. Osjećao sam se kao da smo sklopili pogodbu koja će nas vezati zauvijek.

Pari je pozvala Azar hatun i poslala je po nešto. Vratila se s nečim zamotanim u svilu i

pružila mi. Bio je to bodež u crnim kožnatim koricama. Na njegovu su strašnu oštricu bile majstorski ugravirane zlatne zaštitničke riječi iz Kurana.

“Neka te čuva od zla”, reče Pari, glasom nježnijim nego ikad prije. Odmah sam pričvrstio korice za pojas.

“Uvijek ću ga nositi.”

Sljedećega dana otkrili smo da je Ismail potihom oženio dvije žene. Jedna od njih bila je iz plemena Ustadžlu, čime je pokazao da je oprostio cijelomu plemenu i da su svi velikaši – osim onih koje je pogubio ili zatočio – opet dobrodošli na dvoru i u njegovu najužem krugu. Druga je bila veliko iznenađenje: Kudenet Čerkeskinja, kći Šamhala Čerkeza, koja je odrasla daleko od dvora.

Pari je bila gnjevna. Pozvala je ujaka u posjet, a došao je nakon što je pao mrak, kao lopov. Rekla mi je neka sjednem u nišu ispred jedne od njezinih privatnih soba i iz potaje pratim sastanak, tako da mogu točno zapamtiti njegove riječi i pomoći joj da razluči je li govorio istinu ili nije. Pretpostavljao sam da je ujaku namjeravala očitati lekciju, ali nije ga htjela poniziti pred slugom.

Kad je Šamhal ušao u njezinu malu sobu, zauzeo je toliko mjesta da se činilo da njegove mišićave ruke i prsa dodiruju zidove.

“*Salam, kćeri moje sestre!*” rekao je gromkim glasom, sjedajući na jastuk nasuprot njoj. “Drago mi je vidjeti te blistavu poput zore. Zbog čega si me pozvala da tako hitno dođem?”

“Je li ti zdravlje bolje, dragi ujače?” Upitala je slatko.

“Bolje?”

“Pa bio si bolestan, zar se ne sjećaš?”

Nakratko je zastao. “A, da, naravno! Sad sam zdrav.”

“To mi je drago čuti. Pretpostavila sam da te tako dugo nisam vidjela zato što si bolestan. A sad čujem da jedna od tvojih kćeri postala šahovom ženom! Kakva čast!”

Šamhal ju je prodorno promatrao. “Jest.”

“Čujem i da svakodnevno posjećuješ šaha, na njegov poziv.”

“Tko ti je to rekao?”

Nasmiješila se, sad sigurna u to.

“Ukratko, šah je odlučio nagraditi tebe, a kazniti mene. Zašto je tome tako? Zar tebi i meni žilama ne teče ista krv?”

“Teče.”

“Pa zašto onda?”

“Sudbina, valjda.”

“Ujače,” reče Pari oštro, “šah neće oženiti kćer nekoga čovjeka – i na taj način njegov rod zauvijek povezati s kraljevskim – ako mu taj čovjek nije učinio ili obećao učiniti veliku uslugu.”

Usljedila je duga tišina. Pokraj svoje nećakinje ledena držanja, Šamhal je izgledao kao da mu je jako vruće. U tako maloj sobi jasno sam vidio svaku kapljicu znoja na mjestu gdje mu se čelo spajalo s turbanom.

“Netko me ocrnio u šahovim očima. S obzirom na tvoj nedavni uspjeh, ne mogu ne zapitati se nije li to razlog mojih problema.”

Šamhal je prasnuo u smijeh. "Naravno da nije. Sama si uspjela stvoriti sve svoje probleme."

"Na primjer?"

"Zar nisi shvatila da ovaj šah ne dopušta bahato ponašanje? Možda i imaš pravo u vezi s pobunom, ali postupila si glupo."

Pari je izgledala kao da su je te riječi zapekle, a meni je potajno bilo drago zbog toga. Njezin joj je ujak mogao reći stvari koje ja nisam smio.

"Kako očekuješ da ćeš ga sad pridobiti na svoju stranu?"

"Ne znam", reče ona gorko. "U ovome trenutku želim da mi odgovoriš na pitanje: što si ti učinio za Ismaila?"

"Pobrinuo sam se za Hajdara, zar se ne sjećaš?"

"I drugi su pomogli da ga se makne, pa su ipak pogubljeni."

"Ja radim što god mi kaže da uradim."

Nagnula je vitko tijelo prema njemu. "Jesi li razgovarao s njim o meni?"

"Ne."

"Zašto ne?"

"Preopasno je."

"Sve vrijeme misliš samo na vlastite interese!"

"Naravno da ne", reče Šamhal, promijenivši položaj nogu. "Ne zaboravi da ja predstavljam tisuće Čerkeza. Ako sam ja cijenjen na dvoru, cijeli će naš narod imati koristi. Što nije zanemarivo."

Pari ga je pogledala pogledom koji je govorio da vrlo dobro zna kako stvari stoje. "A ti osobno postat ćeš vrlo imućan."

"I to, da. Ne zaboravi da su Čerkezi na dvoru prisutni tek tridesetak godina. Još ne dobivamo na dar zemlju i zlato kao kizilbaši. Čerkezi trebaju čovjeka poput mene da se zalaže za njih."

Imao je pravo, ali bilo je nemoguće ne zamijetiti prijekor u Parinu pogledu. "Zar ne razumiješ šahovu strategiju? Ponudio ti je savez ne bi li tako ograničio moju moć."

"Istina."

"Mislila sam da si moj saveznik."

"Jesam, i uvijek ću biti", odgovorio je Šamhal iskreno. "Ti si dijete moje najdraže sestre i nema ti ravne u cijelome Iranu. Ali tvoja želja za vladanjem nije jedino što je važno."

Pari je ustuknula, lecnuvši se na insinuciju da traži moć radi moći same. "Ne primjećuješ li da se na dvoru ništa ne radi?"

"Naravno. Ismail ne zna vladati. Izda zapovijed pa je povuče. Nema pojma kome može vjerovati. Njegova je vladavina katastrofalna, barem dosad."

"Kako očekuješ da će mu ovo pomoći?"

"Znam da bi ti vladala bolje i založit ću se za tebe kad mi šah bude dovoljno vjerovao, ali nema toga zalaganja koje će te iskupiti u njegovim očima ako ne promijeniš ponašanje. Ismail ne smatra da ti išta duguje. Sumnjičav je prema tvojoj moći. Ako mu se ne pokloniš, nećeš daleko dogurati."

"Ali on je nesposoban!"

"Zar ne razumiješ? Sad ti jedina briga treba biti kako da se iskupiš u njegovim očima." Govorio je blagim glasom, ali pokroviteljski, kao da se obraća djetetu. Kako se odnos moći među njima promijenio!

Pari je dugo šutjela. U pogled joj se uvukao očaj. Premda je njezin ujak imao pravo, bilo mi je teško gledati je tako shrvanu. Morao sam zatomiti želju da prekinem njihov sastanak.

"Ujače, moj ti je otac ukazao veliku čast nakon što sam se ja založila za tebe. Sad ti

moraš pomoći meni jednako kao što sam ja pomogla tebi.”

“I hoću”, rekao je, “ali ne odmah. Naš se šah ne osjeća sigurnim. Zato ga posjećujem baš svaki dan i činim sve što od mene zatraži. Zato sam mu čak ponudio svoje najbolje čerkeske vojnik za osobnu stražu.”

“Zašto me nisi branio na sastanku?” Pritisnula je leđa o jastuk, kao da iz njega crpi potporu.

“Zato što je šah kao nezapaljen barut: moramo paziti da ne izazovemo eksploziju.”

Primio ju je za ruku držeći je među svojim dlanovima veličine medvjedih šapa.

“Pomoći ću ti čim budem mogao”, rekao je. “Vjeruj mi.”

Svi su joj to govorili, a ipak, kome je zapravo mogla vjerovati?

“Kćeri moje sestre, riskirao sam dolaskom ovamo. Ismailu to ne bi bilo drago, iako zna da smo rod. Zato te više neću posjećivati osim ako ne bude apsolutno nužno. Bilo bi suludo dolijevati ulje na vatru njegova bijesa.”

Pari je izgledala kao da su joj potonule sve lađe; onako izdužena i vitka pokraj njegova je krupna tijela izgledala tako krhko. “Znači i ti me napuštaš?”

“Ne napuštam te”, reče on, “nego strpljivo čekam dok nam se ne ukaže prilika za djelovanje.”

“Inšalah”, rekla je tiho, ali kad je potražila utjehu u njegovim očima, skrenuo je pogled.

Nakon što smo porazgovarali o Šamhalovu savjetu, Pari je napokon priznala da bi trebala popraviti odnos sa šahom Ismailom. Zajedno smo sastavili pismo u kojemu ga moli da joj oprostí sve čime ga je možda uvrijedila te da je primi kako bi mu mogla pokazati koliko se kaje. Bilo je to lijepo pismo, ispunjeno kićenim riječima i dubokom poniznošću. Dok ga je prepisivala svojim krasopisom, povremeno bi iskrivila lice. Ali imalo je željen učinak. Nekoliko dana poslije šah nas je pozvao na sastanak.

Navukao sam odjeću koju mi je Pari bila poslala odmah nakon što sam prihvatio novi položaj. Premda su velika promaknuća uvijek bila popraćena darivanjem takve odjeće, bila je raskošnija no što sam bio očekivao. Dugačak ogrtač od tamnoplave svile bio je ukrašen uzorkom blijedoplavih irisa na zlatnim stabljikama. Njegovu tamnu boju osvježila je košulja blijedozlatne boje, plavo-zlatni pojas i zlatni turban s ružičastim, crnim i plavim prugama, a sliku su zaokruživale tamne kožnate cipele sa zlatnim arabeskama. Profinjenost odjeće na sva je zvona objavljivala moj novi položaj.

“Kao vaš novi privremeni vezir”, rekao sam, uživajući u zvuku tih riječi, “moram vas podsjetiti da će biti potrebna najdublja poniznost želite li se umiliti Ismailu.”

“Znam, znam”, rekla je nestrpljivo.

Hodali smo kroz vrtove i ušli u elegantno dvorište s četvrtastim bazenom oko kojega su stajali kavezí s papigama. Zrak je bio ispunjen njihovim glasanjem. Stajali smo uz bazen sve dok se nisu pojavili eunusi i uveli nas u intimniju čekaonicu. Nakon nekoga vremena pozvali su nas u Ismailovu privatnu primaću sobu, prostorije u kojima se – zamišljao sam – sastajao s Hatidže i pasao oči na njezinoj ljepoti prije nego što je odvede u svoju ložnicu, gdje će obaviti noćne bračne dužnosti. S mukom sam otrgnuo pogled od izrezbarenih drvenih vrata koja vode u njegove privatne odaje i pokušao ne razmišljati o simfoniji stenjanja i povika koje sluge slušaju kroz ta vrata. Želudac mi se zgrčio od gorčine i zapitao sam se hoću li ikada više moći voljeti drugu ženu. Kako da si to dopustim znajući

da će me i ona jednoga dana gurnuti u stranu?

Kad su nas uveli u sobu, naklonio sam se s rukom na srcu. Sultanum je bila na odlasku, ali kad me kraljevna predstavila kao svoga privremenog vezira, čestitala mi je i pozdravila me kao "blistavo svjetlo Parina mača mudrosti". Prisjetio sam se oca. Kako sam se nadao da s neba gleda na me s ponosom!

Strop i zidovi bili su ukrašeni sićušnim zrcalima posloženim u razne uzorke. Svjetlo je ulazilo kroz krovni prozor i odbijalo se od stotina djelića zrcala, lomeći se, tako da se činilo kao da cijela soba svjetluca. Pogledavši pozornije, primijetio sam tamnu točku na zrcalima i shvatio da je to šahovo oko, razbijeno u prizme tame s tisuću odraza posvuda oko nas, kao da nam promatra svaku poru.

Šah je ležao zavaljen na svilene jastuke, nogu ispruženih ispred sebe, a svileni je turban ukrašen draguljima nehajno odbacio kraj sebe. Tako otkrivene pročelave glave izgledao je kao običan čovjek, podložan okrutnosti prirode kao i svi mi. Na srebrnu pladnju ispred njega stajale su čaše s čajem iz kojih se dizala para, a uz njih šesterokutna ukrašena kutija od slonovače.

"Dođi, sjedni", rekao je, blažim tonom nego tijekom prošloga susreta.

Kraljevna je sjela, a ja sam ostao stajati uz stražnji zid, za slučaj da me zatreba.

"Svjetlo univerzuma, ovdje sam kao tvoja odana sestra, u želji da ti služim", rekla je tiho, ne gledajući u njega.

Ponudio ju je šalicom čaja, koju je prihvatila, a i on je uzeo jednu. Otvorivši kutiju pred sobom, iz nje je uzeo slatkiš i ubacio ga u usta, ali nije ponudio Pari.

"Nadam se da je tvoja želja iskrena", odvratio je. "Dosad još nisam vidio dokaze toga."

Pari se ukočila, ali potrudila se uljudno odgovoriti. "Brate moj, možda nisi čuo pojedinosti o tome što sam sve učinila u tvoje ime. Ja sam ta koja je svomu ujaku Šamhalu dala ključeve harema kako bi mogao dovesti svoje ljude u palaču i pobijediti Hajdarove pristaše."

"Čuo sam", odgovorio je, "ali, naravno, bila je Božja volja da pobijedim."

"A ja sam bila Njegovo oruđe", rekla je meko i tiho. "Učinila sam sve što je bilo u mojoj moći da ti pomognem, a jedina mi je želja da ti budem saveznica."

"Saveznica?" odgovorio je. "Ne možeš mi biti saveznica ako ustraješ na svome. Tvoji su mi postupci dokazali da si tvrdoglava."

"Koji postupci?"

"Financiranje vojske."

Noge su mi se napele u panici. Pari nije pobila optužbu, što bi bilo opasno. Obrazi su joj procvali bojom, ali glas joj je ostao tih.

"Misliš li da mogu mirno stajati i promatrati raspad mirovnoga sporazuma za koji se naš otac borio? Kakva bih kći Safavida bila?"

Ismail je skrenuo pogled. "Pobrinuo sam se za taj problem. Postavio sam novoga namjesnika za Azerbajdžan, koji će biti odgovoran za istraživanje problema u Hoju."

"Koga?"

"Saznat ćeš kad i svi drugi."

Sjeo je na jastuke, a leđa su mu bila ravna, poza ljutita, kao da odgovara na njezinu neizgovorenu optužbu. Pretpostavljao sam da još nije nikoga imenovao, a činilo se da Pari misli isto.

"Kako bi bilo da za namjesnika postaviš Ali-kana Šamlua? On je odan kruni", ustrajala je.

"Pari, znaš jednako dobro kao i ja da ne možemo imati dvije vlade. Čak ni naš otac, koji te toliko volio, ne bi ti to dopustio."

I ona se uspravila na jastuku, tako da se činilo da su iste visine.

“Ne želim dvije vlade”, rekla je. “Želim samo osigurati uspješnu vladavinu. Brate moj, i ti si bio mlad, a mislim da si se osjećao kao ja sad. U utvrdu u Kehkehu poslan si zbog prevelike gorljivosti. Tvoja mi je majka rekla da si htio izvojevati tako veliku pobjedu protiv Osmanskoga Carstva da bi nas naraštajima nakon toga pustili na miru. Sam si okupio vojsku za dobro cijele naše zemlje, premda su to mnogi nazvali pobunom.”

“Istina.”

“S jednakim takvim žarom ja sam uputila Ali-kana Šamlua da osigura provedbu mirovnoga sporazuma potpisana u Amasji, a uložila sam vlastiti novac u svrhu zaštite naše domovine. Nije li to gotovo isto ono što si ti učinio? Zar nam venama ne teče ista kraljevska krv?”

Okrenula je dlanove prema stropu da naglasi svoje riječi, a bilo je to kao da mu istodobno nudi svoje otvoreno srce.

“Ista krv, ali ne i isti cilj. Potpisivanje toga sporazuma bio je glup potez našega oca u situaciji kad sam nas ja mogao dovesti do pobjede.”

“Ali sve je to sad u prošlosti!” pobunila se Pari. “Brate, preklinjem te da mi dopustiš da ti pomognem”, dodala je molećivim glasom koji je u meni opet pobudio nadu. “Godinama sam savjetovala našega oca i mogla bih ti biti jednako korisna kao što sam bila njemu.”

“Bez njegova dopuštenja nisi prstom mrdnula”, odgovorio je. “A ipak, pokušala si poslati vojnu jedinicu bez moga znanja. Ja sam vojnik, a ti nikad nisi bila na bojnome polju. Činjenicu da si se usudila pribjeći tako grandioznoj taktici može objasniti samo jedno: ego.”

Lupnuo je prstima po svojoj kutiji sa slatkišima da naglasi riječi.

“Ego? Ali cijeli se život obučavam za ovo”, pobunila se. “Nisam sve te godine provela uz oca – učeći od njega – nizašto.”

“U toj se stvari otac i ja razlikujemo”, odgovorio je Ismail. “On nije htio da se udaš i da ga napustiš.”

“Ni ja to nisam htjela.

“Pretpostavljam da nisi znala koga ćeš dobiti kad sam postao šahom”, rekao je. “Ako si htjela nekoga preko koga ćeš vladati, trebala si podržati Hajdara.”

“Hajdar nije bio materijal za šaha”, reče Pari. “Ali da je kojim slučajem pobijedio, činjenica da sam podržala tebe značila bi moju smrt. Ti si pokazao hrabrost na bojnome polju, a ja sam svoju odvažnost pokušala pokazati ovdje u palači. Mislila sam – nadala sam se – da će ti biti drago zbog moje odanosti.”

Rubovi svilene haljine lagano su joj drhtali.

“Tvoje odanosti?” Njegov je smijeh zvučao jezivo kao lavež šakala u noći. “Kako to misliš? Jednom si rekla da si me u djetinjstvu voljela, ali gdje je istina u tome?”

Zurila je u njega, posve zbunjena. “Sumnjaš u ljubav koju sam osjećala prema tebi kao djevojčica? Pa morao si osjetiti da sam prštala od radosti svaki put kad si provodio vrijeme sa mnom.”

“A ja sam tebe volio kao vlastito dijete”, rekao je, a iskrenost tih osjećaja zamaglila mu je pogled. “Nema toga što ne bih bio učinio za tebe.”

“I ja za tebe”, odgovorila je.

Opet se nasmijao. “Kad bih to samo mogao vjerovati.”

“Zbog čega sumnjaš u to?”

“Ako si me tako voljela, zašto me nisi oslobodila iz zatočeništva?”

“Oslobodila te? Pa imala sam samo osam godina kad su te odveli!”

“Nisi stalno imala osam godina. Otac te slušao. Mogla si ga zamoliti da me oslobodi.

Jesi li se ikad založila za mene?"

"Ne razumiješ. Naš bi otac pozelenio na sam spomen tvoga imena, katkad i na spomen nekoga drugog čovjeka koji nosi isto ime kao ti. Sjećam se da je jednom prilikom, kad je jedan od njegovih velikaša za vlastita oca rekao da je magarac, zamahnuo i pljusnuo ga posred lica. Čovjek je imao sreće što nije ostao bez glave. Drugi je put zatražio od nas, njegove djece, da mu recitiramo pjesme, a ja sam počela recitirati jednu iz *Šahname* o tome kako su se dvojica sinova legendarnoga kralja Ferejduna pobunila protiv njega i pokušala ga svrgnuti, premda im je već dao većinu svoga kraljevstva. Naš je otac problijedio i bez ikakva prethodna upozorenja povratio pred svima. Tek mnogo poslije shvatila sam zašto i spoznala da ga ono što je vidio kao tvoju pobunu protiv sebe silno muči. Čak mu ni tvoja majka nije uspjela promijeniti mišljenje o tebi, premda ga je preklinjala tako često da ju je u jednom trenutku prestao primati i posjećivati njezin krevet. Kako sam se ja, kao dijete, mogla i nadati da ću ja ublažiti njegov gnjev?"

"Jesi li ikad pokušala?" ponovio je, a sitne su mu crne oči plamtjele.

Pari je šutjela.

"Tako sam i mislio", rekao je. "A zašto i bi? Do četrnaeste si se već izborila da sluša samo tebe. Da si me uspjela izvući iz zatočeništva i dovesti kući, uzurpirao bih tvoje mjesto. Ja sam bio zlatni sin, svačiji miljenik, ratnik koji je zemlju doveo do pobjede. Kako bi se mogla natjecati s tim? Udali bi te za Badija al-Zamana i ostatak života provela bi u nekoj zabiti u provinciji."

"To mi nikad nije bio plan", odvratila je. "Nikad mi nije palo na pamet da bih mogla imati koristi od činjenice da si ti bio u nemilosti."

"A ipak, imala si", odgovorio je. "Ti si bila očeva savjetnica dok je moja mladost bivala protraćena. Zbog toga tek sad, kao star čovjek, pokušavam začeti sina i zbog toga sam ispijena tijela i uma. Pravo je čudo da u tako dugomu zatočeništvu nisam i poludio! Ali i bez toga je ono što sam prošao dovoljno ružno."

Oči su mu plamtjele gnjevom, kao da zaista misli da je Pari odgovorna za sve što je prošao. Tek sam tad shvatio do koje je mjere utvrda u Kehkehu zatočila Ismailovu dušu, zacrnila mu srce i svjetonazor. Bilo je zastrašujuće vidjeti mu najdublje osjećaje tako ogoljene.

"Nisam bila šah pa da mogu donositi odluke o tvojoj sudbini", odgovorila je Pari postojano. "Naš je otac protjerao vlastitu majku i kaznio vlastita brata kad su se pobunili protiv njega. S obzirom na to, kako sam ga mogla uvjeriti u tvoju nevinost?"

Ismail je frknuo nosom. "Sultanum mi je rekla da si učinila sve što je bilo u tvojoj moći da je isključiš. Rastjerala si sve kraljevske žene i zauzela moje mjesto."

"Brate moj, nikad se nisam mogla nadati da ću te zamijeniti", rekla je.

Šah se živčano odgurnuo od jastuka, a sićušna su zrcala taj njegov pokret odrazila tisuću puta prije nego što se slika opet smirila.

"A zašto si to onda pokušala?"

Parino je lice bilo zajapureno, a ipak, koža na nadlakticama bila joj je naježena.

"Onoga trenutka kad je to postalo moguće, isporučila sam palaču ravno u tvoje ruke."

Ismail se uspravio na jastuku i sad je nekako uspio izgledati viši.

"Agresivna si kao muškarac. Nedugo nakon moga dolaska na dvor, mirza Šokrolah rekao mi je kako si navela muškarce da objave da imaš kraljevski *far*. Ima li veće uvrede za novoga šaha? Kako se usuđuješ tako nešto tvrditi? Ali sad ja imam taj kraljevski *far*. Više nisi šahova miljenica i ne smiješ samostalno donositi političke odluke. Budeš li ih ipak donosila, smatrat ću to činom neposluha. Je li to jasno?"

Tetive na vratu bile su joj tako napete da je izgledalo kao da se guši. Pognula je glavu i

ostala šutjeti dovoljno dugo da on shvati da pristanak da je pod prisilom.

“*Čašm, korban*”, rekla je glasom otežalim od bijesa.

Sad kad je bilo jasno da Ismail smatra da je Pari od djetinjstva nepravedno prisvajala njegovo mjesto, pretpostavio sam da je i sve njezine poteze nakon njegova dolaska protumačio kao dio iste borbe za moć. Kao njezin vezir, morao sam intervenirati.

“Svjetlo univerzuma, biste li mi dopustili da nešto kažem?”

Šah je izgledao kao da bi najradije i sam promijenio temu. “Govori.”

“Toliko smo zadivljeni kraljevskim sjajem da često ne možemo reći što nam je u srcima”, reko, govoreći u svoje i u Parino ime. “Ako je u prošlosti bilo pogrešaka, duboko i iskreno žalimo i jedino što želimo jest iskupiti se u vašim kraljevskim očima.”

“I trebate biti zadivljeni i puni strahopoštovanja u mojoj nazočnosti.”

“Kako bismo vam mogli služiti a da vam to bude na volju, o svjetlo univerzuma? Jer služiti vama jedini je razlog zašto živimo i dišemo. Učinit ćemo sve...”, pogledao sam kraljevnu, da dobijem potvrdu, “da Božja sjena na zemlji bude zadovoljna.”

Ismail je brzo pogledao Pari. Stisnute čeljusti, pognula je glavu, uz onoliko poniznosti koliko je uspjela skupiti.

“Brate moj, kunem se da mi je to najveća želja”, rekla je.

“Kako mogu znati da ćeš raditi za mene, a ne samo za sebe?”

“Voljela bih ti se dokazati – biti ti osoba od povjerenja – uporabiti sve svoje znanje tebi u korist.”

Napokon je bila na pravome putu. *Poljubi mu stopala*, govorio sam joj u mislima.

“Mnogo toga mogu učiniti”, nastavila je, a ja sam opet osjetio nelagodu. Zašto nije mogla tu stati?

“Mogu te savjetovati u pogledu toga koji bi bili najbolji namjesnici, nabrojiti ti sve što su svi pojedinačni kanovi koji su služili našem ocu činili dok tebe nije bilo, ili ti sugerirati koga da izabereš za ženu – a to je tek početak.”

Opet je izgledao sumnjičavo, a njegova je želja da joj vjeruje venula jednako brzo kao što je bila procvjetala.

“Imam mnogo muških savjetnika”, rekao je.

“Što onda mogu učiniti za tebe?”

Isprva nije znao što bi odgovorio, ali brzo se pribrao. “Ako želiš, dogovorit ću ti brak, da ti ispunim dane. Mala djeca zahtijevaju mnogo pažnje.”

Pari je zadrhtala, kao da je trese groznica, podsjetivši me na javor kojemu jesen oduzme sve lišće.

“Kako si milostiv”, odgovorila je hladno, “ali radije ću ostati sama i odana sjećanju na našega oca.”

“Kako god želiš”, rekao je, kao da mu je svejedno.

I opet me iznenadio njegovo pomanjkanje diplomacije i državničkoga takta. Nakon što nogom udariš psa, čak i kad je bio zločest, mudro je dobaciti mu kost. Ako to ne učiniš, nemoj se iznenaditi kad ti zarije očnjake u vrat. Doduše, i Parin je zadatak bio ukrotiti njega jer u cijeloj toj situaciji ona je mogla najviše izgubiti, ali umjesto toga uspjela je izazvati dodatno režanje.

Kad smo otišli, činilo se da bi buktinja koja je plamtjela unutar Pari lako mogla spaliti i sve oko nje. Obrazi i inače biserno čelo sjajili su crveno, a tijelo joj je isijavalo toplinu. Nisam se usudio dotaknuti je, pazeći da to ne učinim ni slučajno, da svoj bijes ne okrene prema meni.

U vrtovima, daleko od zlobnih ušiju, iz nje su krenule riječi. “Kako se usuđuje prisvajati kraljevski *far*! On ostaje kod osobe koja ga najviše zaslužuje”, protisnula je kroza

zube. "A vidjet ćemo tko je to."

"Već znamo da ste to vi."

Pari je uzdahnula. "Dana su mi sva oruđa koja trebaju vladaru – osim toga jednog, slijepog instrumenta, za koji se čini da je tako važan – ali niti jedna jedina prilika. Kad čitam povijesne knjige, moja mi se želja ne čini iznimnom. Džingis-kan je postavio svoje kćeri na prijestolja u gotovo svakome kutku svoga carstva, gdje su vladale u njegovo ime. Naši kizilbaški predci dopuštali su ženama mnogo veće slobode jer su živjeli nomadskim životom. Te se tradicije zaboravljaju, a – nažalost – s njima i naše žene."

"Isto je u mnogim zemljama", odgovorio sam. "A ipak, proteklih dvadeset godina Engleskom vlada žena jer njezin otac nije imao muških nasljednika."

"To baš i nije potpuna istina", reče Pari. "Kralj Henrik imao je sina ili dva, ali nije mu ih rodila žena s kojom je tada bio u braku. Imati samo jednu ženu – kako budalasta odredba koja njegovoj djeci uskraćuje priznanje."

"Vrlo ograničavajuća", priznao sam.

"Ali kako dobro za Elizabetu. Mi ovdje imamo muških nasljednika kao pljeve – desetci žena s kojima je moj otac lijegao pobrinuli su se za to. Jedini način da ja vladam jest da budem savjetnica jednome od njegovih odraslih sinova ili kao regentica, što bi mi najviše odgovaralo."

"Bili biste izvrsna vladarica" odgovorio sam, "ali moram priznati da sam to shvatio tek kad sam vam počeo služiti. Cijenjena kraljevno, nekoć sam i ja mislio da je moj otac nadmoćan mojoj majci. Nakon što sam počeo služiti kraljevskim ženama, otkrio sam da mnoge od njih nadmašuju muškarce svojom inteligencijom i strategijama."

"Kako dobro razumiješ! Katkad se osjećam kao usamljeno stvorenje, jedino od svoje vrste, nezadovoljno svijetom i svojim mjestom u njemu. A ipak, što sam ako ne ono što su ljudi oko mene stvorili?"

Crne su joj oči postale prozirne i na trenutak sam imao osjećaj da vidim ravno u tamu usamljenosti njezine duše, koja me podsjetila na vlastitu.

"Gospodarice moga života," rekao sam tiho, "svim srcem suosjećam s vašom patnjom."

Položila mi je dlan na nadlakticu. "Znam", odgovorila je.

"Kako neobično da si mi poslan: nikad nisam mislila da ću osjećati takvu povezanost s eunuhom."

Nježni pupoljak u mom srcu procvjetao je, a njegove su se latice tako brzo otvorile da me zaboljelo u prsima.

"Sjećaš li se kad sam te, prije mnogo mjeseci, upitala kako je došlo do toga da ti odrežu muškost? Znam da si mnogo propatio. No iz sebičnih mi je razloga drago što ti je sudbina bila takva jer te inače nikad ne bih upoznala ovako duboko i dobro kao što te sad poznajem. Zaista si dragulj! Kako blistavo sjajiš!"

Činjenica da me nakon teških trenutaka sa šahom obasula takvim komplimentima bila je pokazatelj njezine velikodušnosti. Osjećaji koje si nikad prije nisam dopustio pokazati, zapekli su me u očima. Prvi put nakon mnogo godina osjećao sam da me se cijeni zbog svega što znam i mogu, a ne da me se kritizira ili osuđuje zbog onoga što nemam. Između nas prostrujalo je razumijevanje koje se činilo duboko kao bunar.

Vrlo nenametljivo, Pari je predložila da odem do svojih odaja i da se osvježim poslijepodnevnim čajem.

PETO POGLAVLJE

Krvave suze

Jedan od Zahakovih podanika bio je i kovač po imenu Kave, koji je svakoga dana naporno radio u kovačnici da prehrani svoju obitelj koja je brojila osamnaest sinova. Kave je bio blagoslovljen čovjek sve dok Zahak nije zatražio da svako kućanstvo pošalje mladiće kojima je hranio gladne zmiје na svojim ramenima. Njegova je nesreća bila to što je imao obilje sinova. Gledao je kako ih odvode, jednoga po jednoga, i svaki bi put završili smrskane lubanje, a njihovim bi se mozgovima nahranile zmiје. Kaveu je krv kipjela u žilama, ali što je mogao? Nitko se nije usudio usprotiviti kralju.

U palači, Zahaka su i dalje mučile noćne more o Ferejdunu i glasine da je nepravedan vladar. Jednoga je dana odlučio popisati sva dobra djela koja je učinio tijekom svoje vladavine ne bi li jednom zauvijek sprao ljagu sa svoga imena. Zapovjedio je svojim pisarima da napišu proglas u kojemu ga opisuju kao vrhunski primjer pravednosti na svim poljima. Zatim je naredio velikašima na dvoru neka potpišu taj proglas. I opet se nitko nije usudio oglušiti o kraljevu zapovijed.

Kako su dani postajali mračniji, hladniji i kraći, tako je u haremu zavladao nov poredak. Sultanum, koju je šah slušao, bila je na vrhu, a odmah ispod nje šahove su se nove žene borile za moć. Pari, koju se sad čvrsto povezivalo s njezinim pokojnim ocem i prošlošću, bila je gotovo neutralizirana. Kako više nije bila očeva savjetnica, ni zaštitnica dinastije, dodijeljena joj je uloga koju imaju žene u nemilosti, osuđene na to da se rukama i nogama bore za bilo kakvu važnost. Po tome je bila kao mnogi drugi dvorani koji su se trudili umiliti dvoru nakon nekog nečasnog postupka ili svrstavanja na pogrešnu stranu. Ali bude li Ismailova vladavina duga, Pari će se načekati da opet bude u milosti.

Kad netko padne šahu u nemilost, uobičajeno je da pokuša vrbovati saveznike da mu pomognu povratiti izgubljeni ugled i položaj. Saveznici tad šahu prenose koliko duboko ta osoba žali i kaje se zbog svojih postupaka i mole za milost. Traže pogodno vrijeme za to, trenutak kad bi se šah mogao smekšati – u vrijeme kad mu ide dobro ili za vjerskih proslava, kad su ljudi skloni biti velikodušniji. Takve se peticije odvijaju mjesecima, čak i godinama, a moguće je da sve to vrijeme osoba mora izdržavati svoju kaznu. Ali nisam se prestajao nadati. Ustadžlui su sad opet bili najbolji šahovi prijatelji. Moglo bi tako biti i u Parinu slučaju, možda već za nekoliko mjeseci, kao što je bilo i u mome primjeru.

“Kraljevno, budite strpljivi”, rekao sam joj. “I ja sam nekoć trpio istu ledenu zimu. Najbolje što sad možemo učiniti jest vrbovati saveznike i uz njihovu pomoć pokušati otopiti led.”

Rekao sam to djelomično i zato da utješim sebe. Sad kad je Pari bila u nemilosti, moja nova uloga njezina privremenog vezira nije značila otvaranje vrata, kao što sam bio očekivao, nego opskurnost i nevažnost.

Tijekom toga vremena Pari je provodila duge sate pišući pisma rođakinjama i dvoranima širom zemlje, kako zato da ostane u toku s događanjima, tako i da zamoli za pomoć one koji bi joj je mogli pružiti. Nakon što je zatražila pomoć svoje polusestre Gouhar, udane za Ibrahim-mirzu, Gouhar joj je otkrila da Ibrahim – unatoč tomu što je bio podržao Hajdara – svakodnevno posjećuje šaha i da je postavljen za čuvara šahova najvrednijeg pečata. Obećala je da će porazgovarati s Ibrahimom i javiti joj ukaže li se kakva prilika da se šahu smekša srce. Gouhar je bila dražesno neopterećena pravilima koja nalažu iskazivanje dužna poštovanja, pa je za jednoga posjeta Pari otpjevala pjesmu – što ju je skladao njezin muž Ibrahim – u kojoj se Šamhala nazivalo Uvlakačem, mirzu Šokrolaha Zlogukom Pticom, a šaha Neodlučnim Klatnom. Pari se tako smijala, pričala mi je, da je zamalo ispljunula krišku dunje.

Kraljevna i ja složili smo se da nam je položaj mirze Šokrolaha kao velikoga vezira golema prepreka. Uz činjenicu da ju je kritizirao pred šahom, nije bio ni učinkovit ni pametan. Ismailu je trebala mudra desna ruka, netko tko bi mogao nadomjestiti njegovu slabost. Pari je pribjegli onome što su kraljevske žene oduvijek činile: potihom je radila na diskreditiranju službenika koji joj se nije sviđao da bi ga zamijenila vlastitim čovjekom.

Zaključili smo da bi bilo mudro nastaviti kultivirati mirzu Salmana. Pari me zamolila da ga posjetim i “uzmem mu mjeru”, ali prije no što sam to stigao učiniti, on je zatražio sastanak s kraljevnom, premda je šah izričito zabranio velikašima da je posjećuju.

S druge strane rešetkaste pregrade, mirza Salman rekao nam je da je vraćen na mjesto čuvara kraljevskih cehova. Oboje smo smatrali da je zaslužio više. Rekao nam je da su svi

poslovi na dvoru stali – mnogi namjesnici još nisu bili imenovani, Vijeće pravde jedva da je djelovalo, a na pobunu u Hoju nije se obaziralo. Sat ili više nas troje razmatrali smo s kime bi bilo dobro stupiti u vezu i što bi oni mogli učiniti da pobude sumnju u učinkovitost mirze Šokrolaha.

“Ah, kraljevno! Nedostaje mi *vaša* učinkovitost”, rekao je mirza Salman, spremajući se poći.

“Hvala vam”, odgovorila je. “Sanjam o uvođenju promjena na dvor, tako da ne bude ni strog i odveć pobožan režim moga oca niti apatično igralište kakvo preferira Ismail, nego dvor koji odražava veličanstveno razdoblje koje je dalo toliko velikih pjesnika i mislilaca: Hafiza i Rumija, Avicenu i Hajama – takvo razdoblje zahtijeva blagostanje, napredak, mir i snošljivost. A ipak, kunem se daje moguće.”

“Bit će ravno obećanju raja!” rekao je mirza Salman sjajna pogleda.

“I vrijedi umrijeti za to”, dodao sam.

Parine su odaje prije uvijek bile pune ljudi, ali nakon što je pala u nemilost, u njima je vladala sablasna tišina. Sad sam mogao uz nju provoditi više vremena, pomagati joj u sastavljanju pisama i smišljati strategije za povrat njezina ugleda. Ponekad, za hladnijih dana, prebacivši pokrivače preko stola, ispod kojega je bio žeravnik s ugljenom, napravili bismo *korsi*. Zatim bismo gurnuli noge pod pokrivače – *ah, divote!* – i jedno drugome recitali pjesme, uključujući i vlastite. Pari je sa mnom dijelila mnogo intimnije stvari nego prije; pričala mi je o najtužnijim trenutcima iz djetinjstva: gubitku voljene kobile, smrti omiljene tete Mahin Banu, ali najviše od svega o svojoj žarkoj želji da usmjeri Iran u veličanstveno razdoblje. Kad smo bili sami, počeo sam osjećati da nismo samo kraljevna i njezin sluga, nego *hamrah*, suputnici na istome putu.

Jednoga dana Pari mi je povjerila svoj strah da će je Ismail dodatno kazniti tako da joj uzme Marjam, njezino najveće blago. Kad god bi je spomenula, pogled bi joj se smekšao, što me ohrabrilo da je pitam o njoj.

“Kako je došla do vas, kraljevno?”

“Otac ju je ponudio u službu na dvoru jer je imao osam kćeri i premalo novca za miraze svima. Tada sam imala petnaest godina i nagovorila sam oca da je primi. Nakon pet godina obuke za uređivanje kose, Marjam je došla u moju službu. Nisam se ni snašla, a već me osvojila.”

“I vi nju.”

Obrazi su joj se dražesno zarumenili.

“Učinila sam je imućnom, ali kaže mi da joj je najveće blago biti uz mene.” Sva je sjala govoreći to; pomislio sam kako je nedvojbeno mnogo puta imala posla s ulizicama koje su se pretvarale da je vole. Bilo mi je drago da, za razliku od mnogih dvorana, nije slijepa na iskrene osjećaje.

“A što je bilo s njezinim sestrama?”

Pari me znatiželjno pogledala. “Bogu hvala, za njih šest osigurala je bogate miraze.”

“Kraljevno, moram vam priznati da bih i ja volio nekome tako pomoći”, lanuo sam. Srce mi se širilo dok sam joj pričao o Džalile. Pokazao sam joj i jedno od njezinih pisama, koje sam nosio u unutrašnjemu džepu. Bacila je pogled na njega i dojmilo je se toliko da je

naglas pročitala dio gdje je Džalile izrazila ushićenje Gorganijevim pjesmama.

“Kako uljudno dijete! Sigurno ti na svijetu nema draže od nje.”

“Osim vas, gospodarice moga života.”

Nije se obazirala na laskanje, što mi je bilo drago. “A kako je neobična slučajnost da i ti moraš živjeti daleko od voljene sestre.”

“To mi je kao bodež zariven u srce. Najveća mi je želja dovesti Džalile da služi u ovom haremu ako mislite da bi se ikad moglo naći neko mjesto za nju.”

Čekao sam sa strepnjom, svjestan da tražim veliku privilegiju.

Pari me suosjećajno gledala. “Pokušat ću ti uslišiti molbu, ali ne još. Ne bi bilo mudro, sve dok ne povratim prijašnji ugled.”

Srce mi je poletjelo na krilima nove nade pa sam odmah pisao majčinoj rođakinji da joj javim novosti. Brinulo me da je moje pismo preuranjeno, ali tako sam žarko želio dobrom vijestima ublažiti Džalilino dugo izbjeglištvo da sam ga svejedno poslao. A zatim sam podvostručio napore da Pari vratim nekadašnji dobar glas.

U najduljoj noći u godini, haremske žene obično ostanu budne do kasnih sati, pričajući si priče, jedući juhu, sladeći se sjemenkama šipka i slatkišima te tako slaveći povratak svjetla. Prije bih se, nakon što svi odu na počinak, krišom uvukao u Hatidžin topli krevet. Premda to više nisam mogao, svitanje najkraćega dana probudilo je u meni čežnju za njom.

Nakon kupanja odjenuo sam se, boreći se protiv studeni turbanom i ogrtačem postavljenim krznom. Dah mi se maglio oko lica, a svi koje sam susreo u kraljevskim vrtovima bilo su jednako toplo odjeveni. Gurnuo sam ruke u rukave da ih zagrijem. Stabla u vrtovima bila su ogoljela, grana otežalih snijegom, cvijeće već odavno povenulo, a grmovi orezani. Snijeg je sa staza bio očišćen, ali tlo je bilo smrznuto i uskoro sam počeo osjećati kako mi hladnoća ulazi u kožnate čizme. Putem do Hatidže mimoišao sam se sa ženom koja me podsjetila na Ferešte, moju prvu ljubavnicu. Imala je krupne, tamne oči i mala usta koja sam kao mladić toliko volio na njoj. Uхватила me nostalgija za vremenom koje smo proveli zajedno i zapitao sam se što je s Ferešte.

Pokazati joj sve dijelove sebe bilo je pravo otkriće, a s jednakom sam žarom nomada ja osvajao sve prijevoje i zakutke njezina tijela. Ona mi je prva objasnila misterij ženinih ciklusa. Bez imalo srama pokazala mi je svoju krv. Jednako je tako, bez imalo srama, posegnula za mojim *kirom*. Nazivi koje je rabila najprije bi mi zažarili uši nenavikle na takve riječi, a zatim me ukrutili kao štap. Nikad prije nisam poznavao nijednu ženu koja bi bila otvorena kao ona. Još sam se nadao da ću je jednoga dana opet vidjeti i ispričati joj svoju neobičnu sudbinu.

Pozdravivši eunuha na dužnosti, ušao sam u Hatidžinu kuću. Debeli zidovi štitili su od hladnoće, a prostorije su dodatno grijali ugljeni žeravnici. Svejedno, nisam svukao ogrtač i brzo sam ispio čaj od kardamoma koji su mi ponudili kad sam ušao.

Od začina krv mi je brže zakolala žilama, a srce nabijalo u prsima. Nakon nekoga vremena iz Hatidžinih odaja izišla je krojačica s naramkom novih svilenih haljina na kojima je pribadačama bilo označeno gdje ih valja suziti. Uveli su me unutra, a Hatidže me pozdravila vrlo službeno. Na sebi je imala baršunastu haljinu u kojoj joj je koža izgledala kao od tamna satena. Nasrin, njezina dvorska dama visokih jagodičnih kostiju,

odmjerila me procjenjivačkim pogledom.

“Tvoj me dolazak usrećuje, Džavaher-ago,” reče Hatidže.

“Hvala vam”, odgovorih. “Htio sam vam javiti vijesti o sudbini Rudabe, žene za koju sam vas tijekom prošloga posjeta bio zamolio pomoć. Pisala je mojoj gospodarici i obavijestila je da je njezin slučaj u Hoju napokon riješen.”

“To su izvrsne vijesti”, reče Hatidže.

Protrljao sam ruke i zadrhtao kao da mi je još hladno. Hatidže se okrenula svojoj dami i rekla: “Pobrini se da našem gostu posluže vruću kavu.”

“Čašm.”

Nasrin je ustala i otišla obaviti što se od nje tražilo pa smo ostali sami, ne računajući eunuha koji je sjedio blizu vrata, predaleko da bi nas mogao čuti. Kava je bila novost na dvoru i samo su povlašteni mogli do nje. Za razliku od čaja, koji je uvijek čekao vruć u samovaru, kavu je uvijek valjalo skuhati tik prije pijenja. Tako smo dobili još malo vremena.

Kad smo napokon bili sami, cijelo se Hatidžino tijelo opustilo. Prisetio sam se njezine kože boje tamarinda i toga kako je na dodir bila poput topla meda.

“Kako si? Lijepa si kao mjesec.”

“Dobro sam”, odgovorila je tiho, “ali ne onako dobro kao prije.”

“Zbog novih žena?”

“Ne samo zato”, rekla je. “Sad kad ima nove žene, viđam ga sve manje, a time se smanjuju i moji izgledi da mu rodim nasljednika.”

“Pa tek si počela!”

“Da, ali što je rastreseniji, to će rjeđe dolaziti i to je manje nade.”

Nisam to mogao poreći, ali nastavio sam: “Uz takvu ljepotu, nemaš konkurencije.”

“Ah, ali imam”, odgovorila je. “Nećeš vjerovati što se već dogodilo – i zašto se tako bojim.”

Tako je dražesno protrljala nos da sam je poželio zagrliti.

“Hatidže, dušo moja, što je?” pobjeglo mi je.

“Trudna je!”

“Tko?”

“Mahasti, ropkinja koju je, kao i mene, uzeo za privremenu ženu. Ona je jedna od onih plavokosih žena s Kavkaza, čija se blijeda put tako cijeni.”

“Već je zanjela?”

U pogledu joj je opet očitovala agonija.

“Kako znaš?”

“Moje dame razgovaraju s njezinim sluškinjama. Ima jutarnje mučnine, ali za ručkom jede kao izgladnjelo pseto. Trbuh joj naočigled raste, a u hamamu se žali na bolna prsa. Usto, njezina se sluškinja hvali na sav glas, do te mjere da će biti pravo čudo ako ne urekne dijete.”

“To je vrlo bezobzirno od nje.”

“Ali zašto nisam ja zanjela? Ja sam najdulje s njim.”

“Sjeti se, kad druge budu imale trbuhe do zuba, on će se noću okrenuti tebi. Opet će biti samo tvoj.”

Srce mi je krvarilo dok sam je tješio, trudeći se zvučati kao da zaista mislim to što govorim. Nagradila me melankoličnim smiješkom koji joj je na trenutak bljesnuo licem.

“Nije mi to palo na pamet”, rekla je.

“Hatidže, pa tko te ne bi želio?”

Opet se nasmiješila, još tužnije.

“Je li ti išta rekao o trudnoći?”

“Ni riječi, ali stalno govori o tome koliko žudi za nasljednikom, kao i svi muškarci.”

Pokušao sam na licu zadržati neutralan izraz, ali Hatidžine su mi riječi bile kao bodež kroz srce. Zapitao sam se kakvo bi bilo naše dijete i mislima mi je – kao sol na ranu – zaplesao dječak kovrčave kose i mangupska smijeha.

“Oprosti mi, molim te”, reče ona brzo.

“U redu je.” Nije imalo smisla razgovarati s njom o tome, a ionako sam morao požuriti prije no što se vrati njezina dvorska dama.

“A to i nije jedina vijest. Astrolog mu je rekao da će dijete biti muško.”

“Moraš si napraviti hamajliju – dobra si u tome.”

“Svaki dan okrenem se prema Meki i polijevam si vodu po glavi. Spravljam tonike za plodnost, uključujući i onaj s mljevenim rogom nosoroga. Svejedno, moli za mene. Budeš li slučajno išao u svetište, prišapni moju molitvu nekomu svetcu.”

Morao sam prizvati svaku trunčicu dobrote u sebi da bih mogao reći: “Obećavam.” Izgledala je tako puna nade da sam bio sretan što sam je malo oraspoložio.

“Prije nego što se vrati tvoja dvorska dama, moram te pitati – je li u zadnje vrijeme išta rekao o kraljevni?”

“Nije ju ni spomenuo”, odgovorila je, “ali stalno je u strahu od toga da će mu netko pokušati oteti prijestolje. Kad se navečer svuče prije spavanja, sablju i bodež odloži nadohvat ruke, pokraj kreveta, tako da ih može naći u mraku.”

“Ne krivim ga.”

Hatidže se nagnula bliže i šapnula: “Jedne sam noći bila žedna, pa sam ustala iz kreveta da si uzmem malo vode, a kad sam se vratila, bacio se na mene i posegnuo za bodežom, vičući: ‘Ubojica! Ubojica!’ Utrčali su stražari, ali dotad je već bio osjetio moje grudi na svojim prsima i shvatio da je pogriješio. Imao je nepredvidljiv pogled divljega psa i prekorio me što sam ga zavarala. Bila sam tako prestravljena da sam se, nakon što je opet zaspao, cijelim tijelom privila uza nj – da opet ne zaboravi da sam ondje – i ostatak noći oka nisam sklopila.” Zadrhtala je.

Ismail se i dalje tako bojavao za vlastitu sigurnost da je zamalo ubio svoju ljubljenu Hatidže! Morao sam gurnuti ruke u rukave da zatomim želju da ga zadavim.

“Jadno moje!” rekoh. “Da ti se ikad išta dogodi, ja bih...”

Nježno me ušutkala pogledom.

“Sve je to tako neobično”, dodao sam. “Rizničari stalno broje srebrnjake u strahu da im neki ne uzmanjka. Nekoć veseli razbojnici tako su oprezni da su prestali pljačkati putnike. Čak se ni kizilbaški vođe ne usude pobuniti.”

“Kad je bio u zatvoru, svaki se dan bojavao da će ga netko doći ubiti. Mislim da se najviše boji vlastitoga roda.”

“Ali ne boji se tebe. Inače ne bi ostavljao bodež tebi nadohvat ruke.”

Trenutak poslije ušla je Nasrin s kavom na srebrnu pladnju. Zahvalio sam joj, popio kavu u dva gutljaja i dodao da će mi to sigurno zagrijati krv. Pojeo sam kolač od rižina brašna i pistacija, koji sam po tome kako mi je zašakljao jezik odmah prepoznao kao nešto Hatidžino, a zatim sam se pretvarao da još razgovaramo o Rudabe.

“Da završim priču, upravo joj je vraćena kuća. Tako je sretna da vam je poslala darak.”

Odmotao sam svijetlu pamučnu tkaninu s izvezenim makovima i ružama. Vez je bio tako profinjen da se nisu mogli razaznati pojedinačni ubodi.

Hatidže je dotaknula tkaninu. “Kako vješti prsti! Molim te, zahvali Rudabe u moje ime i kaži svojoj gospodarici da ću uvijek rado pomoći ženi u nevolji.”

“Učinit ću tako.” Rekavši to, ispričao sam se i dodao da sam joj već oduzeo previše

vremena pa sam se pozdravio s njima i izišao.

Bio sam zaista zabrinut za Hatidže. Što bi bilo da ju je šah napao prije nego što je došao k sebi? Um mu je bio poremećen i više no što sam mislio – njegovi su noćni strahovi bili dokaz toga.

Kad sam u čekaonicu mirze Salmana prvi put ušao kao Parin vezir, osjećao sam se kao da sam na vrhuncu karijere. Salmanova je primaća soba bila puna kizilbaških velikaša i drugih ljudi na visoku položaju. Iz njegovih su odaja u pravilnim razmacima izlazili jedni, a ulazili drugi; svidjela mi se ta učinkovitost. S obzirom na svoj novi položaj, nisam dugo čekao da me primi.

Mirza Salman radio je u maloj, elegantnoj prostoriji s nišama ispod arkada, a pomagala su mu dva pisara, koji su mu sjedili svaki s jedne strane, s drvenim stolićima u krilu. Jedan od njih dovršavao je dokument, dok je drugi čekao spreman za drugi zadatak. Mirza Salman čestitao mi je na tome što sam postao Parin vezir, a ja sam mu zahvalio što me primio. Rekao sam mu da mu je Pari htjela javiti tužnu vijest da je Husein, brat njezina rođaka Ibrahima, nenadano umro u Kandaharu ostavivši pokrajinu bez namjesnika. Šah je ukazao čast Ibrahimu i Gouhar posjetivši ih i izrazivši im sućut, ali zabranio im je da nose crninu.

Namrštio se. "Pa?"

"Husein je upravljao Kandaharom kao da mu pripada. Vladala je zabrinutost da bi se mogao pobuniti i sklopiti savezništvo s Uzbecima."

"Znači, sad kad je Husein mrtav", rekao je mirza Salman, "šah nema razloga biti dobar prema Ibrahimu?"

Imao je brz um.

"Toga se kraljevna boji. Pisala je Ibrahimu i Gouhar i rekla im da misli da bi trebali napustiti grad, pogotovo stoga što su bili podržali Hajdara. Zanima je biste li im mogli pomoći."

"Pokušat ću."

"U međuvremenu Pari je zamolila svoga ujaka da se založi za vas. On je i dalje u šahovoj milosti i ukaže li mu se prilika, predložit će da vas se promakne."

"Zahvaljujem."

"Zadovoljstvo mi je služiti."

Nakratko me pažljivo promotrio. Slutio sam da me pokušava procijeniti, sad kad sam bio Parin vezir.

"Zvučiš kao da to zaista misliš."

"I mislim."

"Tvoja se osobna žrtva na dvoru i dalje ističe kao vrhunac odanosti. Kako si neuobičajeno velik dar dao kruni!"

"Veći no što si možete zamisliti", našalio sam se.

Nasmijao se, ali nije uspio prikriti da je lagano zadrhtao i na samu pomisao. Odmjeravao me onako kako čovjek gleda nepredvidljivu oštrozubu životinju: s mješavinom znatiželje i užasa.

"S tolikim mudima, možda si trebao biti vojnik."

“Više mi se sviđa ovaj posao.”

“Ja sam oduvijek sanjao o karijeri u vojsci”, rekao je, a tek sam tad primijetio da je jedan od zidova ukrasio starim bojnim barjacima.

Pobunio sam se, kao što se od mene očekivalo, rekavši da bismo time mnogo izgubili.

“Sad kad je tvoja zvijezda u usponu, držat ću te na oku”, dodao je.

“Hvala vam”, rekoh, pitajući se bih li ga mogao navesti da mi otkrije koji podatak. “Uvijek sam želio ostvariti snove koje je otac imao za mene, pogotovo nakon svega što mu se dogodilo.”

“Sjećam se tvoga oca”, odgovorio je mirza Salman. “Dobar čovjek, odan kruni. Pretpostavljam da su ga sitniji umovi odvucli s pravoga puta.”

Osjetio sam kako se znojim ispod pazuha. Srce mi je brže zakucalo, u glavi su mi se rojila pitanja, ali sakrio sam osjećaje.

“Pretpostavljam da imate pravo”, rekao sam, kao da se slažem s njim. “Znate li tko ga je skrenuo s puta?”

“Ne.”

“Naravno, uvijek sam htio znati više o okolnostima njegove smrti. Nikad nam nisu rekli.”

Trudio sam se da ne ostavim dojam da mi je previše stalo do toga.

“Jesi li provjerio dvorske povijesne knjige?”

Brzo sam razmislio kako bih ga najbolje mogao navesti na razgovor. “Samo se kratko spominje knjigovođa koji ga je ubio”, slagao sam. “Nedvojbeno se sjećate tko je to bio. Svi kažu da vaše pamćenje nadilazi ono običnih ljudi.”

Činilo se da je polaskan. Kratko je razmislio. “Imao je jedno od onih običnih prezimena... Isfahani? Kermani? Čekaj malo... Ah, da! Kofrani, tako je. Ako se ne varam, ime mu je bilo Kamjar.”

Napokon ime! Nastavio sam se pretvarati. “Kakvo pamćenje! Kako ste bili saznali da je on uključen u to?”

“Glasine u palači, pretpostavljam. Davno je to bilo, ne sjećam se od koga sam čuo.”

“Je li u mirovini?”

Mirza Salman pažljivo me promatrao. “Avaj, otišao je Bogu na sud nekoliko godina nakon što je napustio dvorsku službu.”

Bio sam si čestitao što sam navabio mirzu Salmana u svoju zamku, ali sad sam shvatio da je on odveć oprezan da bi si dopustio takvo što: da je taj čovjek još živ, nikad mu ne bi izgovorio ime.

“Neka mu Bog sudi prema zaslugama.”

“Zar bi mu se htio osvetiti, da je još živ?” upitao me. “Bio je izvrstan čovjek. Ne bi me čudilo da je mislio da time štiti šaha.”

Morao sam u trenutku odlučiti bi li bilo bolje da me smatra žestokim ili mlakonjom. Za Parino dobro, odlučio sam se ono prvo.

“Zaklao bih ga.”

Mirza Salman nije bio nevinašce, ali zurio je u mene kao da sam bijesan pas koji bi mogao napasti bez povoda.

“Ali ako mi je oca ubio zabunom, možda bih ga samo kastrirao, da izravnamo račune”, našalio sam se.

Nelagodno se nasmijao.

“Znate li zašto nije bio kažnjen?”

“Ne.” Brzo je skrenuo pogled i naslutio sam da zna više nego što je voljan reći.

Zahvalio sam mu, a ime koje je izrekao plantjelo mi je u mislima. Kamjar Kofrani.

Ubojica moga oca. Ružno ime, a jamačno je i on bio jednako ružan. Ali najgora od svega bila je spoznaja da je mrtav i da je mirza Salman potvrdio krivnju moga oca. Sad više nisam mogao tvrditi da je bio nevin, a ni osvetiti se njegovu ubojici. Nakon toliko godina, napokon sam našao i posljednji djelić slagalice svoje prošlosti, ali bilo je prekasno da išta učinim po tom pitanju.

Te sam večeri nestrpljivo čekao da Balamani završi posao pa da mu mogu ispričati što sam saznao. Žudio sam za slatkim olakšanjem koje čovjek osjeti kad se povjeri prijatelju i nadao sam se da će on moći baciti malo više svjetla na to što se dogodilo. Ali nije došao u uobičajeno vrijeme.

Sati su prolazili, mjesec je već izišao, a njega još nije bilo. Počeo sam čitati *Šahnamu* koju mi je darovao Mahmud, a njezine su me radosne rime dugo držale budnim, sve dok na kraju ipak nisam zaspao s knjigom na prsima. Kad je Balamani napokon ušao u našu sobu, već je bilo svanulo. Svukao je vanjski ogrtač i sjeo na madrac, iscrpljena lica.

“Što se dogodilo?”

“Jedna od šahovih žena bila je trudna, ali prije nekoliko sati izgubila je dijete. Shrvana je od boli.”

“Mahasti?”

“Ne, druga ropkinja. Izgubila je mnogo krvi. Poslali smo po liječnika i po ženu vjerske izobrazbe da je utješi.”

“To su strašne vijesti.”

“A zatim sam morao otići do šahovih odaja i čekati da ga probude pa da mu mogu reći što se zbilom.”

Izgledao je sjetniji no što sam očekivao.

“Što te tako muči?”

Bacio se na madrac. “Dok je dama patila, preplavila su me sjećanja na smrt moje majke. Imao sam otprilike četiri godine. U našu je kuću došla skupina žena i istjerala me iz njezine sobe; sjećam se njihova strašna naricanja. Nitko mi nikad nije rekao što se dogodilo, ali sad pretpostavljam da je umrla pri porođaju. Danas sam imao sablastan osjećaj da gledam nju na samrti. Ponekad se osjećam kao da se svi trenutci u mom životu odvijaju istodobno – kao da u isto vrijeme živim prošlost i sadašnjost.”

“Neka Bog čuva tvoju obitelj u svome nježnom zagrljaju.”

Uzdahnuo je. “Blago tebi što imaš sestru. U sjećanje na moju izgubljenu sestru ili brata, dat ću dvostruko više nego inače za siročice u Kazvinu. A sad mi kaži svoje novosti. Zašto si tako rano budan?”

Sjeo sam. “Balamani, napokon sam saznao ime očeva ubojice. Bio je to Kamjar Kofrani!” lanuo sam.

“Misliš na računovođu? Kako znaš?” Nije zvučao onoliko iznenađeno kao što sam mislio da će biti.

“Rekao mi je mirza Salman.”

“Jesi li siguran da je to bio on?”

“Zar misliš da bi mi mirza Salman lagao?”

“Svi lažu.”

Njegov mi se odgovor učinio vrlo neobičnim. "Što znaš o tom Kofraniju - je li bio dobar sluga šahu?"

"Da. Jedan od najboljih."

Nije mi se sviđalo kako to zvuči.

"A njegova djeca?"

"Imao je tri sina. Jedan je mrtav, ali siguran sam da druga dvojica služe vladi u Širazu te da imaju žene i djecu."

"Koje ja nikad neću imati. Nadam se da će svi gorjeti u paklu." Sumnjičavo sam ga gledao. "Kako to da znaš tako mnogo o njima?"

"Džavaheru, znaš da znam sve o svakoj obitelji koja je u posljednjih pedeset godina služila na dvoru."

Tako sam silovito odigao pokrivač sa sebe da je završio na podu.

Balamani je svukao ostatak odjeće i legao. "Prijatelju moj, shvaćam zašto si srdit. Ali budući da je čovjek mrtav, što možeš učiniti?"

Šibao sam ga pogledom. "To je dobar savjet – osim u slučaju da ti je otac ubijen jer tad se nešto mora učiniti."

"Sjeti se da sam i ja izgubio oca. Odnosno on je izgubio mene kad su me oteli trgovci robljem. Ali ne provodim život pokušavajući ući u trag trgovcu koji mi je u dobi od samo osam godina odsjekao penis i prodao me na dvor."

"Zar je to bilo ispravno?"

Frknuo je nosom. "Da jest, muslimani bi kastrirali vlastite dječake, a ne bi kupovali već kastrirane hinduse i kršćane."

"Zar nisi ljutit?"

"Nije to tako jednostavno. Da nisam ostao bez *kira*, nikad ne bih kušao kebab, živio u plači ili nosio svilenu odjeću. Moja je obitelj živjela u teškomu siromaštvu."

"Balamani, prestani okolišati."

Pogled mu se suosjećajno smekšao. "Moj mladi prijatelju, nije očevo ubojica taj kome moraš oprostiti."

"Nego kome?"

"Sebi."

"Za što?"

"Za to što si sebi učinio."

Obuzeo me gnjev. "A ja sam cijelo vrijeme mislio da mi želiš pomoći!"

"Naravno da želim", odgovorio je, ali prvi put otkad ga poznajem nije zvučao kao da zaista misli to što kaže. Utonuo sam u ljutitu tišinu. Balamani se okrenuo na drugu stranu i zahrkao prije nego što sam stigao smisliti što da kažem.

Skupina derviša okupljala se četvrtkom da se vrtnjom još više približe Bogu. S vremena na vrijeme pohodio sam njihove *same* i uživao u miru kojim je zračio taj obred. Nakon što sam saznao one podatke o svomu ocu, odlučio sam preskočiti uobičajene večernje aktivnosti za opuštanje – jednostavno nisam imao želudac za to – i umjesto toga otići na *samu*. Pari sam poslao poruku da se ne osjećam dobro, a zatim sam izišao iz palače na jedan od sporednih izlaza.

Sufiji su se okupljali u velikoj zgradi s prozorima visoko na zidovima i na krovu, tako

da je prostorija bila kao ispjegana svjetlom, gotovo kao da se nalazimo pod krošnjom golema oraha. Stigao sam onamo kasno poslijepodne; obred je već bio počeo. Žalobne note flaute pjevale su o žudnji trske da se sjedini sa svojim tvorcem, što me još dublje uronilo u sjećanja na oca.

Sjeo sam na jedan od jastuka i gledao kako se derviši vrte odjeveni u dugačke bijele tunike, stegnute pojasom u struku, s visokim šeširima boje zemlje na glavama, dok su njihovi vjerski vođe stvarali glazbu, vodeći ih tako na njihovu putovanju.

Iznenadujućom su se brzinom vrtjeli oko jedne noge, kao središta vrtnje. Da održe ravnotežu i da bolje kanaliziraju božansku energiju, podigli su jednu ruku prema nebu, dlana okrenuta gore, a druga im je bila uperena u tlo, s dlanom okrenutim dolje. Dugo su se vrtjeli, graciozni kao list što ga okreće jesenski povjetarac. Pogleda uprtih u sebe izgledali su kao da su nakratko napustili ovaj svijet, a zbog bijelih tunika koje su lepršale oko njih sličili su na najčišće bijele ruže iz kraljevskih vrtova.

Odvagivao sam težinu u srcu, terete na duši. Oca, čija je duša vapila za pravdom. Majku, koja nije doživjela da se imenu naše obitelji vrati ugled. Sestru, koja je bila lišena sreće odrastanja s roditeljima i bratom koji je vole. Pomislio sam na dijelove svoga tijela kojih više nema i na sinove koje nikada neću imati. Jesam li postupio dobro i ispravno ako na kraju ipak ne budem mogao osvetiti oca? Je li moja žrtva bila ni za što? Gledajući vrtnju derviša, poželio sam da se mogu vrtjeti s njima i na taj način iščistiti svu patnju iz srca.

Napokon je glazba postala polaganija, a derviši se počeli vrtjeti sporije, sve dok se postupno nisu zaustavili. Kratko su ostali stajati da se priberu, a zatim su se raštrkali prema jastucima da se osvježe čajem i ušećerenim voćem. Izgledali su smireno i sretno. Zavidio sam im na mirnoći. U žurbi svakodnevna služenja Pari, bilo je lako zaboraviti da je takvo zajedništvo između čovjeka i božanskog uvijek nadohvat ruke.

Pokraj mene sjeo je stariji muškarac lica izborana i kvrgava kao orahova ljuska. Pozdravio sam ga i upitao za zdravlje.

“O, ne brini se za mene”, odgovorio je. “Ali svijet se bliži kraju, avaj! A sve zbog ovce.”

“Zaista? Kako to?”

“Ovca je oboljela”, rekao je. “Pala je, a udovi su joj se tako ukočili da se više nije mogla uspraviti.”

“Vaše su zagonetke preduboke za ovoga poniznog tragača za istinom. Kako to nagoviješta smak svijeta?”

“Nema zagonetki, dijete moje! Ne za one koji znaju istinu.”

Pretvarao sam se da mi je pozornost privukao dječak s pladnjem.

“U nemilosti smo”, ustrajao je starac, a bore su mu se od zabrinutosti još produbile. “Svi mi.”

“Mogu li vas ponuditi čajem?”

Ustao sam i pozvao dječaka.

“Ne treba mi čaj. Trebam lijek.”

U sebi sam se složio s njim. “Mogu li vam kako pomoći?”

“Ustadžlui”, lanuo je, tako me iznenadivši da sam opet sjeo.

“Što s njima?”

“Sufi im je prodao bolesnu ovcu”, rekao je, “pa su sad bijesni.”

To mi je zvučalo prilično jednostavno. “Zašto ne daju da je pregleda neki stručnjak pa da mogu zatražiti odštetu?”

“Prekasno je”, odvratio je. “Ljudi su već potegli bodeže i jedni drugima pustili krv.”

Uzdahnuo sam. “Ako je to bio manji okršaj, imajte vjere u Boga, posrednika u svim

stvarima.”

“Bog je bio na našoj strani”, šapnuo je, nagnuvši se prema meni kao da smo urotnici. “Naši su ljudi pobijedili Ustadžlue, koji nam to nisu oprostili.

“Vaši su ljudi zacijelo opasni”, rekoš, ohrabrujući ga da nastavi.

“Jesu, ali malo ih je. Sad se skrivaju, u strahu za vlastiti život. Bliži se smak svijeta, avaj!”

Nakon toga ispustio je nezemaljsko stenjanje, ali nitko se oko nas nije obazirao na to. Nisam se dao pokolebati.

“Zašto se bliži kraj svijeta?”

“Žele nas uništiti!” reče on, govoreći sve glasnije. Zvučalo je kao da bi uskoro mogao početi divljati. “Tko se može nadati da ćemo se oduprijeti udruženim kizilbaškim snagama?”

“Svim kizilbašima? Niste li u zavadi samo s Ustadžluima?”

“Jesmo, ali na nas su poslani i drugi ljudi od mača.”

“Jesu? Tko ih je poslao?”

Stigao je dječak s čajem. Starac je ubacio datulju u usta i otpio gutljaj čaja. Zurio sam u njega, pitajući se bi li to što je rekao moglo biti istinito.

“Jedan i jedini”, odgovorio je, očito odveć uplašen da bi imenovao šaha Ismaila.

“Ali zašto bi ih poslao na sufije?”

Kad je zastao da može otpiti još malo čaja, prisjetio sam se da sufije smatraju Holafu svojim vjerskim vođom.

“Boje se naše moći”, odgovorio je.

“Neka vas Bog čuva.”

“*Inšalah.*”

Ispio sam čaj, zahvalio mu se na društvu i brzo otišao. Zašto bi šah smatrao potrebnim pretvarati se da je zavada oko bolesne ovce razlog za kažnjavanje sufija? Može kazniti koga želi, kad to želi. A ako je šah htio da se pleme Ustadžlu osveti sufijama te mu tako dokaže svoju odanost, zašto bi poslao sve kizilbaše? Morao sam otkriti kako sve te neobične, izobličene komadiće posložiti u jasnu sliku.

Požurio sam natrag u palaču i rekao Pari što sam saznao od sufija, uživajući u tome kako njezine tamne oči upijaju svaki podatak. Ali potom se namrštila.

“Mislila sam da se ne osjećaš dobro.”

“I nije mi bilo dobro”, rekao sam brzo. Otišao sam na *samu* zbog njezina ljekovita djelovanja.”

Izgledala je sumnjičavo. “Za tvoje vlastito dobro, bolje bi ti bilo da mi govoriš što radiš.”

“Hoću.”

Nismo stigli nastaviti razgovor o mome ponašanju ili značenju onoga što sam čuo jer je došla njezina majka sa svojim damama. Pozdravio sam ih i stao kraj vrata čekajući daljnje zapovijedi.

Kraljevna je pozdravila svoju majku i naručila nešto za osvježenje, ali toliko se vrpeljila na jastuku da je njezina nelagoda bila vrlo očita.

“Dijete moje, nosim loše vijesti. Sjećaš li se da sam ti rekla da ću se vratiti s popisom

prikladnih ženika?"

"Da, ali danas nemam vremena", odgovorila je Pari, a visoko joj se čelo namrštilo. "Suočena sam s nekoliko kriza koje su hitnije od pronalaska muža."

"Saslušaj me", reče njezina majka, lecnuvši se od bola kad joj je kuk dotaknuo jastuk. "Jutros sam primila pismo od rođakinje iz Sistana, kojoj sam bila pisala da je pitam za bračno stanje tvoga rođaka Badija al-Zamana."

Pari je uzdahnula, a ja sam u sebi učinio isto, s jednakim nestrpljenjem.

"Ne brini se da ću ti ga predložiti za muža", reče njezina majka. "Badi al-Zaman više nije živ. Pronašli su ga u krevetu, s bodežom kroz srce."

Parin se pogled zamaglio, a oči su joj izgledale kao da ne vide. "Neka mu se Bog smiluje!"

"A nije samo on stradao", dodala je njezina majka. "Imao je jednogodišnjega sina, kojega su pronašli zadavljena u njegovoj sobi."

Svi smo zanijemjeli od šoka. Azar hatun zgrabila se kao da ju je netko udario. Osjećao sam kako mi se lice iskrivilo u nevjerici, baš kao i svima ostalima.

"Kakva strahota", dahnula je Pari. "Što bi moglo biti krhkije, voljenije i dragocjenije nego malo dijete? Ima li nešto gnjusnije od umorstva djeteta koje je na svijet, uz toliko bola, donijela njegova majka? Nezamislivo."

"Neka Bog primi njegovu malu dušu u svoj zagrljaj", šapnula je Daka Čerkeskinja.

"Ne smijemo izgubiti sposobnost zdrava rasuđivanja sad kad nam je najpotrebnija", reče Pari. "Smrt toga djeteta jasno ukazuje na to da je riječ o političkom umorstvu s namjerom da se zatre cijeli rod Badija al-Zamana. Tko je odgovoran za to?"

"U pismu nije pisalo ništa o tome. No očito je da su ljudi u toj pokrajini zgroženi vladavinom kizilbaša pa namjeravaju postaviti vlastitoga vođu."

"Znači da nas čeka još jedna pobuna!"

"Bojim se da je tako."

Parin se pogled susreo s mojim; odmah sam znao čega se boji. "Je li itko čuo što o ostalim prinčevima?"

"Ja nisam", reče Daka.

"Džavaheru, idi smjesta provjeri što je s Ibrahimom i Gouhar."

Požurio sam iz palače niz Promenadu kraljevskih pastuha do Ibrahimove i Gouharine kuće. Nadao sam se da ću ih zateći u dobru zdravlju. U tome bih slučaju usput imao čast baciti pogled na njihovu čuvenu knjižnicu s tisućama knjiga, među kojima je bio i neprocjenjiv rukopis Džamijevih pjesama, koje je pisao deset godina.

Nije mi bilo dopušteno ući ni u njihovo dvorište. Zaustavili su me naoružani vojnici i rekli mi da je Ibrahim u kućnomu pritvoru. Kad sam zadihan stigao do Parinih odaja, dočekalo me glasno naricanje.

"Što se dogodilo?" upitao sam Masud-alija, čije su oči bile razrogačene od užasa.

"Parin brat Sulejman mrtav je", šapnuo je.

Zateturao sam od šoka.

"I Parina polubrača Imamkoli-mirza i Ahmad-mirza nađeni su ubijeni u svojim sobama."

Imali su samo dvanaest ili trinaest godina. Klonuo sam na jastuk, a misli su mi iznenada bile kristalno jasne i svi su se šareni glineni komadići složili u mozaik. Budući da su kizilbaši bili zauzeti sufijama, nije imao tko štititi prinčeve i Ismail je slobodno mogao zapovjediti velikašima da smaknu koga mu volja. Bio sam zahvalan što Mahmud živi u dalekoj pokrajini u srcu Kavkaza, ali svejedno su me ove vijesti prestravile i odlučio sam ga odmah upozoriti.

“Zašto me Bog kažnjava s toliko tuge?” zavapila je Daka kroza suze. “Najprije muž, a sad sin jedinac. Nikad više neću roditi drugoga. Je li ijedna žena ikad toliko propatila?”

“Ili ijedna kći?” odgovorila je Pari. “Koliko smrti čovjek mora doživjeti?”

“Dijete moje, tako si mlada, a toliko si toga već morala proći!”

Daka je prešla prstima Pari ispod očiju, tražeći suze. “Zašto ne tuguješ?”

“Crni oblaci liju kišu na moje srce”, rekla je Pari. “U meni je tmurnije nego za najgore oluje. Ali neću si dopustiti da se slomim u trenutku kad možda mogu pomoći prinčevima koji su još živi.”

“Jadno moje dijete!” Daka je briznula u plač.

“Majko, moram izdržati.”

Pogledala je prema meni, pogledom me preklinjući neka vijesti koje ću joj reći budu dobre. “Što si saznao?”

Želudac mi se zgrčio koliko sam žudio za tim da joj popravim raspoloženje. “Pred Ibrahimovom je kućom postavljena šahova straža, ali vjerujem da je još živ.”

“Dođi, Džavaheru, moramo vidjeti hoće li nam tko pomoći da ga obranimo.”

“Da, njega i druge prinčeve”, dodao sam brzo, “poput Mahmuda.” Grlo mi se stisnulo kad sam mu izgovorio ime.

Pari je zazvala da joj donesu ogrtač pa smo izišli kroz velika drvena vrata, dok su dvorske dame pomagale njezinoj majci natrag u vlastite odaje.

“Krivim sebe što nisam dovoljno brzo razmišljala”, reče mi Pari. “Još jučer vidjela sam da se na Promenadi okupljaju vojnici. Kad si mi rekao za sufije, trebala sam shvatiti. Koji bi od šahovih velikaša mogao biti upućen u sve njegove planove?”

“Možda nijedan. Prije bih rekao da ih je pozivao jednoga po jednoga kad je naređivao pogubljenja.”

“Idemo do Sultanum. Nadam se da njezino majčinsko srce zna više.”

Putem kroz vrtove šibala nas je ledena kiša. Kraljevnino je lice izgledalo kao obliveno suzama. Otrla je rukom crvene oči i tek sam tad shvatio da ipak nije uspjela zadržati rijeke tuge.

Kad smo ušli u Sultanumine odaje, Pari je zamolila eunuha neka nas uvede u njih. Odgovorio je da će pitati prima li posjete.

“Hitno je”, reče Pari. “Nećemo otići dok je ne vidimo.”

“Kako želite.”

Ubrzo smo bili pozvani unutra. Izuvši mokre cipele ispred Sultanuminih vrata, Pari je ušla u sobu. Ja sam uredno složio crne cipelice izvezene zlatom i stavio svoje čizme pokraj njih.

Sultanum je sjedila na jastuku, u crnini. Oči su joj bile podlivene krvlju, a veličanstvena kovrčava sijeda kosa raspuštena i razbarušena oko ramena. Pari ju je pozdravila s poštovanjem, obrativši joj se kao “prvoj ženi moga cijenjenog oca”. Nakon što joj je Sultanum izrazila dobrodošlicu, Pari je sjela i obratila joj se tihim, ozbiljnim glasom.

“Znaj da ću se poniziti koliko treba samo da dobijem tvoju pomoć”, rekla je. “Pet je prinčeva ubijeno, uključujući i moga brata, jedan je u kućnomu pritvoru, a sudbina ostalih nepoznata je. Zar tvoj sin kani uništiti cijelu dinastiju?”

Sultanumine su se oči napunile suzama, a usta joj se objesila. “Da barem znam što mu je u srcu”, odvrtila je. “Danas poslijepodne, kad sam čula za prinčeve, otišla sam do njega. Bacila sam se na koljena pred njim, čupala kosu i preklinjala ga da poštedi moga sina Muhameda Hodabandu i njegovo petero djece. Ismail je na to rekao da su pobunjenici posvuda i da mu moram prepustiti da se pobrine za zločince.”

Dvije su se žene suosjećajno pogledale.

“Imaš moju najdublju sućut”, dodala je Sultanum.

“I ti moju. Jesu li svi prinčevi u opasnosti?”

“Ne svi”, odgovorila je. “Nakon što sam se zaklela da ću umrijeti od tuge, Ismail mi je obećao da će poštediti Muhameda i njegovu djecu, pod uvjetom da se drže dalje od Kazvina. Svejedno, poslala sam kurira Muhamedu i njegovu najstarijem sinu Sultanu Hasan-mirzi, da im kažem da sve nepoznate smatraju mogućim ubojicama.”

“Ali Muhamed čak i nije kandidat za prijestolje”, reče Pari. “Zašto bi Ismail osudio na smrt čovjeka koji je već slijep?”

Sultanum je uzdahnula. “Možda ne shvaćaš kako se djeca mijenjaju”, rekla je. “Započnu život kao dio tvoga tijela, ali odrastu u neznance.”

Nitko nije ništa rekao. Što se moglo reći kad ni šahova vlastita majka nije imala objašnjenja za njegovo ponašanje?

“Cijenjena damo,” reko, “smijem li upitati jesu li i šahove sestre u opasnosti pred njegovim gnjevom?”

Sultanum je pogledala Pari. “Ne vjerujem da bi naudio ženi”, rekla je. “Na kraju krajeva, čak ni najmudrija od njih nikad ne može sjesti na prijestolje.”

“Pustimo sad to”, reče Pari, ne mareći za vlastitu sigurnost, kao ni inače. “Što je s drugim prinčevima?”

“Ne znam”, odgovori Sultanum bespomoćno.

“Ali Ibrahim je u kućnomu pritvoru. Kao što znaš, on je jedan od cvjetova naše dinastije. Najponiznije te pitam, možeš li zamoliti sina da ga poštedi?”

“Ne.”

“Zašto ne?”

“Već mi je uslišio jednu molbu. Ostatak je u Božjim rukama.”

Činilo se da Pari misli da Sultanum nije razumjela njezine riječi. “Shvaćaš li da su ostala moja braća i rođaci u opasnosti da budu pogubljeni?”

“Molit ću se za njihovu sigurnost.”

“To nije dovoljno.”

Sultanum je ostala sjediti, nepokolebljiva. “Učinila sam što sam mogla.”

Pari je izgledala kao da joj je negdje u glavi prsnula neka žila i sad joj se sva krv iz nje slijevala u lice.

“Trebam više od toga. Ti si kraljica svih žena, tvoj je zadatak štititi zdravlje dinastije.”

“Ruka ovoga šaha snažnija je od ruke njegove majke.”

“Kraljica majka mora gledati dalje od vlastitih interesa”, ustrajala je Pari. “Tako bi ti rekao moj otac kad bi znao da si napustila drugu njegovu djecu i prepustila ih sudbini koja ih vodi u grob!”

Sultanum se lecnula: “To mi kaže žena koja je sama sebi na prvome mjestu.”

“Pusti sad mene. Ustani i ispuni svoju dužnost!”

“Čini mi se da misliš da žena može sve, ali ne može. Ne zaboravi da si i ti samo žena. Unatoč svim tvojim manevrima, žena nikad neće sjesti na prijestolje.”

“Koga je briga što mi se klati među nogama?” Pari je podigla glas, a tijelo joj se ljutito ukočilo. Naglo je ustala i izišla te dohvatila svoje cipele. “Ja bih barem bila dobar šah, a ne ubojica.”

“Nisi ni princ niti majka, pa kakve onda koristi od tebe? Trebala si odabrati ulogu koja ti je primjerena, umjesto da stremiš onoj koja ti je nedostupna.”

Pari je zateturala kao da ju je netko udario. Okrenula se prema sobi i tako brzo zavrtlala cipelu prema Sultanuminoj glavi da se dama nije stigla zaštititi. Prestao sam disati kad je crna kožnata cipela poletjela prema kraljici majci i skliznula joj preko

razdjeljka pa udarila u zid, ostavivši mokar trag.

Pari je već nestala niz hodnik, ostavivši me da se suočim sa Sultanuminim gnjevom.

“Tisuću isprika u ime moje kraljevine”, rekoš brzo. “Golema joj je tuga pomutila um. Molim vas da joj oprostite.”

Sultanumini su obrazi bili crveni od bijesa. “Nikad se nije naučila obuzdavati. Nastavi li tako, ostat će bez glave.”

“Molim vas za oprost”, odgovorio sam, prestravljen. “Smijem li maknuti cipelu od vas?”

Samo je odmahнула rukom. Pokupio sam cipelu s poda i upitao za dopuštenje da krenem za kraljevnom. Kad sam ga dobio, pobjegao sam iz Sultanuminih odaja. Pari je obula desnu cipelu i već je hodala vrtom prema svojoj kući, a druga joj je noga bila bosa. Tlo je na mjestima bilo smrznuto i stopalo joj je već poplavjelo, ali kao da nije osjećala hladnoću. Pružio sam joj cipelu; navukla ju je kao da se ništa nije dogodilo.

“Što nje rekla?”

“Da nemate manira.”

“Bolje je biti nepristojna nego kukavica.”

Imala je pravo: Sultanum je imala dužnost štititi svu djecu i unuke svoga pokojnog muža, ne samo one koje je sama rodila.

“Moramo poslati poruku kizilbaškim vođama, ako uspijemo pronaći koga od njih u gradu, i pitati ih hoće li se založiti za Ibrahima”, rekla je. “Trebali bismo i što prije poslati kurire prinčevima koji su još živi, reći im što se zbilo i poručiti im neka se sakriju. Možda ih uspijemo spasiti.”

Vrativši se kući, kraljevna se bacila na posao.

“Azar hatun!” viknula je glasno, a njezina je glavna dvorska dama brzo požurila u sobu. Živahan ju je korak činio tipičnom osobom kakve Pari voli imati u svojoj službi.

“Donesi mi papira, svježe tinte, dva pera od trske, još jedan drveni stolić i vruću kavu, tim redom”, rekla je. “Brzo!”

Dama se hitro udaljila i čuli smo kako mirnim, ali odlučnim glasom izdaje zapovijedi drugim slugama.

“Kraljevno,” rekoš, “moramo pažljivo sročiti pisma, za slučaj da padnu u neprijateljske ruke. Dajte da pišemo o prinčevima, kao da nam je cilj primateljima reći da oni koji padnu šahu u nemilost neizbježno završe loše. Na taj se način, u slučaju da netko presretne pisma, neće činiti da se protivimo njegovoj volji.”

“Vrlo mudro”, odgovorila je. “Pisat ćemo istodobno, a zatim ću ja potpisati sva pisma. Moramo obavijestiti što više članova obitelji.”

Azar je unijela pladanj s kavom koju smo brzo ispili da nas malo osnaži. Stavio sam stolić u krilo i izravnao papir te zamočio pero od trske u tintu, malo ga obrisavši da izbjegnem mrljanje. Brzo sam napisao prvo pismo pa ga dao Pari na potpis, a zatim sam se bacio na drugo. Usred noći prvih nekoliko pisama za njezinu polubraču stavio sam u platnenu vrećicu, odnio ih najpouzdanijem kuriru i rekao mu neka ih smjesti razaslati.

Cijelu smo noć pisali njezinoj rodbini, zastavši tek toliko da pojedemo malo kandirana voća i ispijemo još koju šalicu kave. Azar se brinula da uljanice dobro gore, a i talila je vosak da Pari može utisnuti svoj pečat čim završi koje pismo. Kad su nas već ruke boljеле od pisanja, snažno nam ih je masirala. Dok mi je gnječila umorne mišiće, opustio sam se na jastuku i gledao joj u lijep madež blizu usnice. Sve me boljelo od umora, a bio sam silno usamljen. Zapitao sam se bi li me Azar hatun primila u svoj krevet, ali njezina nezainteresiranost jasno je govorila da ne osjeća potrebu za tim.

Baš kad smo pečatili posljednja pisma, začuo se poziv na molitvu. Premda mu je Pari

već pisala, brzo sam dopisao još i kratku poruku za Mahmuda, moleći ga neka pazi na sebe i potpisavši se kao njegov "privrženi učitelj".

Pari je imala velike, crne podočnjake, a bio sam siguran da ni moji nisu ništa manji.

"Molim Boga da uspijemo spasiti vašu obitelj", rekoh. Prema našim saznanjima, još je osmero njezine braće i rođaka bilo živo.

"*Inšalah*", odgovorila je, a zatim me pogledala suosjećajnije nego ikad prije. "Sad shvaćam srceparajuću tugu koju si podnio u tako mladoj dobi. Smrt je uvijek ružna, ali kad ti član obitelji bude ubijen, to je strašno. Avaj, srce mi se slama!"

"Kraljevno, tako mi je žao", odgovorio sam tiho. "Molim vas, znajte da shvaćam da utjehe nema."

Stavio sam pisma u vrećicu pa i njih odnio njezinu glavnom kuriru, u sebi se moleći da budu isporučena na vrijeme.

Nekoliko sati poslije Pari me poslala do Ibrahimove kuće, da opet provjerim kako je. Jutro je bilo hladno, ulice zaleđene, a grane stabala uz aveniju kojom sam hodao ogoljele. Nadao sam se da će šah biti milostiv prema Ibrahimu, sad kad je svima pokazao svoj stav. Možda će me ovaj put pustiti u kuću pa ću ga vidjeti i Pari donijeti dragocjen dar: dobre vijesti.

Stigavši onamo, laknulo mi je kad sam vidio da više nema čerkeskih stražara. Pokucao sam okruglom alkom za žene, a vrata mi je otvorila jedna od Gouharinih dama. Rekla mi je da ću njezinu gospodaricu pronaći u dvorištu.

"Ne mogu te otpratiti", dodala je otresito, "imam i svoga posla."

Pretpostavio sam da njezina neuljudnost ima veze s činjenicom što su im vojnici cijelo domaćinstvo gotovo okrenuli naglavce. Nastavio sam niz hodnik i prošao pokraj velike prostorije pune polica, tako praznih da su na ranojutarnjem svjetlu izgledale plave. To je bez sumnje bila čuvena knjižnica, ali gdje su knjige? Srce mi se stisnulo pri pogledu na stranice razasute po podu — na nekima su se vidjeli otisci čizama.

Kako sam prilazio dvorištu, tako se osjećao sve jači miris vatre, što je bilo čudno za ovo snježno doba godine. Vani, plamenovi goleme lomače lizali su nebo, a vatru je održavao postariji muškarac. Gouhar je sjedila na smrznutu tlu kraj vatre, kao obična sluškinja, zgurenih leđa pod crnim ogrtačem, a na ozbiljnu joj se licu odražavao plamen.

"*Salam alejkum*. Donosim pozdrave Parihan hanum", rekoh. Gouhar je nastavila zuriti u vatru, u grobnoj tišini. Preplavio me val nelagode.

"Moja gospodarica pita kako ste i postoji li nešto čime bi vam mogla pomoći."

Gouhar je sklopila oči, a niz obraze su joj skliznule dvije krupne suze. "Pari je imala pravo. Trebali smo otići."

Briznula je u plač zaridavši tako tužno da bi to slomilo i Ismailovo srce.

"Ubili su ga jutros", dodala je, "a nisu čak imali ni toliko milosti da me ubiju s njim."

Nije bilo riječi, ničega primjerenog ovom trenutku. Šutio sam. Sluga je štapom gurnuo vatru i nekoliko je komadića spaljena papira poletjelo u zrak. Pretpostavio sam da je Gouhar pokušala uništiti sve spise koji bi ih mogli diskriminirati, ali tad sam zamijetio nekoliko osmuđenih knjiga poezije, čije su se stranice počele uvijati i crnjeti.

"Ago!" povikao sam, zazvavši slugu. "Slučajno ćete spaliti i neke knjige!"

Skrenuo je pogled. Gouhar je zbacila glavu i nasmijala se, a njezin je smijeh zvučao

strašno.

“Ne slučajno.”

Zurio sam u nju.

“Ismail ih nikad neće imati!” viknula je. Raširila je dlanove i pokazala na zrak oko sebe. “Sad su napokon na sigurnom.”

“Hoćete reći... hoćete reći...” Nisam uspio izgovoriti pitanje.

“Gdje su?”

“Spalila sam ih.”

“Sve?”

“Sve osim ovih”, rekla je, pokazavši prema pougljenjenim ostatcima u lomači.

Tisuće knjiga – radovi bezbroj pisara, cehovskih majstora i ilustratora – pretvorene u dim za jedno jutro! Bio je to nepojmljiv gubitak.

Gouharin je pobjednički izraz izbljedio kad je vidjela užasnutost na mome licu. Jecaji su joj tako potresli tijelo da se zamalo počela gušiti. Potrčao sam prema Parinoj kući po nekoliko eunuha i vidaricu. Donijeli su joj napitak za spavanje, koji je popila uz riječi: “Nadam se da se više neću probuditi.”

Usred svega toga, k sebi me pozvao mirza Salman da mi kaže kako je Šamhal Čerkez imenovan čuvarem šahova najdragocjenijeg pečata, na Ibrahimovo mjesto. U vrijeme te objave Ibrahimu još ni grob nisu iskopali. Kako je brzo nekadašnji miljenik bio uništen i kako su brzo zatrti svi njegovi tragovi!

Pari je odlučila posjetiti ujaka i zamoliti ga da joj pomogne spasiti preostale prinčeve. Kao čuvar pečata, sad je bio na jednome od najviših položaja u zemlji.

“Više ne možemo misliti na sebe ili razbijati glavu o tome što se priliči”, rekla je Pari strogo. Nisam shvaćao na što misli sve dok nije zavukla ruku u obližnju škrinju i pružila mi žensku odjeću: crn čador i veo za lice.

“Čim iziđemo iz palače, moraš skinuti turban i pokriti se ovim.”

“Iziđemo iz palače?”

“Idemo potajno do Šamhalove kuće. Ako se prerušimo, neće morati priznati da nas je vidio.”

“Ali to je zabranjeno!”

“Džavaheru, nemamo izbora.”

Ako nas uhvate, ja ću biti kažnjen što sam joj dopustio da iziđe. Riskirao sam ne samo posao nego možda čak i glavu. Ali Pari je imala pravo: kakve koristi od naših života ako Ismail pobije svu svoju braću, a možda i sestre?

“Kraljevno, kako mislite izići?”

“Slijedi me.”

Tako smo se brzo kretali kroz haremske vrtove da se činilo da joj se zrak miče s puta. Slijedio sam je do udaljenoga kuta dvorišta okružena glatkim zidovima, previsokim da bi se itko mogao popeti preko njih. Na moje veliko iznenađenje, nestala je u gustu grmlju. Iza njega ležao je stari paviljon u kojemu su se nekoć možda održavali piknici, ali sad je bio u raspadu i obrastao korovom. Pari je zakoračila u prostoriju u paviljonu popločenu žutim i zelenim pločama; neke su od njih bile okrhnutе. Sagnuvši se, odmaknula je veliku,

tešku ploču sa sredine poda, dašćući od napora. Široki je otvor vodio u skriven prolaz.

“*Ajab!*¹²” rekoše. Znači tako su ona i Marjam uspjele otići do Roma. Ništa u vezi s njom nije bilo predvidljivo.

Sišli smo u vlažan prolaz, a ja sam opet navukao ploču na otvor. Nastavili smo kroz mrak sve do visokih drvenih vrata, koja je Pari otključala ključem veličine moje šake.

“Nemam svjetiljku”, rekla je, “ali dobro poznajem put. Drži se za rub moje marame da se ne izgubiš.”

Zaključala je vrata za nama. Tunel je bio hladan i tih kao grob.

“Nikad ne smiješ reći ni riječi o ovome”, rekla je.

“Obećavam”, odgovorio sam, ushićen što mi je vjerovala dovoljno da mi oda svoj tajni izlaz.

Dugo smo hodali do sljedećih vrata. I njih je otključala, a zatim smo ušli u drugi prolaz, zakoračili na odmorište i nastavili po zemljanome podu sve dok nismo izišli u drugu oronulu zgradu u malome gaju u jednome od rijetko posjećenih parkova blizu Promenade kraljevskih pastuha.

Navukao sam čador i stavio veo, držeći ga ispod brade. Kroz rijetko tkanje vela vidjelo se van, ali osjećao sam se kao da sam slijep. Trudio sam se oponašati Parin graciozni hod.

“Hodaš kao muškarac”, prigovorila mi je. “Hodaj sitnim koracima, ne tako dugačkim. Kreći se kao sjena oblaka.”

Stisnuo sam noge i pokušao hodati onako kako sam vidio da žene rade. Brzo smo hodali niz pokrajnju uličicu u četvrti gdje je živio Šamhal. Muškarci su nam se cerili i dobacivali proste prijedloge od kojih sam se osjećao neobično prljavo. Je li tako biti žena, uvijek na milost i nemilost pogledima i jezicima? Nedostajala mi je uobičajena ugodna anonimnost.

Pari nas je Šamhalovim slugama najavila kao njegove sestre, odbivši otkriti lice dok ne bude sama s ujakom.

Šamhal je pio poslijepodnevi čaj. Iznenađeno je gledao dva oblika pred sobom, sve dok Pari nije progovorila. Činilo se da joj prepoznao glas. Odmah je rekao slugama neka nas ostave nasamo i neka ne dolaze dok ih ne pozove. Čim su se vrata za njima zatvorila, Pari je podigla veo, a ja sam svukao i čador.

“Boga mi miloga!” uskliknuo je Šamhal, a inače rumeno lice nasmrt je probljedjelo. “Kako si dobila dopuštenje izići iz palače?” Potrčao je prema vratima provjeriti jesu li zaključana, ali čak i kad se uvjerio da jesu, pogledavao je na sve strane.

“Je li te netko udario u glavu? Zamisli samo kako bi te Ismail kaznio da sazna.”

“Morala sam doći.

“Koliko riskiraš!”

Pari je sjela, a ja sam ostao stajati u stražnjemu dijelu sobe. “Došla sam zbog svih ubijenih prinčeva”, rekla je kroza stisnuto grlo.

“Duboko žalim zbog toga.”

“Nisam došla po sućut. Došla sam pitati hoće li muškarci sa safavidskoga dvora zaustaviti taj pokolj.”

Šamhal se odmaknuo korak unatrag. “Kako bismo to mogli učiniti? Ubojstva je naredio izravno tvoj brat, svjetlo univerzuma.”

“Ujače, molim te, pustimo sad dvorske formalnosti. Šah je uništio pola dinastije. Hoće li velikaši išta učiniti po tom pitanju?”

“A što da učinimo?”

“Poremećena se šaha može svrgnuti.”

---

¹² Usklik kojim se izražava čuđenje.

“Ali ovaj nije ni lud, ni bolestan, ni slijep. Nemamo valjan razlog.”

“Nije li nepravda dovoljan razlog?”

“Ništa što dolazi od šaha nije nepravedno!”

“To su dvorske gluposti”, reče Pari. “Zar velikaše nije briga za to što se događa?”

“Naravno da jest. Nitko nije sretan s ovim razvojem događaja.”

“Jesi li zatražio pomoć od kizilbaških velikaša?”

“Ne, jer je njih poslao da pobiju sufije.”

“Zašto? Ne zaslužuju to.”

“Znam.”

“Jesu li velikaši muškarci ili nisu?”

Ramena su mu se ukočila. “Ismailove su uhode posvuda. Nitko ne može ni udahnuti, a da on to ne sazna.”

“Za Boga miloga! Ja sam nenaoružana žena koja preklinje za pomoć, a nitko neće učiniti pravu stvar?”

“A što je prava stvar?”

“Kad se na drugim dvorovima otkrilo da vođa nije zdrava uma, njihovi su velikaši od najstarijih članica kraljevske obitelji zatražili dopuštenje da ga svrgnu s prijestolja. Ako bi dobili dopuštenje, tako bi i učinili. Pretpostavljam da su njihovi muškarci hrabriji od naših.”

Izgledao je tako nelagodno kao da mu drži užaren žarač pred očima. “Rado bih da mogu pomoći.”

“Zar se ti i ostali muškarci ne bojite da neće stati samo na ubijanju vlastitoga roda?”

“Naravno da se bojimo. Svatko se od nas nada da će si iskazivanjem odanosti osigurati da mu se to ne dogodi. Svaki znak nelojalnosti tako se brzo i drastično kažnjava da se ne usudimo ni razmišljati o tome.”

“Moj je otac imao pravo kad ga je zatočio”, rekla je. “Da sam barem poslušala njegov sud. Shvaćao je stvari o Ismailu koje nitko od nas nije znao.”

“Istina.”

“Možeš li barem zaštititi Sultanuminu unučad?”

“Ne, ako ih šah želi mrtve.”

“Šamhale! Što je postalo od tebe?”

“Preživljavam najbolje što znam. To je sve što čovjek može u ovakvoj situaciji.”

“To je ružan život.”

Široko lice kao da mu se još proširilo od ljutnje. “Misliš? Mnogo je manje ružno od drugih mogućnosti.”

“Što želiš reći?”

“Želim reći da ja svakodnevno savjetujem Ismaila, da se zalažem za popustljivost i milostivost. Pokušavam utjecati na njegove odluke ukazujući mu na dobre primjere. A što ti radiš?”

“Nije mi dao priliku da išta učinim.”

“Upravo tako. Prema njemu si se ponašala s prijezirom. Oglušila si se o njegove zapovijedi. Nisi se ni potrudila postati mu osoba od povjerenja. Posljedica toga činjenica je da nemaš ama baš nimalo utjecaja.”

Parino je lice postalo grimizno. “Zaslužila sam bolje.”

“Zašto?”

“Zbog svega što znam. Zbog toga tko mi je bio otac. Zato što sam u vladanju bolja od njega.”

“Sve je to istina, ali nije nam od pomoći. Preklinjao sam te da mu se pokloniš i pokažeš

poniznost. Ali nisi htjela pristati na kompromise pa si sad potpuno nemoćna.”

“Barem nisam kukavica. Borim se za ono u što vjerujem.”

“Krasne su to riječi”, reče on. “Vjerojatno će zvučati još bolje kad ih uobličiš u stihove. Ali kakve koristi od riječi? Sad kad te najviše trebamo, ti ne možeš dobiti ni dopuštenje da posjetiš vlastitoga brata.”

“Drago mi je da pognute glave ne izvršavam njegove zapovijedi, kao ti. Koliko će još ljudi otpraviti u smrt dok ti budeš stajao i gledao?”

“Onoliko koliko je potrebno dok u međuvremenu budem pokušavao utjecati na njega koliko mogu, a prilagoditi se situaciji kad me ne bude htio slušati.”

“Što ako se probudiš i iznad sebe ugledaš njegove ljude s užetom u rukama?”

“Znat ću da sam učinio koliko sam mogao.”

Pari je bila tako očajna da se objema rukama udarila po glavi. “Kao da pokušavam navesti štakora da se prestane hraniti na zahodima!”

“Ti si ta koja jede govna!” zaurao je Šamhal tako glasno da su mi zubi zavibrirali od njegova glasa. “Što ako ga pokušaš maknuti i probude te isti ti ljudi s konopcem u ruci?”

“Barem bih umrla znajući da sam učinila sve što je bilo u mojoj moći da mu se oduprem.”

Naglo je ustala i omotala se čadorom.

“Kćeri moje sestre, čekaj malo. Svi bi ti bili zahvalni da ga uspiješ ukrotiti.”

“A kako da to učinim?” odgovorila je pitanjem. “Svi ste mu tako rado dopustili da me isključi iz svih državnih poslova. O, kako ste to brzo učinili!”

“Bila je to izravna zapovijed.”

“Ali da ste se pobunili protiv nje, mogla sam zadržati nešto utjecaja. Možda jesam nemoćna, ali ti si pomogao Ismailu da me stavi u taj položaj. Kako da ga sad itko zaustavi?”

Unatoč crnoj bradi i širokim ramenima, Šamhal je na trenutak izgledao bespomoćno.

“Ne znam. Morat ćemo pričekati da se kizilbaši vrate s pohoda na sufije pa da vidimo hoće li nam htjeti pomoći.”

“Ali upravo činjenica da nisu ovdje omogućava ubijanje prinčeva!”

Šamhal je otvorio dlanove prema nebu kao da želi reći da je sad sve u Božjim rukama.

Krajevi Parinih usana zgađeno su se objesili, a zatim je pokrila lice velom. “A kažu da su žene kukavice!” uskliknula je držeći čador pod bradom i zaputivši se prema vratima. Ujak je nije zamolio da ostane. Nespretnim sam pokretima i ja pokrio lice i tijelo.

Kad smo izišli, nije se više uspijevala suzdržati.

“O, Bože blagi na nebesima,” molila je dok smo hodali ulicom, “preklinjem Te, budi milostiv prema svome djetetu. Savjetuj me kako da postupim jer sam izgubljena. Mračna su vremena, mračnija no ikad. Gazali je napisao da bez pravičnosti nema ničega – nema odanosti, nema građanstva, nema napretka, a na kraju ni države. U opasnosti smo da izgubimo sve. O, Gospode, pokaži svojoj sluškinji zraku svjetla u njezinoj najmračnijoj noći!”

Ponavljao sam njezinu molitvu kad smo ulazili u park, sišli u prolaz i zatim brzo hodali kroza studen. Laknulo mi je što više nismo na ulici, gdje se moglo dogoditi da nas netko otkrije. Neometano smo izišli iz oronuloga paviljona, odbacili čadore i kroz haremske vrtove nastavili prema njezinoj kući. Kad smo ušli u njezine odaje, kraljevna je sjela, izgledajući potreseno. Njezin vlastiti ujak! Bio je to najveći udarac od svih dosad.

“Kome da se sad obratimo? Mirzi Salmanu?”

Osmijeh joj je bio umoran i poražen. “On je čovjek od pera i nije u prvome redu moćnika. Njega kizilbaši neće poslušati.”

Prvi put u nekoliko mjeseci pogled joj ništa nije skrivao. Ono što sam u njemu vidio podsjetilo me na očaj zatvorenika kojega vode na pogubljenje. Ruke su joj ležale u krilu, dlanova okrenutih gore, malene, nježne, s izbljedjelim šarama od kane. Nakratko ih je pogledala.

“Bojim se”, šapnula je.

Zaprepastila me bolna iskrenost njezina priznanja. Duboko u srcu probudila mi je želju da se žrtvujem za nju. Imao sam snage i srčanosti za trojicu muškaraca i zakleo sam se da ću učiniti sve što mogu da je zaštitim.

ŠESTO POGLAVLJE

Bojni poklič

Kaveu su javili da je njegov osamnaesti i posljednji sin dobio poziv da se²²⁷pojavi pred Zahakom i njegovim zmijama. Čuvši to, napustio je kovačnicu i otišao u palaču, mišića podlaktica zgrčenih od gnjeva. Tako je golem bio njegov bijes da se progurao pokraj stražara i prekinuo Zahaka na sastanku dvora.

“Štovani kralju,” zagrmio je, a oči su mu bljeskale kao iskre u kovačnici, “vladate nad sedam kraljevina i vaše su riznice prepune zlata. Zašto morate meni oduzeti jedino bogatstvo koje imam? Ako ste pravedni kao što tvrdite, ostavit ćete moga posljednjeg sina na miru i nećete počinuti to zlo.”

Zahak je osjetio okus metala u ustima. Kako da obrani vlastita djela? Žudio je za tim da si osvjetla obraz u očima svijeta.

“Pustit ću tvoga sina”, odgovorio je i izdao zapovijed. “Ali sad moraš potpisati izjavu koja potvrđuje da je moja vladavina pravedna. Je li to dovoljno jednostavno?”

Kad je Kave pročitao objavu i vidio imena svih velikaša koji su je potpisali, obrazi su mu postali grimizni, oči zamalo iskočile iz duplja, a mišići se na vratu napeli.

“Kakvo ste vi leglo kukavica!” povikao je velikašima. “Kako ste mogli potpisati svoja imena pod takve laži i dalje se nazivati ljudima?”

Uz glasan urlik, poderao je dokument na komadiće i zgazio ih dok su velikaši obješenih čeljusti zurili u njega kao da je bijesan pas. Zatim je ljutito istutnjao iz palače. Na glavnome je gradskom trgu sa sebe strgnuo kovačku pregaču i podigao je u zrak nabodenu na vrh koplja, da je se vidi nadaleko i na široko. Ljudi su pokuljali sa svih strana i pridružili mu se.

“Pravde!” vikali su. “Pravde!”

U ženskome dijelu palače bilo je tiho kao na groblju, a većina je žena bila zgrčena od tuge. Strah je prožimao svaku prostoriju kao gusta, ustajala magla. Je li gotovo? Tko je sljedeći?

Majčina rođakinja pisala mi je da me pita kad može poslati Džalile u Kazvin i bio sam zahvalan Pari što mi je rekla neka pričekam s tim. Laknulo mi je što Džalile, nenavikla na ovakve stvari i neiskusna u pitanjima dvorske politike, neće biti u opasnosti. Otpisao sam joj i najbolje što sam mogao, pazeći da ne otkrijem previše pojedinosti, objasnio da situacija nije sigurna.

Nakon obreda tugovanja za mrtvim prinčevima, kraljevna me pozvala da dođem u njezin dom. Azar hatun uvela me u Parinu najprivatniju prostoriju, u kojoj se sastajala sa svojim najbližima, poput Marjam i svoje majke. Bila je to ona s muralom gole Širin, sa sagovima boje breskve i jastucima sličnih boja. Pari je čitala primjerak *Šahname* koji nikad prije nisam vidio. Knjiga je bila otvorena na stranici s istančanom kaligrafijom i pozlaćenom ilustracijom bogatih boja.

“*Salam alejkum*”, rekla je kad sam ušao. “Drago mi je što te vidim. Nikad nisam mislila da ću osjećati zahvalnost zbog najobičnije činjenice da je netko tko mi je drag još živ i diše.”

“Hvala vam, dobra kraljevno.” Srce mi je procvalo od topline njezinih riječi.

“Kakvu smo tugu zajedno prošli! Da sam znala da će biti tako teška i tako velika, ne bih te bila opteretila još i time da mi budeš vezir.”

“Kraljevno, najveća mi je čast u životu služiti vam. Nema toga što bi me u tome spriječilo”, odgovorio sam, rekavši istinu.

“Drago mi je to čuti”, rekla je. “Nadam se da i dalje želiš biti u mojoj službi.”

“Cijelim svojini srcem.”

“Pretpostavljam da to ne kažeš olako. Pred nama su vrlo teški i ozbiljni zadatci.”

Čekao sam.

Pari se zamislila. “Neobično je mnogo pretkazanja oko nas, ako se samo potrudimo vidjeti ih. Ponovo sam pročitala priču iz *Šahname* o tome kako je Zahak zahtijevao da se mnogim mladićima lubanje razbiju kao orasi, kako bi se njegove zmije mogle hraniti njihovim mozgovima. Donedavno mi je to bila samo priča, ali sad je gledam potpuno drugim očima. Nismo li mi prošli istu tragediju? Naš je vladar uništio neke od najsajnijih zvijezda na svomu dvoru, od mladih meteorita koji su od malih nogu izučavani u vještini prinčevanja, pa sve do blistavih sunaca poput Ibrahima, kakva se rađaju samo jednom u svakomu naraštaju. Naš je vladar postao Zahakova slika i prilika.”

Sve u meni bilo je obučeno da bude odano šahu. Nisam si mogao pomoći, ogledao sam se oko sebe da vidim sluša li nas tko.

“Zasad je poštudio Muhameda Hodabandu i njegovu djecu, ali još postoji mogućnost da će poslati nekoga da ih uništi. Ako pobije njega i obitelj mu – a Bog neka ih štiti i neka to ne dopusti – tko će ostati da vodi dinastiju?”

“Što je s Mahmud-mirzom? I Ismailovim nerođenim djetetom?”

“Ne znam tko će preživjeti. U cijeloj priči ja sam odgovorna braniti sve prinčeve koji bi u budućnosti mogli biti na čelu dinastije. Moram učiniti sve da ih zaštitim.”

“To neće biti lako.”

“Kako stvari stoje, nemoguće je. Spriječiti Ismaila da pošalje još ubojica otprilike je kao da suncu kažem kada da iziđe. Ima ljudi koji vjeruju da mogu kontrolirati putanje planeta, ali ja nisam jedna od njih.”

Ozbiljnost njezina tona i tajnost našega sastanka učinila me vrlo svjesnim da slijedi nešto važno.

“Kad ne znam kako postupiti, savjet potražim u *Šahnami* koja je²²⁷ mome ocu bila tako draga. Čitam je u nadi da će mi Firdusijeve riječi dati smjernice kako na pravičan način postupiti s nepravednim šahom. Vrlo je oprezan po tom pitanju. Na kraju krajeva, nadao se da će za svoj rad dobiti naknadu od sultana Gaznavija pa si nije mogao dopustiti kritiku njegova režima, čak ni neizravnu.”

I ja sam svake večeri čitao svoj primjerak *Šahname*, s ljubavlju, s obzirom na to da je bila Mahmudov dar.

“Ali pogledaj što se dogodi lakomu Zahaku: Kave začne pobunu. Znači da je čak i Firdusi, koji obično tako pazi da ne uvrijedi samu kraljevsku instituciju, voljan sugerirati da se valja pobuniti protiv istinski zla šaha.”

Pari je stezala omču logike oko moga vrata, a nisam se htio naći zarobljen u čvoru koji se više ne može razvezati. Taj mi se osjećaj zacijelo zrcalio na licu jer joj se glas smekšao.

“Katkad se jedna osoba mora žrtvovati za dobro svih ostalih”, dodala je. “Kave je bio takva osoba. Kakvo je nadahnuće svim žrtvama tiranije! Ne mogu više mirno sjediti dok vatra guta kuću naše budućnosti. Prečesto mi je, kad sam djelovala, na umu bila nada da ću od toga imati neke osobne koristi. Sad moram djelovati za druge, bez obzira na vlastitu sudbinu.”

Rekla je to tako profinjeno i s tako dubokim shvaćanjem vlastitih mana da me dirnula ravno u srce.

“Neka vas Bog uvijek čuva! Najblistavija ste zvijezda među ženama.”

“Hvala ti, Džavaheru, ali reci mi: dijeliš li moje mišljenje da naš vladar nije dobar?”

“Naravno. Vaš cijenjeni otac nikad ne bi bez razloga pobio pripadnike svoga roda.”

“Znam da si podnio veliku žrtvu ne bi li mu služio. Sad ću ja od tebe zatražiti još veću, ali neću je zahtijevati. Moraš je dati dragovoljno.”

Prožela me strepnja. “Što tražite?”

“Tvoju odanost.”

“Zauvijek je vaša. Što još?”

“Tvoju pomoć.”

“Oko čega?”

Spustila je glas. “Moramo ga maknuti.”

Srce mi je počelo lupati kao bubnjevi uz koje vojnici marširaju u rat. Kako pristati na ono što je tražila od mene? Da čovjek digne ruku na svoga vladara, da sestra digne ruku na brata – za taj je čin, bude li otkriven, kazna smrt i vječno prokletstvo ako Bog prosudi da je bilo nepravedno.

Kraljevna je htjela poderati objavu. A ipak, nismo to mogli učiniti onako kako je to učinio Kave jer naš šah nije bio lik iz pjesme – da se otvoreno pobunimo protiv njega, jednostavno bi nas dao pogubiti.

Pari mi je pozorno proučavala lice. “Džavaheru, hoćeš li mi pomoći da vratim pravdu u ovu našu zemlju?”

“Boga mi na nebesima!” zagrmio sam. “Za ovu sam se dinastiju odrekao svega osim disanja, čak i mogućnosti da jednoga dana podižem vlastite sinove. Moram li sad postati izdajnikom da nastavim služiti istu kraljevsku liniju? Kakav bih to sluga bio? Koja bi moja istina ikad više imala težinu?”

“Tvoja su pitanja poštena”, reče Pari, “ali usuđujem se reći da bi služio pravdi. To je jedini mogući razlog zašto bi pristao na moj zahtjev. Imaš moje dopuštenje pristati jedino ako vjeruješ da je to pravedno.”

Da je rekla bilo što drugo – da je spomenula osobnu korist ili slavu, bio bih je odbio. Ali posegnula je za jedinim dijelom mene koji je bio osjetljiv na njezinu molbu. Ismail je uistinu postao Zahakova slika i prilika. Hoćemo li šutjeti i dopustiti ²²⁷mu da nas uništi kad mu se prohtije? Ili ćemo postati hrabri poput Kavea?

“Što planirate za njega?”

“Istu sudbinu koju je on dosudio drugima.”

“Čak ga je i vaš otac, pokoj mu duši, ostavio na životu”, pobunio sam se.

“Moj je otac imao dovoljan autoritet da ga zatoči i učini posve nemoćnim. Mi ga nemamo. Nedavno sam upitala Sultanum bi li dopustila kizilbaškim velikašima da ga svrgnu na temelju neprisebnosti, ali rekla je da ne bi. Ostaje nam samo jedan način da se riješimo te pošasti, baš kao što je postojao samo jedan način da se makne Zahak.”

“Ali to ide protiv svega što me uče od malih nogu! Kako to možete tražiti od mene?”

“Kako da to ne tražim kad je to jedino pravedno? Ako ga ostavimo na miru, on će ubiti nas.”

“Cijeloga sam se života trudio biti odan kruni. Nakon što mi je otac ubijen, želio sam postati primjer drugima.”

“I postao si.”

“Hvala. Ali sad moram odbaciti moralnost i postati pobunjenik?”

“Katkad je to jedino što nam preostaje.”

“Ne mogu vam odmah odgovoriti. Moram razmisliti.”

“Shvaćam”, rekla je, “i poštujem tvoju potrebu da razmisliš o svemu. Vрати mi se čim odlučiš.”

Na odlasku, pogledao sam preko ramena i ostao zatečen njezinom ljepotom. Sjedeći na jastuku na elegantnim sagovima boje lueskve, u ljubičastoj haljini s izvezenim vrapcima, okružena profinjenim slikama muškaraca i žena u vrtovima, zračila je ženskom gracioznošću i učenošću. Raskoš njezina okružja i odjeće, zaobljeno kraljevsko čelo, sve je to učinilo da izgleda kao nešto krhko i rijetko. A ipak, u njezinu je vitkom i visokom tijelu čučalo nešto čvršće i odlučnije nego što sam ikad vidio u pokojnome šahu, nešto snažnije i od onoga što se skriva u kizilbaškim ratnicima, koji zbog visokih crvenih štapova u turbanima izgledaju kao divovi. Došla je do tako strašna zaključka da bi mnogi ratnici pobjegli da spase glavu, ali ona je ostala i hrabro se suočila s tim.

Parin je zahtjev unio nemir u mene, baš kao i činjenica da nisam znao što je s Mahmudom. Još nisam primio odgovor od njega i nisam čuo nikakve vijesti. Nadao sam se da bi mi Hatidže mogla reći nešto više o šahovu stanju uma i odgovoriti na pitanje je li njegov ubojiti pohod pri kraju. Otišao sam do njezine kuće i zatražio da me primi objasnivši da nosim vijesti od kraljevine. Nije bilo potrebe za daljnjim objašnjenjima jer je cijela palača vrvjela posjetima između žena koje su tješile jedna drugu.

Kad su me uveli unutra, iznenadio sam se vidjevši da je Hatidže u crnini, kose

prekrivene crnim svilenim šalom zbog čega joj je koža boje tamarinda izgledala blijeda.

“Moja sućut”, reko, sjedajući na jastuk njoj nasuprot.

“Hvala. I moja tebi.”

Nisam bio u rodu ni s kim od ubijenih, ali odjenuo sam tamnu odjeću kao odraz stanja u palači.

“Došao sam porazgovarati s vama u ime svoje gospodarice,²²⁷ o nečemu osobne prirode”, rekao sam. Hatidže se okrenula prema Nasrin i rekla joj neka mi donese vruće kave.

Čim je otišla, Hatidže reče: “Izgledaš kao da si vidio duha.”

“Tako se i osjećam”, odgovorio sam. “Šest je prinčeva ubijeno, a Gouhar se ponaša kao luđakinja. Tako je shrvana tugom da nisam siguran da ima volje živjeti. Strašno ju je vidjeti.”

“Neka nam se Bog smiluje!” odgovorila je Hatidže, a niz obraz joj je skliznula suza.

Nisam si mogao pomoći. Skočio sam s jastuka i primio je za ruku, žudeći za tim da je zagrlim i osjetim toplinu naših priljubljenih tijela.

“Je li išta rekao o tome kad će prestati s ubojstvima? Bojim se za Mahmuda!”

Hatidže je izgledala tako zatečeno da sam požalio što sam išta rekao. Zurila je u vrata pa sam joj brzo pustio ruku i vratio se na jastuk na drugome kraju sobe.

“Jadni Džavaheru. Nemaš razloga za strah”, rekla je tiho, a oči su joj bile kao dva zdenca tuge.

“Znam, znam”, odgovorio sam. “Zašto si tako tužna?”

“I ja sam pretrpjela velik gubitak.”

“Ali nisi u rodu ni s jednim od prinčeva, osim po mužu.”

“Istina”, reče ona. “Ne tugujem za njima. Jutros sam saznala da je moj brat Mohsen mrtav.”

“Draga moja Hatidže! Što se dogodilo?”

Obgrlila se rukama. “Umro je štiteći nekoga drugoga, što je vrlo nalik njemu. Mohsen je uvijek bdio nada mnom i branio me kad smo bili mali.”

Iz očiju su joj se prestile suze. Nije ih otrla, ostale su blistati na obrazima. “Kad sam ostala bez roditelja, mislila sam da sam izgubila sve što žena može izgubiti. Ali ova nova bol što mi razdire srce nikad neće minuti, ma koliko da poživim.”

“Kako bih te rado zagrlio i utješio!”

“Tiho!” šapnula je i ogledala se oko sebe, osluškujući. Iznenada je ušla Nasrin hatun s kavom, tako nečujno da sam se zapitao nije li se pokušala načuti nekoliko riječi našega razgovora. Brzo sam promijenio temu.

“Cijenjena kraljevna pita imate li kakav poseban pripravak koji bi pomogao Gouhar da prebrodi najgore razdoblje tugovanja?”

“Imam”, reče Hatidže. “Ovih sam dana dobila mnogo zamolbi za taj pripravak, a i sama ga uzimam. Nasrin hatun, molim te pripremi još jednu dozu biljaka koje sam ti pokazala i donesi je ovamo za našega gosta.”

Dama je spustila pladanj s kavom i opet otišla učiniti što joj je rečeno. Sad sam shvaćao zašto se Hatidže naoko tako dobro drži. Njezini su pripravci bili dovoljno jaki da ublaže svaku bol.”

“Džavaheru...” počela je, ali prekinuo sam je.

“Kako ga možemo zaustaviti?”

Usta su joj se objesila od gađenja. “Samo se nadam da me neće pozvati k sebi. Kako bih mogla ležati pod njim znajući što mi se dogodilo bratu?”

Bio sam zbunjen. “Kakve veze ima Mohsenova smrt sa šahom?”

Uzdahnula je. "Džavaheru, boli me što ti moram to reći. Mohsen je umro štiteći Mahmuda."

Kao da mi je željezna ruka zgrabila srce. "Neka ga Bog čuva!" rekoh, ali moje su riječi zvučale ljutito. Pogledala me tako suosjećajno da sam se postidio svoga gnjeva.

"Ako ne želiš znati što se dogodilo, neću ti reći."

Nisam imao izbora nego zamoliti je da nastavi.

"Mohsen je bio s Mahmudom u lovu. Šahovi su ih ljudi našli prateći dim njihove vatre i napali ih. Prijatelj moga brata uspio je pobjeći. Napisao mi je da su Mahmuda zadavili, a Mohsena izboli bodežom. Tijela su im odnijeli natrag do Mahmudova doma da ih pripreme za pokop. Nekoliko sati poslije Mahmud je zastenjao i probudio se. Vrat mu je bio bolan i pun modrica, ali nije bio mrtav." Gnjev je istekao iz mene i udahnuo sam sladak dah života, baš kao i Mahmud. Prvi put u nekoliko dana činilo se da dišem punim plućima.

"Žao mi je, nisam se kanio tako razljutiti", rekoh. "Pomisao da sam ga izgubio bila mi je nepodnošljiva."

Mislim da sam se čak i nasmiješio, sve dok nisam shvatio da je Hatidžino lijepo lice iskrivljeno od boli.

"Voljela bih da ti ne moram ispričati ostatak priče", nastavila je. "Ubojice su upitale svoga vođu što da učine s Mahmudom, a on je naredio da njegov život bude ugašen. Drugi su put uspjeli u tome." Skočio sam na noge i udario nogom o pladanj s kavom, snažno kao da pokušavam zabiti gol. Čaše su se razbile uz tresak, a kava je poprskala šahov plavi svileni sag.

"Bio mi je kao obitelj!" viknuo sam.

"Znam", tiho je promrmljala.

"Ovom zemljom vlada pas! Pljujem mu u lice, proklete mu oči! Neka njegova zvijezda padne s neba! Neka gori u paklu!"

Hatidže se uplašeno okrenula da vidi je li me itko čuo. Nije me bilo briga, čak i ako će me te izdajničke riječi stajati glave. Izjurio sam iz sobe, oglušivši se na Hatidžine molbe neka i sam uzmem malo njezina lijeka. U tom sam trenutku mrzio sve na svijetu. Bijesno hodajući kroz osamljeni dio vrta, zaletio sam se u stablo cedra, opet i opet, gledajući kako mu se grane tresu pri svakomu sudaru s mojim tijelom. Streseni listovi lepršali su zrakom, a slomljene grančice padale su mi po ramenima. Udarao sam u drvo kao da pokušavam prebiti šaha nasmrt. A zatim sam ispunio svoju dužnost i prenio vijest Pari.

U najdubljoj boli posegnuo sam za svojim primjerkom *Šahname*, jedinim što mi je ostalo od Mahmuda, i nasumce je otvarao. Oči su mi se punile suzama i jedva sam razabirao riječi. Kad sam zatvorio knjigu i stavio je kraj kreveta, prisjetio sam se stihova koje je napisao Sadi:

O, tiranine, koji ugnjetavaš podanike svoje,

Koliko u tome ćeš ustrajati?

Što će tebi autoritet?

Bolje ti je mrijeti neg' svoju volju nametati.

Bog je zahtijevao da njegovi vladari vladaju pravedno, ali što ako nije tako? Moramo li jednostavno trpjeti tiraniju? Moramo li dopustiti da ubija djecu? Moramo li se bojati udahnuti?

Ne! Ne! vikao je glas u meni. Ako ne učinim ništa, i drugi će sigurno umrijeti. Ali pokušam li ga zaustaviti, neće li me Bog osuditi zbog toga? Nisam mogao znati. Mogao sam samo pokušati učiniti svijet boljim za one koji su još živi. Pa ²²⁷šam otišao do Pari i zakleo se da ću joj pomoći u njezinoj misiji i dogovorili smo se da ćemo surađivati čak i po cijenu vlastitih života.

Ali kako krenuti u lov na tako dobro skrivenu lovinu? Ništa nam nije išlo na ruku. Sama palača visokih zidova, raštrkane, dobro čuvane zgrade unutar njezina terena, okružene drvećem, labirinti dvorišta i prolaza – sve je to bilo smišljeno sagrađeno tako da se ne može točno znati tko je gdje. Ismail se okružio vojskom slugu čiji su životi ovisili o tome koliko ga dobro štite. Dodatno se povukao u osamu odustavši od većine javnih pojavljivanja, a bilo je nemoguće raspitivati se o tome gdje je jer je svaki upit izazivao sumnjičavost. Morat ćemo biti mudriji od šaha – koji je bio i moćan i uplašen – i mudriji od zidova i prepreka i stražara koji ga čuvaju. Morat ćemo pobijediti sustav osmišljen da nas u tome spriječi.

Odlučili smo prikupiti više podataka o Ismailovim navikama, uključujući i one najbeznačajnije, što je značilo da se moramo zbližiti s ljudima bliskima njemu. Pari je rekla da će posjetiti njegovu čerkesku ženu Kudenet, baš kao i Mahasti, trudnu ropkinju, da vidi što može saznati. Nismo mogli očekivati da će nam Sultanum pomoći, ali rekao sam Pari da ću se sprijateljiti s dvorskim damama koje ju poznaju i koje su možda od nje čule o njegovim navikama. Dvojio sam oko toga bih li joj otkrio da imam izvor vrlo blizak šahu, ali odlučio sam ne spominjati Hatidže, iz želje da je zaštitim.

Najzanimljiviji nam je bio šahov najbolji prijatelj Hasan-beg Halvedžioğlu, koji je imao tako poseban položaj da mu je bilo dopušteno boraviti u šahovim privatnim odajama premda je bio muškarac. Pari mi je dala gotovo nemoguć zadatak: da ga promatram i pokušam saznati s kime se druži te da od tih ljudi pokušam izvući nešto što bi ga učinilo ranjivim. I drugim je slugama rekla da je izvijeste o svemu što naćuju u palači, ma kako im se beznačajnim činilo.

Kasno jednoga poslijepodneva, kad sam se vratio u sobu, iznenadio sam se ugledavši Balamanija na njegovu madracu. Koža mu je bila sivkasta, kao slonovska, a čelo naborano od bola.

“O, nebeski dragulju! Gdje si bio?”

“Obavljao uobičajena zlodjela. Što te muči?”

Pokazao je na stopalo, koje je ispružio dalje od ostatka tijela. Nožni prsti izgledali su mu otečeno.

“Ne mogu stati na nogu”, odgovorio je. “Palac kao da mi gori!”

Balamani je bio živahan i snažan kao vol. Bilo mi je teško gledati ga u takvu stanju.

“Hoćeš li nekakav lijek?”

“Stavio sam si melem, ali ne pomaže.”

“Pa”, rekoh, “budući da je tvoje tijelo dokazalo da može podnijeti gubitak mnogo većega uda, nedvojbeno će uspjeti samo zaliječiti nožni palac.”

Balamani se nasmijao, ali smijeh mu je imao turoban prizvuk. “Glupo je kad čovjeka palac obori s nogu.”

“Ah”, rekoh, “ali čovjek poput tebe neće biti oboren sve dok može razmišljati. A slučajno mi baš treba tvoja pamet.”

“U koju svrhu – dobru ili lošu?” Tamne su mu oči vragolasto zaiskrile i na trenutak je

izgledao kao da je zaboravio na svoju boljku.

“Lošu, naravno”, rekoh. “Na kraju krajeva, tko se ne osjeća loše nakon svega što se dogodilo?”

“Zaista, ovo su najmračniji dani koje sam doživio.”

“Reci mi – jesu li ubojstva bila nužna?”

“Šahova je taktika suptilna kao mesarski nož – ali, s druge strane,²²⁷ mesarski je nož vrlo učinkovit u svome poslu. Gotovo da više nije ostao nitko tko bi mogao predstavljati prijetnju njegovu kraljevanju.”

U sobu je ušao dašak vjetra; Balamani je bolno iskrivio lice kad mu je došao do palca. “Da taštinu i ne spominjemo.”

“Taštinu?”

“Bude li šah imao sina, njegov će sin imati vrlo malo konkurencije kad odraste.”

“Ali što ako ubojstva ne prestanu?”

Balamani se bolje namjestio na jastuke i odmaknuo nogu od svih mogućih prepreka.

“Džavaheru, budi oprezan. Šah je poštedito svoje sestre, ali nemoguće je znati hoće li nastaviti vjerovati da mu ne predstavljaju opasnost. Kao Parin vezir, i ti bi mogao biti u velikoj opasnosti.”

Odlučio sam riskirati. Prignuo sam se bliže njemu i šapnuo: “Zašto bi otrovnoj guji bilo dopušteno vladati?”

Glasno se nasmijao. “Zar si zaboravio da je on Božja sjena na zemlji?”

“Vjeruješ li da ovaj šah zaista hoda u sjeni Boga?”

“Hoda li ijedan?”

Panah bar Hoda! Nikad ga prije nisam čuo da tako govori.

“Ljudi moraju imati svoje bajke”, dodao je. “Ako šah nije Božja sjena, kakav bi razlog imali da ga slušaju? Čija bi se riječ uzimala kao konačna da nije na neki način povezana s Božjom?”

“Ne bi trebalo biti tako”, pobunio sam se. “Nudimo odanost u zamjenu za pravdu, zar ne?”

“Naravno”, odgovorio je. “Ali kad pravde nema, tko trpi?”

“Trenutačno, mnogi”, rekao sam kroza stisnute zube.

Balamanijev se pogled smekšao. “Bilo mi je jako žao kad sam čuo za Mahmuda.”

“Hvala ti.”

Oči su mi se ovlažile, kao da je negdje iza njih izvirala voda. Znajući da je Balamani jedan od rijetkih kome mogu pokazati stvarne osjećaje, pognuo sam glavu i pustio tugu neka teče.

“Neka ti Bog da snage u tvojoj patnji”, rekao je blago. “Sjećaš li se što sam ti davno rekao? Nikad, nikad nemoj zavoljeti nikoga iz kraljevske obitelji.”

Otro sam lice jednim od Parinih rupčića i pribrao se: “Mahmud je dio razloga zašto sam došao razgovarati s tobom. Imam zadatak i trebam tvoju pomoć.”

“Kakvu?”

“Bi li se nekako moglo navesti Hasana da zamoli šaha neka bude milostiv i prestane s ubojstvima?”

“Teško je reći”, odgovorio je Balamani. “Dan i noć provodi sa šahom, stoga mu nitko ne može prići. To mu je posao.”

“Moram saznati više o njemu.”

Balamani me pogledao kao da mi čita misli ugravirane u dušu. “Ti, nježni mladi aga za koga se mislio da mu ne nedostaje samo *kir* nego i jezik, sad si uključen u dvorske intrige?”

“Ne želim razgovarati o intrigama”, reko, “samo bih rado dobio pristup Hasanovu uhu.”

“Još pričvršćenom za glavu, nadam se?”

“Naravno.”

“A ipak, nešto mi tu smrdi.”

“Tvoje stopalo?”

Balamani je frknuo nosom. “Kakve podatke trebaš?”

“Kako doći do njega”, ustrajao sam, premda sam zapravo htio Balamanijevu pomoć u provedbi našega plana.

Zastao je. “Ni Hasan neće uspjeti nagovoriti šaha da bude pravedan.”

“Možda imaš pravo”, odgovorio sam. “Ali ne bismo li ipak trebali pokušati?”

“Ne.”

“Zašto ne?”

“Mi nećemo ništa. Star sam. Ne želim biti kao onaj eunuh koji je ostao bez glave samo nekoliko dana prije no što mu je došlo vrijeme da ode u mirovinu i ostatak života pliva u bengalskim vodama.”

“Ali, Balamani, među nama je luđak. Svi bismo mogli ostati bez glave.”

“Ne.”

“Ja ću ti biti oči i uši – i stopala”, reko. “Ti ćeš me usmjeravati, a ja ću to obaviti.”

“Previše je opasno.”

“Ali ne mogu to izvesti bez tebe”, ustrajao sam. “Kako možeš kočiti ono što znaš da je ispravno?”

Pozorno me promatrao. “Ah, prijatelju moj, ti još ne znaš.”

“Što ne znam?”

“Ne znaš što si.”

“Što sam?”

“Ti si ja.”

Bio sam zatečen.

“Da”, rekao je, “naučio sam te sve što znam i sad ti prepuštam svoje mjesto.” Nagnuo se prema meni i pljesnuo me po prsima. Osjetio sam kako se ondje nešto budi i vrelna mi je pojurila u glavu.

“Balamani...”

“Zasluzio si. Ono što još ne znaš, saznat ćeš. Vrijeme je da ti budeš glavni.”

“Ali, Balamani...” počeo sam, osjećajući se kao učenik kojega je učitelj prerano napustio. Bio je to neobično samotna, a ipak tako radostan osjećaj, kao da te vjetar podigne visoko iznad zemlje i letiš slobodno kao oblak.

“Sve što jesam, dugujem tebi”, rekao sam glasom kojemu nisam vjerovao.

“Bog mi te poslao”, odgovorio je on ponizno. “Rekao je: ‘Uzmi ovo ponosno, razbijeno dijete i učini ga cijelim.’”

“Nije to bio lak zadatak, zar ne?”

Osmijeh mu je bio bolan, kao smiješak roditelja koji pomaže svome djetetu da preboli tešku bolest.

“Zaista. Ali ne misli da je tvoj pohod završen. Što si u posljednje vrijeme saznao o svome ocu?”

Iznenadio me ushit u njegovu pogledu. Kao da me navodio da dokažem svoje vještine.

“Nisam se imao vremena baviti time. Sad mi se čini da je važnije spriječiti nova ubojstva nego riješiti tajnu jednoga starog.”

“Neka Bog bude s tobom, prijatelju dragi,” odgovorio je, a stekao sam dojam da sam

upravo prošao vrlo važan ispit. "A sad natrag na posao!"

Kad sam sljedeći put posjetio Hatidže, izlika mi je bila da sam došao po još lijeka za Gouhar. Kad je Nasrin hatun otišla iz sobe, zamolio sam Hatidže da se te večeri, nakon posljednjega poziva na molitvu, "slučajno" sretne sa mnom u vrtu. Čim se Nasrin vratila, otišao sam i odnio lijek Pari, ali nisam joj rekao odakle mi.

Kasnije te večeri šetao sam se među visokim stablima oraha duboko u haremskim vrtovima sve dok nisam naišao na Hatidže, skrivenu iza golema stabla. Pokrila je lice te umotala glavu i tijelo u širok crni šal da je se ne može lako prepoznati. Hinio sam iznenađenje kad sam je ugledao, a ona je odgovorila: "Budi brz, ne smijem se zadržavati."

Stao sam pokraj nje ispod krošnje i na trenutak zamislio da je mogu poleći na tlo i uživati u njoj.

"Hatidže, trebam tvoj savjet", šapnuo sam. "Je li završio s ubojstvima?"

Zadrhtala je. "Ne znam. Prije nekoliko noći pozvao me k sebi, a ja sam se pretvarala da sam ushićena, premda mi se gadi. Da ga navedem na razgovor, rekla sam mu da mi je drago što uništava svoje neprijatelje, a on je odgovorio da ih planira iskorijeniti jednoga po jednoga."

"Je li išta rekao o tvome bratu?"

"Nije ni znao da je ubijen!" odvratila je. "Kad sam mu rekla, izrazio je žaljenje, ali i dodao da će Mohsen biti nagrađen na nebu jer je dao život za njega."

Žuč mi je žarila grlo. "Kako neprirodno!"

"Mislim da mu je dvadeset godina u zatvoru pomutilo um."

"Neki smatraju da ga treba maknuti." Iskušavao sam je, da vidim kako će reagirati na tu bogohulnu zamisao.

"Oooh!" rekla je i brzo pokrila usta rukom, kao da se boji da bi nas netko mogao čuti.

Tako je dugo šutjela da sam se na trenutak pobojavao da se ne slaže sa mnom. Zatim je tihim glasom rekla: "Moram priznati da se svakoga dana molim za to."

"Kako bi se to moglo izvesti?"

"Misliš li – potpuno ga maknuti?"

Pogledom je potražila moj, da vidi jesam li zaista mislio baš to, a zatim su joj zubi bljesnuli u tami, kao grabežljivici u lovu.

"Neće biti lako. Odloži bodež kad spava, ali ne znam koja bi od njegovih žena imala hrabrosti da ga izbode, pogotovo zato što bi počiniteljicu takva zločina čekala trenutačna smrt. Trovanje bi bilo teže otkriti, ali sve što on pije ili jede najprije kuša dvorski kušač. Čak i moje kolače kuša prije nego što ih šah i dotakne."

"Pije li noću vodu?"

"Ponekad, ali neće ni taknuti čuturu – bilo s vodom, bilo s vinom – ako nije zapečaćena nakon što je kušač kušao sadržaj."

"Otvori li ikad posudu pa ponovo pije iz nje nakon nekoga vremena?"

Zastala je. "Moguće je da bi to učinio u trenutku kad nije potpuno usredotočen – nakon mnogo vina i mnogo vođenja ljubavi", priznala je.

"Što mi možeš reći o drugim njegovim navikama?"

"Vrlo malo", reče ona. "Ne govori mi svoje planove. Ali znam jedno bez čega ne može."

“Što?”

“Nedavno sam primijetila da često postane uzrujan bez ikakve provokacije. Čini se da ga smire slatkiši iz kutijice koju uvijek drži blizu sebe. Jednom sam prilikom, misleći da spava, podigla poklopac i zavirila unutra, da vidim kakvi su mu to čarobni slatkiši bolji od mojih. Probudio se, vidio što sam učinila i silno se razljutio, sve dok mu nisam objasnila da sam samo htjela osmisliti vlastiti recept za slatkiše s kardamomom koji bi mu bili jednako dobri kao to iz kutijice. Nasmiješio mi se na to jer je mislio da nisam shvatila što je unutra. A bio je to opijum.”

Slava Bogu!

“Koliko ga često uzima?”

“Svaki nekoliko sati, osim kad spava”, odgovorila je. “Dobije zapečaćenu kutiju, koju uvijek drži uza se.”

“Znači da ne može živjeti bez toga?”

“Tako je izdržao duge godine zatočeništva.”

“Tko mu priprema sadržaj te kutije?”

“Ne znam. Bilo bi najbolje iskoristiti neku situaciju kad zaboravi na oprez.”

“Hoćeš li mi reći ako uočiš takvu situaciju?”

“Hoću.”

Zahukala je sova, loš znak, i Hatidže je zadrhtala, premda za to nije bio kriv hladan noćni zrak.

“Moram poći.”

Izgubila se bez ijedne daljnje riječi, a ja sam još dugo ostao pod krošnjom oraha, kako nitko ne bi posumnjao da smo bili zajedno.

Mjesec je bio pun i divan na nebu. Dopustio sam si nakratko razmišljati o tome što bi se dogodilo da šaha zaista više nema. Bi li Hatidže opet bila moja? Bih li je opet mogao uzeti u naručje i ležati s njom do svitanja? Pomisao na to ispunila mi je srce radošću, ali taj je osjećaj brzo ustupio mjesto strepnji. Hoćemo li preživjeti ova strašna vremena? Da mogu samo jednu osobu zaštititi od svega ovoga, bila bi to ona.

Kad sam se vratio u svoju sobu, dočeka me Masud-ali s još jednim pismom majčine rođakinje. Nisam se radovao njezinim pismima. Pisala mi je samo kad je imala neke zahtjeve. Osjećao sam se bespomoćno jer nisam se mogao brinuti za Džalile onako kako bih htio pa sam morao udovoljavati svakom njezinu zahtjevu da moja sestra ne bi ispaštala. Odlomio sam pečat.

Budi pozdravljen i neka Bog bude s tobom. Kao što znaš, tvoja sestra Džalile sad već ima petnaest godina i zrela je za udaju. Kako je nisi uspio dovesti u Kazvin, vrijeme je da joj pronađemo dobrog muža i omogućimo joj da nekoj drugoj obitelji bude sve na svijetu. Ispunili smo posljednju želju tvoje majke i brinuli smo se za nju, ali premda je divno dijete, žao nam je što se ipak ne možemo za nju brinuti cijeli život. Možeš li poslati bogat miraz za nju? Naći ćemo dobrog čovjeka koji će se brinuti za nju. Molim te da nam javiš je li to u skladu s tvojim željama.

Prijetnja je bila jasna: nisu se više željeli brinuti o njoj. Vjerojatno su joj već počeli tražiti muža. Brzo sam otpisao, ustrajući na tome da se nikakvi bračni dogovori ne smiju sklapati bez moga dopuštenja. Obećao sam da ću je dovesti u Kazvin čim budem mogao. Napisao sam da se moraju još malo strpjeti jer u palači još ima neriješenih problema, a ja ne želim izložiti Džalile opasnosti. Obećao sam im bogatu nagradu za svu njihovu pomoć čim Džalile opet bude sa mnom, ali nisam poslao novac da izbjegnem mogućnost da ipak bez moga znanja dogovore brak. Nadao sam se da će ih moj odgovor umiriti na dovoljno dugo da nešto smislim.

Balamaniju je već bilo mnogo bolje. Palac ga više nije bolio, a i₂₇₇ratio mu se tek. Odlučili smo zajedno ručati za vrijeme radnoga tjedna, što je bila prilika kakvu nam naše dužnosti inače nisu dopuštale. Sastali smo se u primaćoj sobi u svojoj zgradi i obrok započeli predjelom od topla kruha, ovčjega sira, metvice i jogurta pomiješana s narezanim krastavcima. Kad smo počeli jesti, kroz palaču je odjeknuo poziv na molitvu u podne.

“Jesi li čuo najnovije glasine o Ismailovoj vjeri?” upitao je Malamani.

“Ne.”

“Priča se da je potajno sunit.”

“Sunit!” uskliknuo sam, tako iznenađen da sam zastao sa zalogajem kruha ispred usta.

“Klerici su jako ljutiti”, reče Balamani, “ali ne mogu ništa učiniti, s obzirom na to da im je šah vjerski vođa.”

“Kakav preokret za dinastiju utemeljenu na šijitizmu! Kizilbaši, čiji su se djedovi borili za dinastiju, zacijelo su zgranuti i gnjevni.”

“Sigurno. A to i nije jedini razlog. U posljednje vrijeme Ismail stalno zagovara rat s Osmanskim Carstvom.”

“Zašto?”

“Želi vratiti teritorij koji je izgubio njegov otac.”

“Ali to je suludo”, rekoh. “Zašto ugroziti dugogodišnji mir s jednim od najmoćnijih carstava na svijetu? Pari će se razbjesniti na obje te vijesti.”

Balamani je umotao malo metvice i sira u komad lepinje. “Nisam rekao da su te stvari logične.”

“U tome slučaju”, rekao sam, “zašto ti opaki, dobro naoružani kizilbaši ne učine nešto po tome pitanju?”

Ušao je sluga iz kuhinje i donio nam janjeći umak s rižom, lećom i cimetom. Umotao sam malo riže i janjetine u komad lepinje i ubacio u usta.

Nakon što je sluga otišao, Balamani je rekao: “Zato što bi to za mnoge značilo smrt. Znaš koji su rizici.”

“Znači, kažeš mi da su svi ti ratnici, koji imaju muda tako velika da im se vuku po podu i penise debele kao ruka, zapravo kukavice?”

Tako smo se grohotom nasmijali da su se zidovi zatresli.

“Balamani, opet te pitam: kako mogu saznati nešto više o Hasan-begu?”

“Lako”, reče on, a pogled mu je zaiskrio. “Nedavno me Anvar poslao da isporučim dokument šahu. Jesam li ti rekao da su me uputili neka ga ostavim u Hasanovoj kući unutar dveri Ali Kapu?”

“Ne šali se sa mnom na takav način”, odgovorio sam. “Znam ime svake obitelji koja ima dom unutar dveri Ali Kapu. Njegovo nije među njima.”

Balamani se nasmijao, a oči su mu pobjednički zablistale. “Dobro je skriven”, odgovorio je. “Izvana izgleda kao upravna zgrada. Stani u dvorište koje gleda na Ali Kapu i pogledaj prema gradu pa potraži minaret na kongregacijskoj džamiji. Hodaj ravno prema minaretu, a kad dođeš do zida palače, broji treća vrata s desne strane. Vidjet ćeš stara, izubijana drvena vrata koja izgledaju kao da vode u služinske prostorije. Zapravo, vrata se otvaraju u golem vrt u čijemu je stražnjem dijelu kuća. Unutar vrata uvijek stoje stražari, stoga nemoj činiti nikakve gluposti.”

Nasmijao sam se s divljenjem. Ipak je on bio pravi majstor. Nije bilo teško naći drvena

vrata, ali nisam mogao stajati i promatrati ih a da ne ispadnem sumnjiv. Na Parinu sam krovu našao mjesto s kojega se vidio dio unutrašnjega dvorišta Hasanove kuće. Kako su Parine dame inače gore sušile rublje i razne začinske i druge biljke, bilo je dovoljno navući čador pa da ne izazovem nikakvu sumnju. Sjedeći na malome jastuku i starome sagu, ljuštio sam grašak ili rižu, za slučaj da me netko vidi. Povremeno bi došla Azar hatun objesiti začine ili staviti pladnjeve s voćem na sušenje pa bi zastala⁻²⁷⁷ zadirkivati me na račun toga kako to loše radim.

“Ma vidi ti to!” rekla bi vadeći sitne kamenčiće iz riže koju sam očistio. “Pa i dijete bi to bolje napravilo.”

Moram sam se složiti s njom. Većinu vremena nisam skidao pogled s Hasanovih vrata. Ulazili su trgovci natovareni raznom robom, sluge su ih puštali u dvorište, ali nitko od osoba na visoku položaju nikad nije ni ušao unutra niti izišao odande. Promatrao sam pet dana, ali bez ikakva rezultata pa sam odlučio i noći provesti na krovu. Tri se noći nije dogodilo ništa. A zatim me jedne noći iz drijemeža prenuo zvuk zatvaranja vrata. Mjesec je bio sjajan i blistav pa sam jasno vidio nekoliko muškaraca u dvorištu. Hasan je na sebi imao jednostavnu bijelu pamučnu tuniku i hlače, a ne svoju uobičajenu svilenu odjeću. Glavu mu je pokrivala uska crna kapa. Da nije imao privlačno lice bez bora od sunca ili naporna rada, mogao bi biti običan čovjek skromnih primanja, neki trgovac koji ima malu trgovinu na bazaru. Bilo je neobično vidjeti nekoga bliska šahu u tako ležernoj odjeći. S njim je bio netko tamnije kože pa mu je bilo teže razabrati crte lica. Na sebi je imao običan smeđi ogrtač, a donji dio lica bio mu je skriven nekom vrstom vela. A ipak, bilo mi je nešto poznato u njegovu držanju i pogurenu hodu, što me navelo da posumnjam da je to preruseni šah glavom i bradom. Uz njih je bilo i nekoliko muškaraca koje sam s lakoćom prepoznao kao šahove tjelohranitelje.

Zaputili su se prema stražnjemu dijelu vrta i iznenada mi nestali iz vida. Slijedeći intuiciju, odbacio sam čador, sjurio se dolje i uz malu pomoć prijateljski raspoložena stražara istrčao iz palače na pokrajnji izlaz. Stigao sam na vrijeme da ih vidim kako zamiču u jednu od uličica koje vode prema bazaru. Za ime Boga na nebesima! I Hasanova kuća zacijelo je imala tajni izlaz koji vodi na Promenadu kraljevskih pastuha.

Pretpostavio sam da idu u tavernu ili neku drugu kuću ugođe, ali nisam ih se usudio slijediti, da me ne otkriju. Odlučio sam za to zadužiti Masud-alija, koji je manje prepoznatljiv od mene i uvijek se može pretvarati da obavlja neki zadatak. Nekoliko smo noći zajedno promatrali s krova; bio sam jako ponosan na njega jer se junački trudio ne zaspati i davao je sve od sebe da dobro obavi povjereni mu zadatak. Duge smo sate provodili pričajući priče jedan drugome i igrajući tavle – naučio sam ga još nekoliko strategija koje može iskušati na drugim potrkalima.

Jedne noći, kad smo obojica bili nemirni, počeo mi je pokazivati obrambene tehnike koje je naučio na obuci. Još odjeven u čador, podizao sam ruku kao da ću ga udariti, a on je vježbao obranu i pokušavao uzvratiti udarac. Premda nije bio jak, bio je vrlo brz. U jednome me trenutku uspio udariti u prsa kad to uopće nisam očekivao.

Bili smo tako zaokupljeni da nisam primijetio kad su se u Hasanovu dvorištu pojavili ljudi, ali Masud-ali upozorio me na njihove pokrete u mraku. Prikradali su se tajnom izlazu. Masud-ali skočio je i potrčao dolje pa za njima, naoružan vjerodostojnim izgovorom. Gledao sam za njim dok mi se nije izgubio iz vida, osjećajući žalac straha u srcu.

Nekoliko sati poslije otišao sam do Pari koju sam zatekao odjevenu u profinjenu pamučnu pidžamu boje slonovače i dugačku žutu svilenu kućnu haljinu. Sjedila je na jastuku, a Marjam joj je četkala dugu crnu kosu, što joj je sezala do struka. Zacijelo joj je nedavno obojila kosu kanom jer blistala je kao najsočnije crno grožđe.

“Silno mi je žao što vas ometam, cijenjena kraljevno,” rekao sam, “ali imam vijesti samo za vaše uši.”

Marjam nije zastala u četkanju. Pari joj je rekla: “Dušo moja, moraš otići za vlastito dobro”, i tek je tad napustila sobu, prilično kisela izraza lica.

Zamišljao sam da će se vratiti i nastaviti četkati Parinu dugu crnu kosu, a zatim će se svući i ležati zagrljene u mraku. Pokušao sam skrenuti misli sa slike snažna, vitka tijela jedne i raskošnih, breskvastih oblina njezine svjetlokose prijateljice. Sve mi je više nedostajala Hatidže. Nisam žudio samo za užiticima istraživanja njezina tijela nego i za običnim iskazima nježnosti u kojima sam uživao: za dodirom njezinih leđa na mojim prsima ili mojih na njezinima, i toplinom između naših dvaju tijela.

“Što je?” upitala je Pari nestrpljivo.

“Moja noćna straža bila je plodonosna – saznao sam da šah prerušen izlazi iz palače u potragu za užiticima na bazaru”, rekao sam. “Masud-ali otkrio je da svaki put kupuje halvu od trgovca na istome štandu.”

Razmatrali smo mogućnost da trgovca zamijenimo svojim čovjekom, ali zaključili smo da bi to izazvalo preveliku sumnju. Zatim smo razgovarali o tome da dodamo nešto u šahov opijum prije nego što ga se oblikuje u kuglice, ali i to nam se činilo odveć rizičnim.

“Jesu li šahove žene otkrile što o njegovim drugim navikama?”

“Ne baš. Mahasti ne govori ni o čemu drugome osim o djetetu koje nosi. Kudenet ima samo petnaest godina, ali nije glupa. Šapćem joj da se pokušavam iskupiti u očima njezina muža i ustrajem na tome da će se, kad me bolje upozna, i sama uvjeriti u pravednost moje misije. Ali svaki put izgleda kao da se pita kad ću se pretvoriti u zmiju otrovnicu i ugristi je.”

Marjam je nepozvana ušla u sobu. “Vrijeme je za počinak”, objavila je. Odgrnula je baršunaste pokrivače s madraca, otkrivši izvezene svilene jastuke, i značajno me pogledala.

“Kraljevna je umorna”, rekla je naglašeno.

Pari se zavalila unatrag na jastuke i sklopila oči. “Laku noć, Džavaheru. Sutra ujutro nastaviti ćemo razgovor.”

Marjam je počela četkati Parinu kosu, kao da su već opet same. S kraljevninih se usana oteo uzdah zadovoljstva. Ostavio sam ih jednu drugoj i vratio se u svoj prazni krevet.

Izazivački pogled koji sam vidio u Balamanijevim očima kad sam spomenuo svoga oca naveo me da mu poželim dokazati svoju vještinu time što ću riješiti tajnu očeva ubojstva, bez obzira na to što sam mu bio rekao. U podacima koje sam dobio od Lulua i mirze

Salmana nešto je nedostajalo, nešto što me kopkalo. Zašto bi šah odlučio zaštititi računovođu koji je ubio jednoga od njegovih ljudi? Proganjalo me to, a usto me mučila i činjenica da ja, koji se hvalim svojom uspješnošću u prikupljanju podataka, ne uspijevam proniknuti u srž cijele stvari.

Opet sam otišao u ured pisara i zatražio *Povijest veličanstvene vladavine šaha Tahmaspa*. Abtin-aga, eunuh udubljenih prsa, nije bio impresioniran darom koji sam mu prošli put donio pa sam se potrudio saznati koje slatkiše najviše voli. Ovaj put donio sam mu bijeli nugat s pistacijama, od njegova omiljenog slastičara. Podigao je obrve i brzo spremio dar. "Opet poslom tvoje kraljevine?" upitao je sarkastično kad mi je donio dokumente. Nisam se obazirao na to.

Lako sam našao bilješku o Kamjaru Kofraniju i počeo čitati. Bio je rođen u Širazu i do odlaska u mirovinu radio je kao računovođa. Bio je oženjen i imao je četiri sina. Pretpostavio sam da su dvojica umrla jer je Balamani bio spomenuo samo dva sina. Pomogao je pokojnome šahu provesti neke financijske reforme koje su omogućile lakše čitanje i razumijevanje financijskih knjiga, a time i lakše otkrivanje prijevara i pronevjera. Nakon što je otišao u mirovinu, poživio je još nekoliko godina i umro u Kazvinu.

Nije bilo spomena ubojstva moga oca, što je bilo neobično, baš kao što nije bilo ni razloga zašto bi njegov visok položaj ili obiteljske veze spriječile šaha da ga kazni.

Nešto me i dalje kopkalo, nešto što mi je izmicalo. Prema mirzi Salmanu i povijesnim knjigama, ubojica moga oca bio je mrtav, ali Luluova napomena da bi još mogao biti živ pustila je korijen u mom umu. Ne uspijevajući razriješiti tu proturječnost, vratio sam se bilješci o svome ocu.

Muhamed Amir Širazi: Rođen u Kazvinu, šahu je služio dvadeset godina i postao mu jedan od glavnih računovođa. Mnogi su kolege hvalili točnost njegovih računa i hitrost u obavljanju dvorskih dužnosti. Činilo se da mu je suđen uspon i uspjeh među ljudima od pera, sve dok jednoga dana nije bio optužen za zločin protiv šaha i pogubljen. U svojoj milostivosti, šah nije pogubio njegova optužitelja, ali također je moguće da je na njegovu odluku utjecala činjenica da je optužitelj imao moćne saveznike kojima se šah nije htio zamjeriti. Samo Bog zna pouzdano.

Pozorno sam čitao riječi, ali nisam uspijevao posložiti mozaik u jasnu sliku; nedostajao mi je ključni dio. Zurio sam u riječi koje kao da su istodobno otkrivale i skrivale istinu. Činilo mi se da je preda mnom – djelići slagalice naizmjenice su mi bivali jasni i mutni, sve dok iznenada nisam glasno uzviknuo.

Okrugla ramena Abtin-age zgrčila su se i ošinio me ljutitim pogledom. "Što ti je? Tim si uzvikom mogao tako prestrašiti nekoga pisara da cijela stranica bude uništena!"

"Ja... napokon sam našao odgovor na pitanje."

"Sljedeći put zadrži to za sebe."

Spustio sam pogled i ponovo pročitao dio rečenice: ... *šah nije pogubio njegova optužitelja...*

Što ako se taj ulomak odnosio na dva različita čovjeka? Ubojica je bio Kamjar Kofrani. Optužitelj je bio netko s moćnim saveznicima, tko je vjerojatno još bio živ. Način kako je ulomak bio napisan naveo me na pomisao da je netko – vjerojatno pisar kojega je potkupio optužitelj – namjerno sakrio istinu. Ako je tako, pomislio sam, sve uzbuđeniji, još mogu osvetiti oca.

Sljedećega jutra, tek što smo Pari i ja počeli smišljati strategije, začuli smo niz zdvojnih krikova i zvuk trčecih koraka. Skočio sam na noge i požurio do vrata, s rukom na bodežu. Utrčala je Azar hatun, sva zadihana.

Što je?

“Sultanum. U jadnomu je stanju.”

“Uvedi je, odmah”, reče Pari.

Stenjanje je postalo glasnije, a Sultanum je nahrupila unutra, ne izuvši kožnate cipele. Zakoračila je na Parine najbolje svilene tepihe kao da ih i ne primjećuje. Marama joj je skliznula s tjemena, a sijeda joj je kosa bila kao gnijezdo zmija oko lica. Obrazi su joj bili izbrazdani suzama, a usta su joj podrhtavala kao otvorena rana.

“Najstarija majko u palači, što te muči?” upitala je Pari, ustavši, kao da je njezina dužnost biti na usluzi Sultanum. “Kako ti mogu olakšati patnju?”

“Srce mi je iščupano iz grudi i bačeno vukovima”, zavapila je Sultanum. “Pomozi mi! U ime Boga na nebesima, pomoz mi!”

Klonula je na sve četiri, kao životinja, udarajući šakama po tvrdu podu. Kraljevna ju je pokušala navesti da sjedne na jastuk, ali Sultanum je samo stresla Parinu ruku sa sebe, kao da joj je i sam njezin dodir palio kožu.

“Je li te netko povrijedio, časna majko? Reci mi tko i potrudit ću se da ga stigne pravda.”

“Da, moraš se potruditi da ga stigne pravda!” zavapila je Sultanum, pridigavši se u sjedeći položaj. “Shrvana sam od boli. Izgubila sam jabučicu oka svoga!”

“Tko je nastradao?”

“Moj unuk, Sultan Hasan-mirza. O, da sam mogla umrijeti umjesto njega!”

Uspaničeno sam potražio Parin pogled. Sultan Hasan bio je najstariji sin Muhameda Hodabande s njegovom prvom ženom.

“Što mu se dogodilo?”

Sultanum je tako glasno kriknula da sam njezinu bol osjetio u zubima. “Ismailovi su ga ljudi zadavili u Teheranu!”

“Kakva strahota!” rekla je Pari. “Mislila sam da ti je Ismail obećao da neće dirati Muhameda Hodabandu i njegovu djecu.”

Sultanumino je zdvojno naricanje bilo jasan dokaz da se predomislio. “Čuo je da kizilbaši kane poduprijeti Sultana Hasan-mirzu u pokušaju preuzimanja prijestolja”, odgovorila je, “ali znam da je moj dječak otišao u Teheran samo zato što je htio zamoliti za bolji položaj na dvoru. Sad je Ismail stavio Muhameda Hodabandu i sve njegove preostale sinove u kućni pritvor u Širazu i Heratu. Bojim se da će ih sve pobiti!”

Čvršće sam stisnuo bodež.

“Neka ih Bog čuva!” odgovorila je Pari. “Majko mnogih naraštaja Safavida, dopusti mi da ti ponudim lijek koji će ublažiti tvoju bol.”

“Ne želim lijek”, bjesnila je Sultanum. “Želim pravdu!” Visoko je podigla ruke i pustila da joj šake padnu na glavu i prsa, udarajući se.

“Što želiš da uradim?”

Sultanum je zurila u Pari očima crvenim od plača. “Došla sam ti reći, izravno i bez okolišanja, da se moga sina mora maknuti s prijestolja – za dobro države.”

Nisam mogao vjerovati vlastitim ušima.

“Časna majko, jesi li sigurna? Kad smo se prošli put vidjele, rekla si sasvim suprotno.”

“Zato što nijedna majka ne može zamisliti da se uroti protiv vlastita sina, sve dok ne otkrije da je taj sin čudovište. Pari, moraš uzeti stvari u svoje ruke.”

“Kako? Velikaši mi neće pomoći.”

“Onda moraš naći drugi način.”

“Što te navelo da tako korjenito promijeniš mišljenje? Ismail je već ²⁷⁷ pobio toliko mnogo ljudi!”

Kraljevna je izgovorila moje misli.

“Ako Ismail ubije Muhameda i svu njegovu djecu, dinastija je gotova. Moram ga se odreći želim li spasiti budućnost ove zemlje.”

Na Parinu se licu vidjelo divljenje. “Kako si hrabra postala!”

Sultanumino je lice izgledalo kao tijesto za kruh koje se diglo pa palo. “Činim to i za sebe. Ne želim izgubiti i ostatak svoje obitelji i ostatak svojih dana provesti sama na ovome svijetu.”

“Naravno da ne želiš. Ako Bog da, doživjet ćeš još mnoge nove naraštaje.”

Nadao sam se da nam Sultanum može pomoći da ulovimo svoj plijen.

“Časna majko,” rekao sam, “vaš sin, gospodar univerzuma, iznimno je dobro čuvan. Ta sigurno bi bilo nemoguće maknuti ga!”

“Morate pokušati izvući podatke iz nekoga tko poznaje Hasan-bega.”

“Koga?”

“Prostitutke po imenu Širin.”

“Kako to da ti poznaješ takvu ženu?”

“Došla mi je prije nekoliko mjeseci, nakon što je počela opsluživati neke dvorane. Skinula je veo i pokazala mi modrice oko očiju i na nogama. ‘Plaćam porez kao i svaka poštena prostitutka’, rekla mi je, ‘i molim vas da me zaštitite od mušterija koji se ponašaju kao luđaci.’ To joj je učinio sin jednoga kana. Uputila sam svoga vezira neka ga oštro opomene i neka kaže njegovu ocu da će mu sin – ako se to ikada više ponovi – završiti s istim ozljedama koje nanese njoj. Širin mi je bila tako zahvalna da mi sve otada odaje podatke o svojim klijentima. Hasan-beg jedan je od njih.”

Zamalo sam se nasmijao na pomisao da šahov miljenik pronalazi utjehu u naručju prostitutke.

“Možeš li ti za nas saznati neke podatke od Hasana?” upitala je Pari.

“Ne. Čak i majka čudovišta ima neke granice. Potražite Širin i recite joj da sam vas ja poslala.”

“Gdje ona živi?” upitao sam, a stopala su mi bila nestrpljiva kao da sam vojnik, a ne eunuh.

“Blizu spremnika za vodu Saed.”

“Tamo gdje žive bogati trgovci?”

“Da, vrlo je lijepa.”

Najljepše su prostitutke plaćale više poreza nego druge žene koje prodaju svoje tijelo, ali one su više i zarađivale.

Parin je pogled bio pun divljenja. “Tvoja je hrabrost primjer svim ženama. Nikad neću zaboraviti tvoje današnje riječi, a ipak, znam da ti srce puca od tuge za unukom. Smijem li te poslije posjetiti i zajedno s tobom oplakivati tvoj gubitak?”

Sultanum je ustala, visoka i široka; zauzimala je mjesta za dvije žene.

“Ne gubi vrijeme tugujući sa mnom”, odgovorila je. “Samo učini što sam ti zapovjedila prije nego što još netko od moga roda bude pogubljen. Požuri!”

“Čašm, korban.”

Sultanum se vratila u svoje odaje, ostavivši nas potpuno zatečene time čemu smo upravo svjedočili.

“Kakva li čuda”, reče Pari, suosjećajno suzna pogleda. “Možeš li zamisliti da podariš život djetetu a da mu ga poslije moraš oduzeti?”

“Mislim da ne bih mogao. A vi?”

“Moj je posao biti majka ovoj državi, a ne rađati djecu. I ti imaš isti posao.”²⁷⁷

Pogledi su nam se sreli, a između nas prostrujalo je razumijevanje. Koliko smo različiti od drugih muškaraca i žena! Nikada nećemo imati djecu, ali proći ćemo porođajne muke rođenja boljega Irana. Taj me zadatak, toliko mnogo veći i neobičniji od ichega što sam bio zamišljao kao svoju budućnost, sad ispunio nadom koja mi je davala poleta.

Pari mi je dala izrezbaren srebrn vrč kao dar za prostitutku, koji je naviještao obećanje budućih, još većih nagrada. Zamotavši ga u svilu, požurio sam prema kućama oko bazara idući prema spremniku vode Saed. Bio je to jedan od desetaka gradskih podzemnih spremnika u koje se kroz tunele usmjeravala voda s planina.

Oko spremnika bile su oku ugodne i dobro održavane kuće od ćerpiča. Naišao sam na skupinu djece koja su se igrala na ulici pa sam ih upitao za Širininu kuću. Jedan me dječak poveo kroz vijugave uličice tako sigurno kao da je to već mnogo puta učinio.

Kad smo stigli, pokazao je prema kući, izgledajući kao da mu je neugodno. Zahvalio sam mu i dao novčić.

Zakoračio sam kroz drvena vrata u Širinino malo, ali uredno dvorište sa stablima marelica. Njezina je kuća bila od pečene opeke prekrivene spokojno plavim i žutim pločicama, a već na vratima osjećao se miris mošusa. Njezinu sam slugi rekao da me šalje član kraljevske obitelji i dao mu vrč. Uveo me u čekaonicu, poslužio mi čaj obogaćen ružinom vodicom te pladanj sočnih datulja i medenjaka. Odnekud iz kuće dopirao je veseo pjev ptica.

Baš kad sam dovršio čaj, ušao je sluga i rekao mi da će me Širin sad primiti. Ustao sam i ušao u malu privatnu sobu duboko u biruniju. Mural na zidu prikazivao je muškarca i ženu kako leže u vrtu. Ženina su leđa bila naslonjena na muškarčeva prsa, a njegove su ruke istraživale tajne prolaze u njezinoj haljini, čiji su se nabori izazovno razdvajali na grudima i koljenima. U sljedećemu prizoru, koji sam počeo zamišljati, haljina bi bila napola svučena, otkrivajući grudi kao dva zrela nara. Nakon što ih slika uzbudi, Širinini su klijenti nedvojbeno jedva čekali da ih ona primi.

Kad je došla do vrata, još dajući upute slugi, udahnuo sam nezaboravan parfem koji je bio kombinacija dima, tamjana i ruže. Bila mi je okrenuta leđima, a ispod duge tamne kose svjetlucala je žarkocrvena kućna haljina izvezena zlatnim slavujima.

Kad se okrenula, bio sam potpuno zatečen. Oči su joj bile goleme, kao dva duboka zdenca ispod gustih, baršunastih obrva. U usporedbi s njima, nos i usta doimali su se maleni. Bilo je to lice koje je nemoguće zaboraviti.

“Ferešte!” uskliknuo sam. “Jesi li to ti ili sanjam?”

Njezine su divne oči pretraživale moje. Zatim je odgovorila ozbiljnim, ali slatkim glasom: “Jesam. Ali kad uđu moje sluge, molim te da me zoveš Širin. Više se ne služim pravim imenom.”

“Slava Bogu na nebu!” reko. “Mislio sam da te nikad više neću vidjeti, pogotovo nakon što sam čuo da si otišla iz Mašada.”

“Bila je to iznenadna odluka”, odgovorila je, ali nije rekla zašto. “Bilo mi je žao kad sam čula što si si učinio. Pajame, je li istina?”

Na zvuk moga imena čelo mi se orosilo znojem. Ona je bila jedina žena iz moje prošlosti koja je znala sve o meni; jedina koja je vidjela moju muškost.²⁷⁷ Mnogo sam puta sanjao o tome da joj kažem, prisjećajući se njezine nježnosti i blagosti.

“Da.”

“Hvala Bogu što si preživio.” Na licu joj se nije vidio ni užas ni gađenje, kako sam se bio bojao, niti je skrenula pogled. Udahnuo sam.

“Kad si se vratila u Kazvin?”

“Prije nekih godinu dana”, rekla je. “Tako mi je dobro išlo u Mašadu da sam uspjela i hodočastiti u Meku. Ondje sam se zavjetovala da ću se, kad zaradim dovoljno, odreći ovoga načina života. Zamolila sam jednoga od svojih klijenata iz Mašada da me preporuči dvoranima.”

“Znači da te sad mogu zvati Hadži-Ferešte”, reko. “Bogu hvala da si obavila hadž.”

“Potpuno me to promijenilo iznutra”, rekla je. “Bog je milostiv i tu mi je svoju milost podario. Još sam izopćenica, naravno – moje me sestre i dalje ne žele vidjeti ni primiti moje darove – ali učinila sam ono što sam u to vrijeme morala, nisam imala izbora.”

“Isto je i sa mnom.”

“Stvarno? Zašto si to učinio?”

Njezina me nenametljiva znatiželja ispunila željom da joj kažem sve. Počeo sam joj pričati o svome očaju u mladim danima, o snovima koje sam imao i o tome koliko sam napredovao otkad smo se prošli put vidjeli. Dok sam govorio, nešto veliko i stisnuto u mojim prsima kao da se počelo opuštati.

“Tada sam mislio da mi je to jedini izbor. Sad kad sam stariji, pitam se nije li se nešto duboko u meni htjelo žrtvovati za oca, baš kao što je on dao svoj život za nas.”

Nikad prije nisam izrazio taj osjećaj, čak ni samome sebi. Kako je dobro bilo priznati istinu nakon toliko godina!

Ferešte me nježno gledala. “Nisam iznenađena. Bio si tako mlad i tako strastven u svemu! Način kako si jeo, kako si vodio ljubav – kao da ti se srce svaki put iznova rađalo. Priznajem da sam često mislila na tebe.”

Nisam očekivao da će to reći; njezine su me riječi ugrijale iznutra.

“I ja na tebe”, odgovorio sam živo se prisjećajući kako smo proždimali jedno drugo u mraku. Koža joj je bila gotovo prozirna, kao najtanji papir, u kontrastu s crnom kosom. Nakon vođenja ljubavi sklupčala bi se u udubinu moga tijela kao puž u svoju kućicu.

“Kako te to promijenilo – to što si postao eunuh?”

Zastao sam na trenutak, razmišljajući. “Nitko ne poznaje muškarce i žene tako dobro kao ja – osim možda tebe.”

Nasmiješila se.

“Ali to nije sve. Da sam na dvor došao kao velikaš, kako je bilo planirano, na neke od ljudi koje sam zavolio vjerojatno se ne bih ni obazirao, a kamoli ih upoznao.”

“Voliš li nekoga?”

“Jedna mi je afrička ropkinja postala dobra prijateljica”, odgovorio sam pokušavajući smiriti srce. “Da sam ostao na visoku položaju koji je imala moja obitelj, sumnjam da bih s njom proveo toliko vremena.”

“Drago mi je čuti da si pronašao ljubav, unatoč promjeni koju si prošao.”

Pogledao sam je. Bila je to ista ona Ferešte, samo je postala još ljepša. Istina, imala je

sitne bore oko usta, ali sad je bila zrela žena, a njezina me gracioznost obavijala kao oblak slatka mirisa.

“A ti? Bi li ti bilo bolje da si ostala u maćehinoj kući?”

Tužno se osmjehnula. “Udala bi me za prvoga tko bi zatražio moju ruku, ma što ja mislila o njemu. Sumnjam da bih bila sretna.” “Jesi li sad sretna?”

“Više-manje.”

“Jesi li pronašla ljubav?”

“Ne”, odgovorila je. “Koji bi muškarac htio oženiti prostitutku? Ali imam druga blaga, poput svoje kćeri, koju volim svim svojim srcem.”

Nada koja me ispunila bila je tako golema da se nisam usudio progovoriti. Što ako je, Božjom milošću, Ferešte otišla iz Mašada zato što je nosila moje dijete? U mislima mi se pojavila slika djevojčice s Džalilininim lijepim tamnim očima. U sebi sam se pomolio Bogu nudeći mu žrtvu po izboru.

“Koliko je stara?”

“Šest godina.”

Uzdahnuo sam; bila je mnogo premlada da bi bila moje dijete. “Kako lijepa dob.”

Kroz vrata je provirio sluga i najavio dolazak još jednoga posjetitelja.

“Prijetelju moj, rado bih još malo ostala s tobom, ali za dobro svoje kćeri moram se vratiti na posao. Možda ćeš opet doći?”

“Hoću”, rekoh, “ali daj da ti najprije kažem zašto sam došao. Poslala me Sultanum. Vjerojatno si čula za probleme u palači.”

“Sve vrijeme slušam o njima. Već sam primila poruku od nje u kojoj me moli neka ti pomognem – ali nazvala te Džavaher.”

“To mi je ime u palači. Reci mi, što znaš o Hasan-begu?”

Na usnama joj je zatitrao osmijeh. “Hasan-beg je privlačan, ali ne i hrabar. Trese se od straha da će ga šah ubiti kad mu dojadi.”

“Priželjkuje li drukčiju situaciju?”

“Ne, lojalist je. Ali i voli žene.”

Pomislio sam kako je nemoguće znati čovjekovo pravo lice ako ne znaš i svako mjesto gdje ga pokazuje.

“Što kaže o šahu?”

Zamislila se na trenutak. “Vrlo malo. Ako je baš raspoložen za šalu, Hasan uvijek spominje jednu stvar – ali vrlo je nepristojno.”

“Što to?”

“Kaže da šah bude nadut kao svinja, ali ništa ne izlazi.”

Zagrcnuo sam se od smijeha. To je bila ona duhovita Ferešte bez dlake na jeziku kakve sam se sjećao.

“Misliš li da to čovjeka učini dovoljno frustriranim da je u stanju ubiti?”

Nasmijala se. “Ne bi me čudilo.”

“A kako šah liječi to stanje?”

Zurila je u mene, odjednom oprezna. Ne bih ni volio da se ponašala drukčije. Nitko nije opasniji od neoprezna doušnika.

“Zašto želiš znati?”

“Sultanum me zamolila neka saznam sve što mogu o njezinu sinu. Možeš je pitati ako mi ne vjeruješ.”

“I hoću.”

“Možeš li pitati Hasana o šahu?”

“Možda.” Njezine su mi oči rekle da će razmisliti o tome.

“Bio bih ti zahvalan za bilo kakvu pomoć, Ferešte. Božanstvena si kao i samo tvoje ime, ali istodobno si i zemaljski anđeo.”

“A tvoje su oči i dalje dobre i blage, ali usta su ti postala mudra. Slava Bogu! Unatoč tome što si prošao, promijenio si se na bolje.”

Nije čudo da je Hasan-beg tako često dolazio k njoj! Ferešte je znala navesti muškarca da se osjeti zagrljenim, a da ga i ne dotakne. Na odlasku prisjetio²⁷⁷ sam se kako joj je baršunasta bila koža pod mojim prstima i kako su golemi zdenci njezinih očiju uvijek odražavali moju tugu. I njezine su oči, kao i moje, sad otkrivale mnogo manje.

Nekoliko dana poslije primio sam kratko pismce od Ferešte, koje je vjerojatno napisao pisar, jer sjećao sam se da u vrijeme kad sam je upoznao nije znala ni čitati ni pisati.

Sjećaš li se problema koji sam ti spomenula? Prijatelj kaže da se to liječi posebnim pripravcima koji potpomažu probavu. Možeš li mi ih nabaviti za majku? Ako Bog da, umanjit će joj patnju.

Kad sam rekao kraljevni, izgledala je uzbuđena, prvi put otkad smo sklopili svoju pogodbu.

“Sad razumijem. A ti?”

“Pretpostavljam da mu digestivi pokrenu crijeva.”

“Nije samo to. Opijum ima vrlo negativan utjecaj na probavu. Ako je zaista ovisan, vjerojatno danima pati od zatvora.”

Lice joj se iznenada ozarilo. “Upravo sam se sjetila jedne Sadijeve pjesme:

*Čovjekovo najveće blago
U donjem se trbuhu skriva.
Prazni li se postupno, nemaj straha,
Al' zatvori li se i otvoriti se neće,
U srce polako očaj se taloži;
A otvori li se i zatvoriti se ne da,
Idi, čovječe, i od života se oprosti.”*

“Kako iskreno. Nikad prije nisam čuo išta slično”, rekoh.

“Sadi se nije libio pisati ni o čemu pa tako ni o probavi.”

“Kakva plinovita mašta.”

Nasmijala se. “Kako bismo mogli do šahovih digestiva?”

Svi lijekovi za dvorane spravljali su se u ljekarni u drugomu krugu oko palače, a u ženske i muške odaje isporučivali su ih eunusi.

“Dobro pitanje. Siguran sam da se njegovi lijekovi posebno nadziru.”

“Pretvarat ću se da imam probavnih problema i naručiti nešto za probavu, da vidim kako ti pripravci izgledaju. U međuvremenu, pokušaj saznati tko mu ih donosi.”

Kasnije toga poslijepodneva opet sam otišao do Hatidže. Na bazaru sam kupio hrskave kolačiće i rekao da joj ih šalje Pari. Bio je to prilično bijedan izgovor, ali nisam si mogao pomoći.

Uveli su me u kuhinju unutar njezinih odaja, u kojoj je katkad kuhala. Na sebi je imala ljubičastu pamučnu haljinu i hlače boje limuna, a dugu je kosu savila u punđu na tjemenu.

Rubac boje slonovače držao je ostatak kose dalje od lica, ali nekoliko joj je kovrčavih pramenova pobjeglo i padalo niz vrat. Njezine su pune usne izgledale tako sočno da sam ih poželio zagristi. Nasrin hatun gulila je dunju, izvježbanim pokretima režući tanku kožu. Na plamenu iza nje bila je posuda puna žarko narančastih dunja, a pokraj nje mužari sa zdrobljenim muškatnim oraščićima i kardamomom, kriške limuna, ružina vodica i šećer.

“Dobar dan”, rekao sam Hatidže, koja je stajala i miješala sadržaj posude. “Donosim vam mali darak – hrskave kolačiće koje vam šalje moja gospodarica u znak zahvale za vašu pomoć u onoj stvari o kojoj smo prije razgovarali.”

Nasrin hatun podigla je obrve.

“Uvijek mi je drago kad mogu pomoći”, odgovorila je Hatidže. “Nasrin hatun, molim te, donesi kavu za moga gosta.”

“Mogu li je ovdje skuhati?”

“Ne. Donesi je iz glavne kuhinje. Bit će brže.”

Nasrinine su se usne trzale dok je odlazila.

“Kako si?” upitao sam je nježno.

Uzdahnula je. “Kad me šah dotakne, želudac mi se okrene i zgrči.”

Svim sam je srcem htio spasiti od njega. “Ukazala nam se jedna mogućnost.”

“Što?”

“Digestivi.”

Odložila je dunju koju je bila počela guliti. “Dobra ideja. Prošli put kad sam bila s njim, vidjela sam ga kako ih jede.”

“Stvarno? Kako izgledaju?”

“Otprilike su veličine bobice grožđa, a čini se da su napravljeni od ljekovita bilja i meda.”

“Tko ih je donio?”

“Poslao je slugu po njih.”

“A kako je znao da su sigurni?”

“Kutija je bila zapečaćena.”

“Čijim pečatom?”

“Hasanovim.”

Nije me to začudilo. Šahov najbliži družbenik obično se brine oko stvari koje šahu trebaju biti pri ruci – lijekovi, rupci i slično.

“Kako lijek stiže do Hasana?”

“To ne znam. Najvjerojatnije mu ga donosi kurir iz ljekarne, a on ga kuša prije negoli stavi svoj pečat.”

“Možeš li mi nabaviti jedan taj digestiv?”

“Pokušat ću.”

Džem je već lagano krčkao. Promiješala ga je, kušala i dodala još šećera i ružine vodice. U zraku se osjetio cvjetni miris, podsjetivši me na naš prvi poljubac. Kad je Mahmudova majka болоvala od želučane bolesti koja ju je na kraju i ubila, običavao sam otići do Hatidže po lako probavljivu hranu za nju, poput riže na mlijeku. Jednoga dana, nakon što smo već bili počeli koketirati, Hatidže mi je ponudila baklavu s ružinom vodicom i hranila me prstima. Polizao sam ih i potom...

“Džavaheru, molim te, nemoj.”

Ruke su mi zadrhtale od frustracije. “Spominje li i dalje urote? Budi li se noću i poseže za bodežom?”

“Više ne. Ali to ne znači da me neće opet napasti.”

Poželio sam da smo mi njega napali prvi.

“A džem?” upitala je. “Misliš li da bih mogla ubaciti dozu nečega u njega?”

Zgrozio sam se. “Pa gdje bi ti nabavila takvo što?”

“Poznajem ljude.”

“Nemoj ni razmišljati o takvim stvarima!” rekao sam, ljutit na sebe što sam joj uopće ubacio sjeme takve zamisli u glavu. “Njegov će ga kušač kušati, a tebe će²⁷⁷ smaknuti. Ma što da se dogodi, ne smiješ to učiniti – radi mene.”

Uzdahnula je. “Rado bih ti više pomogla.”

“Pomažeš mi više nego što misliš. Već me i to što te vidim usrećuje. Pazi na sebe, za dobro svoje buduće djece.”

Tužno se osmjehnula. “*Inšalah.*”

Zagrabila je žlicu džema i puhнула. Kad se malo ohladio, ponudila mi ga je. Polizao sam ga sa žlice i ostavio na jeziku, osjećajući kako mi njegova slatkoća preplavljuje usta. Pogledi su nam se sreli i sjetio sam se slatkoće njezina jezika.

“Neusporedivo”, rekoh. “Bolje da sad pođem prije nego što se oglušim o protokol i polegnem te na pod.”

Skrenula je pogled, a žalac u srcu naveo me da je upitam: “Hatidže – misliš li – budeš li ikad više slobodna – da bismo mogli...”

Odložila je kuhaču i čvrsto stisnula usne. Spustila je pogled. “Želim djecu”, rekla je tiho, “a osim toga...”

Bespomoćno je okrenula dlanove prema nebu. Zurio sam u nju i naslutio što je mislila. Sad kad je saznala kako je biti s potpunim muškarcem, radije bi opet bila s nekim tko ima sve svoje dijelove. Još se tužnije nasmiješila. “Žao mi je.”

“Uvijek ću te nositi u srcu”, rekao sam, osjećajući kako na tome osjetljivom mjestu nastaje još jedna pukotina.

“Džavaheru...” počela je, a u očima sam joj vidio sažaljenje. To nisam mogao podnijeti.

“Moram ići.”

Krenuo sam van iz kuhinje baš kad se Nasrin hatun vratila s kavom. Zahvalio sam joj i rekao da žurim obaviti nešto za Pari. Izgledala je iznenađena mojim naglim odlaskom.

Trebao sam se javiti kraljevni, ali nisam imao srca za dvorske intrige. Poslao sam joj poruku da se ne osjećam dobro, vratio se u svoju sobu i probdio veći dio noći gledajući kako se boja neba mijenja iz boje indiga u boju pepela. U zoru ni bijedno, slabo sunce nije uspjelo rasvijetliti tmurno nebo.

Hatidže mi je poslala osmerokutnu drvenu kutiju ukrašenu sićušnim komadićima pozlaćene slonovače posloženim u uzorak zlatnih zvjezdica na blistavo bijeloj pozadini. Kutija je bila zapečaćena Hasanovim crvenim voštanim pečatom. Podigao sam poklopac otkrivši jedan jedini digestiv ugniježđen u svome odjeljku.

Bila je to limunski žuta kuglica velika kao vrh moga placa. Prema veličini, reklo bi se da je treba sažvakati, a ne progutati. Nedostajao joj je dio, a vidjeli su se otisci zuba. Zamislio sam kako se Hatidže žali šahu da je boli želudac ne bi li joj dao jedan digestiv; potom je sigurno morala zagristi, da ne bude sumnjivo. Sakrio sam kuglicu u nabor svoje halje.

Toga me poslijepodneva Pari pozvala da mi pokaže digestive koje je dobila iz ljekarne.

Poslani su joj u običnoj drvenoj kutiji s pečatom ljekarne. Pari je podigla poklopac, a ja sam dotaknuo jedan od njih vrhom prsta. Bio je ljepljiv.

“Moj je glasnik rekao ljekarniku da mi treba digestiv jednako dobar kao oni koje spravlja za šaha. Zakleo se da ga je pripremio prema istomu receptu.”

Zapitao sam se koliko ima istine u tome. “Kakav im je okus?”

“Po metvici. Želiš li jedan?”

“Ne, hvala.”

“Uzmi ih i neka iste takve napravi neki stručnjak koji nas neće izdati.”

“Samo malo”, reko, imajući na umu da je oprez majka mudrosti. “I ja sam nabavio jedan. Dajte da ih usporedimo.”

“Odakle ti?”

“Iz vrlo pouzdana izvora.”

Odmotao sam digestiv koji mi je dala Hatidže. Bio je veći od ostalih, unatoč odgrizenu dijelu, i žarkije žute boje. Premda se osjetio miris metvice, prevladavao je cimet.”

“Vidi ti to! Jesi li siguran da je ovaj iz šahovih zaliha?”

“Siguran sam. Imam i kutiju u kojoj je bio. Mnogo je raskošnija od ove u kojoj su ih poslali vama.”

“Tko ti ju je dao?”

“Bolje je da vam ne kažem. Tako je sigurnije za sve.”

“Daj mi barem neku natuknicu.”

“Dobro. Jedna od njegovih žena.”

“Netko kome vjeruješ?”

“Potpuno.”

“Džavaheru, vrijedan si svoje težine u zlatu.”

Da smo kopirali ljekarnikove digestive, odmah bi nas otkrili. Hatidže nas je spasila.

“Pod kakvim je izgovorom posjećuješ?”

“Zamolio sam je milodar za Rudabe i druge žene koje od vas traže pomoć.”

“Dobro. Možeš li naći nekoga pouzdanog da nam napravi digestive poput ovoga tvoga?”

“Pokušat ću.”

Nije to bio lak zadatak. Trebao mi je netko dovoljno vješt da zna napraviti otrov, ali dovoljno kompromitiran da nas se ne usudi izdati.

Nisam mogao uporabiti nikoga tko je na bilo koji način povezan sa šahom, stoga sam počeo razmatrati ljude koji su mu se nekoć suprotstavili ili koji su sad bili u nemilosti. Jedna od mogućnosti bila je Holafina obitelj, ali među njegovim rodom nisam uspio pronaći nijednoga ljekarnika ili liječnika. Nisam htio tražiti nekoga po uličicama oko bazara jer takav bi me izdao za šaku novčića. Napokon sam se sjetio Amin-kana Halakija, liječnika čiju sam žarkoplavu halju zamijetio dok se skrivao u haremu nakon što je Hajdar pokušao preuzeti prijestolje. Znao sam da je uspio pobjeći jer nekoliko tjedana poslije vidio sam ga na bazaru.

Halakijeva je obitelj stanovala blizu rijeke. Sluga koji mi je otvorio vrata nije me htio pustiti unutra jer je po kvaliteti moje odjeće zaključio da sam s dvora. Pokušao je slagati da njegov gospodar nije kod kuće, ali gurnuo sam vrata i ušao te mu rekao neka smjesta

ode po liječnika. Pokunjeno je otišao obaviti što sam mu naložio. Brzo se vratio i uveo me u javnu primaću sobu, ponizno se ispričavajući.

Guste sijede obrve Amin-kana gotovo su mu skrivale oči. Na sebi je imao tamnosiv ogrtač koji je samo još pojačavao dojam da bi najradije nestao. Kad me ugledao, čeljust mu se zgrčila.

“To si ti.”

“Zvučite kao da ste me očekivali.”

“Naravno. Znao sam da ćeš jednoga dana doći tražiti uslugu zauzvrat.” Glas mu je krvario sarkazmom.

“Došao sam.”

“Pa, uđi. Baš sam nešto spravljaao. Slijedi me.”

Ušli smo u veliku prostoriju s njegovim priborom. U nišama su stajali glineni vrčevi puni biljaka i medicinski spisi – poput Aviceninih besmrtnih traktata i starih grčkih knjiga. U zraku se osjećao miris raznih biljaka, uključujući i oštar vonj gomilice nečega tamnozelenog. Nekoliko sam puta kihnuo dok smo išli prema dvorištu, gdje se na ugljenome ognjištu u metalnoj posudi na jakoj vatri kuhala neka žarkožuta tekućina. U drugoj se posudi, pak, namakalo nekakvo blijedo korijenje. Amin-kan promiješao je žutu tekućinu.

“Što spravljate?”

“Moj je rad tajna”, odgovorio je tonom na samome rubu otresitosti.

“To mi je drago čuti”, odgovorio sam, “jer mi upravo to treba.”

“Reci po što si došao.”

“Vjerujem da mi možete pomoći”, rekoh. “S obzirom na to gdje sam vas onomad zatekao, znam da ćete održati obećanje o čuvanju tajne. Nedvojbeno ste čuli da Ismail ne gleda blagonaklono na one za koje sumnja da su se ogriješili o njega.”

“Brinuo sam se o njegovu ocu. Kako sam se time ogriješio o njega?”

“Nikako, osim što je krema za depilaciju bila otrovana.”

“Ništa ne znam o tome”, odgovorio je, a lice mu se zatvorilo, kao da se povukao iza gustiša svojih obrva.

“Moralni biste ga uvjeriti u to. Siguran sam da se ne biste voljeli naći u situaciji da to morate učiniti, pogotovo kad se uzme u obzir koliko je ljudi dosad pobio.”

Metalna mu je kuhača ispala iz ruke u posudu pa je opsovao ispod glasa dok ju je pecao van.

“Što želiš?” gledao je u posudu dok je govorio.

“Imam problem osobne prirode”, rekoh, “i trebam otrov kojim ću ga riješiti i olakšati si dušu.”

“Tko ti je meta?”

“Ubojica moga oca.”

“Neki od velikaša?”

“Ne.”

Nasmijao se. “Ne brini se. Ne vjerujem ti ni riječ. Kakav ti otrov treba?”

“Nešto brza djelovanja i bez okusa.”

“Svi to žele. Trebaš li prah, kremu ili tekućinu?”

“Što biste savjerovali?”

Izgledao je uzrujano. “Ovisi o tome kako ga namjeravaš uporabiti.”

Posegnuo sam u džep i izvadio digestiv koji sam onamo bio spremio. “Trebam osam ovakvih identičnih kuglica.”

Pomirisao je kuglicu i zagrizao pa dugo žvakao. “Pelin, cimet, ulje metvice, kurkuma,

med i dašak mljevenih rubina. Skupo će te to stajati.”

“Mljevenih rubina? Kako to možete znati?”

Amin-kan se nasmiješio. “Koliko novca imaš?”

Stavio sam na stol vrećicu sa srebrom koju mi je dala Pari. Obrve su mu skočile do neba.

“Životna ušteđevina? Ta ti lovina mora biti jako važna.”

“Plaćam savršenu dozu – i vašu šutnju.”

Nije odgovorio. Dohvatio je posudu s korijenjem i procijedio ih kroz cjedilo u žutu tekućinu, koja je žestoko provrela, uzdigavši se do samoga ruba. Kad se opet slegla, postala je bijela i neprozirna.

“Kad ti bude trebalo, pošalji mi glasnika s narudžbom za lijek za želudac. Poslat ću ti kurira s porukom na kojemu je štandu na bazaru možeš pokupiti. Ne dopuštam svojim kuririma da idu u palaču s tako opasnim pošiljkama.”

“Dobro.”

“Kad je dobiješ, ne ispuštaj je iz vida. Možeš pretpostaviti zašto.”

“Da”, odgovorio sam. Nikad nisam mislio da ću se baviti takvim stvarima i iznenađeno sam otkrio da me istodobno odbija i privlači. Čini se da negdje u sebi imam i sposobnost za razaranje. Pomislio sam na oca i zapitao se je li on iskusio sličan osjećaj.

“Tko vas je naučio izrađivati takve stvari?”

Guste su mu se obrve obrambeno spustile nad oči. “Ako želiš biti šahov liječnik, moraš znati sve”, odgovorio je.

Zaškiljio sam prema tekućini u posudi. Kako se hladila, količinski se smanjivala. Na površini su se stvarali otočići bijela praha. Nikad prije nisam vidio takvu alkemiju.

“Što je to u posudi? Izgleda opako.”

Nasmiješio se. “I jest. Za nekoliko sati pretvorit će se u puder za lice, pomoću kojega dame začaraju muškarce kao da su đavolice.”

Pari je bivala sve mršavija. Lice joj je postalo tako ispijeno da su joj se kosti lica još jače isticale, a haljine kao da su joj visjele na tijelu. Znao sam da je zabrinuta za sigurnost svoga brata Muhameda Hodabande i njegovo četvero djece, sad kad više nije postojalo nikakvo jamstvo da će ih Ismail poštediti. Oči bi joj se panično raširile kad god bi u njezine odaje žurno ušao neki glasnik.

Ponudio sam da ću otići do mirze Salmana i upitati ga ima li kakvih spoznaja o Ismailovim planovima. Dosad mi je on bio najbolji izvor informacija o mome ocu pa sam tražio bilo kakav izgovor da ga opet posjetim.

Njegova je čekaonica bila puna, ali brzo su me uveli k njemu.

“Kraljevna se boji za sigurnost obitelji Muhameda Hodabande”, rekao sam mu. “Pita se mislite li da je završio s ubojstvima.”

Namrštio se. “Ismail mora paziti da ne uvrijedi Sultanum. Narod će se razljutiti ako stekne dojam da ju je previše povrijedio. No nedavno je rekao nekoliko vrlo obeshrabrujućih stvari.”

“Što je rekao?”

“Rekao je da su svi mislili da je njegov djed blizak Bogu. Bili su tako uvjereni da će ih njegov kraljevski sjaj zaštititi da su se borili bez oklopa. Danas nitko ne vjeruje da je Ismail

išta više od čovjeka. On za to okrivlja svoga oca. Tko može vjerovati da je svemoguć kad je dvadeset godina bio zatočen?"

"Istina."

"Zato smatra da svoju moć mora dokazati iskazivanjem sile."

"Shvaćam. Mislite li da su Muhamed i njegova djeca u opasnosti?"

"Da."

"Neka ih Bog čuva. A kraljevna?"

"O njoj ništa nije rekao."

"Hoće li ga velikaši pokušati spriječiti u tome?"

"Ne, jer samo ih je otprilike pola protiv njega."

"Razumijem. A kakva je vaša strategija?"

"Preživjeti."

"Pa, rekao bih da je to bolje od one druge opcije."

Nasmijao se, ali opet sam naslutio da osjeća nelagodu u mojoj prisutnosti. Odlučio sam to iskoristiti.

"Kad smo već kod te druge opcije, smijem li vas upitati još nešto u vezi s mojim ocem?"

"Svakako."

"Čega se sjećate o njemu?"

"Tvoj je otac bio izvrstan pripovjedač, dobrodošao na svakoj zabavi. Ali kao i mnogi drugi dobri govornici, nije znao stati."

"Znate li kako su otkrili njegovu urotu?"

"Koliko sam čio, jedne je večeri i popio i rekao previše. Nije trebalo dugo da priča dođe do ušiju nekoga tko ga je bio voljan izdati."

"To me ne iznenađuje. Zaista je volio pričati o svemu."

Ušao je eunuh i rekao mirzi Salmanu da ga treba mirza Šokrolah. Znao sam da moram požuriti.

"Još samo jedno. Dvorske povijesne knjige kažu da šah nije kaznio Kamjara Kofranija zato što je imao tako moćne saveznike. Znate li tko su bili?"

Pogled mu je opet postao oprezan i stekao sam dojam da nešto nije u redu.

"Ne. Nažalost, ne znam ništa više o tome."

Što sam više istraživao očevo ubojstvo, to mi je istina više izmicala, činilo se. Šutio sam, što je često bio najbolji način navođenja ljudi da nastave govoriti.

"Pouka u svemu tome jest da čovjek nikad ne smije biti nemaran na dvoru", dodao je. "Pogledaj šaha Ismaila. Kako je on discipliniran! Njegovo je osiguranje besprijekorno. Još nije počinio nijednu pogrešku."

Mirza Salman bio je oličenje lukava dvoranina.

"Je li to najvažnije?"

"Možda i nije, ali je svakako onemogućilo sve pokušaje napada na njegov život."

Kraljevna nije gubila vrijeme – odmah je upitala Gouhar zna li nekoga tko bi nam mogao pomoći zamijeniti digestive čim ih dobijemo. Gouhar je spomenula eunuha po imenu Farid-aga, koji je prije odlaska u palaču nekoliko godina bio radio za nju. Nakon

Ibrahimova ubojstva došao ju je posjetiti i dao joj naslutiti koliko je nesretan zbog stanja stvari u palači. Kad ga je pozvala i upitala bi li bio voljan obaviti poseban zadatak za nju, a koji će ga učiniti bogatim, pristao je čuti uvjete.

Skovali smo planove, a zatim sam poslao Masud-alija da kaže Farid-agi neka me čeka pod velikim orahom u haremskome vrtu točno u ponoć. Umotao sam se u tamnu pamučnu odjeću i stao ispod krošnje, gdje je noć bila crna kao nafta.

Kad se Farid pojavio, bio mi je nekako poznat, ne po izgledu nego po mirisu. Oko njega se osjećao opor zadah urina; očito je pri kastraciji došlo do komplikacije koja je za posljedicu imala stalno kapanje mokraće. Eunosima koji su imali nesreću da završe s takvim problemom obično su se davali poslovi glasnika kako se ne bi predugo zadržavali oko ljudi. Parin će mu novac dobro doći.

Kad me ugledao, iznenadio se. "Je li to zadatak za tvoju kraljevnu?"

"Ne postavljam pitanja. Moj je zadatak odvesti te do osobe koja te pozvala."

Farid me slijedio natrag kroz haremske vrtove pa kroz grmlje, koje je naraslo još gušće otkad smo Pari i ja bili ondje. Noć je bila okupana mjesečinom. Morat ćemo požuriti da nas netko ne vitli. Zakoračio sam u stari paviljon i ogledao se oko sebe. Bio je prazan. Rekao sam mu neka me kratko pričeka, a zatim sam otišao u sobu sa zelenim i žutim pločicama pa podigao staru ploču da Pari može izići. Bila je umotana u crni čador koji joj je pokrивao lice i tijelo. Oči je prekrila velom, tako da je ona mogla vidjeti sugovornika, ali on nju ne.

Pozvao sam Farid-agu, koji je ušao iza mene. Izgledao je zatečeno kad ju je vidio. U crnoj odjeći, bila je kao duh u mraku.

"Što je to, džin?" upitao je, kao u šali, ali vidjelo se da je zadivljen.

"Dođi ovamo", zapovjedila je Pari, a on je prišao malo bliže, ali ne preblizu.

"Tko ste vi?"

"Neću ti reći tko sam, samo ću ti reći da imam divan dar za tebe. Gledaj!"

Otvorila je vrećicu i rasula srebro iz nje na pod preda nj. Novčići su muzikalno odzvanjali po pločicama. Svjetlucali su čak i u mraku, a njemu su se oči raširile od želje kad je preračunao koliko će mu taj novac značiti u životu.

"Ipak jeste džin!"

"Nisam, ja sam ona koja će ti dati zadatak."

"Što vam treba?"

"Nešto vrlo jednostavno. Neću ti reći što dok ne pristaneš raditi za mene."

"Kakva je svrha toga posla?"

"Zaustaviti ubojstva u palači."

Usljedila je duga tišina.

"Znači da je riječ o prljavu poslu."

"Riječ je o poslu koji je nužan i koji zahtijeva pouzdanu osobu poput tebe."

"Zašto baš mene?"

"Mislila sam da si čovjek koji drži do pravde."

"Čovjek koji drži do pravde? Nikad nisam tako razmišljao o sebi."

"Većina nas nije, sve dok nas ne pozovu da učinimo nešto iznimno važno."

Izgledao je kao da se osjeća nelagodno. "Ja sam samo obični sluga."

"Upravo nam to treba. Rečeno mi je da si godinama časno služio Gouhar i Ibrahimu."

"Istina. Osjećam duboko žaljenje zbog toga što joj se dogodilo."

"I ja. Što radiš u palači?"

"Dostavljam razne stvari."

"Kakve?"

“Većinom hranu.”

“Voliš li raditi ondje?”

Kratko je šutio. “Prije jesam.”

“Što se promijenilo?”

“Palača je postala mjesto prožeto strahom”, rekao je. “Danas te kuju u zvijezde, sutra ti je glava nabijena na šiljak ispred Teheranskih dveri. Nema nikakve logike.”²⁷⁷

“To je problem koji kanim riješiti”, reče Pari.

“Ako to radite samo radi pravde, zašto nudite novac?”

“Zato što znam koliko riskiraš. Sami bismo to učinili, ali mi nemamo pristup mjestima na koja ti možeš ići.”

Duboko je udahnuo. “Koga želite maknuti?”

“Reći ću ti što trebaš znati ako prihvatiš moju ponudu. Ako ne prihvatiš, naš je razgovor završen. Što ćeš odlučiti?”

“Ovisi o tome kako ćete me zaštititi.”

“Nakon što obaviš zadatak, dobit ćeš ovaj novac i bit ćeš izveden iz palače, gdje će te čekati konj. Otići ćeš u neki daleki grad i ondje živjeti kao imućan čovjek.”

“Radije bih ostao u Kazvinu.”

“Ne možeš. Ovdje nije sigurno ni za koga od nas.”

“Kako znam da me nećete izdati? Ili na mene svaliti krivnju za svoja djela?”

“Dajem ti riječ.”

“A zašto bi mi to trebalo biti dovoljno?”

“Mojim žilama teče kraljevska krv. Nije li to dovoljno dobro?”

“Ne, ako mi ne dokažete.”

“Kakav bi te dokaz zadovoljio?”

“Samo jedan: pokažite mi lice.”

“A kako da ja znam da me nećeš izdati?”

“Dajem vam riječ.”

Pari se nasmijala. “To mi nije dovoljno.”

“To je sve što želim”, rekao je. “Pokažite mi lice, dokažite tko ste i učinit ću što tražite od mene.”

“Nemojte”, šapnuo sam Pari. Sazna li tko je, mogao bi nas odati ako ga uhvate, a ljudi bi povjerovali u njegovu priču.

Ne mareći za vlastitu sigurnost, Pari je podigla veo i pokazala lice. Tamne su joj se oči jedva nazirale na mjesecini koja je ulazila u paviljon. Na sredini čela blistala joj je tirkizna kapljica optočena zlatom. Srebrni vez na njezinoj haljini sjajio je kao da je sablasna prikaza. Bila je neustrašiva – i u tome sam trenutku bio tako ponosan na nju da sam mislio da će mi srce prsnuti.

“Kad obaviš ono što ti naredim, znaj da to činiš na zapovijed kraljevine kojoj je na umu samo dobrobit njezine dinastije.”

Kad je vidio tko je, ostao je bez riječi.

“Vrijeme nam je isteklo. Hoćeš li nam pomoći ili ne?”

Još je jednom pogledao novac na podu, kao da računa. Mogao sam zamisliti o čemu razmišlja: nikad više neće morati raditi i živjet će lagodnim životom. Zavidio sam mu.

“Što moram učiniti?”

“Kad te pozovemo, doći ćeš ovamo – sam – i preuzeti jednu kutiju. Odnijet ćeš je na jedno mjesto izvan harema i vratiti se ovamo. Potom ćeš dobiti obećani novac i biti izveden iz palače. Je li to dovoljno jednostavno?”

“Dovoljno jednostavno da čovjek ostane bez glave.”

“Istina.”

Zavladala je duga tišina. Sad više nije bilo povratka.

“Kad dođe vrijeme, pozvat ću te”, reko.

“Čekaj. Želim polovicu novca sad, a drugu polovicu kad obavim zadatak.”

“Ne”, reko. “Pola kad pokupiš kutiju, a pola kad se vratiš.”

“Dogovoreno.”

“Neka vas Bog čuva”, rekao je i nestao u mraku, a mi smo ostali gledati za njim. Vratio sam novac u platnenu vrećicu. Kad je već bio dovoljno daleko da nas više nije mogao ni vidjeti ni čuti, polako sam odigao ploču, spustio se u prolaz i ondje ostavio vrećicu. Pokraj nje stavio sam šahovu ukrašenu kutiju od slonovače, koja je prije bila skrivena u mojoj sobi. Bili smo gotovo spremni.

Nekoliko dana poslije probudili su me zvuci glazbe; pomislio sam da sanjam. Zvučalo je kao da orkestar pršti od radosti. Kad smo posljednji put u palači čuli tako veselu glazbu? Sjeo sam, namjeravajući upitati Balamanija za razlog, ali već je bio otišao svojim poslom. Pokucavši, ušao je Masud-ali odjeven u novu plavu tuniku i ogrtač. Jedna mu je neposlušna kovrča pobjegla ispod turbana, kao da želi prva najaviti uzbudljive vijesti.

“Cijela palača slavi. Šah je dobio nasljednika!”

“Rotkvice moja mala, jesi li siguran da mi ne nosiš i neke loše vijesti?” zadirkivao sam ga. “Gdje su oni tmurni oblaci koji ti inače uvijek vise nad tom malom glavom?”

Bacio sam se natrag na krevet, sretan što ne moram žuriti rješavati nekakav problem.

“Danas ćete vidjeti samo vedro plavo nebo”, rekao je. “Osim ako ne želite da baš potražim neki kišni oblak?”

Zamahnuo sam rukom po zraku i rekao mu da je *šejtan* — vrag — što ga je nasmijalo.

“Kako se zove dijete?”

“Šodžaudin Muhamed. Svjetlo univerzuma nagradilo je glasnika počasnom svilenom odjećom. Bit će veliko slavlje i svi su građani pozvani na gozbu i proslavu šahove dobre sreće na Promenadi kraljevskih pastuha.”

Zastao je, a crne su mu oči plesale. “Možemo li odigrati igru tavle da proslavimo? Kladam se da vas sad već mogu pobijediti.”

Nasmijao sam se. “Svakako. Ali najprije mi reci kako je Mahasti.”

“Zdrava je i već su je posjetile neke žene.”

Premda je Mahasti bila ropkinja, sigurno će sada dobiti bolje odaje i više slugu, možda će joj šah čak dati slobodu ili joj ponuditi trajni brak. Mogao sam zamisliti kako se osjećaju Hatidže i druge žene, sad kad mu je ona podarila prvoga sina.

“Zna li Pari?” upitah.

“Upravo je otišla posjetiti Mahasti.”

“Brzo, pripremi igru dok se odijevam.”

Odigrali smo, a prvi sam put zaista morao paziti na svaki potez. Masud-ali vješto je i žustro vukao poteze; premda nije pobijedio, u očima mu se vidjelo koliko mu je drago što je bio tako blizu.

“*Mašala!*” rekao sam i nagradio ga velikim komadom halve. Dok je jeo, ispričao sam mu još jedan ulomak priče o Zahaku i Kaveu. Kad je čuo dio o tome kako se Kave suočio s tiraninom, kako je poderao i zgazio njegovu objavu i podigao svoju kožnatu zastavu u zrak, oči su mu se raširile u nevjerici.

“Kako hrabro!”

“Pogotovo kad uzmeš u obzir da Kave nije imao nikakvo oružje — samo snagu vlastita karaktera i istinu svojih riječi.”

“Oh!”

“Ali čovjek koji se tako postavi mora u to vjerovati cijelim srcem i dušom. To je jedini način da pobijedi neprijatelja.”

“Cijelim srcem i dušom”, ponovio je Masud-ali tiho.

Već je bilo kasno. Poslao sam ga dalje njegovim poslom i otišao do Pari vidjeti kako je prošao posjet.

“Dijete je lijepo i ima snažna pluća”, rekla mi je ushićeno. “U očima²⁷⁷ sam mu vidjela svoga oca.”

“Kako je Mahasti?”

“Kao i sve novopečene majke, ponaša se kao da je drogirana. Pokušala sam je pitati o šahu, ali bila je tako zaokupljena djetetom da se činilo da je i zaboravila tko mu je otac.”

Nasmijali smo se.

“Kako je Kudenet?”

“Puna zavisti. Rado bi da mu je ona rodila prvijenca. I nije sretna jer je šah više ne posjećuje tako često kao prije.”

“Pretpostavljam da sad radije provodi vrijeme s Mahasti.”

“Ne bih rekla. Mahasti je napomenula da se šah neće vratiti u njezine odaje sve dok dijete ne bude spavalo cijelu noć.”

“Kad je slavlje?”

“Sutra, i trajat će tri noći. Prva je večer za šaha i njegove najbliže prijatelje. Druga će uključivati sve velikaše. Treća je javna proslava za sve stanovnike Kazvina.”

Pogledi su nam se sreli i nismo morali ništa reći.

“Treće večeri?” upitah tiho.

“Da. Ako je Bog na našoj strani, uspjjet ćemo.”

Fari je javila konjušaru neka naruči konje koji će za tri noći odnijeti Farida iz grada, a ja sam poslao poruku liječniku i naručio digestive. Dok sam obavljao svoje zadatke, osjećao sam ushit i žar vojnika koji jedva čeka susresti neprijatelja na bojnome polju. Dugo već planiramo napad. Napokon se činilo da nam je pobjeda nadohvat ruke.

Te sam večeri zapao u dubok san, raskošno crnilo u kojemu bih rado bio ostao. Ali u neko doba rano ujutro – prerano – začuo sam neke zvukove blizu vrata. Nasmiješio sam se pomislivši da je to zacijelo moja mala rotkvica s nekim dobrim vijestima, ali uto sam začuo zvuk trganja drveta. Prije nego što sam imao vremena skočiti iz kreveta, brava je popustila i vrata su se raspala, a unutra su nahrupila četiri eunuha s bodežima i mačevima. *Avaj!* Nisam ih prepoznao, ali sudeći po izrezbarenim štitovima i metalnim kacigama, bili su dio šahove garde.

Balamani je otvorio oči. “Kakva je to buka?” upitao je gotovo lijeno i shvatio sam da skriva zabrinutost.

“Diži se. Zove te šah”, objavio mi je kapetan.

Ponašao sam se kao da imam čistu savjest. “Zadovoljstvo mi je biti mu na usluzi”, odgovorio sam ustajući.

“Poslu odana sluga nema kraja”, rekao je Balamani. “Probudi me kad se vratiš.”

Okrenuo se na drugu stranu i ubrzo se čulo uvjerljivo hrkanje.

Navlačeći tamnu tuniku i ogrtač, vežući turban oko glave i nazuvajući kožnate cipele, u sebi sam radio inventuru svih stvari koje su mogle poći po zlu. Je li me liječnik izdao? Je

li nam Sultanum postavila zamku? Je li se Farid izlanuo pred nekim? Jesam li počinio istu pogrešku kao moj otac i razgovarao s previše ljudi?

“Za mnom”, reče kapetan, a kad sam krenuo za njim, drugi mi je eunuh išao tik iza leđa. Niz hodnik je dotrčao Masud-ali, no ugledavši vojnike, mudro je krenuo dalje, zabrinuta pogleda.

Dvojica vojnika ostala su u mojoj sobi, što je značilo da pretražuju²⁷⁷ moje stvari. Počeo sam se znojiti.

Hodali smo kroz još tihe vrtove, mokre od rose, pa ušli u šahov biruni. Stropovi su bili ukrašeni gipsom u obliku ledenih sigaa pa se odmah stjecao dojam ledene špilje. Mozaik sićušnih zrcala na zidovima odražavao je svaku pojedinost moga prestrašena lica i u meni izazvao pomisao da su šahove oči i njegove uhode posvuda.

Odmah su me uveli unutra, što je bio vrlo loš znak. Srce mi je dodatno potonulo kad sam ugledao Pari, koja se očito na brzinu odjenula u prvu haljinu koja joj je bila pri ruci, bez ikakvih ukrasa, raspuštene kose, koju je samo bijela marama držala na mjestu. Pokušao sam iz njezina pogleda dobiti upute što reći ili učiniti, ali nije mi dala nikakav znak. Znoj mi se slijevao iz pazuha do pojasa kojim sam vezao ogrtač.

Šah je sjedio na nisku prijestolju s mekanim jastucima, na sagu od plave svile. Imao je duboke, tamne podočnjake, a premda je na sebi imao raskošnu svilenu odjeću, nije se zamarao time da stavi i turban. Kosa mu je bila sva raščupana. Pritisnuo sam ruku na srce, duboko se poklonio i čekao.

“Nadajmo se da će tvoj sluga uspjeti objasniti svoje postupke”, rekao je šah Pari, ne okolišajući. “Zašto si posjećivao moju sluškinju Hatidže? Imaj na umu da lagati šahu znači trenutačnu smrt.”

Vidio sam da u stražnjemu dijelu prostorije sjedi Nasrin hatun. Znao sam da moram biti premazan svim mastima.

“Svjetlo univerzuma, nekoliko sam puta posjetio vašu sluškinju tražeći milostinju za druge. Bila je vrlo darežljiva.”

“Milostinju za koga?”

“Za nesretne žene koje dođu k mojoj gospodarici Parihan hanum i mole je da im pomogne.”

“To je smiješno. Moja sestra ima dovoljno novca da pomogne kome želi.”

“Da, ali potreba je velika, a katkad i druge žene priželjkuju priliku da pomognu svojim sunarodnjakinjama.”

Sumnjičavo me promatrao. “Reci mi o svakome posjetu.”

Pogledao sam Pari, da provjerim jesam li na pravome putu, ali njezino lice nije odavalo ništa.

“Svakako. Pokušat ću se prisjetiti. Prvi je put došla žena koja je ostala bez kuće i od moje je gospodarice zatražila pomoć u odjeći za sebe i svoje dijete. Drugi put, nakon što joj je kuća vraćena, poslala je dar zahvalnosti – izvezenu tkaninu – koji sam odnio vašoj sluškinji. Bila je vrlo lijepo izvezena, s uzorkom makova i ruža.”

“Možeš preskočiti kićene opise.”

“Ispričavam se. Sljedećom je prilikom poznanica moje gospodarice bila u lošem stanju i trebala je lijek za ublažavanje tuge. Čuo sam da je vaša sluškinja vrlo vješta u spravljanju takvih stvari...”

“Zaista vješta!” prekinuo me šah. “Ali ne tako vješta kao što se nadala!” Smijeh mu je bio glasan i strašan. Sve žene i svi eunusi izgledali su kao da ih je netko oštro ukorio, kao da je i sama tema bila odveć užasna za riječi. U želudcu mi se otvorio ponor straha.

“To su tri posjeta. A što je bilo onaj put kad je kuhala džem?”

“Džem?” ponovio sam, dajući si vremena da razmislim. Nasrin hatun toga me dana bila vidjela s Hatidže. Nisam se mogao izgovoriti da sam joj donio dar od Pari jer su se jedva poznavale.

“Odgovori mi!”

Hinio sam nelagodu. “Oprostite mi, gospodaru univerzuma, ali otišao sam do nje jer sam bio bolestan. Kako je poznata po svojim lijekovima, zatražio sam lijek od nje.”

Budući da Nasrin hatun nije bila s nama u kuhinji, neće moći pobiti moje riječi. Nadao sam se samo da neću naštetiti Hatidže.

“To je glup izgovor. Imaš dvorsku ljekarnu.”

“Trebalo mi je odmah”, rekao sam. “Imao sam problem s nečim što se ne usudim spomenuti u kraljevskoj nazočnosti.”

“Daj mi neke naznake o čemu je riječ.”

Nadao sam se da će šah suosjećati s nekim tko ima problema s probavom s obzirom na to da je i sam patio od njih.

“Nešto što nisam mogao zaustaviti, teklo je iz mene...”

“Proljev? Ne okolišaj.”

“...kao voda, gospodaru univerzuma.”

“Je li lijek u tvojoj sobi?”

“Ne. Nije mi ništa dala.”

Pogled mu je bio hladan. “Ako se nemaš čega bojati, zašto si tako nervozan? Znojiš se.”

“Bojim se da sam nekako uvrijedio vašu kraljevsku uzvišenost. Ništa me ne boli više od pomisli na to.”

Šah se okrenuo prema Pari. “Jesi li znala da je zatražio lijek od jedne od mojih žena?”

“Ne”, odgovorila je ljutito. “Nije primjereno da moj vezir išta zahtijeva od žena bliskih tebi. Bit će kažnjen za to.”

Navukao sam preplašen izraz i bacio se šahu pod noge. “Svjetlo univerzuma, preklinjem vas da mi oprostite!”

“Ustani”, reče šah. Polako sam se osovio na noge, a lice mi je bilo u zabrinutu grču. Bojao sam se kao nikad prije — za sebe, za Pari i za Hatidže.

Šah je pozvao kapetana koji je provalio vrata moje sobe. Ušao je i duboko se poklonio. “Jesu li tvoji ljudi pronašli išta u njegovoj sobi?”

“Ništa osim knjige poezije”, odgovorio je eunuh. “Ali upravo mu je stigao glasnik od liječnika.”

Spoznaja da me glasnik došao odvesti do otrova na bazaru udarila me kao grom. Um mi se razbistrio i počeo sam smišljati što bih mogao reći kao opravdanje za kupnju otrova. Zaključio sam da je jedini način da zaštitim Pari, a možda i Hatidže, da kažem da sam na svoju ruku odlučio otrovati šaha, premda će to značiti moju smrt.

“Što je htio?”

“Kaže da mu je lijek za želudac gotov”, odgovorio je stražar.

“Što je to s vama eunusima?” upitao je šah ljutito. “Uvijek imate problema s jednim ili s drugim krajem!”

“Molim vas, oprostite mi moju nedostojnost.”

Netko mu je nešto šapnuo na uho i on se opet okrenuo prema meni. “Ah. Ti si onaj koji se sam dao kastrirati, zar ne?”

“Jesam.”

“Kakva bizarna priča. Pretpostavljam da misliš da si time jednom zauvijek dokazao svoju odanost. Ali znaj da ću ja tražiti da je dodatno dokažeš.”

“Čašm, korban”, odgovorio sam spuštene glave.

Šah se okrenuo prema Pari. “Shvaćaš li sad zašto moram biti tako temeljit? Nikad ne znaš kad će i odakle ubojica udariti.”

Njegove su mi riječi odapele još jednu strijelu straha u utrobu.

“Svjetlo je univerzuma mudro”, odgovorila je Pari.

Šah je izgledao zadovoljno. “Namjeravam iskorijeniti sve pot²⁷⁷encijalne ubojice u palači”, dodao je.

Lica njegovih dvorana probljedjela su od straha; tišina u sobi gušila je. Na trenutak sam uhvatio pogled Nasrin hatun – bio je leden.

Šah je mahnuo rukom, dajući mi znak neka odem. “Tvoj sluga može ići”, rekao je, ne zamarajući se mojim imenom. “Ali savjetujem ti da ga ubuduće bolje držiš na oku.”

Otišao sam do Parine kuće cijelim putem zahvaljujući Bogu što sam preživio. Baš je svitalo i ptice su počele pjevati u krošnjama. Njihova me vedra pjesma ispunila slatkim olakšanjem.

Kad je Pari stigla, lice joj je bilo bezizražajno. Pozvala me u svoje privatne odaje i zalupila vratima. Nije sjela, nego mi je prišla tako blizu da sam osjetio oštar miris straha koji se širio iz njezina tijela. “Džavaheru, jesi li izgubio razum?”

Nije mi se sviđao njezin ljutit ton. “Učinio sam to da bismo došli do podataka.”

“Zašto mi nisi rekao za nju?”

“Dao sam vam naznake da je riječ o šahovoj ženi. Smatrao sam da je i za vas i za nju sigurnije da ne znate pouzdano.”

“Je li ti ona dala digestiv?”

“Naravno.”

“Što si još pokušavao otkriti?”

“Šahove osobne navike.”

Tako se duboko namrštila da joj je lice izgledalo kao oružje. “Mogao si nas stajati glave. Sad će biti oprezniji no ikad prije, a sve zbog tebe.”

“Kako to mislite?”

“Mislim reći da si prekoračio svoja ovlaštenja.”

“Paklenih mi ognjeva! A što ste mislili kako dolazim do svih tih podataka koje vam donosim?”

Optužujući je uprla prstom u mene. “Moraš mi reći kad tako riskiraš. Time što si to sve vrijeme tajio preda mnom, prekršio si i jedno od vlastitih pravila.”

“Htio sam zaštititi sve, uključujući i sebe. To mi je posao.”

Iznenada se nasmijala, ali nije to bio veseo smijeh. “Oh, oh! Magarče! Ponio si se kao sveznalica.”

Nisam bio raspoložen za optužbe, pa čak ni za ono za što jesam bio kriv. Okrenuo sam lice od nje, kao od neugodna mirisa.

“Srećom, znala sam dovoljno da mogu reći šahu da si tražio milostinju za moje moliteljice. Kad me pritisnuo pitanjima o više pojedinosti, rekla sam mu da imam toliko slučajeva da ne znam od kojih si dama za koje tražio pomoć. Prava je sreća da si mi to nedavno spomenuo – prava sreća. Treba nam bolja strategija.”

“Pa ni ova nije loše ispala”, odgovorio sam.

Šibala me pogledom kao da sam crv. “Za Boga miloga, zar ne shvaćaš što se dogodilo?”

“Ne.” Želudac mi se bolno zgrčio.

“Sinoć je šaha probudio neki sumnjiv zvuk. Ugledao je Hatidže kako stoji blizu njegove čaturice s vodom i petlja oko nečega. Kad je skočio iz kreveta i zgrabio je oko

struka, vrisnula je. U ruci je stiskala glinenu bočicu za koju je tvrdila da sadrži ljubavni napitak. Rekla mu je da se nadala da će joj to pomoći da zatrudni i da mu rodi sina. Gotovo da ga je uvjerala, ali ipak joj je naredio neka ga popije. Pobunila se i rekla da joj ne treba napitak da osjeti želju za njim. Kad je ustrajao, pokušala se riješiti bočice, ali prisilio ju je da ispije sadržaj. Uskoro se zgrabila za trbuh i počela izvijati u agoniji. Tik prije nego što je umrla, rekla mu je da je to učinila zato da osveti smrt svoga²⁷⁷ brata, ali nije joj vjerovao. Cijelo je jutro ispitivao njezine dvorske dame i ljude koji su je posjećivali da vidi je li to zaista bila njezina zamisao ili je imala pomagače."

Soba oko mene iznenada je postala mračna i zagušljiva. Pritisnuo sam ruke na prsa i tako ih držao.

Pari je zurila u mene. "Džavaheru, zašto izgledaš kao da si izgubio svjetlo svojih očiju?"

"I jesam!" uskliknuo sam, ali zaustavio sam se na tome. Nisam mogao priznati Pari da sam bio zaljubljen u jednu od šahovih žena. Smatrala bi to neoprostivim.

"Da barem mogu dati svoj život za njezin!"

Parije iznenađeno izvila krajeve usana prema dolje. "Zašto?"

"Zato što", nastavio sam, napola se gušeći, "zato što je šah dokazao da je spreman ubiti ženu, a to znači da ni vi više niste sigurni."

Nisam mogao zaustaviti suze gnjeva, toliko me to pogodilo.

"Džavaheru – istinski se bojiš za mene – je li to zato?"

"Da, gospodarice moja," odgovorio sam otirući lice i pokušavajući se pribрати. "Doista sam prestravljen."

"Ne brini se za mene. Vrlo malo ljudi zna za naše planove: samo Gouhar i Sultanum, koje su na našoj strani. Osim njih, zna Farid, kojemu treba novac, i liječnik, kojega kompromitira vlastita prošlost. Postoji li još netko?"

"Ne", rekoh jer nisam htio umiješati Ferešte i Balamanija. A zatim me obuzeo silan strah: hoće li nas itko od njih izdati?

"Dobro onda. Proklinjat ćemo Hatidžino ime i izraziti pravedničko zadovoljstvo time što je šah uspješno omeo ropkinjin napad na svoj život."

"Bio je to hrabar pokušaj", ustrajao sam.

"Ne mogu odobravati činjenicu da je ropkinja odlučila otrovati šaha. Prekoračila je granice svoga položaja."

"Ona je prekoračila granice? A zašto je onda u redu da to mi učinimo?"

"Ja sam kraljevske krvi."

Preplavio me val ljutnje. Trebala bi slaviti Hatidžino ime, umjesto da je osuđuje.

"Džavaheru," reče Pari, gledajući me neobičnim pogledom, "treseš se. Jesi li imao ikakve veze s Hatidžinim planom?"

"Nikakve", odgovorio sam, a bila je to jedina istinita stvar koju sam rekao cijeloga jutra. "Ali mučno mu je zbog toga. Da sam barem znao što sprema pa da sam je mogao pokušati spriječiti."

"Za ime Boga na nebesima, nikad te nisam vidjela tako shrvanoga. Što mi tajiš?"

Prisjetio sam se kako mi je Hatidže dala da kušam džem i njezina pogleda slađega od zašećerene dunje. Sad te oči nikad više neće gledati. Svim sam srcem priželjkivao da joj nikad nisam odao naše planove; o, kakva sam budala bio!

"Bili smo dobri prijatelji", priznao sam. "A sad je mrtva – samo zato što je htjela pomoći."

Klonuo sam u čučanj, a ruke su mi mlitavo visjele između koljena, kao slomljene. Imao sam osjećaj da mijе netko ogulio kožu i da su svi moji organi ogoljeni, a svaki mi živac

pulsira od bola. Iz dubine duše žudio sam za time da mi netko ugasi sve osjećaje. Da sam bio na vrhu litice, zahvalno bih skočio u smrt. Dugo sam bio nesvjestan gdje sam.

Kad mi se glava napokon razbistrila i kad sam ustao, potresen, pokraj mene se stvorio pladanj s jednim od Parinih rupčica i bočicom.

“Džavaheru, popij to. Umirit će te.” Činilo se da Parin glas dolazi izdaleka.

Osjetio sam miris gorke bilja i meda i popio naiskap. Obuzela me otupjelost.

“Žao mi je zbog tvoje prijateljice.”

Nisam mogao govoriti.

“Kako bih htjela da venama makar samo jednoga od moje braće teče tako dobra i odana krv kakva blista kao rubin u tvojima! Duboko žalim što ti je služenje meni izazvalo toliko boli. O, Džavaheru! Da samo znaš kako bih te rado zaštitila od ružnih događaja na dvoru i kako čeznem za time da naše živote učinim boljima. Kako ti ikad mogu zahvaliti za sve što svakodnevno riskiraš za mene?”

Vlažne oči i drhtava donja usna otkrivale su dubinu njezine zabrinutosti. Kako je brižna bila u tom trenutku moje najdublje tuge! Jesam li to nazirao nježnost pupoljka bratske ljubavi u njezinoj brizi? Je li to uopće moguće? Ali nije li to praktički i sama rekla? Dok sam se vraćao u svoju sobu, hodajući po nemilosrdnu jutarnjem suncu, osjećao sam se kao da će mi se srce raspasti od osjećaja, kao peonija koja vrti svoje krvave skute.

Ostatak toga tjedna, svaki put kad bi netko spomenuo Hatidže, s mukom sam se trudio na lice navući primjeren izraz turobna zadovoljstva što je pravda zadovoljena. Ali kad god sam si dopustio da zaista razmišljam o njoj, sjetio sam se profinjenosti njezina smeđeg tijela ispod narančaste haljine i crpio sam snagu iz spoznaje da ju je u svemu vodilo samo vlastito odlučno srce. Poznajem li ijedna muškarca koji se može pohvaliti takvom neustrašivošću? Nikad nije u ruci držala tešku sablju i oštre bodeže koji vojnicima daju razmetljivost. Hatidže je bila ropkinja, ali u svome je srcu bila lavica.

SEDMO POGLAVLJE

Kraj potjere

Čim je bio dovoljno star, Ferejdun je počeo učiti jahanje, mačevanje i vojnu strategiju. Čim je sve to svladao, počeo je u pustinji obučavati vojsku kojom će se boriti protiv Zahakove tiranije. Za sreću, zamolio je kovača neka mu izradi željezni buzdovan sa životinjskom glavom. Neki kažu da je to bila krava, ali volim misliti da je bio vol – kastrirani bik.

Kad je jednoga dana Ferejdun ugledao Kavea kako stupa prema njemu vijoreći svojom kožnatom pregačom, predvođeci svoju vojsku pobunjenika, znao je da je došao dan za oslobođenje Irana. Dočekao je Kavea kao junaka, a njegovu je jednostavnu kožnatu pregaču dao ukrasiti draguljima, zlatnim brokatom i resama, tako da je zastava blistala na suncu. Kad je sve bilo spremno za bitku, Ferejdunovi su vojnici ponijeli taj barjak na bojišnicu, dok ih je on vodio prema gradu u pohod na Zahaka.

Stigavši onamo, Ferejdun je otkrio da je Zahak otišao u napad na Indiju pa je nahrupio u praznu palaču, oslobodio nekolicinu ljudi koji su ondje ostali i prisvojio sve žene.

Nedugo nakon toga vratio se Zahak i pokušao ponovo zauzeti svoju palaču. Njegovi su je ljudi opkolili, ali ubrzo je otkrio da je mjesno stanovništvo stalo na Ferejdunovu stranu. Bijesan kao ris, iskrao se iz svoje vojske i s pomoću konopca spustio se preko zidina palače, s namjerom da iznenadi Ferejduna. Ali Ferejdun ga je odmah prepoznao po zmijama koje su mu se izvijale na ramenima pa ga je zaskočio i udario buzdovanom sve dok ga nije sraonio sa zemljom. Zatim je zasjeo na Zahakovo prijestolje i proglasio se vladarom nove ere.

I tako su spašeni mozgovi iranskih mladića, a u zemlju se vratila pravda.

Kad mi je otac umro, imao sam osjećaj kao da tonem u duboko jezero tuge; činilo mi se nemogućim isplivati na površinu.

Nakon Hatidžine smrti tuga je bila jednako duboka, ali nije ju pratila bespomoćnost koju sam bio osjećao kao dječak. Umjesto nje u meni je raslo nešto oštro i hladno, kao oštrica sablje. Postao sam nepokolebljiv i zavjetovao sam se da ću obaviti svoj zadatak pa makar to značilo moju smrt.

Da ostanem postojan, počeo sam posjećivati Kuću snage i trenirati s debelim drvenim palicama koje sportaši vrte iznad glave ne bi li ojačali tijelo. Kako su prolazili tjedni, tako su mi mišići ruku, prsa i bedara postajali sve snažniji i tvrdi kao te palice. Vrat mi je sad bio još deblji nego prije. Počeo sam osjećati želju za velikim količinama mesa pa sam svakodnevno jeo janjeće kebabe, a suvišni su se kilogrami počeli topiti. Kad sam se vidio u zrcalu, shvatio sam da sad izgledam sličnije normalnom muškarcu nego ikad prije.

Neko vrijeme nakon Hatidžine smrti, Pari i ja trudili smo se ponovo uspostaviti prijašnju povezanost. I dalje smo se svakodnevno sastajali, a ona mi je zadavala zadatke, ali bile su to sitnice. U očima sam joj vidio da – unatoč privrženosti koju je bila izrazila prema meni – više nije sigurna može li mi vjerovati. Ta me nova koprena između nas rastuživala. Žudio sam za osjećajem da smo opet saveznici.

Jedne sam noći sanjao da je šah Ismail otkrio naš plan i da se sprema pogubiti nas. Probudio sam se obliven znojem, na vlažnim plahtama. Ležeći tako u mraku, priznao sam si da sam imao krivo što nisam rekao Pari za Hatidže, pogotovo nakon što sam ja njoj prigovorio da mi nije rekla sve. Kako se znoj na meni sušio, drhtao sam pri pomisli na vlastitu glupost, koja nas je oboje mogla stajati glave.

Sljedećega sam dana ispričao Pari svoj san i zamolio je da mi oprostí što sam nam oboma ugrozio život. Rekao sam joj da sam bio previše shrvan da bih mogao priznati da sam pogriješio i obećao sam da ću odsad postupati drukčije. Velikodušno je prihvatila moju ispriku, ali još je važnije bilo to da ju je moje priznanje odobrovoljilo. Sljedeći me put dočekala s osmijehom na usnama i počeo sam osjećati da opet počinje uživati u mome društvu. Kako je vrijeme prolazilo, tako smo pronašli nov način rada, a polako je među nama opet počelo rasti povjerenje, kao da smo stari bračni par.

Nismo razgovarali o tome kako ćemo se riješiti sve gore strahovlade. Bilo je odveć opasno spominjati bilo kakve planove; osiguranje je postalo čvršće nego ikad prije, a bilo tko mogao je biti šahov uhoda. Ali oboje smo znali da nam je cilj ostao isti. Kako više nije bilo novih ubojstava, smatrali smo da je mudrije pričekati dok nam se ne ukaže savršena prilika.

Bilo bi suludo dovesti moju sestru na dvor dok smo se bavili takvim stvarima. Balamaniju sam krišom dao zapečaćeno pismo s oporukom. Ako mi se išta dogodi, davao sam mu ovlasti da sve što imam – uključujući i moj dragocjeni bodež i moj primjerak *Šahname* – uporabi kao miraz za moju sestru i da se pobrine da joj pronađe dobru obitelj u Kazvinu. Nisam imao povjerenja u majčinu rođakinju i bio sam siguran da se u slučaju moje smrti ne bi dobro ponijela prema Džalile.

Prošlo je šest mjeseci i život se vratio u uobičajenu rutinu. Snijeg je ustupio mjesto proljeću, novoj godini i vrućemu ljetu. Obilježili smo Muharam i mučeništvo imama Huseina obredima koji su prizivali u sjećanje njegovu golemu patnju na bojnome polju te razmišljali o svim ostalim nepravdama s kojima smo se tek trebali uhvatiti ukoštac.

Dvorska hijerarhija polako je počela naginjati na našu stranu. Šamhal Čerkez uspio je dobiti nekoliko važnih namjesništava i koncesija za Čerkeze. Mirza Salman uspio je postati veliki vezir nakon neumorne kampanje kojom je sabotirao reputaciju mirze Šokrolaha, koji je na kraju bio nečasno otpušten. Nadali smo se da uspon mirze Salmana na položaj šahove desne ruke znači da će jednoga dana i Pari biti rehabilitirana, premda se zasad morao držati podalje od nje.

Te je godine ramazan pao u drugi mjesec jeseni. Tjednima unaprijed palača se pripremala za to da će dan postati noć, a noć dan. Trgovci su donijeli mnogo ulja za svjetiljke koje će gorjeti cijele noći, baš kao i svu potrebnu hranu koja ne mora biti svježja – rižu, grahorice, suho voće i povrće, začine i slično.

Uoči ramazana ostao sam dugo budan, zajedno s Balamanijem, Masud-alijem i nekolicinom drugih eunuha. Otišli smo prošetati do podnožja planina i ondje sjedili umotani u vunene pokrivače, pijuci čaj koji smo skuhalo na ugljenome plameniku. Gledao sam kako se pojavljuju zvijezde i osvjetljavaju noć; zamišljao sam da u njima vidim Hatidžine oči. U sitne noćne sate Balamani je predložio da recitiramo pjesme. Izvadili smo čuture s vinom i mnogo jačim *aragom*. Kako je vrijeme odmicalo, svi smo postajali nekako sentimentalni i recitali smo stihove koji su nam bili srcu najdraži.

Ustao sam i obratio se mjesecu, rekavši mu da je prelijep, premda sam u svome srcu to govorio Hatidže. Izrecitirao sam pjesmu o ljubavniku čija je ljubav otišla drugome pa je cvijet njegove duše zauvijek uvenuio.

Potom sam, misleći na Mahmuda, recitirao pjesmu o mladiću poginulom u boju. Kad sam izgovorio osobito lijep stih, muškarci su povikali "Ba! Ba!" a ja sam obrisao vlažne oči. Smatralo se da je u redu pustiti suzu na lijepu poeziju, premda je svatko od nas nedvojbeno mislio na svoje gubitke.

Masud-ali, koji je cijelu večer bio uz mene, moljakao me neka s njim vježbam neke od zahvata koje je bio naučio na području borbe prsa o prsa. Veselo me uhvatio jednom rukom ispod brade, a drugom za potiljak, onemogućivši mi svaki pokret. Pohvalio sam ga i pokazao mu još nekoliko trikova koji će mu dobro doći.

Premda je već bilo jako kasno, zamolio me neka mu dovršim priču o Zahaku i Kaveu. Sjeo sam na jastuk i nastavio gdje sam bio stao. Kad sam došao do dijela u kojemu je Ferejdun umlatio Zahaka svojim velikim buzdovanom, naglasio sam ulogu junakove goleme snage. Oči su mu zablistale.

"Kako mogu biti poput Ferejduna?" upitao je. Prije no što sam stigao odgovoriti, zijevnuo je, sklupčao se uza me i utonuo u dubok san. Ako je suditi po živahnim grimasama njegova lica u snu, bez sumnje je sanjao da je Ferejdun.

Pojeli smo obilan obrok prije zore, vratili se u palaču i krenuli obavljati jutarnje dužnosti. Potom smo se vratili u svoje sobe, na odmor. Kad sam se probudio, bilo je već poslijepodne, a Balamani je još spavao grleći jastuk. Tijekom ramazana, mnoge od službenih dužnosti obavljali smo nakon što bi pucanj topa objavio zalazak sunca, a trajale su dugo u noć. Nije još bilo potrebe da ga budim. Tiho sam ustao i otišao u hamam, gdje sam kroz veo pare vidio Anvara i još jednoga eunuha. Obojica su imala viseće grudi i glatko međunožje, pa su sličili ženama. U drugome kutu kupaonice jedan je mlađi eunuh vilenjačka izgleda koketirao s drugim, starijim, pokazujući mu svoje tijelo, kao da je na prodaju. Bio sam sretan što sam kastriran kasno pa nisam razvio tako ženskasto

ponašanje. Prsa su mi, Bogu hvala, još bila dlakava, četvrtasta i muška, a ruke mišićave od dizanja teških drvenih utega.

Kad sam se oprao i odjenuo, bilo je još prerano da odem do Pari. Sam u to tiho poslijepodne, osjećao sam svu težinu gubitka Hatidže. Da sam imao majku ili sestru, bio bih otišao do njih da me malo utješe, ali ovdje nisam imao nikoga svoga. Pa sam izišao iz palače i zaputio se prema lijepo uređenoj četvrti gdje je živjela Ferešte.

Ljudi su netom počeli otvarati trgovine. Prošao sam pokraj voćara koji je izložio žarkocrvene plodove šipka, a pri pomisli na njihov slatki sok zakrulio mi je želudac.

Kad su me uveli kod Ferešte, primijetio sam da joj je jastuk ostavio tragove na licu. Izgledala je svježije u ružičastoj kućnoj haljini ispod koje je imala ljubičastu tuniku. Izuo sam cipele i sjeo na jastuk nasuprot njoj.

“Tvoj me posjet usređuje”, počela je.

“Hvala ti. Došao sam zato što se problemi u palači nastavljaју. Pitam se jesi li možda čula još nešto o šahovim navikama.”

“Ništa važno. Što ima nova?”

Trebao mi je trenutak da se priberem prije nego što ću nastaviti. Glas kao da mi je zamro duboko u prsima. Kad sam opet mogao progovoriti, ispričao sam joj što se dogodilo Hatidže.

“Nisam je mogao spasiti...”

Fereštine su se velike oči ispunile zabrinutošću. Posegnula je prema meni i dotaknula me po stopalu svojim toplim dlanom, obojenim kanom u prekrasnu nijansu crvene. Prisjetio sam se kako mi je nekoć i najmanji dodir njezine ruke slao valove žudnje od vrhova prstiju do tjemena.

“Ah!” uskliknuo sam, potpuno iznenađen. Opet sam ga osjetio, taj ud koji više nemam, jednako stvarno kao da mi se opet ukrućuje ispod odjeće. Kako je to moguće? Nisam očekivao da će taj osjećaj tako snažno prostrujati kroza me.

Ferešte je znala čitati znakove muškoga tijela jednako lako kao što drugi čitaju pisanu riječ.

“Jesi li zato ovdje?” Glas joj je bio hladan. Naglo je maknula ruku.

“Divim ti se koliko i prije”, rekao sam, “ali nisam ti došao kao kljent.”

“Zašto si onda došao?”

Posegnuo sam za njezinom rukom i uzeo je među svoje. Drhtala je. Osjećao sam se kao da među dlanovima držim leptira i da moram biti iznimno nježan.

“Trebam prijatelja. Izgubio sam mnoge, a ti si jedna od rijetkih osoba kojih se sjećam s ljubavlju.”

“Uvijek ću ti biti prijatelj”, rekla je ravnim glasom.

“I ja tebi. Osim toga, što se tiče tjelesnih stvari, više nisam isti kao prije. Sjećam se da sam nekoć bio vrlo zahtjevan, ali sad ću samo ležati uza ženu, ako je to ono što joj treba ili što traži od mene.”

Doimala se iznenađenom. “Ne znam žudim li više za takvim stvarima. Činim ih tako često da više nisu predmet žudnje.”

“Shvaćam. Ni ja više ne želim iste stvari.”

“Što uopće možeš raditi bez muškosti?”

“Znam što trebam raditi”, rekoх uz osmijeh, “ali to znanje pokazujem samo na poziv.”

Činilo se da razmišlja o nečemu i zapitao sam se hoće li uslijediti poziv. Tišina između nas trajala je dugo, sve dok napokon nije rekla: “Izgledaš kao da bi ti dobro došao zagrljaj.”

Bilo mi je neugodno što sam tako proziran.

“Da”, priznao sam.

“U tome slučaju”, odgovorila je, “pozivam te da me zagrliš kao prijatelj. Nitko me tako ne grli.”

Raširio sam ruke i zagrlio je, a ona se naslonila na mene. Osjećao sam blag ritam njezina disanja — kao ocean koji širi valove prema obali. Gledao sam kako joj se oči sklapaju, a tamne joj trepavice bacaju resaste sjene na blijede obraze.

“Aaah”, rekao sam zadovoljno, znajući da je zagrljaj bio za mene. Dugo smo ostali tako, šuteći, a ja sam razmišljao o tome kako se sad osjećam potpuno drukčije nego prije. Više nisam bio opsjednut životinjskom željom, sad sam joj jednostavno htio pružiti utjehu koju je trebala i primiti što god je bila voljna dati.

Kako se jesenji dan bližio kraju, u sobi se smračilo i top je najavio zalazak sunca, dajući znak da se sad može jesti, piti i voljeti. Držao sam Ferešte u zagrljaju sve dok nije pokucao sluga i rekao da joj je stigao klijent. Nevoljko sam je pustio.

Poravnala je odjeću i zategnula pojas. “Lijepo je kad se netko brine za tebe, pa makar i samo tako prolazno.”

Nešto u njezinu tonu navelo me da se narogušim. “Zato što sam eunuh?”

“Zato što si nekoć davno nestao.”

Oboje smo šutjeli, prisjećajući se toga vremena. Razmišljao sam o tome kako su mi zbunjujući bili osjećaji u ono vrijeme. Kako sam većinu noći bio provodio s njom, značila mi je mnogo više od nekoga koga iskoristiš i odbaciš, a ipak, nisam si bio dopustio razmišljati o njoj kao o nekome tko mi je išta više od prostitutke.

“Kako bilo da bilo, poslat ću ti glasnika ako načujem išta što bi ti moglo biti od koristi.”

“Volio bih te opet posjetiti, bez obzira na to saznaš li nešto ili ne.”

“Dobro.”

Glas joj je bio hladan, ali podsjetila me na to kako neki ljudi postanu okrutni na rastanku jer ga jedino tako mogu podnijeti.

Fereština sluškinja izvela me u dvorište, gdje je pokraj fontane stajao muškarac u otmjenoj smeđoj odjeći od svile. Okrenuo se na zvuk naših glasova.

“Treballa si ga izvesti kroz stražnji izlaz”, prigovorio joj je, a ona se zacrvnjela od nelagode.

“Ispričavam se”, rekla je. “Nikad se to više neće dogoditi.”

Zapitao sam se zašto mu je toliko stalo do toga, a onda sam shvatio da je to šahov prijatelj Hasan-beg. Zurili smo jedan u drugoga, podjednako zatečeni. Imao je neobično elegantne obrve, koje su izgledale kao da su oblikovane kako bi pratile rub turbana. Naglašavale su mu visoke jagodične kosti i glatku smeđu kožu. Premda je vjerojatno bio u kasnim dvadesetima, zbog besprijekorne je kože izgledao mlađi. Po tome kako je visoko držao bradu vidjelo se da je itekako svjestan svoga položaja privlačna trofeja.

Predstavivši se kao sluga dvora, Fereštinoj sam sluškinji dao jedva zamjetan znak neka nas ostavi same. Brzo je šmugnula, očito shvativši.

“Služim Parihan hanum”, rekao sam, a kad nije pokazao nikakvu reakciju, trznuo sam krajevima usana prema dolje, hineći nevoljan znak rezigniranosti.

Nasmiješio se otkrivši male, savršeno bijele zube. “Čuo sam sve o njoj.”

"Ne sumnjam u to, ali nisam siguran da itko živ zaista zna kako je raditi za takvu ženu. Što ste čuli?" Podigao sam obrve, kao da mu dajem na znanje da bi se od mene moglo čuti mnogo toga što bi zanimalo Ismaila.

"Da je gladna moći."

Nasmijao sam se. "A koja žena iz kraljevske obitelji nije? Ali ne biste vjerovali što sve moram prolaziti. Ne znam kako je vama, ali njezini me sitničavi zahtjevi navode da poželim raditi za muškarca. Neki me dan tjerala da se tri puta vraćam na bazar, sve dok napokon nije bila zadovoljna puderom koji sam donio. Kakav gubitak vremena!"

"Više volim služiti muškarcima", odgovorio je.

"Shvaćam."

Vrata su se odškrinula, a sluškinja mu je dala znak da je Ferešte spremna za njega.

"Kamo vam se žuri?" upitao sam, opet se okrenuvši prema njemu.

"Zar nisi uživao unutra?" odgovorio je, a zatim zastao. "Čekaj malo. Ti čak i nemaš... Što uopće radiš ovdje?"

"Istina, nisam došao iz uobičajenih razloga", brzo sam odgovorio. "Došao sam povjerljivim poslom. Koji danas, Bogu hvala, nema nikakve veze s puderom za lice."

"Nego?"

"Zaista ne bih smio reći."

Znao sam da će se osjećati bolje bude li me prisilio da mu kažem. Nije imao mnogo prilike pokoravati ljude na mome položaju.

"Kao Ismailov prijatelj, zahtijevam da mi kažeš."

Hinio sam da me ponizio netko moćniji od mene. "P-pa", zamučao sam, "zap-p-pravo sam došao po hamajliju koja navede osobu da se zaljubi."

"Za koga je?"

"Ne smijem..."

"Kraljevna priželjkuje da je netko zavoli?"

"Pa naravno", odgovorio sam. "Ne želi li to svaka žena?"

"Brat će je ubiti."

"Mislim da neće", odgovorio sam. "Hamajlija je za njega. Ona žudi za njegovom bratskom ljubavi."

Nasmijao se. "Shvaćam. Reći ću mu."

"Molim vas da ne odate tajnu moje kraljevine", preklinjao sam ga. "Nastradat ću."

"Neću", rekao je, ali znao sam da laže.

"Nedvojbeno ste i vi ovdje poslom. Siguran sam da niste došli zbog vlastita zadovoljstva."

"Ne, naravno da nisam." Prešao je vršcima prstiju po lijepim usnama. Bio sam siguran da je time lako ljudima skretao pozornost s onoga što nije želio otkriti. "Ako ikome kažeš da si me ovdje vidio, zanijekat ću."

"Naravno da neću nikome reći", odgovorio sam. "Baš kao i meni, zacijelo i vama povremeno treba oduška."

U očima mu je bljesnulo olakšanje što ga netko shvaća, ali nije se dugo zadržalo.

"Ali sigurno riskirate. S obzirom na sva ubojstva u palači, ne bojite li se za svoj život?"

Izgledao je prestravljen; mekan kao jogurt. "A ti?"

"Svakoga dana. Služiti kraljevskoj obitelji otprilike je kao staviti život za ulog u igri tavle. Ima dana kad nisam siguran hoću li nekim potezom postati bogat ili ostati bez glave."

Nasmijao se. "Sve je moguće."

"Gdje si dajete oduška, osim ovdje? Meni je onemogućeno potražiti olakšanje u onome

što nudi Širin.”

Gledao me svojim šećerno smeđim očima. “Tijekom ramazana i nije tako teško”, odgovorio je. “Proslava mu uvijek podigne raspoloženje.” Ali nije izgledao kao da ga to veseli. Izgledao je kao da svejedno mora biti na oprezu. Kad si je popravio zlatni lanac oko vrata, nakratko sam ugledao pečat, što me ispunilo nekom zloslutnim osjećajem.

“Pa, nadam se da ćete uživati”, odgovorio sam. “Možda ste, kao ja, sretni svaki put kad znate da ćete i sutra disati. A ipak, katkad poželim disati punim plućima, kao običan čovjek. Zna li na što mislim?”

Veo u pogledu, koji mu je skrivao nutrinu, kao da se spustio i odjednom je izgledao usamljen kao onaj jarac na bazaru koji nije mogao pobjeći svojim mučiteljima.

“Kako kanite proslaviti?”

Na trenutak je oklijevao, a zatim reče: “Sutra nakon doručka lunjat ćemo prerušeni bazarom, kao obični ljudi.”

Zurio sam u njega, iznenađen. To što je rekao činilo se kao nešto što bi nesretan čovjek izlanuo u nadi da će mu to pomoći promijeniti situaciju u kojoj se nalazi. Brzo se oprostio od mene i ušao u kuću.

Pari se upravo bila vratila iz posjeta Mahasti i Kudenet koje su se i dalje ustezale otkriti išta o šahu. Kad sam joj rekao za Ismailove planove, u očima joj je zablistala nada. Nasumce je otvorila knjigu Hafezovih pjesama, da vidi što će nam njegovi stihovi proreći, pa ih je naglas pročitala:

*“Ne videć' neg' sebe, fanatik samo grijeh vidi;
U zrcalo duše tugu pusti nek' mu uđe mahom,
O, Bože, i zamagli ga uzdasima dahom!”*

“Ta pjesma kao da je bila napisana za Ismaila”, napomenula je. “Nikad nisam vidjela većega fanatika od njega. Shvatit ću te stihove kao dobro pretkazanje.”

Zaklopila je knjigu. Čelo joj je bilo glatko i mirno, držanje odlučno.

“Nastavi!”

“Čašm.”

Poslao sam poruku liječniku da smo napokon spremni primiti njegove digestive. Sljedećega sam ih poslijepodneva podigao na bazaru, oprezno ih poslagao u zasebne pretince u osmerokutnoj kutiji i vratio kutiju u skrovište u podzemnome prolazu. Pari je pozvala Masud-alija i rekla mu neka poruči Faridu da spremno čeka naš poziv. Otrčao je, lakonog.

“Vrijeme je da si opet napraviš promatračnicu na mome krovu. Čim budeš siguran da su izišli, Farid može obaviti isporuku.”

“Ako me otkriju, koji mi je alibi?”

“Reci da se ne možeš othrvati želji da se odjeneš u žensku odjeću. To nije ništa gori izgovor od proljeva.”

Tako sam se nasmijao da mi se turban olabavio, ali i nešto u srcu — nešto što je dotad bilo stegnuto i zgrčeno. Pari se sad prvi put našalila na račun izgovora koji sam bio dao šahu. Napokon mi je potpuno oprostila.

Pokriven čadorom, uspeo sam se stubama i sjeo na Parin krov, gledajući kako ljudi obavljaju uobičajene obiteljske posjete za ramazan. Kad god sam začuo da se negdje otvaraju vrata, ponadao sam se da su Hasanova. Nakon što se oglasio top, Azar hatun donijela mi je vruće mlijeko, sir i kruh, a malo poslije i janjeći kebab uz izdašnu porciju riže. "Kako lijepo izgledaš kad ti je tijelo skriveno ispod čadora, kao mjesec iza oblaka!" zadirkivala me je.

"Ne opisuju li pjesnici najljepše žene i muškarce na identičan način?" uzvratio sam šaljivo. "Usne kao pupoljci, obrazi rumeni poput jabuke, velike oči kao ogledalo duše, tamne baršunaste obrve, kovrčava crna kosa i madež baš poput tvoga."

Njezin mi je dubok, grlen smijeh pravio društvo dok je silazila niza stube. Kad je izbljedio, zapitao sam se: ako su dječaci i djevojčice tako slični kao predmeti ljubavi, u slikarstvu i u pjesništvu, zašto ih se tretira tako različito kad odrastu u muškarce i žene? Koja je razlika između toga kad imaš nešto među nogama i kad nemaš? Čak ni ja nisam mogao reći.

Netom što sam pojeo, drvena vrata Hasanova dvorišta škripavo su se otvorila, a u dvorište su ušli prurušeni Hasan, šah i njegovi tjelohranitelji pa su se zaputili prema zidu s tajnim vratima. Požurio sam dolje reći Pari.

"Izišli su", rekao sam, a u vlastitu sam glasu čuo uzbuđenje.

"Pozvat ću Farida", rekla je dok je drhtavim rukama zaglađivala kosu na sljepoočnicama.

"Idem ga pričekati u prolazu."

Uto mi je želudac nervozno zakrulio.

"Čekaj!" zapovjedila je Pari. Prignula se nad pladanj i umotala mi malo kruha i sira u platneni ubrus. "Uzmi barem ovo."

Raširio sam dlanove i naklonio se da primim ponuđeno, duboko ganut. Pari nedvojbeno nikad prije nije ponudila hranu slugi. Njezina je ljubazna gesta jasno ukazivala na rizik koji sam preuzimao za nju.

S Promenade kraljevskih pastuha pronašao sam malen park, zamakao za stabla i s ključem u ruci sišao u mrak tajnoga prolaza. Na trenutak sam se osjećao kao da sam izgubio vid, a kako nisam poznavao put tako dobro kao Pari, pipao sam rukama po prolazu, ali uskoro su se moja stopala prisjetila prijašnjih prelazaka i sama su me vodila sve do mjesta gdje se tlo počelo uspinjati. Palcem sam udario o vrećicu s novcem.

Kad sam se uvjerio da u blizini nema nikoga, podigao sam ploču i stavio digestive u vreću s polovicom novca pa je ostavio na podu u susjednoj sobi u paviljonu. Opet se spustivši u prolaz, povukao sam ploču na mjesto i sjeo, osluškujući hoću li čuti korake. Začujem li više od para nogu, znat ću da smo izdani pa ću pobjeći kroz prolaz i upozoriti kraljevnu.

Pojeo sam kruh i sir i pripremio se za dugu noć. Vlažan zrak pod zemljom počeo mi se uvlačiti u kožu kao da sam zakopan u grob. U mislima sam ponovo prolazio svaku pojedinost našega plana. Mučila me samo jedna stvar, koja bi mogla značiti našu propast. Kutija nema Hasan-begov pečat. Počeo sam razmišljati o tome što bi se dogodilo ako nas uhvate. Naravno da bi nas pogubili, ali prije smrti zacijelo bi nas mučili na najstrašnije moguće načine. Zamišljao sam kako bi nas tukli po tabanima dok ne prokrvare, kako bi

nam užarenim željezom spalili oči, slomili nam leđa.

Na zvuk trčecih koraka podigla mi se kosa, a uši se načulile. Začuvši grebanje, zabrinuo sam se da netko pokušava odići ploču. Nešto mi se očešalo o koljeno pa sam skočio na noge, jedva zatomivši krik. Izvukavši bodež iz korica, zamahnuo sam preda se, odlučan u namjeri da ja napadnem prvi. Udario sam u nešto tvrdo i zadovoljno zagundao, osjetivši olakšanje. Pipao sam oko sebe u potrazi za svojom žrtvom, ali prsti su dotaknuli zemljani zid. Začuvši ljutito skvičanje iz daljine, shvatio sam da su me preplašili štakori. Ne znam koliko je vremena prošlo prije nego što sam začuo korake. Zastali su u prostoriji gdje sam bio ostavio kutiju. Nakratko su zazvečale kovanice, nešto drveno zagreblo je po pločicama, a zatim su se koraci počeli udaljavati.

Čekao sam sve dok jedini zvuk nisu bili otkucaji moga srca, a zatim sam odigao ploču i ogleđao se oko sebe. Više nisam vidio ni vreću ni kutiju. Vratio sam se u prolaz čekati da se Farid vrati. Opet sam osjećao tjeskobu. Hoće li Farid postupiti kako je obećao? Ako ga uhvate, koliko će trebati da nas izda? Je li već poslao nekoga da istraži paviljon? Trčkanje štakora i drugih malih životinja u prolazu zvučalo mi je glasno kao četa vojnika poslanih da me ubiju.

Činilo mi se da je prošlo mnogo vremena prije negoli sam začuo korake iznad sebe. Zastao sam, napet. Farid je lako mogao reći vojnicima neka čekaju malo dalje od paviljona. Uzalud sam osluškivao hoću li čuti glasove ili korake, sve dok više nisam imao izbora nego nastaviti. Lagano odigavši ploču, zakoračio sam van, ostavivši ulaz otkriven, za slučaj da moram bježati. Na prstima sam se prikrao u susjednu prostoriju i rekao: "*Salam alejkum.*"

Farid je skočio na noge. "Za Boga miloga! Zaista si kao zloduh!"

"Jesi li uspio?"

"Sluga koji mi je otvorio vrata bio je još bunovan od sna. Gurnuo sam mu kutiju u ruku, a on ju je preuzeo bez pitanja."

"Dobro onda. Pođimo."

"Gdje je ostatak moga novca?"

Pružio sam mu vrećicu, koju je odmah gurnuo u unutrašnji džep ogrtača. Izvukavši dugačak povez iz džepa, zavezao sam mu oči. Malo sam ga vodio po paviljonu da ga dezorijentiram, a zatim sam ga poveo dolje u prolaz i tiho povukao ploču na mjesto. "Drži mi se za ogrtač", rekao sam.

"Osjećam miris smrti."

"Ne brini se, ja ću te voditi."

"Je li ovo grob?" upitao je, a u glasu mu se čula panika.

"Naravno da nije."

"Ne vjerujem ti!" povikao je. "Sam ću pogledati."

Pustio je moj ogrtač i trenutak poslije počeo vikati. "Ne vidim! Ne vidim! Bacio si me u rupu!"

Tako je glasno vikao da sam se pobojavao da bi ga se moglo čuti i iznad zemlje.

"Zaveži!" zapovjedio sam. "Pa ne možemo iz palače išetati na glavni izlaz. Primi se za moj ogrtač i ne puštaj ga pa da iziđemo odavde."

Počeo je recitirati ulomke iz Kurana, stihove koji su imali veze sa zaštitom od zla, ali opet me uhvatio za leđa. Ruka mu se tresla i znao sam da shvaća koliko je veliku stvar učinio. Pokušao sam ga utješiti.

"Čekaju te konji", rekoh. "Tvoj je posao gotov, bogat si i uskoro ćeš biti slobodan. Zavidim ti."

Stihovi su mu i dalje tekli s usana i čvrsto se držao za mene pa smo polako teturali

kroz mrak.

“Uopće mi se ovo ne sviđa”, rekao je. “Kako ubojstvo može hiti pravedno? Je li me Bog već počeo kažnjavati za moju ulogu u tome?”

“Naravno da nije. Pa ti si samo isporučio kutiju”, rekoše. “A što da drugo radimo? Da se ponašamo kao janjad i čekamo da nas odvedu na klanje?”

“Neka nas Bog čuva”, promrmljao je.

“Slušaj”, rekoše, “daj da ti ispričam čuvenu priču. Nekoć davno...”

Počeo sam mu pričati priču iz *Šahname*, ubacujući poneki stih kojega sam se sjećao, da ga dodatno smirim. Na moje veliko olakšanje, djelovalo je. Prestao je kukati i sa zanimanjem je slušao priču.

Kad smo napokon stigli do kraja prolaza, umotao sam se u čador i pokrio lice velom pa ga poveo van u mali park. U blizini sam ugledao konjušara s dva konja, baš kao što je Pari bila obećala. Farid se nije mogao obuzdati, potrčao je prema njima. Otpratio sam ga do Teheranskih dveri da budem siguran da je napustio grad.

Kraljevnino je lice blistalo kao sunce kad se pojavi iza oblaka. Njezin me pogled ugrijao do srži i odjednom me obuzeo osjećaj da se sve to isplatilo. Znao sam da ne smijem ništa reći dok ne pošalje Azar hatun iz sobe po čaj i datulje.

“Sve je u redu”, rekoše jednostavno.

“Je li itko primijetio da nema pečata?”

“Ne. Barem ne još.”

“Farid?”

“Otišao je. Tako je prestravljen da mislim da nikad više neće nogom kročiti u Kazvin.”

Duboko je uzdahnula. “Neka te Bog uvijek čuva.”

Protekla dva dana raspravljali smo o svakoj pojedinosti svoga plana i dogovorili smo se da ćemo, budu li nas ispitivali, reći da je ona bila u svojoj sobi, gdje je pisala pisma ženama iz kraljevskih obitelji na drugim dvorovima.

“Iz Osmanskoga Carstva još nisu poslali izaslanika da čestita Ismailu na krunidbi”, rekla je. “To je takvo kršenje protokola da moram pisati sultaniji Safiji, ženi Murata III., i izraziti svoju zabrinutost za održavanje mirovnoga sporazuma, a naravno da ću poslati i dar. Ako me netko bude pitao, reći ću da sam unajmila konje i konjušara da odnesu dar na prvu etapu njegova putovanja do cilja.”

“A što ću ja reći gdje sam ja bio?”

“Ti si mi pomagao. Ako te netko vidio kako na bazaru preuzimaš digestive, reći ćeš da sam ti dala dopuštenje da si odeš po lijek za želudac – budući da sad već svi znaju da imaš problema s probavom.”

Nasmiješio sam se.

“Prije negoli se vratiš u svoju sobu, htjela bih ti pročitati pjesmu koju sam napisala.”

“Kako lijepo iznenađenje.”

“Sjedi.”

Zurio sam u nju. Da sjednem, dok ona još stoji? Bilo bi to prvi put da se oglušim o protokol.

“No!”

Oprezno sam se spustio na jedan od njezinih jastuka. Pari je uzela pamučni papir na kojemu je bila napisala pjesmu i počela čitati:

*“U proi mah možda dojam te zavara
Da tih je to miš što kućom trčkara
Njemu nestajanje vještina je glavna
U prikradanju i tihoti nema mu ravna
Saslušati zna kao najodanija žena
A utjehu pruža i sred pakla užarena
U kušnji pomisliš da mek je poput kaše
Jer slab je onaj što alatom ne maše,
Al' iznutra on je čelik iz Damaska,
Lavovsko mu srce, rika poput praska
I ne posumnjaš da ispod krhke kože
Buktinje gore, ognji gnjevni se lože
I da onaj komu stih i pero bjehu škola
Uzdići se može iznad najviših kupola.
Je l' muškarac? Žena? Il' malo od oboje?
O, treći spolu, golemo je znanje tvoje.
Odavde pa do vječnosti, ponosno gazi
Ti, što ime ti je Pajam Džavaher Širazi!”*

“Neka vas ruka nikad ne zaboli! Predivna je.”

“Kažeš to jer tvoje uši čuju samo ljepotu”, odgovorila je skromno.

“Zaista to mislim”, rekoh, osjećajući ganuće. Tko bi ikad pomislio da će mi kraljevna napisati tako lijepu pjesmu! Bilo je to više no što sam se ikad mogao nadati. Muškarci će uvijek na mene gledati kao na manje vrijednoga od sebe jer više nemam muškost, dok će žene zamišljati da sam poput njih. I jedni i druge imat će krivo. Zaista sam bio treći spol, prilagodljiviji od njih koji su ukalupljeni u krute uloge dane im rođenjem. Pari je shvaćala. Umjesto da na mene gleda kao na osobu kojoj nešto nedostaje, odabrala je slaviti ono što sam postao. Moje rođenje u ulogu eunuha napokon je prepoznato i obilježeno s jednako toliko fanfara kao i rođenje muškoga djeteta.

Kao muškarac, želio sam je zagrliti, a ipak, kao njezin vojnik, smio sam je samo pozdraviti. Ta dva sukobljena osjećaja navela su me da skočim na noge u želji da izrazim onaj koji bi bio najprimjereniji. Ostao sam stajati, ne znajući što bi, sve dok mi Parin osmijeh nije rekao da zna što mi je u srcu.

Palača je cijeli taj dan bila tiha. Bio sam plah kao mačka, trzajući se na svaki zvuk u hodniku i pitajući se je li gotovo. Ali sve je bilo mirno. Kasno poslijepodne rekao sam Pari da bih se rado vratio promatranju s krova, da pokušam nekako doznati je li šah pojeo digestive.

“Možeš ići”, rekla je. “Poslat ću ti pladanj s hranom po jednoj od svojih dama.”

“Hvala vam, kraljevno.”

Skinuo sam turban, posudio jedan od čadora, pokrio tijelo i uspeo se stubištem do krova. U zraku se osjećala bijela studen. Pokrio sam glavu i zagledao se u nebo gledajući

kako se pojavljuju zvijezde. Kad mi je jedna namignula, zamislio sam da mi to Hatidže šalje znak da odobrava.

Nakon što se oglasio top, Azar hatun donijela mi je pokrivač i hranu. Pari joj je zacijelo rekla neka ne štedi ni na čemu. Jeo sam pečenu janjetinu, tako meku da se sama odvajala od kosti, sa zelenjem i limunom, piletinu sa slatkom žutikom, krastavac s jogurtom i metvicom, a sve to s toplim kruhom. Kad sam završio, Azar mi je donijela vrč čaja s kardamomom.

“Ta ti crna odjeća naglašava oči boje kave”, zadirivala me, a kad se nasmiješila, lijepo joj se vidio madež blizu donje usne.

“Samo bi ruža poput tebe bila tako milostiva prema najskromnijemu od svih cvjetova”, koketirao sam.

“Što radiš na krovu?” upitala je silazeći stubama.

“Proučavam zvijezde”, odgovorio sam. “Kraljevna je zatražila da postanem bolji u zvjezdoznanstvu.”

Nadao sam se da neću vidjeti kako se otvaraju vrata Hasanova dvorišta jer bi to značilo da je šah preživio. Ali kad se mjesec uzdigao visoko na nebo, vrata su se škripavo otvorila i izišao je Hasan s muškarcem odjevenim u običnu odjeću – šahom – i s nekoliko dobro naoružanih tjelohranitelja. Preplavio me val razočaranja. Očito još nije uzeo digestive. Ali što ako jest, a nisu bili dovoljno snažni?

Nakon što su nestali, nisam vidio razloga da ostanem vani na hladnoći. Vratio sam se dolje i potražio Pari.

“Upravo su otišli na proslavu”, protisnuo sam kroza stisnute zube.

“Vrlo dobro”, odgovorila je mirno. “Zašto mi onda ne bi pomogao s ovim pismima?”

Bio sam sav napet, u iščekivanju. Podsjetio sam se na ono što mi je Balamani rekao o gepardima. Oni su najbrže životinje na svijetu, ali ne jedu često. Ponekad im već za nekoliko sekunda ponestane energije pa odustanu od potjere, a njihova lovina otrči dalje neozlijeđena.

Malo sam se opustio, čistom snagom volje. “Naravno.”

Dok je Pari završavala pismo o nastavku mirovnoga sporazunu, ja sam o sličnim stvarima pisao ženama na drugim dvorovima. Pero mi je letjelo preko papira. Svi su mi živci bili tako budni i napeti da sam se osjećao kao da nikad više neću moći spavati. Popili smo čaj i pojeli malo kandirana voća da se okrijepimo. Pari je redovito pozivala sluge, da poslije mogu posvjedočiti da su nas vidjeli kako radimo i pružiti nam alibi. Kako se kraljevna zaista osjećala, vidjelo se samo po tome što bi joj povremeno na papir kapnula kap tinte pa bi morala početi ispočetka.

U neko doba sredinom noći okrenula se prema meni i rekla: “Mislim da napokon shvaćam zašto moj otac nije odredio nasljednika. Bio je i previše svjestan problema koje bi svaki od njih donio na prijestolje i nije se mogao odlučiti koje bi zlo bilo najmanje.”

Pogled joj je bio zamišljen, lice meko. Odlučio sam riskirati i otkriti nešto što bih rado znao. “Možda je htio da sudbina odredi tko će biti najveći safavidski vladar.”

Zurila je u mene, iznenađena. “Znaš za svoju natalnu kartu? Kako si otkrio?”

Nasmiješio sam se. “Imam svoje načine, kraljevno.”

“Znam da imaš.”

“Ali ne znam sve, naravno. Je li to razlog zašto ste me vaš otac i vi zaposlili na dvoru?”

“Jedan od razloga, da. Ali nemoj misliti da bismo te nastavili unapređivati da to nisi zaslužio.”

“Hvala vam, gospodarice moga života. Smijem li pitati zašto mi niste rekli za natalnu kartu?”

“Rečeno nam je da je bolje da ti ne kažemo. Kad ljudi čuju takva pretkazanja, trude se ispuniti ih. Htjeli smo da budeš nositelj istine.”

Šah Tahmasp slijedio je poruke koje je dobivao u snovima i nikad se nije razočarao u njih. Stoga me nije iznenadilo da je i pretkazanje u vezi sa mnom shvatio tako ozbiljno.

Ušla je Azar hatun i upitala Pari želi li nešto za jelo i piće. Nestrpljivo sam čekao da sluga unesu pladnjeve. Glava mi se počela znojiti na sljepoočnicama, na spoju s turbanom.

Kad su izišli, rekao sam: “Neka Bog da da ispunim proročanstvo koje ste spomenuli! Ali sad me nešto drugo muči. Dugo već pokušavam razriješiti tajnu priče o Kamjaru Kofraniju, ubojici svoga oca.”

Smatrao sam da je sad sigurno reći joj to. Više se nije morala bojati da će žudnja za osvetom zasjeniti moju odanost njoj.

“Čujem da si dvorskim povjesničarima zadao dosta posla sa svojim zahtjevima.”

“Ah!” Trebao sam znati da će me njezine uhode odati.

“Što te još zanima?”

“U povijesnim knjigama piše da je imao moćne saveznike.”

“Stvarno?” Parino se čelo nabralo, a u pogledu joj se vidjela zbunjenost. “Koliko znam, bio je običan knjigovođa. Mogao bi pitati mirzu Salmana. Kofrani je nekoć davno radio za njega u Azerbajdžanu.”

Zašto mi to mirza Salman nije spomenuo?

“Znate li zašto nije bio kažnjen?”

“Da.”

Panah bar Hoda! Zurio sam u nju pogledom punim pitanja.

“Džavaheru, ne mogu ti to još reći. Imaj strpljenja i otkrit ću ti razlog kad to bude sigurno za tebe.”

Sad sam posve izgubio sposobnost usredotočivanja na posao. Vidjevši me u takvu stanju, Pari mi je rekla neka odem u svoju sobu i odmorim se. Oko usta stvorile su joj se bore od zabrinutosti. Nije me čudilo.

Otišao sam u svoju sobu, pobrinuvši se da usput nekolicini eunuha napomenem kako sam umoran jer sam cijelu noć pomagao Pari pisati pisma. Balamani je već spavao. Ležao sam na madracu, sa svojim primjerkom *Šahname* u ruci, ali umjesto da čitam, uhvatio sam se kako mi misli bježe prema užetu oko Mahmudova vrata, otrovu u Hatidžinu želudcu i bodežu u prsima mog oca. Zašto mi Pari ne može reći što zna?

Upalio sam svjetiljku i otvorio *Šahnamu* na stranici o tome kako se Kave usprotivio Zahaku i prekorio ga zbog njegove krvoločnosti. Kaveova odvažnost pred licem nepravde tako je iznenadila tiranina da ga nije uspio zaustaviti. Jedan se čovjek morao otvoreno suprotstaviti Zahaku da bi ostali napokon u sebi pronašli dovoljno hrabrosti da se bore za pravdu.

Divio sam se smjelosti toga skromnog junaka iz davne prošlosti, koji nije ni bio visoka roda niti je imao novca ili prijatelja – vodio ga je samo osjećaj za pravdu.

Podne je još bilo daleko kad sam ustao, odjenuo se i otišao do Pari. Kad sam stigao do njezine kuće, na sebi je imala istu plavu haljinu kao i noć prije, a podočnjaci su joj bili još dublji i tamniji. I sjedila je gdje sam je bio ostavio.

“Kraljevno, što vas muči?”

“Nisam mogla spavati. Svaki put kad bih začula nešto, očekivala sam da je to glasnik s vijestima. A upravo mi je mirza Salman poslao poruku da treba hitno razgovarati sa mnom. Moram otkriti zašto.”

“Je li moguće da je otkrio naše planove?”

“Ne. U tome bi slučaju poslao kraljevsku gardu po mene i ne bi uljudno tražio sastanak.”

Nije trebalo dugo da mirza Salman stigne. Došao je sa samo jednim slugom, umjesto uobičajene brojne pratnje velikoga vezira. Srce mi je brže zakucalo kad sam uočio da mu ispod inače besprijekorna turbana viri nekoliko odbjeglih sijedih vlasi. Poveo sam ga do njegove strane pregradne rešetke u Parinu biruniju i ostao blizu, da ga mogu bolje promatrati.

“Časni slugo krune, tvoj je posjet dobrodošao.” Kraljevnin je tih, sladak glas ispunio podijeljenu sobu.

“Kraljevno,” odgovorio je mirza Salman ozbiljnim glasom, “dogodilo se nešto bez presedana. Vaš brat, svjetlo univerzuma, jutros nije pokazao svoje blistavo lice i svi su se u palači zabrinuli.”

Srce mi je poskočilo u nadi.

“Zaista?” rekla je Pari, zvučeći iznenađeno. “Kad je legao?”

“Nekoliko sati prije zore. Sredinom jutra njegovi su se sluge, kao i obično, okupili ispred njegovih odaja, očekujući da se pojavi, ali ništa se ne čuje iznutra. Ne znaju što im je činiti.”

“Je li itko pokucao na vrata?”

“Ne. Boje se uznemiravati ga.”

“Za Boga miloga!” reče Pari, uzrujano podigavši glas. “Što ako mu nije dobro? Morate smjesta pokucati!”

“A ako ne bude odgovora?”

“Provalite unutra i recite mu da ste to učinili na moju zapovijed. Idite sad i povedite moga vezira sa sobom. On će mi javiti što je bilo.”

“Dobro”, odvratio je mirza Salman i oprostio se od nje.

Pošao sam za njim i njegovim slugom. Nije rekao gdje je šah legao na počinak, ali prešao je preko dvorišta i brzim se korakom zaputio prema Hasanovoj kući te glasno zalupao po drvenim vratima. Otvorio ih je sluga koji inače posluje s trgovcima. Ušli smo u dvorište koje sam toliko puta bio promatrao s Parina krova. Sluga nas je uveo duboko u kuću, u andaruni – najprivatnije odaje. Pokućstvo je bilo raskošno i profinjeno, ali nisam se imao vremena usredotočiti na to.

U sobi ispred spavaće sobe zatekli smo šahova liječnika Hakima Tabrizija, dva kizilbaška amira na najvišem položaju, Ismailova ujaka Amir-kana Mavsilua i Pira Muhamed-kana, novoga vođu iz plemena Ustadžlu. Šahova je spavaća soba ležala iza teških drvenih izrezbarenih vrata, kojima se čak ni amiri nisu usudili prići.

Pozdravivši ih, mirza Salman upita: “Je li bilo ikakva znaka?”

“Ne”, odgovorio je Amir-kan.

“Je li moguće da je svjetlo univerzuma već otišlo kroz druga vrata?”

“Ovo su jedina, nema drugih”, odvratio je Hakim Tabrizi.

“U tome slučaju, po zapovijedi žene na najvišem položaju u safavidskoj kraljevskoj obitelji, pokucat ću.”

Svi su razrogačili oči; vjerojatno se nikad prije nitko nije usudio uznemiriti šaha Ismaila. Mirza Salman prišao je vratima i dvaput uljudno pokucao.

Dugo smo čekali, ali nije bilo odgovora. Pokucao je opet, ovaj put jače, a kad se i dalje

ništa nije čulo, zalupao je šakom po vratima. Istodobno me ispunjavao strah i nada.

“Sto sad?” upita Amir-kan.

“Tiho!” odvratio je mirza Salman. “Slušajte!”

Iznutra se začuo slabašan zvuk nalik blejanju ovce.

“Upomoć!” učinilo mi se da čujem. Je li to bio šahov glas?

“Hasan-beže, jesi li to ti?” upitao je mirza Salman.

“V-v-vrata! Up-p-pomoć!”

Mirza Salman uputio je vojnika neka navali na vrata. Počeo je udarati metalnim buzdovanom po njima, sve dok nisu zaškripala.

Drvo je počelo pucati. Kad ih je napokon probio, zavukao je ruku unutra i povukao zasun. Razbijena su se vrata širom otvorila, a mirza Salman i Hakim Tabrizi požurili su unutra. Pod pokrivačima nazirala su se dva tijela.

“Svjetlo univerzuma, čujete li me?” upitao je Hakim Tabrizi. Kad nije dobio odgovor, oprezno i nježno otkrio je šahovo lice. Oči su mu bile zatvorene, usta poluotvorena. Liječnik se nagnuo nad njega i prisionio mu uho na prsa.

“Bilo mu je slabo.”

Srce mi je potonulo u pete, kao stijena koja pada u rijeku. Kako je moguće da otrov nije djelovao?

Mirza Salman bojažljivo je podigao pokrivače s Hasanove strane kreveta. Nije se usudio otkriti šaha, ne znajući je li odjeven. Hasan je ležao na boku, a na sebi je imao blijedožutu pidžamu.

“Za Boga miloga, što se dogodilo?” upitao je mirza Salman, ali Hasan se nije ni pomaknuo.

“Ne m-mogu m-m-micati noge”, procijedio je, a jezik mu se petljao. Koža na isklesanim jagodicama bila mu je opuštena i beživotno siva.

Dugo je trajalo da od Hasana doznamo cijelu priču jer jedva je bio u stanju govoriti. Rekao je da su prethodne noći šah i on izišli, da su uzeli nekoliko tableta opijuma, pojeli obilan obrok i nekoliko porcija halve. Kad su se vratili kući, šah je zatražio svoje digestive. Kutija je bila puna, ali nije imala Hasanov pečat. Hasan mu je savjetovao neka ih ne uzme, ali šah je ustrajao pa je najprije Hasan pojeo jedan, da provjeri je li sigurno. Kad mu nije bilo ništa, šah je pojeo tri, a zatim su legli. Hasana je probudilo tek lupanje po vratima.

“Kakva smiješna priča”, rekao je mirza Salman. “Tko bi ga drugi mogao otrovati nego ti?”

“Zašto? P-pao bih sa svoga v-v-isokog položaja brže nego zvijezda p-p-padalica. Činite sa m-mnom što vas je volja, ali to je i-i-istina.”

Mirza Salman prišuljao se do kreveta i stao tako da ga Hasan nije mogao vidjeti. Iza pojasa izvukao je kratak bodež i zabio vrh u stražnju stranu Hasanova bedra. Potekla je krv i mrlja se vidljivo širila po žutoj pidžami. Hasan se nije ni pomaknuo.”

“Govori istinu”, objavio je liječnik.

“Što je sa šahom?” upita mirza Salman.

“Možemo samo moliti za njegov oporavak”, odgovorio je liječnik.

U sebi sam prokleo Halakija koji mi je bio obećao savršen otrov.

“Pati li?” upita mirza Salman.

“Trenutačno ne osjeća ništa”, odvratio je Hakim Tabrizi.

“Provjerimo te digestive. Gdje su?”

“Ja-jastuci”, odgovorio je Hasan. Mirza Salman je dohvatio kutiju i otvorio je.

“Nedostaju četiri, kako si rekao. Sad mi treba neka životinja.”

Poslao je slugu van na ulici, a on se ubrzo vratio s mršavom mačkom žućkastih očiju i

duge, zapetljane sive dlake. Glasno je prela, kao da je jako gladna. O, Bože na nebesima! Ako pojede jedan digestiv, sigurno će umrijeti, a onda će svi znati da je šah bio otrovan. Otro sam čelo, premda je u sobi bilo hladno.

Stavili su digestiv na pod i gurnuli mačku prema njemu. Ponjušila ga je i odmaknula se. Nije ga htjela ni kušati, ma koliko je nagovarali i mamili.

Dok su se oni bavili mačkom, ja nisam skidao pogled sa šaha, nadajući se da neće otvoriti oči ili progovoriti. O, Bože! Osjećao sam se kao da mi život visi na jednako tanku koncu kao i njegov.

Hakim Tabrizi još mu je opipavao bilo, ali nakon nekoliko trenutaka iznenada je uskliknuo: "Neka nam se Bog smiluje! Srce mu zastaje!"

Šahovo je disanje postalo sve pliće, kao da se trudi udahnuti, ali ne uspijeva. Počeo je ispuštati hroptave zvukove, kao da se guši. Bilo je strašno slušati ih.

Liječnik ga je potapšao po obrazu, ali nije bilo reakcije. Amir-kan i Pir Muhamed utrčali su u sobu da se i sami uvjere kako mu je. Budući da nisam bio na jednako visoku položaju kao oni, ja sam ostao vani.

"Avaj!" povikao je liječnik. "Više mu ne osjećam dah!"

Mirza Salman sagnuo se i priljubio uho šahu najprije uz nos, a zatim uz usta, pokušavajući otkriti diše li.

"O, jadni li smo, jadni!" zavapio je.

Amir-kan, koji bi kao Ismailov ujak mnogo izgubio, prignuo se nad šaha, ali brzo se uspravio sumorna izraza na licu.

"Bože na nebesima, život ga je napustio!"

Pir Muhamed počeo je recitirati stihove iz Kurana.

"Tko je to učinio?" upitao je Amir-kan, gotovo režeći. "Ubit ću ga golim rukama."

Koljena su mi zaklecala ispod ogrtača.

"Moramo ga čim prije pronaći", odgovorio je Pir Muhamed, ali nije zvučao jednako uzrujano. Na kraju krajeva, mnogi od Ustadžlua još su bili u zatvoru.

"Čekajte malo. Hakime Tabrizi, koji je uzrok smrti?"

Liječnik je izgledao nesigurno. "Morat ću pregledati tijelo, tek ću onda znati."

"Je li otrov?"

"Još ne znam."

Liječnik i kizilbaški vođe zagledali su se u šahovo tijelo pa jedni u druge, ne znajući što učiniti. Samo je mirza Salman izgledao jednako pribran i učinkovit kao i inače.

"Ne smijemo dopustiti da vijest o šahovoj smrti procuri izvan palače", rekao je. "Sjećate li se do kakva je bezvlađa došlo nakon smrti šaha Tahmaspa? Pobrinut ću se da dveri Ali Kapu budu zatvorene kako vijest ne bi procurila na Promenadu kraljevskih pastuha. Zatim ćemo se odmah sastati s amirima najviših položaja i odlučiti kako ćemo provesti zemlju kroz ovu krizu."

"A što je s ubojicom?" upitao je Amir-kan Mavsilu.

"Ima li ga uopće? Hakime Tabrizi, obavijesti nas nađeš li otrov u šahovu tijelu."

"Hoću."

Ostavili su Hakima i Hasana u sobi s mrtvim šahom. Hasan se još nije pomaknuo. Pir Muhamed i Amir-kan otišli su prenijeti vijest velikašima. Kad je mirza Salman izišao iz šahove sobe, hinio sam da sam shrvan.

"Kakva strahota. Neka nam se Bog svima smiluje!"

"Inšalah", odgovorio je.

"Radije bih da ne moram svojoj gospodarici priopćiti takvu strašnu vijest."

Nagnuo se bliže meni. "Pa nisu se baš voljeli!" šapnuo je. Iznenadeno sam uskliknuo

na tu njegovu provokaciju. "Braća i sestre mogu se i posvađati a da se svejedno istinski vole", odgovorio sam ozbiljno. Samo bi nam naštetilo da proširi glasinu da je Pari bila bratova neprijateljica.

"Ali ne njih dvoje. U svakome slučaju, molim te da joj kažeš da joj stojim na usluzi, što god da joj zatreba. Zna da sam joj odan, a to ću i ostati čak i budu li ljudi rekli da je ona imala prste u tome."

"Reći ću joj."

Dok sam žurio preko trga prema Parinoj kući, srce mi je bilo poletnije nego ikad u proteklih više od godinu dana. Prvi put otkad je Ismail postao šah, u palači je napokon izvršena pravda.

Stigavši, rekao sam slugama da imam hitnu poruku. Kraljevna je sjedila u svojim privatnim odajama s Azar i Marjam, koja joj je masirala ruku. Odbačeno pismo jasno je govorilo da ju je uhvatio grč u ruci od silna pisanja.

"Gospodarice moja, duboko žalim što vam dolazim s porukom tuge, tako strašnom da bih radije da mi se jezik pretvori u kamen nego da je moram izustiti."

"Ali moraš."

"Svjetlo univerzuma jutros nije izišlo iz svoje sobe. Posumnjavši na bolest ili na nekakvu prljavu igru, njegovi su velikaši razbili vrata i otkrili da je izdahnuo. Jedan od njegovih liječnika vjeruje da je možda uzeo previše opijuma."

Činilo mi se da bi bilo dobro što prije u optjecaj pustiti vjerodostojnu glasinu. Zamolit ću Azar da ga proširi po cijeloj palači.

Pari je strašno kriknula i klonula naprijed, a njezine su joj dame priskočile u pomoć. U njezinu vrisku nisam čuo bol nego silinu olakšanja nalik onome koje sam ja osjetio. Dame su počele naricati zajedno s njom. Sad, pomislio sam, svi mogu vrištati od sreće.

"Dveri koje vode na Promenadu kraljevskih pastuha bit će zatvorene sve dok velikaši ne odluče što i kako dalje", dodao sam.

"Shvaćam. Sad me možeš ostaviti mojoj tuzi."

Vratio sam se u svoju sobu, legao na madrac i sklopio oči. Tijelo mi je pulsiralo kao da sam netom došao s bojnoga polja. Što god da se dogodi, čak da me probude vojnici koji su me došli ubiti, odsad će sve biti drukčije. Neće nas više terorizirati jedan poremećen muškarac. Više se nećemo morati bojati hladne oštrice krvnikove sablje. Zahak je mrtav.

Stalno sam očekivao da će šahova garda doći po mene i privesti me. Netko će me izdati: Farid se neće moći suzdržati da ne prizna, ili će šahov liječnik zaključiti da su digestivi bili otrovani i povezat će ih sa mnom, ili će Pari ispitivati i mučiti, a čak i osoba kojoj najviše vjerujemo popusti kad je stavljena na strašne muke. Ali više me iznenadilo ono što se zaista dogodilo.

Toga su poslijepodneva s prozora i balkona Hasanove kuće obješene crne zastave. Šahove su žene održale obred žalovanja, a odasvud u palači dopirali su zvuci naricanja. Sultanumina je tuga bila stvarna; ona je na nju imala mnogo više prava nego itko drugi. Svi smo bili u koroti, ozbiljnih lica, a ipak, u zraku se osjećalo nezatomljivo olakšanje slično onome prije prvoga toplog dana proljeća nakon duge i okrutne zime.

Nakratko sam vidio Hajdarovu majku Sultanzade, čije su zelene oči bile blistave kao ljetno nebo, premda se pretvarala da briše suze. Šahove sestre, a mnoge su od njih ostale

bez najdraže braće na njegovu zapovijed, jedva su uspijevale zatomiti osjećaje. Pogledi su im bili spuštteni, ali krajevi usana spontano su im se izvijali prema gore od radosti.

Na obred tugovanja u haremu došla je i žena izvrsne vjerske izobrazbe pa je govorila o golemoj tuzi koju izaziva prerani odlazak. Kad je pokojnik netko tko je bio voljen, takav govor natjera suze na oči svima okupljenima. Ovaj su put službene narikače plakale na sav glas, kao da žele nadoknaditi činjenicu da rodbina ne uspijeva pokazati previše tuge. Sultanumino je lice bilo sumorno, ali nije plakala. Samo su Mahastine oči bile crvene od plača. Da je šah poživio, kao majka njegova prvorođenog sina, cijeli bi život uživala na visoku položaju. Sad joj je budućnost bila u pitanju.

Poslije sam otišao do Pari. Pozvala me u svoju najprivatniju sobu, onu s muralom gole Širin, i zatvorila vrata. Ostao sam stajati sve dok mi, na moje veliko iznenađenje, nije pokazala na jastuk, dajući mi znak neka sjednem. Spustio sam se na baršunasti jastuk boje breskve, osjećajući se kao da se spremam popiti čaj s prijateljicom.

“Moj odani slugo,” rekla je, “liječnik je upravo izdao objavu o uzroku smrti. Navodi se nekoliko mogućnosti: šah je uzeo previše opijuma, ili je pojeo toliko da mu je to onemogućilo disanje, ili je bio otrovan.”

“Mislite li da je naš trud dao željeni rezultat?”

“Nikad nećemo pouzdano znati.”

“Je li vam to utješno, kraljevno?”

Nakratko je razmislila. “Pretpostavljam da jest. Svaki sam živac u tijelu morala prisiliti da pristane na to. Ništa mi ne bi moglo biti neprirodnije od toga.”

“Samo bi se osoba odlučna kao vi usudila biti tako hrabra.”

Nasmiješila se. “Da nije bilo tebe, taj je strašni zadatak mogao poći po zlu. Drago mi je što te mogu promaknuti na položaj svoga vezira. Nisam bila sigurna da si spreman, ali svoje si promaknuće zaradio na sedamdeset sedam različitih načina.”

“Hvala vam, kraljevno.”

“U znak zahvalnosti za našu dobru sreću, oslobodila sam dvanaest svojih robova, ali svi su odabrali ostati u mojoj službi. Neka ostanu koliko god žele. Također, obećala sam da ću dogovoriti usvajanje sve ženske siročadi iz Kazvina. I, na kraju, zavjetovala sam se da ću poći na hodočašće u Mašad i tamo otvoriti novo sjemenište.”

“Vaša velikodušnost služi vam na još veću čast!”

“Ali mnogo nas toga čeka u danima koji dolaze. Mislim na budućnost naše zemlje.”

“Što očekujete?”

“Iran treba pravednoga vođu”, rekla je. “Preostali su kraljevići premladi i odveć neiskusni da bi mogli vladati. Jedina sam odgovarajuća osoba ja, premda službeno ne može vladati nijedna žena.”

“Istina. Što želite učiniti?”

“Želim da me postave za regenticu Ismailovu sinu Šodžaudinu. Vladat ću u njegovo ime dok ne bude dovoljno star da vlada sam. Kad završim s njegovom naobrazbom, bit će izvrstan vladar.”

Osjetio sam strahopoštovanje. “To znači da biste vi, zapravo, obnašali dužnost šaha sve do njegove punoljetnosti.”

“Da! Napokon ću imati položaj koji mi s pravom pripada. Vladat ću ovom zemljom s ljubavlju i vratiti pravdu svima koji su je izgubili.”

Prsa su mi se nadimala od ponosa pri pogledu na nju: u tamnoj odjeći, s visokim čelom koje je zračilo inteligencijom, predstavljala je sam vrhunac učenja i gracioznosti iznikle iz tri tisuće godina iranske civilizacije. Nitko ne bi mogao vladati bolje od nje! Već se jednom bila dokazala, a sad će napokon imati priliku pokazati sve što može i zna. Srce mi je

pjevalo od radosti zbog nje.

“Neka vas Bog blagoslovi!”

“Kao mome odanom slugi, i tvoj će položaj postati viši”, dodala je. “Nakon što organiziram ljude u šahovu najužem krugu, naći ću ti neko dobro mjesto.”

Imao sam dobar razlog za nadu. Napokon ću moći dovesti Džalile u Kazvin i osigurati joj bogat miraz. Ako se jednoga dana uda i bude li imala djece, njihov će smijeh odzvanjati kućom. Napokon ću opet biti dio obitelji.

Na vrata je pokucao glasnik i najavio dolazak Šamhala Čerkeza. Već ga mjesecima nismo vidjeli. Prije nego što je ušao, ustao sam i stao na uobičajeno mjesto pokraj vrata. Na licu mu je bilo više bora, a u bradi više sijedih no što sam se sjećao; izgledao je kao da mu je služenje Ismailu bilo vrlo naporno. Sjeo je najastuk nasuprot Pari, a snažno mu je tijelo bilo napeto.

“Kraljevno, došao sam čim sam mogao izraziti ti sućut zbog smrti brata Ismaila”, rekao je. “Da i ne spominjem druge prinčeve koji su umrli tijekom njegove vladavine.”

“Hvala ti”, odgovorila je Pari, a zatim utonula u tišinu.

“Smijem li razgovarati s tobom nasamo?”

“Moj sluga Džavaher blizak mi je kao ruka.”

Srce mi je procvjetalo na njezine riječi.

“Naravno”, rekao je, i ne pogledavši me, toliko joj je silno htio ugoditi. “Došao sam ti reći koliko se divim tvojoj hrabrosti.”

“To nam je obiteljska crta”, rekla je, uzvraćajući kompliment, ali uz minimum uljudnosti.

“Došao sam pitati mogu li ti kako biti na usluzi u ovome teškom trenutku.” U očima mu je bio molećiv pogled.

“Ne, hvala.”

Šamhal je nelagodno popravio svoj veliki bijeli turban. Pari se nije potrudila ponuditi mu čaj ili voće ili bilo što drugo.

“Nije lako objasniti kako je teško bilo živjeti sa stalnom prijetnjom da me šah u bilo kojemu trenutku može dati ubiti.”

“I tebi?” upitala je sarkastično.

“Duboko žalim što ti nisam više pomogao”, nastavio je. “Svi smo bili paralizirani strahom, kao da smo obavijeni maglom kroz koju ne vidimo van. Jedino se ti nisi bojala.”

“Jesam, bojala sam se.”

“Ali nisi dopustila da te strah spriječi u tome da potražiš rješenje toga problema.”

“Ujače, na što ciljaš?” Parirala mu je, mudro odlučivši ne priznati ništa. “Moj je jadni brat umro od prevelike količine opijuma i problema s probavom, Božjom voljom. Sad je najvažnije pitanje što će biti dalje.”

“Zato sam i došao. Želim ti pomoći.”

Bio je odveć važan saveznik da bi ga se olako odbacilo, a ipak, kako bi mu mogla vjerovati? Pogled joj je bio pun prijekora.

“Nisam uvijek činio što si htjela”, rekao je, “ali uvijek si mi bila u srcu.”

“Stvarno? Što da radim s nekim tko mi obeća odanost, a zatim je da nekome drugome?”

“A što sam drugo mogao? Nisam mogao odbiti šahova promaknuća, a da ga ne uvrijedim niti sam se mogao oglušiti o njegove zapovijedi, a da sam ne nastradam.”

“Jesi li se zalagao za mene?”

“Pokušao sam, ali nije me slušao. Pretpostavljam da je netko moćan govorio protiv tebe, Pari.”

“Mirza Šokrolah?”

“Ne znam. U jednome je trenutku Ismail spomenuo razlog zašto je tako neprijateljski raspoložen prema tebi. Rekao je da si prije njegova dolaska na vlast podupirala Mahmud-mirzu.”

“Znaš da nisam.”

Govorila je istinu.

“Pitam se nije li mirza Salman proširio te glasine”, nastavio je. Pari nije izgledala uvjerena.

“Njegovo je promaknuće na tako visok položaj bilo veliko iznenađenje. Čime ga je zaslužio?”

“Dobar je u svome poslu”, reče ona. “Također je i iznimno odan. Čak me i došao posjetiti nakon što je to šah zabranio.”

Šamhal je izgledao posramljeno. “Pari, dušo moja, slušaj me. Mi smo obitelj. Uvijek ću se zalagati za tebe, osim ako mi šah ne naredi drukčije. Ja sam barem voljan priznati kako stvari stoje, za razliku od drugih, koji hodaju po žici napetoj između dviju odanosti, nadajući se da nijedna strana neće potegnuti prejako.”

“Trebam mi više od tako oprezna obećanja. Reci ili učini što moraš u vezi sa sljedećim šahom, ali ja ne želim tvoju pomoć ako mi se ne zakuneš.”

“Shvaćam. Što želiš učiniti sad kad je šah mrtav?”

“Želim biti Šodžaudinova regentica i želim da ti to zagovaraš.”

“Kako si odvažna! Nema ti ravne među ženama, a ni među muškarcima. Uz najdublju poniznost, kunem se da ću ti biti saveznik.”

Na moje veliko iznenađenje, sagnuo se i poljubio joj stopala, kao da je ona šah, a zatim je podigao pogled u nadi da će prihvatiti njegovu prisegu.

“Dobro. Razmislit ću o tome.”

“Razmislit ćeš?”

“To je sve.”

“Ali, kraljevno...”

Šamhal je izgledao kao da je spreman eksplodirati samo da joj pokaže dobronamjernost.

“To je sve što je u ovom trenutku moguće.”

Bilo mi je drago što ga je ukorila. Kako bi mu inače mogla vjerovati?

Pokucao je glasnik i najavio mirzu Salmana. “Evo i velikoga vezira. Da čujemo njegove vijesti.”

U biruniju, Pari je sjela iza ukrasne rešetke s ujakom, dok sam se ja pridružio mirzi Salmanu s druge strane. Na sebi je imao istu odjeću kao i prethodnoga dana. Ako je suditi po tamnim vjeđama i podočnjacima, nije spavao.

“*Salam alejkum*, veliki veziru. Ovdje sam sa Šamhalom Čerkezom”, rekla je Pari kroz rešetku.

“*Salam*. Želim vas obavijestiti o hitnome sastanku koji sam sazvaio da odlučimo o budućnosti svoje zemlje. Avaj, amiri su se zamalo potukli.”

“Kako neobično”, rekla je svisoka. “Oko čega?”

“Svaka skupina želi utjecaj. Uspio sam ih nagovoriti da vrata sablje u korice dok se ne imenuje novi šah.”

“Hvala vam, veliki veziru. Kao i uvijek, učinkoviti ste kao naoštren nož. Želim vam čestitati na nedavnome promaknuću.”

“To je čast, ali nije trajala dugo. Molim vas, primite moju sućut povodom smrti svoga brata.”

“I vi moju. Nekim stvarima... nema pomoći.”

U pogledu mu nije bilo zabrinutosti; bio je jedan od onih dvorana koji jednako vješto plove na svakome valu.

“Ništa se još nismo dogovorili. Amire zanima kakve su vaše želje.”^{1-M}

“Zašto oni nisu došli ovamo?”

“Budući da im je šah bio zabranio da vas posjećuju, smatraju da ih čast obvezuje da se i dalje drže njegove zapovijedi. Kao što sam vam obećao, predložio sam im da vi budete regentica Ismailovu sinu.”

“I?”

“Nije im se svidjela ta zamisao.”

“Zašto ne?”

“Ustraju na tome da ne smije vladati Ismailov sin. Jedan od njih ustao je i recitirao stihove iz *Šahname*.”

“Koje?”

“Išli su ovako:

*Velikaši moji, nitko nikada ne vidje
Kralja tako opaka kao što ovaj bje:
Blaga je silna stekao krađuć' siromahu
Vladao smrt sijući, sve držeći u strahu
Nitko nikada ne ču za vladare druge
Koji doniješe toliko zla, bijede i tuge.
Njegovo sjeme na prijestolje ne može
Odluka u tvojim nek' rukama je, Bože!”*

“Zaista? Boje se dojenčeta?”

Ton joj je bio oštar, a govorio je da joj je jasno da muškarci ne žele da ona vlada tako neometano.

“Tvrde da je prirodni vladar Irana sin vašega pokojnog oca, Muhamed Hodabanda, koji je – uostalom – i najstariji.”

“Ali on je slijep! Kako to da zbog toga nije mogao biti šah prije godinu dana, a sad može?”

“Prvo, njegova majka Sultanum iz kizilbaške je loze, a kizilbaši vole podupirati svoje. Drugo, ima četiri mlada sina koji ga mogu naslijediti, što je utješno. Kad je bilo spomenuto njegovo ime, sa svih se usana otelo: ‘Alah! Alah! Alah!’ i svi su prisegnuli da će ga poduprijeti.”

“Koju ću onda ulogu ja imati?”

“Bit ćete mu glavna savjetnica, s obzirom na to da ne može sam vladati.”

“Mirza Salmane!” uskliknula je. “Recite mi istinu: ljudi misle da će lakše utjecati na Muhameda Hodabandu, nije li tako? Svi znaju da ga vladanje uopće ne zanima. Amiri će ga moći navesti da se složi sa svime što oni predlože.”

“Nitko to nije rekao”, odgovorio je mirza Salman.

“Ali nedvojbeno je to razlog.”

“Ne mogu vam prenijeti riječi koje nisu bile izgovorene.”

“Svejedno, vaša je dužnost pretpostaviti što amiri misle i biti postojan pred njihovim zahtjevima.”

“I bit ću, obećavam. I uvjeravam vas da sam se žestoko borio za vas, onoliko koliko to

usamljen glas može. Ali sad čekaju riječ od vas. Neće obavijestiti Muhameda Hodabandu dok se vi ne složite s prijedlogom. Svjesni su koliko ste učinili za cijelu zemlju.”

Usljedila je duga tišina; Pari nije bila zadovoljna, baš kao ni ja. S druge strane rešetke zagrmio je Šamhalov dubok glas.

“Ti si veliki vezir. Zašto ih ne možeš natjerati da se pokore tvojoj volji?”

Mirza Salman prebacio je težinu na prste, kao da pokušava izgledati viši.

“Ne znaš koliko sam se trudio.”

“Ali nisi uspio.”

“Neobično je što mi to ti kažeš.”

“Što time misliš reći?”

“Mislim reći da nitko nije bio odaniji kraljevni nego ja.”

“Trebao si učiniti više.”

“Ako ijedan muškarac misli da može bolje, neka slobodno pokuša.”

Šamhal nije bio u položaju da kizilbaše prisili ni na što. To njegovo busanje u prsa bilo je samo pokušaj da pridobije Parinu naklonost.

“Zašto se onda tako trudiš uvjeriti je da je Muhamed Hodabanda dobar izbor?” upita Šamhal. “Zato što je njegova žena Tadžikinja, iz istoga plemena kao i ti?”

Mirza Salman izgledao je uvrijeđeno, ali riječi su mu bile smirene. “Stalo mi je samo do sigurnosti zemlje. Moram brzo donijeti odluku o nasljedniku da spriječimo invazije i još jedno razdoblje bezakonja.”

“Slažem se”, reče Pari.

“Usput”, dodao je mirza Salman, “također sam se zalagao za to da se ne gubi vrijeme na dodatna istraživanja je li šah Ismail, pokoj mu duši, bio otrovan.”

“A zašto ne?” upitala je Pari.

“Rekao sam da je sad u Božjim rukama, a da je na nama da razmišljamo o budućnosti.”

“Trebali bi biti zahvalni što je Ismailova smrt zaštitila preživjele prinčeve od njegove sablje – i ne samo prinčeve nego i njih same”, rekla je kraljevna.

Čelo mirze Salmana nabralo se u stotinu bora. “Istina. Netko je rekao da mu je šah prije samo nekoliko dana naredio neka pogubi Muhameda Hodabandu i njegove sinove.”

Pari je tako oštro uvukla zrak da se čulo i s naše strane pregradne rešetke. “Sve njih?”

“Da. Čovjek je odugovlačio koliko je mogao jer ga je taj zahtjev zgrozio. Milošću Božjom, ipak to nije morao učiniti.”

“O, kako smo za dlaku izbjegli strašnu sudbinu! Moja bi dinastija bila uništena.”

“Podsjetio sam ih na to.”

I tako je Pari opet promijenila tijek povijesti. Doduše, i ja. Je li to ono što mi je bilo zapisano u zvijezdama? Kome je onda suđeno biti najveći safavidski vladar? Je li moguće da je to Muhamed Hodabanda?

“Zašto se Ismailovi velikaši nisu potrudili spriječiti nepravdu koju je nanosio svima oko sebe?”

“Prisegnuli su mu na odanost.”

“Shvaćam”, rekla je. “Znači imam pravo kad kažem da amiri nisu učinili ništa.”

Njezina je optužba nekoliko trenutaka visjela u zraku prije negoli je nastavila: “Svi priznaju da sam ja spasila državu i da zaslužujem nagradu. Želim da ih uvjerite da me proglašete regenticom, umjesto ovoga što oni predlažu.”

“Ne mogu. Nakon što sam to predložio, nitko me nije htio podržati. Nakon duga natezanja s njima, položaj glavne savjetnice najviše je što sam uspio postići.”

Vjerovao sam mu. Imao je više nego dobar razlog da joj pokuša dogovoriti pogodbu

koja bi ga učinila njezinim najpouzdanijim saveznikom.

“Molim vas da uzmete u obzir, cijenjena kraljevno, da ćete kao glavna savjetnica Muhamedu Hodabandi zapravo i imati ulogu regentice.”

“Osim ako on to iz nekoga razloga ne bude htio.”

“Kao što ste malo prije istaknuli, poznat je po tome da ga je lako uvjeriti i da je povodljiv.”

“Koji su amiri podržali prijedlog da mu budem savjetnica?”

“Svi su se vođe složili da je to dobra zamisao. Vjeruju da ste poštteni i da donosite dobre odluke.”

“Znači da će me podržati kao njegovu savjetnicu?”

“Hoće.”

“U tome slučaju, prenesite im ove moje riječi – doslovno: prihvaćam njihovu odluku da postanem glavna savjetnica Muhamedu Hodabandi, ali samo i jedino ako me svi do jednoga podrže u toj ulozi. Možete li dobiti potvrdu od svakoga pojedinačno? I recite im da više ne postoji zabrana sastanaka sa mnom. Ako se ne pojave na sastanku nakon trodnevnoga obreda žalovanja, ništa od pogodbe.”

“Čašm. Hvala vam, kraljevno, što se trudite da ovo prijelazno razdoblje prođe u većemu redu nego prošlo. Smijem li sad odnijeti vijesti uglednicima?”

“Smijete.”

Kad je otišao, pridružio sam se Pari i Šamhalu. Izgledala je ljutito.

“Na što je mislio kad ti je ono rekao?” zahtijevala je odgovor od svoga ujaka.

“Ni na što”, rekao je. “Zar ne vidiš da pokušava manipulirati tobom hineći da ti je najodaniji od svih?”

“Nije li?”

“Pa, imam neke dvojbe.”

Pari ga je upitno pogledala. I ja sam se zapitao ne pokušava li Šamhal ocrniti mirzu Salmana u njezinim očima samo da bi popravio vlastiti položaj.

“Koliko dobro poznaješ Muhameda Hodabandu?” upitao ju je brzo, promijenivši temu.

“Ne baš dobro. Služi izvan glavnoga grada još otkad sam bila mala. Ali budući da ga ne zanima vladanje, ja ću preuzeti stvar u svoje ruke.”

“A što ako je situacija nalik prošloj?”

“Muhamed Hodabanda mnogo je veći slabić no što je Ismail ikad bio, ali i mnogo razumniji.”

“Ali žena mu je opaka, čujem.”

Prisjetio sam se kako je Hajrunisa begum prevrnula pladanj s desertom kad su okrunili Ismaila.

“Doći će u palaču s vrlo malo postojeće moći. Brzo ću je staviti na njezino mjesto, zatreba li.”

“Šteta što mirza Salman nije uspio biti učinkovitiji”, rekao je posprdno.

“Što ti misliš?” upitala me Pari. Rijetko je tražila moje mišljenje pred ujakom.

“Položaj glavne savjetnice slijepome šahu čini mi se kao razuman kompromis”, rekoh. Bila je to istina, u politici je tako. U ovoj je situaciji kompromis najbolje čemu se možemo nadati.

Šamhal je pogledao mene pa nju pa opet mene, kao da mu je jasno da snaga njegova utjecaja slabi.

“Kako mogu pomoći?” upitao je na kraju.

“Javit ću ti. Ispričaj me, ujače, ali sad se moram posvetiti nekim drugim stvarima.”

“Shvaćam. Smijem li te uskoro opet posjetiti?”

“Da, da, naravno.”

Šamhal je ustao, očito razočaran što ga je otpustila, i otišao. Još je nekoliko trenutaka nakon njegova odlaska ostala sjediti, naoko izgubljena u mislima, a zatim je uzdahnula.

“Nedostaje mi otac. O, kako za njegova života nisam shvaćala da mi nijedan muškarac nikad neće moći pružiti stalnost njegove ljubavi.”

S usana mi se oteo zvuk pobune. Brzo je tiho dodala: “Mislila sam reći: nijedan rođak.”

Prema običajima, šah Ismail bio je pokopan istoga dana kad je umro. Prije službenih obreda kasno toga poslijepodneva, sastao sam se s Balamanijem u hamamu. Nakon što sam ostavio odjeću podvorniku, starome eunuhu bez nekoliko zuba, cijeli sam se oprao sapunom i isprao polijevajući se vodom, a zatim sam se spustio u najtopliju kupku pokraj Balamanija.

“Aheš”, uskliknuo sam kad mi je toplina ugrijala kosti.

“Zdravo, prijatelju,” odgovorio je Balamani kad su ga valovi moga ulaska oplahnuli po prsima. “Kakva su nas iznenađenja dočekala! Trinaesti dan ramazana dan je koji nikad nećemo zaboraviti.”

“Bog je velik.”

Moje su riječi odjeknule prostorijom. Balamani je spustio glas, da ga samo ja mogu čuti.

“Jest, ali ljudima je teško shvatiti zašto je došlo do toga kataklizmičkog događaja. Kruži priča da je šah bio otrovan.”

“Stvarno?” upitah, okrenuvši se prema Balamaniju, čije je krupno tijelo kroz paru izgledalo bijelo. “A tko je kriv?”

“Navodno njegova sestra.”

Njegove su me riječi uzbunile. “Zar itko tome vjeruje? Pouzdano znam da je cijelu noć pisala pisma – jer sam bio s njom.”

“To je dobro znati”, rekao je. “Proširit ću to dalje. U međuvremenu, nadam se da si zadovoljan.”

Ton mu nije bio posve prijateljski. Bio sam već sklopio oči, uživajući u toplini, ali sad sam ih opet otvorio i pogledao ga. “Vjerujem da su svi zadovoljni”, rekoh.

“Ja nisam.”

“Zašto?”

Oplahnulo je lice i čelo vodom, nakratko izbrisavši bore. “Razmišljam o šahu Tahmaspu. I on je mnoge poslao krvniku na panj, čak i neke od vlastitoga roda. Problem nastane tek kad čovjek počne vjerovati da sve vrijeme ima pravo na takve stvari.”

“Istina.”

“Bilo bi mi mrsko pomisliti da si ti postao takav čovjek”, dodao je.

“Ja? Šališ se?”

Nije se obazirao na moje riječi. “Tvoja će gospodarica sad postati vrlo moćna. Te glasine koje kruže o njoj neće još štetiti, sve dok ih nitko ne može dokazati. Zapravo, upravo će zbog njih ispasti jednako jaka kao muškarci, ako ne i jača.”

“Snažna je”, ponosno sam se složio.

“Pari je dokazala da je voljna učiniti nešto što su se oni odveć bojali učiniti. Zbog toga

će je se pribojavati.”

“Što je loše u tome? Čini se da djeluje.”

“Ako se opet odluči na takvo što, situacija bi mogla postati šakaljiva. U tome bi se slučaju mogla obratiti za pomoć onima koji su joj najbliži.”

“Nikad se to neće dogoditi. To što smo se riješili Zahaka, ne znači da moramo postati poput njega.”

Bubnuo me u ruku, kao nekoć, kad kao mladić nisam nešto shvaćao.

“Da sam na tvome mjestu, držao bih stvari na oku. Zapamti, drugi će sad promatrati tebe, a budu li htjeli srušiti nju, ti ćeš im biti polazišna točka.”

Od njega, koji mi je bio kao ujak, bio sam očekivao pohvalu, a riječi koje je izrekao bile su grube.

“Balamani! Zar mi nisi prijatelj?”

“Uvijek”, rekao je, “ali istodobno sam i prijatelj ovoga dvora. Ako je cilj tvoga djelovanja bio povratak pravde, nemoj postati ružniji od onoga što si uništio.”

Njegove su me riječi uvrijedile. Ustao sam iz vode i pokretom ruke pozvao podvornika s ručnikom.

“Pa jedva da si počeo otapati prljavštinu sa sebe”, rekao je Balamani.

Ošinuo sam ga pogledom.

“Slušaj, prijatelju,” rekao je. “Nemoj počinuti neke pogreške za koje ćeš se poslije cijeli život iskupljivati.”

“Naravno da neću”, rekao sam brišući leđa.

Izraz njegova lica bio je tako blizu žaljenju da sam odustao od namjere da se što prije udaljim. Omotao sam se ručnikom oko struka i sjeo na rub bazena, uronivši noge natrag u vodu. Balamani je prešao mokrim rukama preko ćelave glave. Pogled mu je bio zamagljen, kao da se prisjeća nečega.

“Je li se to ikad tebi dogodilo?” upitao sam napokon.

“Da.”

“Kako?”

Lice mu se zgrčilo od kajanja.

“Još ne znaš zašto sam se toliko potrudio oko tebe?”

Bio je kao veliki anđeo ugljenocrne, glatke kože, pjevuckava glasa i izdašna trbuha. Mnogo mi je puta bio anđeo čuvar. U meni su se iznenada probudili duhovi moje prošlosti pa sam zadrhtao.

“Mislio sam da si se sažalio nada mnom.”

“Da, djelomično je to bilo to.”

“Što još?”

“Možda ćeš me zauvijek zamrziti. Znam stvari koje ti nisam mogao reći — dosad.”

Gledajući mu u tamne oči, imao sam dojam da padam u mračan ponor. Iznenada mi je pred očima bljesnula slika okrvavljene bijele plahte.

“Moj otac”, rekao sam tiho.

“Da.”

“Zašto je ubijen?”

“Znaš zašto. Optužen je da je pronevjerio novac iz riznice.”

“Tko ga je optužio?” Glas mi je ogrubio od izazova.

“Koliko si daleko došao?”

“Počeo sam sumnjati da je netko drugi naredio Kamjaru Kofraniju da ubije moga oca.”

“Bravo”, reče Balamani, a u bademastim mu se očima vidjelo odobravanje. “Jesi li dokučio tko je to bio?”

Uvijek me tako majstorski gurao u pravome smjeru, dajući mi priliku da sam otkrivam stvari. Srce mi je počelo tući u grudima, grlo mi se stisnulo.

“Sumnjam na mirzu Salmana.”

“Ne. Gledaj više.”

Više? To je ostavljalo samo kraljevsku obitelj i šaćicu ljudi najbližih šahu Tahmaspu. Razmotrio sam svakoga od njih. Mirza Sokrolah? Šahov prijašnji veliki vezir? Kizilbaški velikaši? Nisam imao dokaza ni protiv koga od njih.

“Evo ručnika, dobri moj čovječe. Bi li možda želio da te obrije ili izmasira čovjek zlatnih ruku? Sigurno bi nekome tako otmjenome poput tebe...”

Glas podvornika, koji je izražavao dobrodošlicu novome klijentu, razbio mi je koncentraciju. Kako je udvoran bio u nadi da će zaraditi napojnicu! Čak i oni na najnižim položajima imali su svoja mala kraljevstva koja valja održavati, baš kao i šahovi. Moj je otac izgubio život da bi netko drugi spasio svoj. Tko je to mogao biti? Tko je u ono vrijeme mogao jednako strasno željeti prijestolje koliko i sam šah?

Balamanijev me pogled ohrabrivao, kao u doba kad me tek poučavao. Iznenada sam povikao:

“Ismail!”

“Da.”

Bio sam zaprepašten. “Iz zatvora u Kehkehu?”

“Točno.”

“Zašto?”

“Nije htio da netko drugi uzurpira prijestolje dok je on u zatočeništvu. Nije mislio da bi šah Tahmasp povjerovao u njegove optužbe pa je unajmio vlastita ubojicu.”

“Zašto onda nije i mene dao ubiti kad je postao šah?”

“Zašto bi riskirao da navuče Parin gnjev kad je se toliko bojao? U njegovim si očima bio kastriran – premda je u pogledu toga itekako imao krivo.”

“Kako znaš sve to o mojoj prošlosti?”

“Nije li to moj posao?”

“Odgovori mi.”

Promeškoltio se u vodi, tako da je se malo izlilo preko ruba. “Prije mnogo godina bio sam zadužen za prenošenje poruka između Ismaila i njegove majke. Skrivena unutar jednoga pisma bila je i zapovijed kojom se naređuje ubojstvo tvoga oca.”

“Zar nije bila zapečaćena?”

Nasmijao se. “Naravno da jest.”

“Nakon što si je pročitao, zašto si je proslijedio dalje?”

“Morao sam. Glasnik koji uništi kraljevska pisma ostane bez glave.”

Osjećao sam se kao da me udario grom i zamrsio mi misli. “Zašto mi sve to nisi rekao kad sam došao u palaču?”

“Bojao sam se da bi se – onako mlad i usijane glave – pokušao osvetiti Ismailu i pritom ostao bez nje.”

Primio sam se za čelo. Je li sve to bilo zapisano na njemu?

“I jesam mu se osvetio.”

“I jesi. Nisi imao pojma koliko sam se molio za uspjeh tvoje misije. Ima pravde na ovome svijetu, premda su katkad čudni puti njezini.”

“Slava Bogu.”

“Ubojstvo tvoga oca jedan je od razloga zašto je šah Tahmasp držao sina u zatvoru u Kehkehu. Nakon toga bio je još više siguran da mu ne može vjerovati.”

“Sad shvaćam zašto si se uvijek tako dobro brinuo o meni. Ali zašto me šah uopće

primio u službu?"

"Odlučio je da će se tako pokušati iskupiti."

"Hoćeš reći da se nisam morao dati kastrirati?"

Balamani je iskrivio lice, a kroz mene je prostrujao jednako snažan osjećaj kao onaj nakon što mi je sve odrezano. Morao sam se obujmiti rukama da ne kriknem.

"Ne znam. Šah je obratio pozornost na tebe tek kad si zatražio da te primi u službu. Tad je rekao Anvaru neka istraži cijelu stvar, a Anvar ga je izvijestio da misli da su tvoga oca lažno optužili ljudi kojima je smetao zbog ugleda koji je uživao. Kad je šah saznao da si ti dragovoljno postao eunuhom ne bi li mu mogao služiti, tvoja ga je priča još više ganula."

"Ako je mislio da je moj otac nevin, zašto nije priznao pogrešku i dao odštetu mojoj obitelji?"

Balamani se tužno nasmijao. "Koliko često vođa prizna da je netko pogreškom pogubljen? Osim toga, nije on naručio ubojstvo."

"Kako je čudna moja sudbina!"

"Jedna od najčudnijih. Zato sam ti i htio pomoći – kao i mnogi drugi, uostalom, uključujući šaha Tahmaspa. Imao je vrlo visoko mišljenje o tebi."

"Kako znaš?"

"Čuo sam kad je Pari rekao da te tvoja inteligencija i odanost čine jednim od krunskih dragulja. Zatražio je neka mu obeća da će biti dobra prema tebi."

Duboko je uzdahnuo, uzburkavši vodu. "Rado bih da sam ti sve to prije mogao reći. Ti si mi kao nećak kojega nikad nisam imao. Bilo mi je mrsko što ti tako dugo nisam mogao priznati istinu."

Gledao sam njegove debele, čvornate prste i razmišljao kako su iste te ruke nosile zapovijed da se ubije moga oca. A ipak, iste su mi te ruke masirale sljepoočnice kad sam ležao u groznici i pomagale mi kad god sam trebao pomoć. Nije imalo smisla okrivljavati ga, ništa više nego napasti glasnika koji donese loše vijesti.

"Balamani, dugujem ti samo zahvalu", rekao sam kroza stisnuto grlo. "Nikad ti se neću moći odužiti za sve te godine dobrote koju si pokazivao prema meni, moj mudri i dobri prijatelju. Naučio si me što znači biti cjelovita osoba."

Počelo mi se lagano vrtjeti u glavi od topline, a para mi je zamagljivala vid. Osjećao sam se kao da ne mogu disati. Izvukavši noge iz vode, pozvao sam podvornika neka mi donese odjeću i dao mu velikodušnu napojnicu.

"Džavaheru, jesi li dobro?" upitao je Balamani.

"Treba mi zraka."

Izišavši iz hamama, osjetio sam snažan poriv otići ocu na grob. Već godinama nisam bio ondje, a nove su spoznaje u meni probudile čežnju za razgovorom s njim.

Prošao sam kroz dveri Ali Kapu i krenuo niz Promenadu kraljevskih pastuha prema staroj rodnoj kući, prisjećajući se dana kad su nam donijeli mrtvo očevo tijelo umotano u okrvavljenu pamučnu plahtu. Nisam znao tko sad živi u našoj kući, a nisam ni htio znati. Prošavši pokraj kongregacijske džamije, stigao sam na groblje na južnome rubu grada, gdje mi je bio pokopan otac. Na ulazu, kupio sam ružinu vodicu od uličnoga prodavača i krenuo u potragu za očevim grobom. Od moga se posljednjeg posjeta groblje proširilo i povećalo pa mi je trebalo vremena da pronađem granitnu ploču koja je označavala njegovo počivalište.

Pozvao sam perača grobova da pomete zemlju i opere ploču. Dok je to radio, začuo sam kričanje ptica iznad. Podigao sam pogled i ugledao jato bijelih gusaka na putu u toplije krajeve.

Prišao mi je starac u iskrzanoj odjeći. "Da vam recitiram Kuran?" upitao je hrapavim glasom.

"Ne, hvala, sam ću", odgovorio sam i svejedno mu udijelio novčić.

"Blagoslovljeni i vi i vaša djeca."

"Hvala, ali nemam ih." Čuo sam gorčinu u vlastitu glasu.

"Vjerujte u boga, dobri moj čovječe. Imat ćete ih."

Zvučao je tako sigurno da sam mu umalo povjerovao.

Kad su i on i perač grobova otišli, sklopio sam oči i izmolio molitvu za mrtve, izgubivši se u rimi i ritmu riječi. Klizile su mi s jezika u prohladan dan i kao da nisu smekšale samo moje srce nego i sve oko mene.

Čučnuo sam i zagledao se u očev nadgrobni spomenik. Kad su ga ubili, imao je samo deset godina više nego ja sad. Jedno je kad te uzme Bog bolešću ili nesretnim slučajem, što nas sve čeka jednoga dana, ali nešto je sasvim drugo kad padneš od ruke drugoga čovjeka.

Poškropio sam spomenik ružinom vodicom. "Neka ti duša uzleti u nebo i neka tamo uživaš u nagradama koje zaslužuješ", šapnuo sam.

Iznad mene opet je preletjelo jato gusaka, kričeći u prolazu. Pri pogledu na njihova snježno bijela tijela ispunila me neka lakoća, kao da je duša moga oca u tome trenutku napokon bila slobodna. Osjećao sam se kao da mi se njegove tople smeđe oči smiješe s golema neba.

Čuo sam poziv na molitvu s obližnje džamije i osjetio potrebu razgovarati s Bogom. Pozvao sam perača grobova i zamolio ga za vodu, molitvenu prostirku i pločicu od gline iz Meke. Prostro sam molitvenu prostirku pokraj očeva groba, oprao ruke, lice i stopala. Kad sam kleknuo i glavom dotaknuo tlo, srce mi je bilo tako puno da nisam mogao sve izreći. Zahvalio sam Bogu što me čuvao i zamolio ga neka bude blag sudac mojoj duši. Zamolio sam ga neka na me gleda blagonaklono jer neobično sam stvorenje, koje nije On takvim stvorio i kakvo mu možda i nije po volji. Osjećajući dodir glinene pločice na čelu, molio sam ga za blagost i milostivost koju pokazuje svim svojim stvorenjima, pa čak i onim najjadnijima.

Na bazaru je uvijek bilo neobičnih stvorenja poput onoga jednookog jarca, i uvijek su im se ljudi rugali i ponižavali ih, a ipak, svi su se trudili uhvatiti trenutak ili dva da ih pomiluju po nosu jer kako bi mogli postojati ako ih nije Bog stvorio? Vojnici se vraćaju iz rata s odsječenim udovima ili iskopanim očima. Stari gube snagu koju su imali kao mladi, postanu osušeni i kvrgavi kao grane i nepomični poput stabala. Mojoj se majci raspuklo srce i ubila ju je tuga. Bog je stvorio savršenstvo u čovjeku, ali vrijeme i zemlja nagriza ga malo-pomalo, sve dok na kraju ne ostane ništa i on se pretvori u duha. A ipak, ima nečega veličanstvenog u toj *necijelosti* i tome što povlači sa sobom. Prisjetio sam se slijepca koji je recitirao poeziju na dvoru – doslovno je isplakao stihove iz *Šahname*, kao da su mu urezani u srce, kao da mu je gubitak očiju omogućio da bolje vidi u dušu riječi. Govorio je iskreno, iskrenije no što bi mogao itko tko vidi, a ganuo je sve koji su čuli njegov poziv.

Iznenada su u meni zaplamtjele riječi te pjesme:

Slava, o, slava budi! Slava budi nedjelima

Slava budi onima što kroz život dalje idu

Premda duše i tijela ranjena

Slava budi jednonogome

Što u mislima utrke trti

Slava budi onome što istinu vidi

Jasno kao dan, premda slijep je

*Slava budi gluhome što ne čuje ništa
Doli glas Božji, uvijek i svagdje
Slava budi ženi koja prisiljena je prodati
Svoje najdragocjenije za koricu kruha
Slava budi svima što bjehu porezani ili obogaljeni
Izvrnuti, iskriovljeni, izubijani ili rastrgani
Izvana ili iznutra, ma kakva da im rana bila.
O, slava im! Jer kad zrcalo duše očišćeno je
Čovjek postane duša dok još čovjek je.*

Kad sam ustao od molitve, srce mi je napokon bilo na mjestu, prvi put u dvanaest godina. Nema sumnje da mi je bilo suđeno postati eunuh. Da nisam, nikad ne bih došao dovoljno blizu šahu Ismailu da mogu osvetiti oca.

OSMO POGLAVLJE

Zvijezda pada

Kad je Faranak čula da je njezin sin svrgnuo Zahaka s prijestolja, siguran sam da se bacila ničice u molitvi i zahvalila Bogu na blagoslovu. Ne dvojim da je otvorila vrata svoga doma siromašnima i cijeli ih tjedan hranila i pojila.

Da sam bio na slavlju, zazvao bih okupljene i zamolio ih za pozornost pa bih rekao: "Dobra hanum, u ovoj priči ima mnogo više nego što vaša skromnost otkriva. Da niste bili dovoljno pametni da pronađete pastira i njegovu veličanstvenu kravu, Ferejdun bi skončao i prije nego što je prohodao. Da ga niste odveli u Indiju da ga pouče učeni ljudi, ne bi spoznao mudrost. Da niste zahtijevali pravdu za ubojstvo njegova oca, ne bi izgarao od žudnje za osvetom. Da ga niste spriječili da napadne Zahaka prije nego što bude potpuno spreman za to, poginuo bi. Da niste s njim podijelili dobrotu svoga srca, ne bi naučio biti milostiv. Slava, o slava mudroj Faranak!"

Poslana je poruka Muhamedu Hodabandi u Širaz da je izabran za novoga šaha. Kao ni Ismail, ni on to isprva nije povjerovao. Toliko je već mjeseci bio u kućnome pritvoru da nije čudo što je mislio da je to još samo jedan ispit odanosti koji mu je priredio njegov brat. Isprva je naredio da se glasnika pogubi ne bi li tako izbjegao zamku, za koju je bio siguran da ga čeka, ali glasnik je spasio glavu tako što ga je zamolio neka pričeka nekoliko dana dok ne provjeri vijest o Ismailovoj smrti. Na kraju, kad više nije bilo sumnje u to, glasnika su pustili, a Muhamed je pristao doći u Kazvin i preuzeti novu dužnost.

Na dvoru se nitko nije previše trudio otkriti tko je otrovao Ismaila. Nakon što je liječnikov konačni zaključak bio da se uzrok smrti ne može sa sigurnošću utvrditi, mirza Salman potrudio se uvjeriti amire da je mnogo važnije upravljati zemljom nego baviti se stvarima koje možda uopće nisu istinite. Budući da se nije moglo znati što je ubilo šaha, rekao je, besmisleno je tražiti krivca. I bez toga su imali dovoljno posla.

Naravno, laknulo mi je kad je postalo jasno da nitko neće biti kažnjen, a ipak, istodobno sam bio zatečen činjenicom da su se amiri tako lako odrekli svoje dužnosti. Dojmili su me se kao ona najgora vrsta kukavica: ljudi koji su udovoljavali svakomu zahtjevu svoga vođe, govorili mu što je htio čuti ne bi li stekli njegovu naklonost, a u srcu su ga mrzili, no nisu učinili ništa da spriječe njegova zlodjela – ništa. To su bili velikaši naše zemlje, muškarci kojima sam se kao dijete tako divio. Sad sam znao da unatoč zlatu i titulama i oružju drhte od straha. Hrabri su ljudi uistinu rijetkost.

Nakon tri dana žalovanja velikaši su bili pozvani u kraljevinu kuću na prvi sastanak s njom. Ujutro toga dana sluge su postavile plavu zavjesu koja će je sakriti od pogleda muškaraca. Pari je sjela iza nje, a zatim smo – kao već jednom prije, u drugoj dvorani – zajedno provjerili čuje li se njezin glas i u najdaljemu kutku prostorije. Ali ovaj me put razveselila recitiranjem stihova iz *Šahname*, o tome kako je veliki junak Rostam ukrotio divljega konja, koji mu je poslije postao odani pratitelj. Gdje god sam stao, glas joj se dobro čuo.

Ubrzo nakon što se oglasio top, svi smo sjeli pojesti prvi obrok toga dana jer još je bio ramazan. Ruke su željno posezale za pićem, a kad smo utažili žeđ nakon duga dana, nastavili smo uživati u kruhu, siru, orasima i voću. Još sam žvakao hranu, u društvu s ostalim Parinim eunusima, kad je stigao Šamhal Čerkez. Skočio sam na noge i požurio do kraljevine da joj mogu biti na usluzi.

Pozdravivši je, Šamhal je rekao: “Došao sam ranije da te upitam želiš li da, kao i prije, budem tvoj predstavnik pred muškarcima?”

Nekoliko je trenutaka razmišljala, a zatim je odgovorila: “Hvala ti, ujače, ali neću te trebati.”

Šamhal je izgledao kao da bi se najradije uvukao u svoje krupno tijelo, kao puž u kućicu. U tomu me trenutku punom snagom udarila spoznaja o kukavištvu Parinih rođaka. Život na dvoru učinio ih je strašljivima i povodljivima. Čak i kad prisegnu na odanost, stalno vire preko ramena da vide tko bi im mogao ponuditi više.

“Jesi li sigurna?” upitao je.

“Sve sam ovo vrijeme bila sama, nisam li?”

Lecnuo se kao da ga je prekorila. “Ako ti mogu ikako pomoći, rado ću to učiniti.”

“Možda nekom drugom prilikom.”

Nikad mi prije nije izgledala tako kraljevski kao tada. "Zapravo", iznenada je dodala, "već sam zamolila Džavahera da vodi sastanak."

Nije, ali bilo mi je drago da mi toliko vjeruje. Naravno da sam je htio predstavljati pred velikašima.

Prije nego što su počeli pristizati, Pari je sjela iza zavjese. Laknulo mi je kad je desetak najvažnijih velikaša i dvorskih dužnosnika, pogotovo Amir-kan Mavsilu, Pir Muhamed-kan, Anvar-aga, Halil-kan – nekadašnji Parin čuvar u djetinjstvu, Moršad-kan i mirza Salman zauzelo svoja mjesta, zajedno s nekolicinom drugih, svaki prema svome položaju. Bili su tihi i puni poštovanja, kao da su na sastanku sa šahom. Kako različito od prošloga puta, kad ih je bila pozvala na sastanak prije Ismailova dolaska!

Stojeći na podiju ispred njezine zavjese, samouvjerenom sam gledao ozbiljne velikaše u besprijeornoj svilenj odjeći i kizilbaše s njihovim uzdignutim crvenim štapovima u turbanima. "Pripremite se odati poštovanje kraljevni, safavidskoj lavici, gospodarici i nalogodavki", uputio sam ih čvrsta glasa.

Poslušali su me kao nikad prije, a promjena moga položaja odražavala se u samu njihovu držanju. Kad su tako utihnuli da si mogao čuti korake ljudi vani na trgu, kraljevna je dubokim, milozvučnim glasom progovorila iza zavjese.

"Dobri moji velikaši," počela je, "dobro došli. Ponovo, nakon samo malo više od godine dana, suočeni smo s potrebom održavanja mira u zemlji dok ne stigne naš novi šah i ne sjedne na prijestolje. Cilj mi je predati mu učinkovitu vladu i glavni grad u kojemu se poštuje zakon. Od svih vas zatražit ću da mi pomognete da izbjegnemo probleme koje smo imali prošli put.

"To nam je dužnost, kraljevno," odgovorio je mirza Salman, govoreći u ime svih.

"Naš će novi šah stići uskoro. Najprije će otputovati u Kom, odati poštovanje svojoj majci i zahvaliti Bogu što mu je sačuvao sve sinove osim neprežaljena Sultana Hasan-mirze. Potom će ući u palaču, prema preporuci svojih astrologa. Ako ga želimo dočekati spremni, čeka nas mnogo posla."

"Poslušajte dobro ove riječi iz kraljevskih usta", rekao je Šamhal Čerkez ponosno, premda je mirza Salman sad bio na višem položaju od njega i on je trebao biti taj koji će prvi govoriti.

"Anvar-aga preuzet će brigu oko organizacije obreda krunidbe u palači", nastavila je. "On i ja svakodnevno ćemo se savjetovati pa će vas on obavještavati o vašim dužnostima u pogledu toga."

"Kad ćemo ići u Kom pokloniti se novome šahu?" upitao je mirza Salman.

"Ne prije nego što palača bude potpuno dovedena u red", odgovorila je Pari. "Nitko ne smije bez moga dopuštenja napustiti svoj položaj. Je li to svima jasno?"

"Poslušat ćemo vas", odgovorili su.

"Dobro. Sad kad smo to riješili, dopustite da vas podsjetim da je osnovna dužnost vladara osigurati vladavinu pravde. Sjećate li se priče Nizama al-Mulka o siromašnoj udovici i Anuširvanu Pravednom? Jedan od Anuširvanovih velikaša oduzeo je udovici zemlju želeći proširiti vlastiti posjed. Nakon što se žena potužila Anuširvanu, a on je provjerio njezinu priču te dobio potvrdu da je istinita, dao je velikaša oderati i preparirati. Sav je njegov imetak pripao toj udovici, ali što je mnogo važnije, Anuširvanovi su podanici spoznali da će on beskompromisno provoditi pravdu. Takvomu ćemo dvoru i mi stremiti u budućnosti."

Velikaši su se pogledavali, očito se pitajući za što će ih sve Pari držati odgovornima. Ali tad je uslijedio šećer na kraju:

"Shodno tome, moj prvi čin na položaju predstavnice novoga šaha bit će povratak

pravde. Mnogi su velikaši završili u dvorskim tamnicama zato što su pali u nemilost. Naređujem da ih se pusti da se vrate svojim obiteljima."

Prolomili su se uzvici odobravanja. "Slava Bogu!" rekao je Halil-kan.

"Uključuje li to i one koji su podržali Hajdara?"

"Da. Sadrudin-kan Ustadžlu bit će oslobođen među prvima."

"Neka vas Bog obaspe blagoslovima!" odgovorio je. "Kako je sladak ovaj dan."

"Prije nego što krenete slaviti, želim od vas čuti o problemima u kraljevstvu. Mirza Salmane, vi počnite prvi."

Pročistio je grlo. "Mnoga su namjesnička mjesta u provinciji još prazna, što je prijetnja našoj stabilnosti. To uključuje i mjesta ispražnjena tragičnim smrtima prinčeva."

"Nema više izgovora za odugovlačenje s tim", odgovorila je Pari. "Vi i vaši ljudi možete, u dogovoru sa mnom, sastaviti popis imena velikaša koje predlažete za te položaje. Taj ću popis predati novome šahu i zamoliti ga za brzo donošenje odluke, pogotovo za mjesta gdje su nam granice najranjivije."

"Čašm", reče mirza Salman.

Neki su ljudi već sad izgledali ispunjeni nadom; bio sam siguran da će pokušati na taj popis ubaciti svoje sinove ili saveznike. I Pari će to biti izvrsna prilika da na važne položaje stavi vlastite ljude koji će joj potom dugovati svoj uspjeh.

Riječ je zatražio Moršad-kan, velikaš zadužen za čuvare i stražare u palači.

"Zabrinut sam za riznicu. Još je čuvaju Ismailovi ljudi, ali s obzirom na dolazak novoga šaha, nisam siguran koliko su pouzdani. Osim toga, ako naši neprijatelji čuju vijest i posumnjaju da smo ranjivi, mogli bi napasti."

Riznica je bila smještena u niskoj, utvrđenoj zgradi blizu Dvorane četrdeset stupova. Bila je skrivena iza debelih zidova i čuvali su je vojnici. Vrlo je rijetkima bio dopušten ulaz, a svaki je posjetitelj morao biti upisan u knjigu.

Pari je odmah odgovorila: "Šamhale Čerkezu, ti ćeš oformiti jedinicu cirkasijskih vojnika, koji će svojim životom braniti riznicu dan i noć."

"Čašm", odgovorio je, široko se smiješeći sad kad mu je dan tako važan zadatak.

"Kraljevno, ne bi li bilo bolje da se čuvare sastavi od nekoliko skupina, uključujući i kizilbaše?" upitao je mirza Salman.

"Zar nam ne vjeruješ?" oteresao se Šamhal.

"Nije stvar u tome. Miješana jedinica zahtijevala bi da svi preuzmu odgovornost za čuvanje i zaštitu državne riznice."

"Odgovori mi na pitanje!" zahtijevao je Šamhal.

"Nije to stvarno pitanje", nije se dao mirza Salman. "Štoviše, čini mi se da bi bilo vrlo lako dokazati koji je od nas dvojice odaniji."

"Prijetiš li mi?" Šamhal je izbuljio oči, od silne želje da nešto učini.

"Samo iznosim činjenicu."

Prije samo dva tjedna jedva da su razgovarali s Pari, a sad su se bili spremni potući da joj se dokažu!

"Prestanite s tim neprimjerenim prepirkama", zapovjedila je Pari iza zavjese. "Mirza Salman ima pravo. Zamolit ću Tekelue da se pridruže Čerkezima u čuvanju riznice."

Tekelui su joj postali saveznici, sve otkad su Ustadžlui opet bili u dobrim odnosima s Ismailom.

"Tako je jedino pravedno", reče mirza Salman.

Šamhal je izgledao bijesan kao ris; izgubio je gotovo svaku bitku u koju se upustio. Mirza Salman mu se nasmiješio, izazivajući ga. Odjednom sam se prisjetio kako je mirza Salman počeo svoj pohod na rušenje ugleda mirze Šokrolaha – jednako ovako,

posprdnim osmijehom na sastanku.

“Kraljevna je završila raspravu na tu temu”, obratio sam im se čvrstim glasom. “Nastavit ćemo o sljedećoj temi.”

“Što je s prihodima? Stiže li nam novac koji nam duguju provincije?” upitala je Pari.

“Došlo je do zastoja u priljevu s jugoistoka”, odgovorio je eunuh Farad-aga, kojega je Ismail bio zadužio za praćenje priljeva u riznicu.

“Zašto?”

Za riječ je zamolio Halil-kan. Imao je nos zavidne veličine, a bio je poznat kao vrstan i lukav igrač tavlje. Dugo bi naoko gubio, a zatim bi počeo dobivati bod za bodom, sve dok ne bi potukao protivnika.

“U mojoj je provinciji bio potres, a poginuli su mnogi ratari. Treba nam vremena za oporavak.”

“Dajem vam ga”, odgovorila je Pari, “ali očekujem podrobno izvješće o žetvi već sljedeći mjesec.”

Za riječ se javio mladi velikaš Hamid-kan. “Želio bih izvijestiti o uspjehu. Nakon što je Badi al-Zaman umro u Sistanu, u mojoj je provinciji izbila opća pobuna, ali otkrili smo i pokorili urotnike pa je granica opet sigurna i čvrsta. Zahvaljujem cijenjenoj kraljevni što je prije svih drugih shvatila ozbiljnost opasnosti koja nam je prijetila.”

“To je zadaća vođe”, odvrtila je.

“Odajemo vam dužno poštovanje za to. Bili ste lavica u situaciji u kojoj su se svi drugi pokazali kao miševi.”

“Nakon ovoga sastanka želim da svi stupite u vezu sa svojini namjesnicima i da ih upitate postoji li u njihovim provincijama opasnost pobune ili prijetnja invazije. Izvijestite me čim primite odgovor. Imajte na umu da će naši neprijatelji ubrzo saznati za šahovu smrt i da će pokušati iskoristiti tu prednost.”

“Čašm”, odgovorili su muškarci.

“I dalje me brine stanje stvari u Vanu. Mnogo je glasina o tome da nas se tamošnji osmanlijski namjesnik Hozro-paša sprema napasti. Ali-kane Šamlu, želim da povedete vojsku u Hoj i da mu pokažete našu snagu i obeshrabrite ga. Ništa nije važnije od očuvanja mira s Osmanskim Carstvom, za koji se moj otac tako dugo borio.”

“Alah! Alah! Alah!” povikali su, a Ali-kan je izgledao zadovoljan što će napokon moći provesti u djelo zadatak koji mu je Pari bila dala prije nego što ga je Ismail u tome spriječio.

“Ima li još kakvih važnih pitanja?”

Ustao je Halil-kan. “Po palači kruže glasine o nekim nepravilnostima”, rekao je, mašući prstom prema zavjesi. Zavladao je duga, nelagodna tišina.

“Recite što imate”, zahtijevao sam.

“Neki idu tako daleko da tvrde da je šah bio ubijen”, optužio je.

Budući da je Halil-kan prije mnogo godina bio Parin čuvar, što je obično značilo cjeloživotnu povezanost, zapitao sam se zašto se odlučio tako je javno izazvati.

“Liječnik je izvijestio da se ne može sa sigurnošću reći što je bilo uzrok smrti”, podsjetio sam ga.

“Moja je dužnost obavijestiti kraljevnju o glasinama da je urota protiv Ismaila skovana u haremu.”

Ukočio sam se i namrštio se prema njemu.

“Kakve su to gluposti”, rekao je Šamhal, skočivši na noge. “Što pokušavaš reći?”

Oglasila se Pari iza zavjese: “Među vama muškarcima uvijek kruže neobične glasine o haremu. Čini se da ga zamišljate kao opijumsku špilju punu urotnika i urotnica, ali sličniji

je vojnim barakama organiziranim prema položaju i dužnosti. Kako biste mogli znati što se događa u haremu? Jeste li ikada bili unutra?"

"Naravno da nisam", reče Halil-kan.

"Onda mislim da je bolje da takve stvari prepustite meni."

Muškarci su se nasmijali, a Halil-kan se zacrvnio. "Čekajte malo. Ako je šah Ismail ubijen, kako znamo da se isto neće dogoditi i sljedećemu šahu? Bilo bi suludo ne bojati se ubojice na slobodi."

Neka su lica izgledala zabrinuto. Amir-kanova usta izvila su se prema dolje. Bože blagi, pa oni su je se bojali!

"Nakon svega što se događalo posljednjih mjeseci, teško je zamisliti da stvari mogu biti gore", odgovorila je Pari. "Svejedno, dajem vam riječ da ću vas podržati budete li izvršavali dane vam zapovijedi. Kao što znate, nikad vas nisam napustila. Čak i kad mi je bilo zabranjeno sudjelovati u državnim poslovima, molila sam za milost za one koje je šah osudio, čak i po cijenu vlastite sigurnosti."

"Govori istinu", rekao je Šamhal.

"Zauzvrat sad ja tražim vašu odanost u trenutku kad preuzimam ulogu glavne savjetnice Muhamedu Hodabandi. Muškarci, kakva je vaša odluka?"

"Neka vam se glasovi čuju", uputio sam ih.

"Živjela najbolja savjetnica koju bilo koja zemlja može imati!" povikao je Pir Muhamed-kan, čiji je ushit nedvojbeno bio potaknut i viješću o skorome oslobođenju njegova zatočenog rođaka.

"Alah! Alah!" viknuo je Šamhal, započevši bakanje.

Ostali su se gromko pridružili: "Alah! Alah! Alah!"

Zvuk je bio kao jeka radosna kucanja moga srca. Požurio sam iza zavjese i zatekao Pari na nogama. Odjednom je izgledala točno poput svoga oca, visoka i vitka, u odjeći boje šafrana. Premda to muškarci nikad ne bi priznali, ukrotila ih je njezina hrabrost. Činilo mi se da je tako prožeta kraljevskim *farom* da je isijavao iz nje. Neki bi rekli da joj je to u krvi, ali znao sam da je zaradila svaku iskricu toga sjaja i srce mi se nadimalo od ponosa.

Sljedećih su nekoliko dana svi bili zauzeti organizacijom krunidbe. Velikaši su dolazili po svoje zapovijedi prije zore, trudeći se pokazati svoju odanost. Poslijepodne su se svi odmarali. Nakon prestanka posta i večernjega obroka, Pari i ja nastavili bismo raditi na stvarima nužnima za održavanje reda u palači. Često bi uslijedilo savjetovanje o raznim problemima, koje bi trajalo gotovo do zore, kad bismo napravili stanku i opet nešto pojeli. Pari je napokon bilo dopušteno raditi poslove za koje se bila obučavala uz oca i sva je sjala od zadovoljstva. Čak je i njezina majka napomenula da blista kao novopečena mlada i više je nije gnjavila pričama o braku.

Što se mene tiče, ja sam postao važna osoba. Velikaši su dolazili ranije od ugovorena vremena da bi stigli porazgovarati sa mnom. Govorili su mi svoje probleme, molili me da se založim za njih kod kraljevine. Učinio sam što sam mogao da pomognem onima koji su mi se činili poštenu i koji bi mogli dobro služiti kraljevni.

Posljednjega dana ramazana svi smo bili raspoloženi za veliko slavlje. No, bilo je zabranjeno pretjerivanje u jelu i piću, zbog nedavne smrti šaha, ali za Ramazanski bajram Pari je priredila primjerenu gozbu za svoje dvorske dame i eunuhe. Žena visoke vjerske

izobrazbe recitirala nam je stihove iz Kurana, podsjećajući nas da je proroku Muhamedu – slava mu – Kuran bio otkriven baš tijekom ramazana. Molio sam svim srcem, tražeći oprost za nedavna djela i nadajući se da će u Božjim očima biti pravedna i opravdana.

Čim smo ugledali mladi mjesec, poslužena nam je slasna hrana kakvu nismo mogli ni zamisliti. Pečeni janjeći butovi, kebabi, riža s raznim začinima, grahom ili sušenim voćem te bezbroj raznih umaka. Započeo sam s jednim od omiljenih mi jela: janjetinom u umaku od peršina, korijandra, piskavice i mladoga luka, začinjenom sitnim kiselim limunima, koji su jelu davali poseban okus. Uz to sam pio jogurt s krastavcima i metvicom, uživajući u miješanju svih tih okusa na jeziku. Stalno su mi prilazila potrkala – sad kad sam bio Parin najbliži povjerenik, dječaci su se naglašeno trudili da ih zapazim – nudeći mi piće i vrući kruh, a ja sam prihvaćao, da ih ne uvrijedim. Masud-ali nekoliko je minuta sjedio pokraj mene, ali onda ga je zvuk igre privukao u Parino dvorište, gdje su drugi dječaci palili vatromet i uzbuđeno klicali. Izišao sam i neko ih vrijeme promatrao u igri.

“Ej, sakati!” začulo se odjednom. “Jesi li dovoljno muško da odigraš partiju tavle sa mnom?”

Bio je to Ardalan, izazivajući Masud-alija. Zatomio sam poriv da ga odem obraniti. Mjesecima sam mu pomagao da ojača um i tijelo i znao sam da ga moram pustiti da sam bori svoje bitke.

Izazivanje nije prestajalo. Masud-ali stisnuo je šake. “Jak si na jeziku, a zapravo si kukavica!” povikao je u odgovor.

Ardalanovo se lice zacrvenjelo. Masud-ali potrčao je prema njemu i udario ga u pleksus savijenim srednjim zglobovima prstiju.

“Jesi li ti dovoljno muško da izgubiš?”

“Što?”

“Pa, jesi li?” nastavio je Masud-ali, nakostriješivši se kao mačka stjerana u kut.

Ardalan je ustuknuo korak unatrag i podigao ruke raširenih dlanova. “Naravno. Daj da postavimo igraću ploču.”

Pobrinuo sam se da Masud-ali vidi moj ponosni osmijeh, a zatim sam ih ostavio igri i vratio se unutra.

Bilo je vrijeme za recitiranje poezije. Kraljevna je pronašla slijepca koji je to nekoć radio za njezina oca, a kako je bio slijep, moglo ga se slobodno pustiti u ženske odaje. Kad smo se najeli, zamolila ga je neka nam recitira nešto iz *Šahname*. Dok je uštimavao svoje glazbalo sa šest žica, Pari se okrenula prema meni. “Danas mi je moj dragi otac često u mislima”, rekla je. “Toliko se toga dogodilo u tih godinu i pol otkako je umro.”

“Istina. Kao da smo u tome kratkom razdoblju proživjeli dva života. Bio bi jako ponosan da vidi kako dobro vladate.”

U osmijehu joj se odražavalo nešto više od ponosa: spoznaja da zaista dobro igra svoju ulogu. “A ipak, moji se planovi razlikuju od njegovih”, reče. “On se odrekao umjetnosti i većine poezije jer je htio biti pobožan. A ja želim sve to vratiti na dvor i učiniti ga najboljim dvorom svojega vremena. Unajmit ćemo umjetnike, kaligrafe, pozlaćivače, slikare i pjesnike; organizirat ćemo natjecanja i dijeliti nagrade za poticaj starima i mladima. Srca ljudi opet će uzletjeti na krilima radosti poezije i ljepote umjetnosti. Umjesto da samo poštujemo stare majstore, stvarat ćemo nove. Džavaheru, želim da mi pomogneš ostvariti taj san.”

Nakon svega što smo prošli, o kako bi bilo lijepo stvoriti dvor na kojemu se slave ljepota, učenje i dostojanstvo! Veličanstvena li sna!

Pari se nasmiješila i osjetio sam njezin *far*, snažan i iskren. Recitator je započeo, a u biruniju je zavládala tišina i svi smo slušali kako njegov melodični glas unosi novi život u

Firdusijeve riječi. Premda napisane prije pet stoljeća, svejedno mi je od njih krv brže potekla i ispunila me žudnjom da ostvarim Parine snove.

*Oj, vi ratnici hrabri i plemeniti,
Pravednomu u svemu budite bremeniti –
Ako ćete da Bog vam pretvori tamu noći
U zoru i pobjedu uzvišenom svojom moći
Osluškujte u mraku i kad začujete trube,
Vinite se visoko u sedlo i stisnite zube
Kao da diglo se jutarnje sunce jurnite
I u ponoć na dušmane naše nasrnite.
Ne poželite odmora dok još traje boj,
Nakon pobjede odmor dobit ćete svoj.*

Pogledao sam Pari, koja je starca slušala kao da u sobi osim njega nema nikoga drugog, a ja sam je zamišljao kao Ferejduna koji oslobađa ljude od zle sile. Pomislio sam da nije slučajno da je Firdusijeva priča kao junake isticala tri različite vrste ljudi: majku, kovača i velikaša. Da nisu surađivali, kako bi mogli pobijediti?

Kraj mjeseca posta uvijek je bio vrijeme radosti i velikodušnosti. Iskoristio sam priliku i upitao Pari bih li mogao poslati po Džalile, a ona je velikodušno dala svoj pristanak da je dovedem nakon proslave Nove godine, kad počinje obuka novih haremskih sluga. Kako je do Nove godine bilo više od tri mjeseca, a dolazak novoga šaha mogao bi poremetiti sva obećanja, odlučio sam da sestri neću ništa govoriti sve dok to ne bude sasvim sigurno. Prošli je put bila tako razočarana odgodom da je nisam želio još jednom povrijediti. Zato sam joj napisao da stvari polako dolaze na svoje i da se nadam da će se sve riješiti do proljeća.

Odmah nakon ramazana Muhamed Hodabanda poslao je skupinu svojih ljudi da pripreme palaču za njega i njegovu obitelj. Sastali su se s Anvar-agom, koji je dopustio eunusima među njima da provjere i pregledaju zgrade u haremskome krugu, da vide ima li oštih uglova, neočekivanih stuba ili neograđenih balkona koji bi mogli predstavljati opasnost za slijepca. Posavjetovavši se s dvorskim arhitektima, predložili su neke preinake.

Sljedeći su put u palaču stigli u mnogo većemu broju, praćeni vojnicima. Rečeno nam je da su došli provjeriti kako napreduju preinake u palači. No kasnije toga poslijepodneva Anvar-aga poslao je poruku kraljevni da se u riznici sprema nevolja pa je brzo javila svome ujaku i poslala me u biruni da izvidim što se događa.

Dok sam umotan u topao ogrtač žurio prema Dvorani četrdeset stupova, prisjetio sam se kako su one večeri kad je ubijen Hajdar vojnici gazili grmove ruža i ponadao sam se da neću ponovo svjedočiti nečemu sličnom. Dan je bio hladan i vlažan, a grane stabala pokraj kojih sam prolazio bile su obješene, kao otežale od snijega. Ispred riznice stajali su Šamhalovi Čerkezi, zajedno s Tekeluima, kao što sam i očekivao. Pocupkivali su s noge na nogu da se ugriju. Ali pred njima nalazila se još jedna skupina naoružanih ljudi.

“Budući je šah tako naredio”, govorio je njihov vođa, a dah mu se ledio ispred usta.

Prepoznao sam ga kao jednoga od Ustadžlua.

“Ja sam dobio zapovijed da se ne mičem odavde”, odgovorio je vođa čerkeske straže.

Jedan drugoga šibali su ljutitim pogledom, ne skidajući ruke s držaka oružja.

“*Salam alejkum*, dobri moji vojnici,” rekao sam najautoritativnije što sam mogao. “Šamhal Čerkez samo što nije stigao. Do tada morate poštovati teren na kojemu se nalazite. Zar ste već zaboravili što se dogodilo kad je prošli put skupina vojnika ovdje započela razmirice?”

Znakovito sam pokazao prema tamnicama. To ih je nakratko utišalo i pristali su pričekati Šamhala. Potrčao sam natrag do Pari javiti joj novosti. Bila je na sastanku s ujakom i mirzom Salmanom.

“Kraljevno, molim vas da se predomislite”, čuo sam glas mirze Salmana ispred ukrasne rešetke.

“Zašto? Objasnite.”

“Prvo što će novi šah htjeti znati jest hoćete li poslušati njegove želje.”

“Ali njegova je zamisao grozna.”

“Mislim da bi neposluh mogao polučiti samo još gore rezultate.”

“Zar ne shvaćate da je ovo plemenski sukob? Ustadžlui opet pokušavaju dominirati dvorom. Ne možemo to dopustiti.”

“Ali šah se može prikloniti kome hoće.”

“Hoćete li poslušati zapovijed čak i ako je idiotska?”

Šamhal se naglas nasmijao. “Očito da hoće.”

“Koji je to idiot rekao?” upitao je mirza Salman.

“Šamhal. A ti si idiot, ne ja.”

Poželio sam da Šamhal i Pari pokažu malo više diplomacije. Mirza Salman postao je odveć moćan da bi ga se smjelo vrijeđati.

“Vaše me pitanje podsjetilo na jednu od priča iz *Šahname*, onu o vladaru Kavusu”, odvratio je neutralnim glasom. “Sjećate li se kako je odlučio izumiti leteći stroj i pokušao se vinuti u nebo kao ptica? Njegovi su ljudi smatrali da je to glupa zamisao, ali pomogli su mu u tome, premda se na kraju Kavus ozlijedio u pokušaju leta. Rekao bih da je pouka te priče da čovjek u službi vladara mora poštovati i poslušati njegove odluke, čak i kad su pogrešne.”

“Znači, trebala bih riskirati financijsku stabilnost zemlje i dopustiti plemenske sukobe samo da pokažem Muhamedu da sam mu dobar sluga?”

“Da, kraljevno. Tako barem ja mislim.”

Okrenula se prema meni da vidi što ja mislim. “Ima pravo”, šapnuo sam. “Moramo se pobrinuti da vas šah zavoli i vjeruje vam prije negoli mu se suprotstavite.”

Lice joj se smrklo. “Muhamed je preslab da se ikome suprotstavi.”

“A njegova supruga?”

“Ona je samo žena”, rekla je, na što se njezin ujak opet nasmijao.

Glasnije je rekla mirzi Salmanu. “Zahvalna sam vam na savjetima, ali za dobro zemlje ne mogu pristati. Muhamedove ćemo ljude poslati natrag.”

S druge strane rešetke zavladao je tišina. Pari je čekala, nestrpljivo cupkajući konac na šalu oko pojasa.

“Cijenjena kraljevno, molim vas da se pokorite njegovoj zapovijedi. Nemojte da vas opet gurnu u zapećak, kao prošli put.”

“Ali imam pravo”, odgovorila je Pari, frustrirano podigavši glas. “Ako Ustadžlui uspiju, osjećat će se nadmoćno. Osim toga, kako znam da im mogu vjerovati? Odbijam staviti na kocku bogatstvo svoje zemlje.”

“Kraljevno, a kako bi bilo da riznicu čuvaju sva tri plemena – Tekelu i Ustadžlu i Čerkezi?”

Činilo mi se to kao dobro rješenje. Pari bi mogla reći da je poslušala zapovijed, a ipak bi zadržala nadzor nad riznicom. “Izvršna zamisao!” šapnuo sam.

Nije se obazirala na mene. Obratila se mirzi Salmanu. “Stalno će se pripraviti.”

“Vaše bi odbijanje moglo dovesti do toga da u palači izbije rat”, pobunio se mirza Salman.

“Moj je odgovor: ne.”

“Kako onda kanite umiriti ljude?”

“Ja ću se pobrinuti za to”, reče Šamhal. “Postoje neke stvari koje tadžički administrator ipak ne može.”

Uvreda je bila opora kao okus metala.

“Ujače!” uskliknula je Pari. “Kao što znaš, safavidskim žilama teče miješana krv, i tadžička i turkijska! Jedna ne može bez druge!”

Kako sam i ja imao obje u svojim venama, morao sam se složiti.

“A što je s Čerkezima?” napao je mirza Salman, ali bio je dovoljno mudar da ne ide dalje. Svi smo znali da se Čerkezi i Gruzijci, koji su u usporedbi s kizilbašima bili novopridošlice na dvoru, pokušavaju progurati u bolji položaj.

“Što s nama? Jednako smo snažni kao bilo tko drugi”, rekao je Šamhal.

“Svi smo mi Iranci”, istaknula je Pari.

“Kad bi barem plemena tako gledala na to. Svi guraju samo svoje interese: Ustadžlui svoje, Čerkezi svoje. Mora li to uvijek biti baš tako?” upitao je mirza Salman.

Drugim riječima, hoće li odsad nadalje ona biti na ujakovoj strani, a protiv njega?

“Ne”, odgovorila je. “Ali moja je odluka glede riznice nepromijenjena.”

Usljedila je duga stanka ispunjena nemirom. “Za Boga miloga, kraljevno! To je pogreška”, rekao je.

“Slažem se s mirzom Salmanom”, ustrajao sam, šapnuvši joj, premda me to i samoga začudilo jer da mi nije rekao da je vrlo dobro poznao računovođu koji mi je ubio oca.

Parin je pogled plamtio neodobravanjem kad me pogledala. “Šamhale, idi umiri ljude”, zapovjedila je. “Mirza Salmane, možete ići.”

Zar nije ništa naučila iz iskustva s Ismailom? Zašto mora ustrajati na tome da zadrži nadzor kad bi to moglo značiti da će izgubiti u nadmetanju u utjecajnosti s novim šahom? Mogao sam se samo nadati da je Muhamed zaista tako povodljiv kao što se činilo da ona misli.

“Džavaheru, davno sam ti rekla da neću uvijek poslušati tvoj savjet”, rekla mi je kad smo ostali sami.

“A ipak, moram vam ga ponuditi. Bojim se da je pretegnula vaša želja za vladanjem.”

“Imaš potpuno krivo: moja je odluka u potpunosti strateška. Muhamed mora shvatiti da mi ne može ništa oduzeti. Neću ponoviti pogrešku koju sam napravila kad sam se oslonila na to da će Ismail znati nagraditi moj trud. Nisam uspjela zadržati nikakve karte u rukama pa mu je bilo vrlo lako gurnuti me u stranu. Ovaj se put neću odreći moći i njegovu ću dočekati svojom, pa neka najbolji lav pobijedi.”

Pogled joj je plamtio kao da je već u tome trenutku spremna za boj. Gledao sam je sa strahopoštovanjem.

“Znam da tom strategijom riskiram sve”, nastavila je, “ali činim to za Iran. Pomisli samo na narod koji će patiti napadnu li nas Uzbeci ili Osmanlije! Zamisli kako će poteći krv naših vlastitih vojnika dođe li do građanskoga rata! Moram djelovati u ime Iranaca koji su bespomoćni. Mojim žilama teče kraljevska krv i dužnost mi je tako postupiti pa

makar me to stajalo života.”

Njezine su strastvene riječi zvučale kao bojni poklič. Utonuo sam u tišinu, razmišljajući o težini njezine izjave.

“Kanite li se pobuniti?” upitah tiho.

“Bude li potrebno.”

Iznenada sam ustuknuo korak unatrag.

Potražila je moj pogled i nastavila me gledati ravno u oči. “Ako dođe do toga, trebat ću tvoju pomoć više nego ikad.”

Je li to cijena odanosti? Je li moj otac imao slične dvojbe o svome vladaru?

Naravno da jest.

Te mi je večeri Balamani rekao da je Anvar vidio mirzu Salmana i Šamhala Čerkeza kako se prepiru pred riznicom. Mirza Salman nagovarao je Čerkeze i Tekelue da poslušaju Muhamedovu zapovijed i da čuvanje riznice prepuste njegovim ljudima, dok je istodobno Šamhal prijetio Ustadžluima kaznom ako se ne maknu. Kad mirza Salman nije htio popustiti, krupni je Šamhal počeo vitlati sabljom.

“Možda jesi veliki vezir”, vikao je, “ali i dalje si slabić!”

Mirza Salman zajapurio se i ljutito otutnjao, lica crvena kao paprika. Kakvo poniženje za nekoga tko se smatrao vojnikom!

Nakon toga, Šamhal je nastavio prijetiti Ustadžluima sve dok nisu popustili. Nije im se to svidjelo, ali Šamhal je bio moćan velikaš, a onako ljutit izgledao je zastrašujuće kao medvjed. Nisu imali izbora jer jedina druga mogućnost bila bi borba protiv njega, Čerkeza i Tekelua, a očito su zaključili da im se ne isplati tako se olako odreći zadovoljstva života na ovome svijetu.

Kad je Pari čula kako se mirza Salman ponio pred riznicom, bila je vrlo nezadovoljna činjenicom da je rasplamsao situaciju umjesto da poslušati njezine zapovijedi. Pozvala ga je da joj objasni svoje ponašanje. Pridružio sam mu se s druge strane rešetke, da ga mogu bolje držati na oku.

“Žao mi je, kraljevno. Bojao sam se da bi vaše protivljenje Muhamed mogao smatrati izdajničkim činom”, rekao je. “Pokušavao sam vas zaštititi da vas unaprijed ne ocijeni kao neposlušnu.”

“Kako se usuđujete spominjati izdaju?” upitala je Pari, a glas joj je drhtao od gnjeva.

“Kraljevno,” rekao je mirza Salman očajničkim glasom, “smatram da je moja dužnost upozoriti vas na posljedice, ma kako neugodne bile.”

“Zar ne razumijete? Ništa nije izdaja osim ako ne izdate mene!”

Bilo je to gotovo kao da se proglasila šahom. Mirza Salman izgledao je jednako zaprepašteno kako sam se ja osjećao. Ma kako ljutita bila, nije mogla izreći takvo što bez rizika da je se proglasi izdajnicom.

“Kraljevno, sve se odvija prema vašim zapovijedima. I riznica se čuva kako ste željeli. Kraljevska je vojska poslana da štiti našu sjeverozapadnu granicu. Život u palači teče prema vašim željama. A ipak — uskoro će novi šah preuzeti vlast.”

“To prepustite meni.”

“Situacija je vrlo osjetljiva.”

“Jeste li me čuli?”

“Da, gospodarice.”

Uslijedila je duga tišina tijekom koje je mirza Salman koračao gore-dolje po maloj sobi. “Kraljevno, smijem li nešto reći? Još me nešto silno brine.”

“Što?”

“Vaš ujak. Hoće li ikad biti zauzdan?”

“Štitio je moje želje. Na odobravam njegovo ponašanje prema vama, baš kao ni vaše prema meni. Pokazali ste neposluh.”

“Safavidska ružo,” rekao je veliki vezir, “jasno mi je da će vas dvoje uvijek povezivati obiteljske veze. Ali kakav je moj položaj u vašim očima? Hoćete li se založiti za mene kod novoga šaha?”

Drugim riječima, hoće li predložiti da on ostane veliki vezir. Većina se slugu ne bi usudila pitati tako izravno. U njegovu sam pitanju osjetio toliko hitnosti da sam naglo izišao iz sobe reći Pari da mislim da bi ga trebala saslušati.

Kad sam došao na njezinu stranu rešetkaste pregrade, kraljevna je još zvučala ljutito. “Za poslušne sluge uvijek ima mjesta”, govorila je. “Jeste li vi takav sluga?”

“Činim najbolje što mogu”, odgovorio je. “Trenutačno je vrlo teško jer se nalazim stiješten između vaših želja i onih budućega šaha.”

“Kraljevno...” šapnuo sam, ali podigla je ruku da me ušutka.

“Voljela bih da mi u sljedećih nekoliko tjedana dokažete svoju odanost.”

“Ako Bog da, i hoću.”

“Neka bude tako. Sad možete ići i vratite se tek kad pronađete način da mi pokažete svoju poslušnost.”

Glas joj je bio vrlo hladan.

“Kraljevno,” rekoh nakon što je otišao, “nemojmo počinuti istu pogrešku koju je vaš brat počinio kad je odbio pokazati zahvalnost prema onima koji su mu najbolje i najviše služili. Dajte mirzi Salmanu na znanje da ga još cijenite, dajte mu razloga za nadu.”

Parin je gnjev tako brzo ispario da mi je odmah bilo jasno da je glumila. “Ne brini se, hoću. Ali mirza Salman ne smije misliti da mi može govoriti što da činim, samo zato što je na položaju velikoga vezira. Kad se ogлуši o moje zapovijedi, moram ga prekoriti, inače će to opet učiniti. Iskušavam ga da vidim hoće li biti odan sluga i je li dovoljno snažna karaktera da ostane uz nas do kraja.”

Nedugo nakon incidenta ispred riznice Muhamed Hodabanda stigao je s obitelji u sveti grad Kom. Odsjeli su u domu njegove majke Sultanum, koja se bila odselila onamo jer više nije mogla podnijeti dvorske intrige. Poklonili su se Bogu u mjesnoj džamiji. Velikaši na dvoru počeli su zahtijevati da im se dopusti da ga posjete u Komu, nadajući se da će mu se tako umiliti, ali Pari je ustrajala na tome da ostanu u palači i da nastave obavljati svoje dužnosti. Nisu im se sviđala njezina pravila, ali tolika je bila njezina moć da ju je većina poslušala.

Iznimka je bio mirza Salman. Posjetio ju je i zatražio dopuštenje da ode iskazati poštovanje Muhamedu, dodavši i da bi bilo mudro objasniti mu incident pred riznicom, kao i njezinu odluku da pošalje vojsku na granicu, za obranu od moguće invazije Osmanskoga Carstva.

Pari i ja slušali smo ga s njezine strane pregrade.

“Kraljevno, volio bih utabati put za vaš prvi susret sa šahom. Pobrinut ću se da neki zli jezici slučajno ne siju sjeme razdora između vas i vašega brata. Zatražili ste da vam dokažem svoju odanost. To ću i učiniti.”

“Čemu žurba?”

“Oprezan sam čovjek. Kad šah stigne, preplavit će ga posjetitelji i bit će teško ostaviti dojam na njega. Želim ga unaprijed obavijestiti o svim vašim uspjesima, počevši od toga kako ste pomogli Ismailu da dođe na prijestolje i završavajući sa svim vašim trudom da dovedete palaču u red prije Muhamedova dolaska. Vjerujem da ga mogu uvjeriti u to da ste mu nužni.”

“To je sve što planirate?”

“Ne”, rekao je. “Naravno, rado bih ostao veliki vezir. Ako se on s tim složi, nastavit ću služiti i njega i vas.”

Pari mi je šapnula: “Barem priznaje vlastite želje.”

Šamhal je tiranizirao mirzu Salmana kad god bi ga sreo u palači. Izvadio bi bodež i porezao se po vrhu prsta da pokaže kako je oštar ili bi dobacio nešto o neprijateljima ostavljenima na bojnopolju za hranu lešinarima. Stalno mu je prijetio, kao da time želi nadomjestiti činjenicu da je njegov položaj u palači sad bio niži od onoga velikog vezira. Pretpostavljao sam da je i to jedan od razloga zašto se mirza Salman želi maknuti iz palače. Dvoumio sam se oko toga bi li mu to trebalo dopustiti ili ne.

“Mirza Salmane, imate moje dopuštenje, ali pod dvama uvjetima. Nećete objaviti da odlazite posjetiti šaha i pisat ćete mi odmah nakon što se sastanete s njim, da mi javite kako gleda na moja djela. Činim iznimku i dajem vam dopuštenje samo zbog vjere koju imam u vas.”

“Hvala vam, cijenjena kraljevno. Počasćen sam vašim povjerenjem.”

“Što mu planirate reći o riznici?”

“Da vam je na srcu bilo ono što je najbolje za zemlju.”

Kad sam ga ispratio, na trenutak mu je na licu bljesnuo osmijeh. Izgledao je kao čovjek koji je dobio nešto što je silno želio.

Pari se opet zbližila s ujakom pa su svakodnevno zajedno razvijali strategije, premda su se često razilazili u mišljenjima. Unatoč ulozi koju je imao u odlasku mirze Salmana, Šamhal je smatrao da je Pari napravila veliku pogrešku kad je dopustila velikome veziru da ode u Kom. Jednom prilikom, kad su sjedili u njezinim privatnim odajama, ustvrdio je da će mirza Salman imati priliku reći Muhamedu što mu volja o njoj.

“Njegova je najveća vještina promicanje vlastita položaja. Pogledaj kako se lukavo riješio mirze Šokrolaha.”

“Ujače, imaš li dokaza da mi nije odan?”

Šamhal je odgovorio pitanjem, a pogled mu je sijevao po sobi. “Zašto nisi odabrala pričekati šaha pa da mu sama objasniš svoje odluke? Nitko to ne može bolje od tebe.”

Kratko je razmislila. “Ne smeta mi da pokuša pogurati vlastite interese. Ako uvjeri Muhameda da bi bilo dobro da ga zadrži za velikoga vezira, to i meni ide na ruku. Nas troje bit ćemo izvrsna ekipa. Mirza Salman i ja smišljat ćemo strategije, a šah će naređivati velikašima što da rade.”

“Ne poznaješ ga tako dobro kao ja iz vremena kad smo obojica služili Ismailu.”

“Što to znaš o njemu, a ja ne?”

“Nije pouzdan.”

“Koji su dokazi za to?”

“Njegovo ponašanje. Vidio sam ga kako jedan dan laska nekome kao da mu je najbolji prijatelj, a već sljedeći dan kuje urote kako ga svrgnuti s položaja. Za Boga miloga, dijete, zašto ne poslušaj moje riječi?” Zvučao je uzrujano.

Kraljevna ga je hladno pogledala. “Mislim da je vrijeme da slušam sebe”, odgovorila je.

Krupni muškarac kao da je uvenuo pod njezinim pogledom, kao da je njezin kraljevski sjaj odveć blistav da bi ga mogao podnijeti.

Odlučio sam posjetiti Ferešte. Možda je neki od njezinih klijenata načuo nešto o stvarnim namjerama mirze Salmana.

Toga jutra kad sam se zaputio prema njezinoj kući, u srcu sam osjećao neku neobjašnjivu težinu. Bila je sredina zime, a grad je na jutarnjemu svjetlu izgledao hladan i zaleđen. Prebrojio sam mjesece koji su protekli od Hatidžine smrti i shvatio da je već zamalo prošla i godina. Usredotočenost na šaha omogućila mi je da potisnem bol. Sad kad je užas Ismailove vladavine bio za nama, tuga za njom opet je isplivala na površinu. Nisam znao gdje je pokopana – bez sumnje u neoznačen grob – pa nisam mogao otići onamo i dati oduška svojoj boli. Ferešte je i sama imala dovoljno razloga za tugu pa sam znao da me može shvatiti.

Kad sam stigao, sluškinja me uvela ravno u njezinu privatnu sobu. Danas je mirisala na tamjan, a na stoliću su stajale zdjele s crvenim jabukama, cijelim orasima i datuljama. Izuo sam cipele, naslonio se na svileni jastuk i osjetio kako se počinjem opuštati. Dama naslikana na zidu i dalje je uživala sa svojim ljubavnikom, a ja sam pokušao ne misliti na Hatidže.

Kad je Ferešte ušla, zastao mi je dah. Obrve su joj izgledale kao smeđi baršun. Imala je oči velike kao srna, rumene obraze i usne, a koža joj je izgledala kao svila boje slonovače. Duga, gusta crna kosa raspuštena joj se slijevala niz tirkiznu kućnu haljinu. Kako je lijepa bila!

“*Salam alejkum*, Džavaheru. Radujem se što si došao.”

“I ja, Ferešte. Hvala ti što si bila tako dobra da me opet pozoveš. Došao sam jer trebam tvoj savjet.”

“Uvijek mi je drago kad mogu pomoći staromu prijatelju.”

Podvio sam noge poda se. “Kao što znaš, uskoro stiže novi šah. Prije njegova dolaska trebam saznati što više o čovjeku koji se nada da će mu biti veliki vezir.”

“I on mi je jedan od klijenata”, rekla je.

“Mirza Salman?”

Njezin je osmijeh rekao sve.

Bio sam iznenađen, premda nisam trebao biti. “Jesi li saznala išta o tome što misli o Pari?”

“Ne. Što te zanima?”

“Je li joj odan.”

“A ako nije?”

“Pari bi mogla biti u velikoj opasnosti kad stigne novi šah.”

Zastala je na trenutak. “S obzirom na glasine o Ismailovoj smrti, neće li se Muhamed bojati da bi ga mogla pokušati otrovati? Kao slijepac, osobito je ranjiv.”

“Moguće. To je dio razloga zašto trebam znati hoće li mirza Salman govoriti o njoj u pozitivnu svjetlu.”

“Reći ću ti ako išta saznam.”

“Kad ćeš ga opet vidjeti?”

“Ne prije nego što se vrati s puta.”

“Shvaćam.”

Premda mu je rečeno neka nikome ne spominje odlazak na put, već je rekao Ferešte.

Zavladala je tišina, tijekom koje sam shvatio da osjećam potrebu razgovarati o nečemu drugom. Otkad sam opet pronašao Ferešte, prisjećao sam se vremena koje smo proveli zajedno i shvatio da sam je zaista bio volio. U ono vrijeme to nisam shvaćao: bio sam premlad i odveć pun sebe. Ona je bila prostitutka i mislio sam da nije vrijedna moje ljubavi.

Nije skidala pogled s moga lica. “Prijatelju, izgledaš tužan.”

“U posljednje vrijeme razmišljam o vremenu kad smo bilo mladi”, rekoš, “i o tome kako je bilo kad smo bili jedno drugome u zagrljaju. Ne znam što si ti osjećala za mene, ali ja sam shvatio koliko mi je žao što te nisam mogao spasiti s ulice.”

Pogled joj je bio sumnjičav. “Stvarno?”

“U najmanju ruku žalim što ti nisam rekao da sam čeznuo za tim da te spasim – jer uistinu jesam.”

“Bio si zbunjen”, rekla je. “Premda si u mome zagrljaju bio strastan, kad bismo završili s vođenjem ljubavi, osjećala sam da se tvoje srce okreće od same pomisli da bi moglo voljeti ženu niska položaja.”

Bio sam užasnut pomišlju da me već tada ispravno razumjela.

“Još sam bio sin uglednika”, odvratio sam. “Mislio sam da su mi takve veze ispod časti. Očekivao sam da ću oženiti neku lijepu djevojku koja je rasla u zaštićenu okruženju i koja će mi cijeli život služiti. Koje li ironije da na kraju ja služim ženama!”

Nasmiješila se. “A ja muškarcima. Radije bih da je moje tijelo samo moje, ali nisam bila te sreće.”

Ni ja.

“Predbacuješ li mi?”

Uzdahnula je. “Rado bih da si bio dovoljno hrabar da si priznaš da ti je bilo stalo do mene i da si mi htio pomoći.”

Imala je pravo; u ono vrijeme nisam imao dovoljno veliko srce da spoznam dubinu njezine patnje. Uz djetinjasto zgražanje, pretpostavio sam da je žena u njezinu položaju zauvijek obilježena time što je učinila. Ali pogledajte što sam ja sebi učinio! Ona barem nije izgubila mogućnost imati djecu.

“Ispričavam ti se iz dubine srca”, rekoš. “Iznevjerio sam te zato što sam bio dijete iz povlaštene obitelji, ali više ne razmišljam kao u ono vrijeme. Sad shvaćam da život zahtijeva žrtve i da su mnoge od njih gorke i teške.”

Fereštin je pogled bio suosjećajan; podsjećao me na to kako me bila tješila kad sam bio mlad.

“Vlastite su te žrtve promijenile”, odvrtila je. “Ptica tvoga razumijevanja raširila je krila i sad slobodno leti.”

Nešto je i u mome srcu poletjelo na njezine lijepe riječi.

“Možda ni mi nećemo zauvijek biti u krletkama”, dodala je.

“Pobjeći ću čim to bude moguće, a i ti ćeš.”

“*Inšalah*. Uspije li Parin plan, bit ću korak bliže svojoj neovisnosti. No padne li ona u nemilost, i ja ću. To bi mi poremetilo sve planove.”

“Kakve planove?”

Ispričao sam joj sve o Džalile i tome kako sam zabrinut za njezinu budućnost, koja

toliko ovisi o mojoj. Kad sam završio, glas mi je bio otežao od osjećaja.

“Jadno dijete. Zašto mi prije nisi rekao za nju? Možda bih ti mogla pomoći. Prije nego što je mirza Salman otišao, dala sam mu ime jedne vrlo skupe i cijenjene dame koju može posjećivati dok je u Komu. Poslat ću joj glasnika i zamoliti je da mi javi ako sazna išta što bi moglo biti od koristi.”

“Bio bih ti jako zahvalan”, odgovorio sam. “Bi li pomoglo malo srebra?”

“Pomoći će mi i bez toga. Imam mrežu takvih prijateljica u većini gradova.”

Kad sam se vratio Pari, prepričao sam joj naš razgovor i predložio da pošalje neki dar Ferešte. Poslala joj je par naušnica od filigranskoga srebra s biserima, dovoljno lijepih da olabave svaki jezik.

Nekoliko dana poslije Muhamed je s pratnjom krenuo iz Koma, a ulogorili su se samo dvadesetak kilometara od Kazvina, čekajući da astrolozi odrede najpovoljniji dan za ulazak u grad. Nedavno je na moju preporuku Lulu opet primljen na dvor pa sam se nadao da će se posavjetovati i s njim.

Muhamed je pozvao Pari u svoj logor, da joj oda poštovanje. Pomogao sam joj organizirati pratnju, uključujući njezine dvorske dame, eunuhe i Šamhalove vojnike. Složili smo se oko toga da je nužno da svoju snagu pokaže veličinom i grandioznošću svoje straže.

Na dan polaska svi su očekivali da će kraljevna putovati u nosiljci za zlatnom kupolom, ali nju sam bio poslao ispred nas i čekala nas je izvan grada. Pari je htjela jahati. Bilo je protivno pravilima da jaše bez pratnje, ali uspjeli smo to izvesti uz malo lukavosti.

Čim su se gradska vrata otvorila, kraljevna i ja izašli smo u mali park blizu Promenade kraljevskih pastuha, zajahali konje koji su nas ondje čekali i odjahali u prohladno jutro. Jahala je na svojoj omiljenoj arapskoj kobili Asal, koja je dobila to ime zato što je bila boje šumskoga meda. Pari je na sebi imala dugačak ogrtač podstavljen krznom, s prorezima sa strane, debele vunene hlače, kožnate čizme i šubaru ispod koje je skupila svu kosu, a oko lica je omotala sivu vunenu tkaninu koja joj je otkrivala samo oči. Ugledavši je, dječak na kojega smo naišli u prolazu rekao je majci: “Želim biti kao on!”

Dostojanstvenim smo tempom nastavili prema Teheranskim dverima – velikoj središnjoj arkadi uz koju su bile i dvije manje pokrajnje kako bi se promet mogao odvijati u oba smjera. Uzorak žutih, bijelih i crnih pločica na dverima podsjetio me na leptire i ispunio me optimizmom kakav prati dugoočekivano putovanje.

Za nama su išli Parini eunusi i potrkala, na čelu s njezinim i dalje umirovljenim vezirom Madžidom, te škrinjama s odjećom, osobnim potrepštinama i darovima koje će dati svome bratu. Iza njih jahala je velika vojna jedinica Čerkeza i Tekelua, koju je organizirao njezin ujak, a za njima sluge sa svim stvarima koje će nam biti potrebne za podizanje privremenoga logora.

Kad smo izjahali kroz dveri, kraljevna se osvrnula preko ramena, gledajući dugu povorku koja će je pratiti, i rekla: “Slava Bogu! Nije li to prekrasan prizor?”

“Zaista jest.”

Zbog velike količine prtljage povorka će se kretati polako, stoga je Pari – čim smo izašli iz grada – rekla: “Krenimo!”

Podbola je konje i odjahala u daljinu, prateći planine pokrivene snijegom. Oko nas prostirala se otvorena ravnica, a zaleđena je cesta bila prazna. Pokušao sam držati korak s njom dok mi se dah ledio oko obraza, ali nisam uspijevaao. Jahala je kao na vjetru. Nakon nekoga vremena zamalo sam je počeo gubiti iz vida i učinilo mi se da se možda nikad više neće vratiti. Kad bi barem imala kamo otići! Ali svaki je njezin dah bio posvećen dužnostima u palači. Nije čudo što je toliko oduševljava boravak na otvorenome.

Nakon duga galopa, okrenula se i vratila do mene pa smo nastavili zajedno.

“Kako je lijep osjećaj biti nesputana!” koža joj je bila rumena od radosti galopa.

“Izgledate sretno, kraljevno. Lijepo vas je vidjeti takvu.”

“Novi šah i nova era nadohvat ruke. Ovaj će put sve biti drukčije.”

“Inšalah.”

Nastavili smo jahati do rijeke blizu planina, kamo sam ranije toga dana bio poslao nosiljku u kojoj je sjedila Azar hatun. Kad smo stigli, Azar je rasprostrla topao pokrivač na tlo blizu rijeke, a Pari je sjahala ispred rasplamsale vatre. Odmotala je tkaninu koja joj je pokrivala lice, odbacila svoj podstavljeni ogrtač i na trenutak sjela na otvorenome. Još joj se boje slilo u obraze, a čelo joj je prvi put u nekoliko mjeseci bilo bez bora.

“Bah, bah!” uskliknula je. “Kome treba više od ovoga? Kad bih barem svaki dan mogla ovako živjeti.”

Azar hatun pružila nam je očišćene orahe. Zadovoljno smo ih jeli, promatrajući ptice u letu, dok nam je Azar točila čaj. Ispružio sam noge. Uskoro ću opet biti sa sestrom i pokazat ću joj sve što volim u Kazvinu. Kad oboje budemo imali slobodan dan, povest ću je u šetnju u prirodu i ponijeti piknik s omiljenom joj hranom. Kako će biti lijepo ponovo je upoznavati!

Iz misli me prenuo gust oblak prašine u daljini. “Kraljevno,” upozorio sam je, “stiže vaša straža.”

“Tako brzo?”

Uzdahnuvši, Pari se uvukla u zlatnu nosiljku.

Kad su stigli njezini vojnici, nosiljka je krenula na čelu povorke i tako smo nastavili put – vrlo polako, onoliko brzo koliko su nosači mogli hodati. I ja sam hodao uz nosiljku. Bio je vedar, hladan dan i smrznuto mi je tlo krčkalo pod stopalima. Prošli smo pokraj polja koja bi ljeti bila živa i lelujala žitom i ječmom. Pastiri što su čuvali svoja stada pozdravljali su nas i nudili nam mlijeko. Zahvalili smo im i nastavili prema logoru.

U daljini se vidjela skupina crnih šatora, a uskoro smo ugledali i vojnike koji su ih čuvali. Kad smo stigli do ulaza u logor, Parinu je nosiljku s poštovanjem dočekao jedan od Muhamedovih eunuha, dok su se njegovi konjušari pobrinuli za naše konje. Pari i Azar otpratili su do njihova šatora u ženskome dijelu logora, a ja sam pošao za njima.

Šator je bio napravljen od debele, grube tkanine, da bolje štiti od zimskoga vjetra. Kad je eunuh podigao zastor na ulazu, Azar je ushićeno kliknula. Unutra su nas čekali rubinski crveni sagovi i jastuci, dajući dojam topline. Zidovi su bili prekriveni grimiznim satenom s izvezenim cvjetovima i raznim drugim vijugavim, rasplesanim oblicima. Meki jastuci bili su posloženi u odjeljke za sjedenje, a iza dugačke izvezene zavjese bio je postavljen madrac. Nedaleko su stajale drvene škrinje za Parinu odjeću i šminku.

Još smo se divili šatoru, a već je stigao drugi eunuh s vrućim čajem te raznim svježe pečenim pogačicama i slatkišima. Osvježili smo se, a zatim raspakirali Parine stvari. Kad smo završili, već je zamalo bilo vrijeme za večernji obrok, koji su kraljevni donijeli sluge Muhameda Hodabande. Prostrli su bijele pamučne stolnjake i na njima poslužili pladnjeve s pečenom janjetinom na vrućemu kruhu, koji je upio sve sokove iz mesa, a uz to jogurt i zeleno povrće. Ostavio sam Pari i njezine dame neka večeraju u miru i odšetao

do šatora u kojemu su bili Muhamedovi eunusi. Prije no što sam ušao, načuo sam razgovor nekolicine njih.

“Jesi li joj vidio pratnju? Pa kao da je ona šah!”

“Uz takvu oružanu pratnju, dvaput će razmisliti prije nego što je uvrijedi.”

Zahihotao sam se. Kad sam ušao, dočekali su me kao staroga prijatelja. Jeli smo i razgovarali do duboko u noć.

Sljedećega je jutro Pari pozvana na audijenciju kod budućega šaha. Eunuh nas je poveo do njegova šatora, koji se izvana ni po čemu nije razlikovao od drugih. No unutra je bio još raskošniji od Parina. Na podu su bili debeli vuneni sagovi boje indiga s bijelim svilenim vezom koji je sjajio kao zvjezdano nebo. Sa sobom su ponijeli porculansko posuđe, unatoč njegovoj krhkosti i vrijednosti. Na srebrnim je pladnjevima stajalo visoko poslagano voće, slatkiši i orašasti plodovi.

Muhamed Hodabanda sjedio je na jastucima, a supruga Hajrunisa begum njemu zdesna. Tamne su mu oči bile prazne, a sjedio je glave malo isturene naprijed, da bolje čuje. Na sebi je imao smeđi ogrtač sa sivim pojasom i bijeli turban – odjeću zagasitih boja u kojoj je izgledao kao Božji čovjek. Pokraj njega, njegova je žena blistala kao paunica. Ružičasta se haljina doimala odveć jarkom preko zelene tunike, a i na glavi je imala ukrase od ružičaste i zelene svile. Oko obaju je zapešća nosila zlatne narukvice, a jedino na palcima nije imala prstenje; na čelu joj je visjela niska bisera, a s uški velike naušnice od rubina i bisera. Pune su joj usne bile žarko narumenjene, baš kao i obrazi. Dok je njezin suprug ostavljao dojam misaona i mirna čovjeka, ona je iskrila kao dragulji koje je nosila. Pogled joj je stalno lutao šatorom, kao da želi nadoknaditi činjenicu da njezin suprug ne vidi ništa.

“Dobro došla, sestro. Tvoj mi dolazak donosi radost”, rekao je Muhamed Pari.

“Da, dobro došla”, dodala je njegova supruga previsokim, preglasnim, nazalnim glasom. “Rijetko sam te imala zadovoljstvo vidjeti, ali svi smo čuli koliko te otac isticao kao ženu kojoj nema ravne.”

Pari se graciozno spustila na jastuk nasuprot njima, dok sam ja ostao stajati blizu vrata. “Nisam zavrijedila tako velikodušne riječi, ali zahvaljujem ti na dobroti. Kako ste? Kako su vam djeca?”

“Svi su dobro, osim – naravno – sina mog supruga, Sultana Hasan-mirze, kojega još oplakujemo”, odgovorila je.

“Izgubiti dijete osjećaj je koji se ne može opisati riječima”, reče Muhamed. “Zaista, kao da mi se ugasio i posljednje svjetlo u očima.”

“Neka te Bog utješi u tvojoj tuzi. Koliko si propatio!”

“I tvoji su gubitci bili veliki”, rekao je.

“Nadam se da ti je Bog barem podario dobro zdravlje tijekom toga teškog razdoblja.”

“Otkad smo se zadnji put vidjeli, momu se suprugu još pogoršao vid”, odgovorila je Hajrunisa. “Kakva šteta za čovjeka toliko vješta u čitanju i pisanju poezije.”

“To je Božja volja”, prekinuo ju je, zvučeći kao da se već pomirio sa sudbinom. “Sad skladam stihove u glavi, a moji ih pisari zapisuju. Ali ionako sam sve svoje stihove već zapamtio.”

“Hoćemo li razmijeniti koji stih?” upitala je Pari. “Silno bi me radovalo čuti tvoje

pjesme.”

“Organizirat ćemo to kad se smjestimo u glavnome gradu.”

Pozvao je sluge neka donesu čaj i rižu na mlijeku sa šafranom, što nas je lijepo ugrijalo na taj hladan dan. Bio sam zadovoljan time kako je sastanak tekao, ali ipak sam bio na oprezu jer dosad se još nije spomenulo ništa važno.

“Sestro, čuli smo mnogo o tome kako su se stvari odvijale u palači. Moraš nam sve ispričati.”

“Naravno”, odgovorila je Pari. “Tijekom posljednjih nekoliko tjedana blisko sam surađivala s mirzom Salmanom. Dopustila sam mu da ti ode u posjet i da te o svemu izvijesti, ali otad nisam ništa čula od njega. Je li ti rekao što se sve dogodilo?”

Nastala je kratka tišina prije nego što je ijedno od njih dvoje odgovorilo.

“Sve nam je rekao”, odgovorila je Hajrunisa ravnim glasom. “Je li vam rekao zašto smo poslali vojsku u Hoj? Je li objasnio odluku o straži ispred riznice?”

“Da, sve nam je rekao”, odgovorio je Muhamed, kao odjek riječi svoje žene.

Njihovi su odgovori bili neobični. Bio sam očekivao pohvale njezinu izvrsnom služenju kruni.

“Bila mi je dužnost služiti ti”, reče Pari ispunjavajući prazninu. “Nakon tvoje krunidbe, bit ću uz tebe dan i noć i provoditi tvoje zapovijedi.”

Zvučala je točno kako treba: samouvjerena, a ipak ponizna. Muhamed je uzdahnuo. “Moraš znati istinu: nikad nisam priželjkivao prijestolje ni htio biti šah. Ne vjerujem da će se to promijeniti.”

Pari se nasmiješila u očekivanju svoje nove uloge. “Neka te to ne brine”, odgovorila je. “Muškarci su se već navikli na mene i slušaju me. Pobrinit ću se da izvršavaju tvoje zapovijedi.”

Hajrunisine obrve naglo su se podigle. “To neće biti potrebno.”

Pari je izgledala iznenađeno. “Ne mislim ništa uvredljivo, ali palača je zamršen svijet. Netko tko je intimno ne poznaje teško će postići red i poslušnost.”

“Drago nam je što ti imaš potrebno znanje”, reče Muhamed Hodabanda. “Nakon što nam kažeš sve što trebamo znati, svakodnevne će poslove u palači voditi moja žena.”

“Tvoja žena?”

“Točno.”

Parina su se usta objesila. “Zaista ne razumijem zašto bi si majka tvoje djece na leđa navalila još i obveze državičkih poslova. Previše je to za nekoga tko nije odrastao na takav način, kao što ja jesam.”

Srce mi je potonulo od prikrivene uvrede.

“A ipak, upravo ću to učiniti”, rekla je Hajrunisa svisoka.

“Cijeli život proučavala sam takve stvari, još i prije nego što sam u dobi od četrnaest godina postala očeva savjetnica. Nisu to trivijalne stvari.”

“Nisu”, reče Muhamed Hodabanda. “Zato ćeš poučiti moju ženu, a ona će provoditi moje želje.”

“Brate, molim te da ponovo razmisliš, jer s obzirom na sve svoje znanje i iskustvo, trebala bih imati stalan položaj na dvoru. Čak se i velikaši slažu da sam najbolja osoba za taj posao.”

“Ako vas dvije uspijete naći način da radite zajedno, nemam ništa protiv.”

Izvezeni rubovi Parine haljine lagano su zadrhtali. Želudac mi se grčio od te nepravde.

“Velikaši nisu mačji kašalj. Ako naslute oklijevanje i nesigurnost, iskoristit će to. Slabu će osobu samljati i zdrobiti. Ne samo za svoje nego i za tvoje dobro zahtijevam da me učiniš svojom glavnom savjetnicom. Na kraju krajeva, riskirala sam život za tebe.”

Mislila je reći da je maknula Ismaila, ali nije to mogla reći, naravno.

“Kako to misliš da si riskirala život?” upita Hajrunisa begum.

“Živeći pod takvom ubojitom vladavinom, nismo znah hoćemo li dočekati sutra. Da Ismail nije umro i da velikaš kojemu je bio dao nalog da pobije tvoju obitelj nije našao izgovore za kašnjenje sad bi bila udovica bez djece – ili još gore.”

“To je svakako istina, ali kakve si ti veze imala s tim? Zar nije Ismailov liječnik rekao da je šah umro od previše opijuma i hrane, što je dovelo do zapletaja organa?”

Hajrunisa begum izgledala je pobjednički, što me preplavilo nelagodnom.

“Htjela sam reći da sam učinila sve što sam mogla da njega i ljude oko njega odgovorim od ubojstava”, rekla je Pari. “Uključujući i ubojstva tvoje djece.”

“Činjenica je da nam Bog nije namijenio takvu sudbinu pa se to nije dogodilo”, odgovorio je Muhamed Hodabanda. “Zašto se svađati oko takvih stvari? Već je kasno, a moje me knjige zovu. Ostavit ću vas dvije da se dogovorite.”

Za Boga miloga! Bilo je još gore nego što sam se bojao: nije kanio ostati ni toliko dugo da zauzda ženu.

Hajrunisin je osmijeh bio leden. “Da, zaista. Dogovorit ćemo se. Možeš početi tako da mi poljubiš stopala i da mi tako pokažeš svoju odanost.”

Tražiti to od safavidske kraljevine bila je takva uvreda da sam jedva uspijevao prikriti šok.

Pari je ustala, visoko podignute brade. “Od žene kraljevske krvi tražiš da poljubi stopala djeteta iz provincije?”

“Tražim da priznaš tko je prva među ženama.”

“Da poznaješ dvorski protokol, znala bi da je moj položaj viši od tvoga.”

Hajrunisa je odmahнула rukom kao da tjera muhu. “Ne zadugo.”

“No, no, Pari,” rekao je njezin brat blago. “Moraš uvijek poštovati moju ženu.”

“Poštujem razumne ljude”, odgovorila je kraljevna ljutito. “Budeš li ustrajao na poigravanju stvarima koje se tiču vladavine, mogao bi izgubiti ne samo dvor nego i državu. Dopusti da te podsjetim s čime se hvatamo ukoštac. Na sjeveru, istoku i jugoistoku ljudima je bilo dosta naše vladavine pa su se pobunili. Na sjeveru i sjeverozapadu suočeni smo s mogućnošću invazije Osmanlija i Uzbeka. Zemlja nam je okružena problemima. Nad narodom visi prijetnja još veće patnje. Sjeti se da bez pravde nema napretka i nema države. Obrati pozornost na to!”

Uzdahnuo je. “Nakon krunidbe, vidjet ćemo što treba napraviti. Hvala ti, sestro, što si nas došla posjetiti.”

“To mi je dužnost”, odvratila je, “baš kao što mi je dužnost reći ti neugodnu istinu kad je to potrebno.”

Hajrunisine lijepe crvene usne bile su isturene i stisnute kao da je pojela nešto kiselo, ali njezin suprug nije mogao vidjeti taj izraz. Bio sam ponosan na Pari što je rekla istinu, ali i zabrinut za to kako će te oštre riječi utjecati na njezinu budućnost.

“Ne brini, Džavaheru,” rekla je kad smo izišli i zaputili se natrag prema njezinu šatoru. “Pronaći ću načina da je zauzdam. Nije mi ni do koljena.”

Dah joj se ledio na hladnoći. Nije izgledala poraženo – oči su joj se caklile kao da je uzbuđuje izazov nove borbe. Sukobi su joj uvijek bili poticaj da se još jače bori, ali je li to najbolja strategija?

“Mislim da biste se trebali sastati nasamo s bratom, baciti se ničice i prisegnuti mu na odanost pa to dokazivati svakoga dana, sve dok vam ne bude vjerovao cijelom svojom dušom.”

“A ako mi svejedno uskrati moje pravo na vladavinu?”

“Onda prihvatite svoju sudbinu kao bogomdanu.”

Nasmijala se. “Džavaheru, imaš srce savršena sluge, ali ja nemam. Ako se to dogodi, ujak i ja bit ćemo spremni za preuzimanje vlasti.”

“Preuzimanje vlasti? Ako Muhamed sazna što planirate, sigurno će vas uništiti! Niti jedan šah ne može dopustiti pobunu u vlastitoj palači.”

“Ne mora biti tako. Spozna li našu snagu, možda će biti voljniji napraviti neke ustupke, poput onih koje je već napravio za Ustadžlue.”

“Opasna je to strategija”, rekoše. “Zašto se ne biste radije odlučili za kompromis?”

“Počela sam prezirati tu riječ”, odgovorila je. “Imam gotovo trideset godina, a nikad nisam mogla vladati, premda o islamskome zakonu, prirodnim znanostima, dvorskim običajima, poeziji i umijeću vladanja znam više nego većina ljudi. Čak je i moj dragi otac, pokoj mu duši, imao neke svoje ekscentričnosti što su ga navodile na loše odluke, koje sam morala prihvatiti. Sad su velikaši napokon priznali da sam zaslužila pravo na vlast i neću dopustiti da mi Muhamed ili njegova žena pokvare planove.”

Zurio sam u nju sa strahopoštovanjem, ali i užasom, prisjetivši se Balamanijevih riječi u hamamu. Odluku da se makne Ismaila smatrao sam jednokratnom potrebom, nečim što je bilo nužno u tome trenutku, ali Pari je ona očito ohrabrila u zahtijevanju njezina prava na vladavinu. Duboko u njoj kucalo je srce šaha.

“Pretpostavljam da me smatraš nepopustljivom”, rekla je kad smo stigli u šator, “ali zaslužila sam pravo biti takva. Jesi li uz mene, Džavaheru?”

Gledala me tako prodorno kao da pokušava proniknuti u moje tajne.

“Zakleo sam se da ću vam uvijek biti vjeran sluga”, odgovorio sam, ali prvi put nisam bio posve siguran da to zaista mislim.

Dok smo bili kod Muhameda, stigli su glasnici iz palače s pismima za kraljevnju i jednim za mene. Pisala mi je majčina rođakinja. Pismo je bilo kratko i oštro kao vruć nož:

Pozdravljam te i nadam se da će te ovo pismo zateći u dobru zdravlju. Hvala ti što i dalje redovito šalješ novac za skrb o tvojoj sestri, premda jedva spajamo kraj s krajem, s obzirom na to da nam je ona veliko opterećenje za već ionako tanak kućni budžet.

Žao nam je, ali s obzirom na financijske probleme više nismo u mogućnosti čekati da ispuniš svoja obećanja. Hvala Bogu, pronašli smo rješenje. Jedan je naš susjed bacio oko na nju. Stariji muškarac, da, ali zato je voljan uzeti je i bez miraza. Vjeruj mi, brz pristanak bio bi najbolji za sve. Ne događa se često da imućni muškarci biraju siromašne žene, a moramo se pobrinuti za rješenje svoga problema prije nego što Džalile ocvate. Očekujemo da ćeš biti presretan kad čuješ ove vijesti. Treba nam samo tvoj pristanak da završimo dogovor o braku. Ako uskoro ne dobijemo odgovor od tebe, pretpostavit ćemo da si nam ga dao i obaviti ćemo vjenčanje.

Posramio me ton toga pisma. A još mi se manje svidjelo ono koje sam primio sat poslije.

Salam, dragi Džavaheru. Platila sam jednome od pisara na bazaru da ti napiše ovo pismo, tako da nitko ne sazna za njega. Rođakinja naše majke upravo me predstavila čovjeku za koga me želi udati. To je starac sa samo četiri zuba, koji je već nadživio dvije žene i čija su djeca starija od mene.

Kad sam ga upoznala, prekorio me što mu nisam poslužila čaj onako kako voli, kao da bih ja to trebala znati. Mislim da mu je um pomućen sjećanjima na pokojne žene. Pretpostavljam da želi sluškinju, ne ženu. Znam da sam ti samo teret, ali smiluj mi se, preklinjem te. Spasi me od njegovih mlohavih ruku.

Srce me žarilo u prsima. Kakav bih čovjek bio da ne uspijem spasiti sestru od života koji bi joj ugasio svjetlo u očima? Otpisao sam majčinoj rođakinji i obećao poslati novac čim budem mogao, objasnivši joj da sam promaknut na visok položaj i da će mi ubrzo srebro teći u potocima. Podsjetio sam je da sluge u palači plaću primaju dvaput godišnje, a da ću sljedeću dobiti već za mjesec dana. Zabranio sam predloženi brak, zaklevši se da ću ih bogato nagraditi za sve, samo ako ne daju moju sestru od sebe.

Kad se ukazala prilika, u trenutku kad nismo imali posla, rekao sam Pari da majčina rođakinja prijeti da će udati Džalile te sam je zamolio za velik predujam na svoju plaću, kako bih im mogao poslati novac za uzdržavanje i dovesti je u Kazvin čim to bude moguće.

“Naravno da ću ti pomoći”, odgovorila je. “O pojedinostima ćemo čim se vratimo u palaču.”

Pritisnuo sam ruke na prsa i naklonio joj se u znak zahvalnosti, a njezine su mi oči rekly da je shvatila.

Astrolozi u logoru bili su zauzeti određivanjem najpovoljnijega trenutka da Muhamed i njegova žena uđu u grad, a Pari i ja s njima. U međuvremenu stigao mi je Fereštin glasnik, kome je Masud-ali rekao gdje će me pronaći. Rekao mi je da Ferešte ima tako hitne vijesti za mene da ne mogu čekati ni trenutka. Potrčao sam do kraljevnina šatora da joj to javim.

“Pozvala me Ferešte. Pretpostavljam da ima vrlo važne vijesti o mirzi Salmanu.”

Pari se nasmiješila. “Ah, Džavaheru, majstor si u otkrivanju tajni. Mrsko mi je poslati te od sebe.”

“Obećavam da ću se vratiti čim budem mogao.”

“Ferešte je bila od velike pomoći. Pohvali je u moje ime, hoćeš li?”

“Hoću.”

“Jahat ćeš Asal”, rekla je i naložila svome eunuhu neka pripremi kobilu.

“Hvala vam, kraljevno, ali i običan će mi konj biti dobar.”

Već sam se bio presvukao u debele pamučne jahaće hlače, toplu vunenu vestu i podstavljen ogrtač, a lice i vrat umotao sam u vunenu tkaninu.

Nasmiješila se. “Ali ti nisi običan eunuh. Ti si dragulj, kao što ti ime kaže. Dobro to znam. Sjat ćeš čak i kad mene više ne bude.”

Bio sam zatečen. S blistavim očima, glatkom maslinastom kožom i sjajnom crnom kosom izgledala je besmrtno, a ipak, sav sam se stresao na njezine riječi.

“Ako i jest tako”, uzvratio sam očekivanim laskanjem, “to je samo zato što odražavam sjaj još blistavija dragulja kome služim. Ali, kraljevno, vaše me riječi brinu.”

“Ne zamaraj se time. Spremna sam na sve što me čeka. Bog je jedini koji mi može suditi – sa svim mojim manama.”

“Postoji li ijedno ljudsko biće bez mana?” upitao sam, a Pari mi se suho osmjehnula.

Trebao mi je veći dio jutra da dojašem do Fereštine kuće. Ceste su bile smrznute, a Asal neposlušna. Pokušavao sam smišljati strategije za budućnost, ali morao sam se usredotočiti na kobilu, a osim toga, vrijeme i osjećaj nadolazeće nevolje pokvarili su mi raspoloženje.

Mokre snježne pahulje lijepile su se za polja i moj ogrtač. Kad sam napokon stigao u Kazvin, čak su i ulični prodavači već napustili svoje štandove.

Pružio sam uzde Fereštinu slugi, koji mi je obećao da će Asal nahraniti i istimariti u dvorskoj konjušnici. U Fereštinoj je kući bilo ugodno toplo. Na sebi je imala zelenu haljinu koja me podsjetila na travu i livade, a ispod nje blijedu tuniku boje donje strane oblaka u zalazak sunca. Kosu je odmakla od lica.

“Uđi, Džavaheru. Po mokroj ti odjeći vidim da si jahao bez prestanka. Hoćeš li nešto pojesti i popiti?”

“Da, molim te.”

Izuo sam čizme, a Ferešte je rekla sluškinji neka donese šerbet od višanja i čaj. Ostao sam stajati, željno čekajući njezine vijesti.

“Mirza Salman prekjučer je bio kod moje prijateljice u Komu”, rekla je. “Vijesti su tako strašne da sam ti morala osobno reći, da izbjegnem svaku mogućnost da me netko izda.”

Obuzeo me strah. “Što se dogodilo?”

“Mirza Salman šepirio se kao paun. Mojoj je prijateljici rekao da ljudi kraljevske krvi misle da su nadmoćni i nedodirljivi, ali da ih se može maknuti jednako lako kao i bilo koga drugoga.”

“Oh, oh!” rekao sam, osjećajući žar u želudcu.

“Moja ga je prijateljica napila, a kad je već zamalo izgubio svijest, izvukla je iz njega pojedinosti. Rekao joj je da je posjetio Muhameda i njegovu ženu i upitao ih žele li znati što se događa na dvoru, a zatim im je – pod krinkom iskrena sluge – rekao da je osoba koje se na dvoru trebaju najviše bojati upravo Parihan hanum. Prestrašio ih je dajući im naslutiti da je ona odgovorna za Ismailovu smrt i da mu sve mjere opreza nisu pomogle u obrani od nje. Dodao je da bi se isto moglo dogoditi i njima ne stanu li joj na kraj.”

“Kakav izdajnik! Pretpostavljam da će ga zadržati za velikoga vezira?”

“Točno.”

“Na kraju ispada da je Šamhal Čerkez imao pravo o njemu.”

Iznenadio sam se vidjevši kako se lecnula, kao da je nešto boli, i stisnula šake uz tijelo. “Džavaheru, imam još vijesti – i još su gore od ovih prethodnih.”

Pripremio sam se. “Mirza Salman rekao je mojoj prijateljici da je Šamhal pogubljen na šahovu zapovijed.”

Za ime Boga! Kao da su sve zvijezde na nebu istodobno ugasle – sve osim one do koje mi je bilo najviše stalo.

Krenuo sam prema vratima i gurnuo stopala u jahaće čizme. “Ferešte, hvala ti na svemu. Kraljevna me zamolila da ti prenesem i njezinu zahvalnost.”

“Neka Bog čuva i tebe i tvoju gospodaricu”, odgovorila je.

Požurio sam u kraljevsku konjušnicu po drugoga konja i izjahao kroz Teheranske dveri prema logoru. Čim sam izišao iz grada, podbo sam konja, tjerajući ga sve brže i brže, tako da smo obojica hvatali dah. Što ćemo sad? Šamhal mrtav? Kako će to Pari podnijeti?

Sagledavši iz ove perspektive djela mirze Salmana na dvoru, njegova mi se sklonost izdaje činila očitim. Srušio je dvojicu muškaraca da bi on napredovao, a zatim je isto učinio nama. Proklinjao sam samoga sebe što ga prije nisam prozreo.

Kad sam prišao logoru, pomislio sam da sam zacijelo pogriješio put. Ostalo je samo nekoliko štapova za šatore, stršeći u nebo kao kostur tijela kojega više nema. Velike su škrinje čekale magarce koji će ih nositi. Jedno mi je potrkalo reklo da su astrološke prognoze za to jutro bile tako dobre da je Muhamed smatrao da bi bilo budalasto odugovlačiti i ne iskoristiti priliku. On, njegova žena i Pari odjahali su u grad cestom kojom lakše prolaze karavane, ne onom kojom sam ja došao. Po dolasku u grad, namjeravali su ceremonijalno projahati kroz grad. Pari će odvesti kući u njezinoj nosiljci, a novi šah i njegova supruga odsjest će s obitelji mirze Salmana, sve dok ne bude povoljan trenutak za ulazak u palaču.

Opet mirza Salman!

Okrenuo sam svoga umorna konja i zaputio se natrag prema gradu, ovaj put cestom koja vodi prema šahovim Vrtnim dverima. Dan je postajao sve tmurniji, a i opet je počelo sniježiti. Dah moga konja bio je topla para u hladnu zraku. Visoko iznad, jato ružnih vrana zacrnilo je nebo. Podbo sam konja, pokušavajući sustići kraljevsku povorku. Nakon nekoga vremena ugledao sam dveri – sitnu mrlju u daljini – no kraljevskoj povorci ni traga.

Kad sam stigao do dveri, čuvar mi je rekao da su već ušli. Potjerao sam sad već posve mokra konja prema Parinoj kući. Na ulicama je bilo mnogo ljudi, koji su očito čuli da je novi šah ušao u Kazvin. Nije se bilo lako probijati kroz gomilu. No napokon sam naišao na kraj povorke i ugledao nosiljke sa zlatnim kupolama. Pretpostavljam da je u prvoj šahova žena, a u onoj iza vjerojatno Pari. Hvala Bogu da je zamalo stigla do svoje kuće. Skrenuvši u pokrajnju uličicu, odgalopirao sam dalje.

Kad sam opet izišao na glavnu ulicu, nisam više vidio glavnu nosiljku. Parina je prošla kroz dveri Ali Kapu i zaustavila se blizu njezine kuće, ali nisu je još pronijeli kroz vrata njezina dvorišta. Nosači zacijelo nešto čekaju.

Njezinu su nosiljku nosili vojnici. Na čelu im je bio Halil-kan, Parin bivši čuvar. Iza njih bili su svi Parini ljudi, najvećim dijelom Čerkezi. Odlučio sam da ću ja otvoriti vrata i tako ubrzati njezin povratak kući. Sjahavši s konja, glasno sam pokucao, a kad su se vrata otvorila, pružio sam uzde slugi.

“Pripremite sve za dolazak kraljevine”, rekao sam mu.

Prišao sam Parinoj nosiljci i predstavio se stražarima. “Gospodarice moga života, nosim strašne vijesti!” šapnuo sam.

Smeđa se brokatna zavjesa malo pomaknula, a iz nosiljke je skliznula Azar hatun, potpuno pokrivena čadorom.

“Uskoči.”

Uvukao sam se u nosiljku, a nosači su čujno opsovali zbog dodatne težine. Pari je sjedila prekrivenih nogu pod malom kupolom, uokvirena baldahinom od baršuna boje šafrana.

Nosiljka je bila tako mala da su nam se koljena gotovo dodirivala. Lice joj je bilo tako blizu mome da bi bilo dovoljno da se nagnem naprijed pa da nam se usne sretnu. Srce mi je lupalo, nedvojbeno od duga i naporna jahanja.

“Kraljevno...” počeo sam, još zadihan. Parino naborano čelo, koje je sudbina obdarila s toliko mnogo bogatih priča, govorilo mi je da shvaća kako su teške vijesti koje joj nosim.

“Reci mi.”

“Mirza Salman uvjerio je Muhameda i njegovu ženu da ste vi ubojica. Ali to još i nije

najgore: dali su ubiti Šamhala.”

Zgrabila me za nadlakticu. Osjećao sam kako mi toplina njezine ruke prolazi kroz ruke i poželio da je mogu privući u zagrljaj i utješiti je kao dijete.

“O, sve se smeće univerzuma obrušilo na mene!” uskliknula je. Iznenada se nosiljka trznula; krenuli smo, ali činilo se da idemo u pogrešnu smjeru, ne prema njezinu domu.

“Kamo idemo?” povikao sam. Kad nije bilo odgovora, razgrnuo sam zastor i uvjerio se da se zaista udaljavamo od Parine kuće. Pozvao sam u pomoć čerkeske stražare. Okružili su nosiljku, vičući na Halil-kanove ljude koji su nas nosili i pokušavajući im uzeti nosiljku iz ruku. Pari i ja počeli smo kliziti amo-tamo, sudarajući se. Na trenutak, osjetio sam njezino rame na svojim prsima i jak miris borovine iz njezine kose.

“Neka nas Bog čuva”, rekla je.

Nosiljka se napokon prestala ljuljati. Izvana se začuo glas čerkeskoga vojnika. “Kraljevno, sad ste na sigurnom. Mi vas držimo i nosimo vas kući.”

Zacijelo su uspjeli oduzeti nosiljku Halil-kanovim ljudima. Opet sam provirio van. Halil-kan, još u sedlu, obraćao se čerkeskim vojnicima, koji su nas sad štitali.

“Slušajte me, vojnici. Postupam prema zapovijedi novoga šaha. Usprotivite mi se samo ako želite njemu odgovarati za to.”

Čerkezi su oklijevali, ne znajući što da učine. Krv mi se sledila. Opet sam navukao zastor. “Gospodarice moga života, recite nešto da vas vaši ljudi zaštite!”

Njezine su tamne oči izgledale kao daje netko ugasio svjetlo u njima. “Ne.”

“Što?”

“Reci im neka pođu kući. Inače će mnogi poginuti uzalud.”

Nećemo se valjda predati, ne nakon svega što smo podnijeli! Zurio sam u nju.

Nosiljka se opet zatresla i počela trzati, a izvana su se čuli zvukovi komešanja i naguravanja; opet smo klizili po nosiljci sve dok je opet nisu preuzeli Halil-kanovi ljudi. Počeli su se prepirati tko ima pravo na kraljevnu.

Je li se to sunce pojavilo iza oblaka ili je to Parin kraljevski *far* obasjao unutrašnjost nosiljke? Prije nego što sam stigao išta reći, poklopila je moju ruku svojom.

“Džavaheru, naša je igra gotova. Šuti i slušaj:

*“Ne pleti, kao pauci, mreže od tuge
U kojoj i prave i krive niti trunu
Neg’ tugu Njemu daj, koji ti je dopusti,
I o njoj ne govori nikad više.
Kad šutiš, Njegove su riječi tvoje riječi,
Kad ne pleteš, mjesto tebe plest će On.”*

Prepoznao sam Rumijevu pjesmu i ostao duboko ganut shvativši da nas je Pari oboje prepustila Bogu u ruke.

“Nikad vas neću napustiti. Vi ste zvijezda koju ću uvijek slijediti.”

Pogled joj se zamaglio. “Da”, rekla je, “od svih mojih slugu samo si me ti iskreno volio.”

“Cijelim svojim srcem.”

Nosiljka se opet zatresla, a Parin se pogled razbistrio. “Razgrni zastor na trenutak i reci mi što vidiš.”

Provirio sam van. Iznenada sam osjetio Parine snažne ruke na svojim leđima. Skliznuo sam van i tresnuo na ulicu, pred jednoga od Halil-kanovih ljudi. Pari me nasamarila; sad nisam imao izbora nego poslušati je.

“Što kaže?” upitao je zapovjednik čerkeske straže, krupan čovjek blistavoplavih očiju.

Iz odanosti njoj, prisilio sam se izgovoriti najteže riječi koje sam ikad rekao. "Kraljevna je zapovjedila da raspustite jedinicu kako nitko od vas ne bi nastradao. Idite kući i čekajte daljnje zapovijedi."

"Ali nju odvođe", pobunio se. "Nećemo otići odavde dok nam ona sama ne izda tu zapovijed."

Očito još nije znao da je Šamhal Čerkez mrtav. Da jest, ne bi se usudio biti tako hrabar.

"O, imali biste sreće da vam daruje priliku da joj čujete glas! Ali nije na vama da to zahtijevate."

Baršunasti zastori na nosiljci lagano su se pomaknuli. Vojnici su obratili pozornost jer su znali da ih je dodirnula kraljevska ruka.

"Čujte riječi svoje kraljevine", zapovjedila je Pari iznutra.

Stali su mirno, kao opčinjeni. Bila je to takva rijetkost – to da se kraljevna obraća gomili običnih muškaraca – da im se to zacijelo činilo kao glas s neba.

"Hvala vam što ste me tako dobro služili. Sad vas otpuštam – idite kućama, ženama i djeci. Zapovijedam to. Neka vas Bog blagoslovi i sretno!"

Pogledi su im se smekšali, kao da ih je blagoslovio neki svetac. "Poslušat ćemo vas sa zahvalnošću", odvratio je zapovjednik.

Više se ne buneći, ostavili su nosiljku u rukama Halil-kanovih ljudi, koji su je skrušeno držali, pitajući se što da učine sad kad su i oni čuli kraljevnin dubok, melodičan glas.

"Naprijed!" povikao je Halil-kan. "Požurite! Požurite!!"

"Ne!" povikao sam, ne mareći za činjenicu da riskiram vlastiti život. "Ne možete odnijeti kraljevnu safavidske krvi!"

Halil-kan suzio je svoje male oči, a usne su mu se prijezirno izvile. "Kako se usuđuješ izazivati me, uškopljeniče! Miči mi se s puta prije nego što te sasiječem!"

Izvukao sam bodež i zaletio se prema njegovim prsima. Strah koji mu se uvukao u pogled samo me dodatno ohrabrio. Izbliza mu je koža izgledala blijeda od panike. Kad sam bio dovoljno blizu da mu osjetim piskanje u dah, podigao sam bodež, osjećajući kako mi se mišići vrata grče. Siguran sam da sam ogolio zube u iščekivanju zadovoljstva koje ću osjetiti kad mu se bodež zarije u tijelo. Kad sam vidio da je podigao mač u obranu, blokirao sam njegov manevar i razbio mu nos bridom dlana. Navrle su mu suze, a ruka s mačem omlitavjela je, ali uto kao da sam glavom udario u nešto jako tvrdo i bodež mi je ispao iz ruke.

Utonuo sam u mrak i tišinu. Zacijelo sam nekoliko minuta bio u nesvijesti. Kad sam došao k sebi, oko mene je stajao zapovjednik čerkeske straže s nekoliko svojih ljudi. Otirali su mi lice nekom tkaninom, a jedan od njih držao mi je bočicu s ružinom vodicom ispod nosa. Jak me miris probudio.

"Bravo", reče zapovjednik, hihoćući se. "Nitko od nas neće zaboraviti strah u Halil-kanovim očima. Ne događa se često da netko tako ponizi nekoga velikaša. Htio te ubiti, ali predomislio se kad je vidio da smo spremni za borbu."

Opipao sam bolno mjesto ispod turbana. Prsti su mi bili krvavi. "Što se dogodilo?"

"Jedan od njegovih vojnika pljoštimize te udario sabljom. Sigurno ti glava žari kao pećnica."

Na trgu je sad već bilo mirno, uz tek nekoliko prolaznika. U nesvijesti sam bio dulje nego što sam mislio.

"Gdje su?"

"Halil-kan im je naredio neka idu u njegovu kuću. Odnijeli su nosiljku niz Promenadu kraljevskih pastuha."

Pružio mi je moj bodež pa sam ga vratio u korice. "Neka te ruke nikad ne bole,

kapetane.”

Ustao sam i potrčao prema dverima Ali Kapu i Halil-kanovoj kući.

“Ago, čekaj! Jesi li siguran da si dobro?” začuo sam povik za sobom, ali nisam se zaustavljao. Svaki mi je korak bio bolan kao da glavom udaram u zid, a tanak mlaz tople krvi slijevao mi se u uho.

Kad sam stigao do Halil-kanove kuće, oko vrata se još motalo nekoliko Parinih pristaša koji su zahtijevali da se svjetlo safavidske dinastije oslobodi. Iza vrata pojavio se Halil, držeći okrvavljenu maramicu na nosu, i zaurlao, tjerajući ih i prijeteći da će ih sasjeci ako ne odu. Zatim nam je zalupio drvena vrata u lice.

Očajan, pozvao sam dječaka s ulice i rekao mu neka otrči u palaču i obavijesti Daku Čerkeskinju gdje joj je kći. Dao sam mu kovanicu i obećao još jednu kad mi donese njezin odgovor.

Krenuo sam u obilazak oko zidova imanja pokušavajući pronaći način da uđem unutra jer sam pretpostavljao da mora postojati nekakav ulaz za sluge. Ubrzo sam ugledao kako mlada sluškinja s platnenim vrećicama punim voća zastaje pred malim vratima koja su vjerojatno vodila u kuhinju.

“Ispričavam se, dobra ženo, radiš li za Halil-kana?”

“Da.”

“U njegovu je kuću dovedena velika dama, a ja bih bio voljan mnogo platiti samo da je vidim.”

Oprezno je odmjerila moju skupu odjeću da procijeni koliko vrijedim.

“Koliko?”

Pokazao sam joj težak srebrnjak. Bilo je to vjerojatno više novca no što je ikad vidjela. Spustila je vrećice i posegnula za kovanicom. Izmaknuo sam je.

“Ako želiš da te pustim u kuću, zaboravi. Ostala bih bez glave.”

“A kako bi bilo da joj kažeš da sam ovdje i da mi doneseš poruku od nje? Zovem se Džavaher.”

Opet je posegnula za srebrnjakom.

“Tvoj je čim mi doneseš vijesti od nje.”

Kad je ušla, prešao sam ulicu i stao u pokrajnju uličicu odakle sam mogao držati kuhinjska vrata na oku, a da mene nitko ne vidi. Dan je bivao sve hladniji, a u glavi mi je nabijalo. U ogrtaču sam našao jedan od Parinih rupčića pa sam ga gurnuo pod turban da upije krv.

Dugo sam čekao prije negoli su se vrata opet otvorila. Izišla je ona sluškinja i počela se ogledavati, tražeći me, a lice joj je sad bilo pokriveno velom. Zakoračio sam iz uličice i tiho je dozvao. “Ovamo.”

Prišla mi je i podigla veo. Tamne su joj oči bile uzburkane kao rijeka čije je muljevito dno netko pročačkao štapom.

“Nije vrijedilo srebrnjaka koji si mi obećao. Radije bih da moje oči nikad više ne vide takav prizor.”

Srce mi se tako zgrčilo u prsima da nisam mogao disati.

“Kakav prizor?”

“Velika je dama ležala u krevetu.” Okrenula se, kao da želi izbaciti to sjećanje iz glave.

Zgrabio sam je za ruku, možda malo odveć grubo, i zapovjedio: “Reci mi.”

Otresla je moj stisak.

“Drugi sluge rekli su mi da su damu u dvorište donijeli vojnici u nosiljci. Kad joj je Halil-kan naredio da iziđe, proklela ga je i odbila. Posegnuo je unutra, nepristojno je zgrabio za noge i izvukao van. Njezino je proklinjanje odjekivalo dvorištem. Dvojica

njegovih ljudi zgrabila su je i prisilila da uđe u kuću. Cijelo je vrijeme vikala, ali ubrzo nakon što su se vrata zatvorila za njima, u kući je zavladała tišina. Nitko nije htio znati što se događa. Nakon samo nekoliko minuta vojnici su otišli. Halil-kan je naredio da nitko ne smije ući u tu sobu pa se nitko nije usudio. Kad sam se vratila s bazara, u kući je bilo tiho kao u grobu. Kad je gospodar prilegao poslije ručka, ušuljala sam se u sobu."

Tu je zastala i oslonila se rukom o zid od blata.

"Je li živa?" upitao sam, osjećajući kako mi se dah leđi u grlu.

"Nije", odgovorila je. "Oči su joj bile otvorene i prazno su zurile u strop. Vrat joj je bio pun modrica i krvav, a uže kojim su je zadavali još omotano oko njega, kao da je ropkinja. Čelo joj je bilo nabrano od agonije, a zubi ogoljeli, kao da je htjela njima rastrgati svoje ubojice."

"Ne govori više", rekoħ. "Nemoj."

"Da me barem nikad nisi zamolio da je potražim. To što sam vidjela proganjat će me dok sam živa. Nema novca koji je toga vrijedan."

Svejedno je ispružila ruku. Naslonio sam se na zid da ne padnem i izvadio srebrnjak iz džepa.

"Ti si bolje prošao", rekla je na odlasku. "Neka te Bog čuva."

Srce kao da mi se pretvorilo u ledene krhotine. Grabio sam zid iza sebe za oslonac, ali mrvio mi se pod dodirom. Povukao sam prstima prljavim od blata po licu i glavi, kao da uzimam zemlju s vlastita groba. Pari mrtva? Ne može biti! Ne može biti!

Shrvan tugom, teturao sam ulicama, a prolaznici su zurili u mene.

"Ago!" doviknuo je neki postariji čovjek kad sam prošao pokraj njega. "Što te muči? Jesi li dobro?"

Ne znam koliko sam dugo hodao i kuda. Znam samo da sam završio u taverni u donjemu dijelu grada. Unutra je zaudaralo na prljave noge. Sjeo sam na jastuk prekriven iskrzanom, zamrljanom pamučnom jastučnicom. Nekolicina muškaraca jedva je dočekala još nekoga s kime se mogu opijati. Naručio sam piće, a nakon nekoliko čaša odurne tekućine s okusom cimeta prešao sam na *bang*. Bio je vrlo jak. Ispio sam sve što su mi donijeli i svaki put naručio još.

Uskoro sam ležao na podu taverne i počeo razgovarati s anđelicom koja se brinula za mene. Pojavila se okružena svjetlom, a duga joj je kosa bila kao komet čiji se rep pretvorio u iskre. Dok sam govorio, nadvijala se nada mnom i suosjećajno me gledala. Ispričao sam joj priču o svome životu, počevši s tim kako su mi ubili oca i kako sam dao da mi sve odrežu. A zatim sam opisao Pari i vrijeme koje smo proveli zajedno.

"Nemam kraljevske krvi", rekao sam joj, "ali nas dvoje kao da smo bili blizanci. Kao da smo plivali u istoj tekućini u majčinoj utrobi, kao da je nešto moje muškosti prešlo u nju, a nešto njezine ženskosti u mene. Zato smo bili neobični i čudni svijetu koji ne mari za bića između dvaju spolova. Oboje smo to skupo platili. Bila je jedinstvena, baš kao i ja. Bila je hrabra i privržena i pametna i nepredvidljiva. Zato sam je volio... *zato!*"

Ispričao sam anđelici što se dogodilo na ulicama. Kad sam došao do dijela o Halil-kanu, jedva sam uspijevao govoriti. "Gurnula me iz nosiljke. Nije mi dala da je pokušam spasiti!"

Anđelica je lebdjela nada mnom i osjećao sam se kao u rajskom zagrljaju. "Dijete moje," rekla je, "zar ne shvaćaš? Gurnula te da i ti ne nastradaš. I ona je tebe voljela."

Slava Bogu! I Pari je mene voljela. Potekle su mi suze. Izvukao sam rupčić da ih obrišem. Imao je oštar miris borovine – njezin miris, koji više nikad neću osjetiti. Tako sam glasno zaridao da je u taverni nakratko zavladała tišina, a moji su se sudruzi u piću okupili oko mene zapitati odakle tako duboka tuga. Rekao sam im da sam izgubio ženu

koja mi je bila dragocjena i svi su zaplakali sa mnom jer tko od njih nije proživio takav gubitak? Majke, sestre, žene i kćeri – svi smo mi izgubili nekoga koga smo tako voljeli.

Rano ujutro probudio sam se na iskrzanim jastucima, a u glavi mi je žarilo. Kosa mi je bila slijepljena od krvi. Svi su drugi muškarci nestali, a s njima i moj novčanik. Još sam nekoliko trenutaka ostao ležati pitajući se hoću li moći ustati, a da se ne srušim, no potom sam se sjetio plašljive sluškinje i njezina opisa toga što je snašlo Pari. O, moja cijenjena gospodarica! O, moje slomljeno srce!

Nesigurno sam ustao, uspio ostati na nogama i krenuo kroza studen prema palači. Ukrali su mi i turban i podstavljeni ogrtač, ali nisu htjeli da se smrznem pa su mi ipak ostavili čizme. Bijeli je snježni pokrivač bio debeo. Žurio sam smrznutim ulicama. Stigavši do svoje sobe, iznenadio sam se vidjevši da Balamanija više nema, a na mome madracu leži sitna figura. Bio je to Masud-ali. Probudio se, pritrčao mi, zagrlio me i glasno zaplakao, a lišce mu se izobličilo od tuge. Duboko sam žalio što nisam bio ovdje da ga utješim.

“Dijete moje, dijete moje,” rekao sam. “Ne gutaj toliko tuge.”

“Što će biti s nama?” upitao je između dvaju jecaja. “Kamo ćemo?”

Nisam mu znao odgovoriti.

“Tko će nas sad primiti u službu?”

“Njezina majka”, odgovorio sam odmah, pokušavajući ga utješiti.

Još je jače zaridao.

“I nju su ubili.”

Osjećao sam se kao da me netko probo sabljom. Nije čudo što se onaj dječak s ulice nikad nije vratio.”

“Neka nam se Bog smiluje. Staricu su ubili!”

Masud-ali još je glasnije zaplakao. “I dijete su ubili!”

“Koje dijete?”

“Šodžaudina.”

Bože mili, ni dojenče nisu poštedjeli. Jadna Mahasti! Pari joj je bila ponudila da pošalje dijete daleko od palače, da ga zaštiti, ali Mahasti je odbila.

“Ne brini se”, rekoh. Htio sam zvučati smireno i utješiti jedno dijete koje se treslo od straha. “Naći ćemo novoga zaštitnika, obećavam ti.”

“Kraljevna je bila dobra prema meni”, rekao je, još jecajući. “Tko će sad biti dobar prema meni?”

“Ja”, odgovorio sam. “Obećavam ti da ću uvijek biti dobar prema tebi. Spavaj sad, a poslije ćemo sve to riješiti.”

Polegao sam ga na svoj madrac, pokrio, i držao ga za ruku sve dok nije zaspao. Sjedeći i slušajući ga kako diše poluotvorenih usta, s bijelim, slanim tragovima suza na obrazima, znao sam da ima razloga za strah. Mi smo bili najbliži sluge kraljevine koja je pala u najveću moguću nemilost. Hoće li novi šah gledati na nas kao na izdajice? Nismo to mogli znati. Životi su nam sad ovisili o tome hoće li nas smatrati poniznima i bespomoćnima. Ali što ako Muhamed i njegova žena prosude drukčije?

Odjednom mi je bljesnulo sjećanje na očevu smrt, tako svježe kao da se netom dogodilo. Ponovo sam bio najbliži nekome čija je zvijezda pala u more. Srce mi se nanovo raskrvarilo i zaplakao sam kao da sam opet mladić koji će ostatak života provesti u samoći.

DEVETO POGLAVLJE

Kruh i sol

Ferejdun je zavezao Zahaka, prebacio ga preko magarca i odjahao s njime u podnožje planine Damavand. Namjeravao ga je ondje ubiti, ali anđeo mu je savjetovao neka to ne učini. Umjesto toga, Ferejdun se penjao uz planinu sve dok nije naišao na špilju punu stijena. Sa Zahakom na leđima, uspeo se na najvišu stijenu, bacio Zahaka dolje i prikovao mu čavlima ruke i noge za kamen, tako da je visio iznad sredine špilje.

Pretpostavljam da Zahak nije umro. On i njegove zmije vječno tako vise, čekajući trenutak kad će ih sile zla opet osloboditi.

Kad je Masud-ali zaspao, okupao sam se u hamamu, odjenuo se u crnu tuniku i hlače, a crni ogrtač zavezao sam crno-smeđim pojasom. Zatim sam krenuo prema Parinoj kući blizu dveri Ali Kapu. U glavi mi je nabijalo od sinočnjega pretjerivanja u piću, a rana pokraj sljepoočnice bila je otečena. Vrata mi je otvorila Azar hatun, u crnini i očiju crvenih od plača.

“Utjehu nalazim u Bogu svemogućemu”, rekla je drhtavim glasom. Niz obraz joj je skliznula suza i prelila joj se preko madeža.

“Avaj!” rekoah, zakoračivši unutra. “Što se uopće može reći?”

Ušli smo u Parin biruni, prostran i prazan. Kroz prozore se slijevalo oštro bijelo svjetlo, natjeravši me da žmirnem. Neke od Parinih dama tumarale su prostorijama kao duhovi koji nemaju mira.

“Kako mogu očekivati da će žene služiti tako surovu dvoru?” upitala je Azar, izgledajući tako ranjivo kao da ju je netko udario. Lice joj se iskrivilo pa je posegnula za mnom i zaplakala u moja prsa.

Začuvši korake iza nas, okrenuli smo se i ugledali Marjam, čije tijelo kao da je klonulo ispod odjeće. Raščupana plava kosa mlitavo joj je visjela uz lice, a toliko je bila plakala da joj je donji kapak jednoga oka izgledao kao da je pun krvi.

“O, jadna moja damo!”

“Je li ikad bilo odvažnije žene? Hrabrije ruže?” upitala je Marjam. Ljutite su joj suze potekle niz obraze.

“Najljepše ruže uvijek prve budu ubrane”, rekla je Azar.

Nekoliko smo trenutaka šutjeli, paralizirani tugom. Zatim su se Marjamine usne razdvojile u sablastan smijeh. “Anvar nam je malo prije rekao da je budući šah zabranio obred žalovanja za Pari. Neće biti ni službenoga pokopa. Nikad nećemo znati gdje joj tijelo počiva.”

Pritisnula je šake na obraze, a suze su joj tekle preko njih. “Nikad joj neću moći otići na grob, pomesti zemlju s njega i ukrasiti ga cvijećem i svojim suzama. Bit će kao da nikad nije postojala.”

“Lubanje mi šahove!” opsovao sam ljutito. “Prije nego što izbrišu ženu koju smo voljeli, dajte da prikupimo njezina pisma, pjesme i papire i da ih pokušamo sačuvati kako bi je i drugi poznavali onakvu kakvu smo je mi poznavali.”

“A što je s njezinim nasljednicima?” upitala je Azar.

Kratko sam razmislio. “Budući da nije imala djece, zakon nalaže da Parina ostavština bude podijeljena među njezinim braćom i sestrama”, rekoah, shvativši iznenada da to uključuje i Muhameda Hodabandu. “Kakvo groteskno kršenje svih pravila pristojnosti – čovjek koji je naredio da je ubiju naslijedit će njezinu imovinu.”

Nisam trebao tako otvoreno govoriti protiv novoga šaha, ali u silnoj tuzi nije me bilo briga.

“Njezine će pjesme biti dragocjene onima koji su je voljeli. Pođimo brzo”, dodao sam.

Krenuli smo u njezinu sobu za pisanje i počeli tražiti među njezinim papirima. Nismo dirali službenu prepisku – pisma koja je bila napisala ženama drugih vladara, potvrde koje je primala ili izdavala, potvrde o vlasništvu. Kad god bismo našli nešto osobno – pjesmu ili osobno pismo – sakrili smo to među stranice *Šahname*. Ali tek što smo počeli,

kad se na vratima začulo silovito kucanje, koje mi je odzvanjalo u glavi kako da mi netko zabija čavle u nju. Marjam se prepala i zgrabila Azar hatun za ruku. Uplašeno su se pogledale.

Otišao sam do vrata i našao se pred skupinom eunuha sa štitovima i sabljama.

“Tko ste vi?” zarežao sam.

“Šalje nas Halil-kan”, rekao je njihov vođa. “Parine stvar sad pripadaju njemu, zato se makni i pobrini se da žene iziđu s tobom prije nego što pustimo vojnike unutra.”

Pokušao sam mu zalupiti vrata u lice, ali progurali su se unutra. U očima im je zasjala pohlepa kad su ugledali skupe sagove, srebrni samovar i antikno posuđe. Požurio sam obavijestiti Azar, Marjam i druge žene, koje su izgledale prestravljene već na sam spomen Halil-kana i njegovih vojnika. Brzo su se pokrile i krenule za mnom van. Otpratio sam ih do sigurnih odaja unutar harema, ostavivši vojnike da pljačkaju.

Bio sam tužan i ogorčen što nisam uspio spasiti Parine osobne papire. Gotovo ništa neće ostati iza nje, ne samo za one koji su je voljeli nego ni za povijest.

U potrazi za utjehom otišao sam do Balamanija i ispričao mu sve što se dogodilo, uključujući i sve što sam saznao o izdaji mirze Salmana. Jedino sam ja od svih u palači – osim šaha i njegove žene – znao za to pa sam htio njegov savjet kako diskreditirati mirzu Salmana. “Ali najprije bih mu htio zavrnuti vratom kao piletu.”

Balamani me gledao kao da sam poludjeli pas. “Je li te netko udario u glavu? On je drugi najmoćniji čovjek u kraljevstvu. Bolje bi ti bilo da paziš na vlastiti vrat.”

“Zar sam u opasnosti?”

“Ne znam. Bogu hvala, kao mudar vezir vrijediš tirkiza koliko si težak. Sad imaš zadatak uvjeriti sve oko Muhameda Hodabande da si mu odan. Razgovarat ću s Anvarom. A ti moraš izvršiti svoj dio tako što ćeš pjevati hvalospjeve novome šahu.”

Upravo sam takve stvari ja bio savjetovao Pari i sad me pomisao na to ispunjavala strepnjom.

“Ne dopusti da te tvoji osjećaji prema kraljevni spriječe u tome što moraš učiniti”, prekorio me Balamani. “Što ti je? Zašto ti je srce tako ranjeno?”

“Boli me nepravda”, rekoah gnjevno. “Uzrujam se kad vidim kako muškarci osvajaju visoke položaje zato što su nasilnici i izdajnici, a Pari je prerano završila u grobu.”

“Igrala je mušku igru i časno pala. Tvoja je jedina pogreška što si je volio.”

“Čovjek mora nekoga voljeti.”

“Možda život u palači više nije za tebe.”

“A što je drugo za mene? Nemam nijednoga muškog člana obitelji, a ni drugi posao.”

“Znam.”

“Nedostaje mi. Stalno mi se pričinja da joj čujem glas.”

“Zar si zaboravio svoje mjesto? Tvoj je posao služiti šahu, bez obzira na to tko sjedi na prijestolju.”

“Balamani, prestani, molim te. Zvučiš kao udvorni rob.” Zgađeno sam okrenuo glavu. Zgrabio me za pojas, zaustavivši me na mjestu.

“Kanim učiniti sve što bude potrebno da te spasim”, reče, a u pogledu sam mu vidio privrženost dugogodišnjega prijatelja.

Kako je odlučeno da neće biti javnoga obreda tugovanja, nisam je imao gdje oplakivati. Niti sam mogao govoriti o njoj, osim šaptom, jer bilo je opasno pokazati ikakvu privrženost pogubljenoj kraljevni. Moja tuga bila je eksplozivna kao barut nabijen u top. Sad sam žalio za dva blaga, Hatidže i Pari, a misli o jednoj odvele bi me u razmišljanje o drugoj, sve dok mi srce ne bi prokrvarilo.

Žene u palači stalno su me ispitivale što se dogodilo Pari. Ispričao sam im priču ne štedeći pojedinosti, tako da svi znaju kako su je mučki ubili.

Mlađe su žene bile prestravljene. "Tako završiš kad se ponašaš kao muškarac", rekla je Kudenet, zadrhtavši. "Trebala se udati i zadovoljiti se podizanjem obitelji."

Sultanum, koja je došla iz Koma sinu na krunidbu, bila je realnija: "Da nije bila tako moćna, bili bi je samo prognali. Ali silno su je se bojali."

Da stvari budu još gore, gubitak Parina pokroviteljstva značio je propast mojih planova da Džalile dovedem na dvor. Da majčinoj rođakinji napišem istinu – da je moja pokroviteljica mrtva – siguran sam da bi odustala od svake nade i žrtvovala Džalile. Umjesto toga, prikupio sam sav novac koji sam imao i poslao joj ga kao dar napisavši da je to samo predujam nagrade koja ih čeka čim budem mogao dovesti sestru u Kazvin. Džalile sam pisao odvojeno, dajući joj naslutiti svoje poteškoće i moleći je neka čini sve što može da se odupre njihovim planovima da je udaju.

Taj me novi poraz duboko ražalostio. Ako Džalile čeka još zle sreće, nemam više razloga za život. Ali nisam znao što učiniti da je spasim.

Onoga dana kad smo se zaputili u Dvoranu četrdeset stupova na Muhamedovu krunidbu, osjećao sam samo ciničnost. Prijestolju je prilazila malo drukčija skupina mula i velikaša nego prošli put, ljubeći stopala čovjeku koji će od danas nadalje biti poznat kao šah Muhamed. Kad je prema prijestolju sav važan zakoračio mirza Salman, šepireći se u skupoj odjeći, obuzelo me tako silno gađenje da sam se tresao kao u groznici. Dok sam zajedno s ostalima prisezao na odanost novome šahu, usudio sam se brzo pogledati u tamne oči šaha Muhameda. Izgledale su prazne i bez trunke osjećaja.

U danima nakon krunidbe nekolicina preostalih prinčeva, velikaši i dvorski sluge na najvišem položaju bili su pozivani na sastanak sa šahom, gdje su dobivali nova zaduženja ili promaknuća. Anvar mi je rekao neka smatram da radim za njega sve dok ne dođe red na mene, što je trebalo biti za nekoliko tjedana. U međuvremenu zadužio me da čitam kraljevinu poštu, koja je i dalje u velikim količinama stizala u palaču, te da ga obavijestim ako naiđem na nešto važno. Također, trebao sam otpisati važnim korespondentima i obavijestiti ih o njezinoj smrti da se ne uvrijede kad ne dobiju odgovor. "Bila je bez premca", šapnuo mi je suosjećajno, "i to znamo svi mi koji smo joj služili, pa makar to znanje umrlo s nama." Rekao mi je neka radim u društvu dvorskih pisara, gdje ću naći dovoljno papira, tinte i pera, a bit će mi srcu lakše nego da radim u kraljevnim starim odajama u palači, koje će ionako zauzeti netko iz Hajrunisine obitelji.

Na novo sam radno mjesto došao rano sljedećega dana, odmah nakon jutarnje molitve.

Čim sam predao Anvarovu zapovijed, glavni pisar Rašid-kan poveo me u velik i svijetao ured. Dao mi je drveni stolić za krilo i pokazao mi kako da zatražim sav potreban mi pribor. Učinilo mi se da mu u umornim, crvenim očima vidim suosjećajnost.

Masud-ali donio mi je sva pisma koja su stigla nakon Parine smrti, a koja je dotad bio čuvao glavni dvorski kurir. Premda je od njezina umorstva prošlo samo nekoliko tjedana, nije ih uspio donijeti odjednom, nego se morao nekoliko puta vraćati. Još je bio blijed od tuge.

“Želiš li poslije igrati tavle, rotkvice moja mala?”

“Može”, odgovorio je tupo i znao sam da mi se samo trudi udovoljiti. Kako mi je bilo teško gledati ga da tako pati! Zakleo sam se samome sebi da ću se potruditi da mi ga dodijele na novomu poslu kako bih ga stalno mogao imati na oku.

Zurio sam u snop pisama. Suhi, bijeli papiri podsjetili su me na Parine kosti koje negdje pod zemljom postaju sve bjelje. Jedva sam se prisilio dotaknuti taj mljeveni lan i konoplju, ali sad sam bio pod budnim okom Rašid-kana i njegovih pisara pa sam poprimio službeno držanje i prihvatio se posla.

Prvo pismo koje sam otvorio bilo je od prostitutke koju je Pari upoznala jednom prilikom kad je išla u svetište Fatime Masume u Kom, odati poštovanje toj svetoj sestri imama Reze. Pismo je umjesto nje napisao unajmljeni pisar, podsjećajući Pari na njihov susret i na to kako joj je kraljevna dala novac da započne novi život. Prostitutka je potrošila novac na pribor i pust te je počela izrađivati pustene prekrivače za konje. Nakon dvije godine naporna rada posao se razvio dovoljno dobro da može odustati od najstarijega zanata na svijetu. Zahvalila je Pari što je vjerovala u nju i obećala da će svakoga tjedna moliti za nju u svetištu.

Da, pomislio sam, to je kraljevna kakvu sam ja poznao. Ne lukava urotnica kakvu su opisivali zli jezici u palači, nego Pari koja se nikad nije oglušila na zamolbu siromašne ili bijedne žene, ma kako sramotnoga zvanja.

Počeo sam u mislima sastavljati odgovor prostitutki. “Draga prijateljice dvora, jako mi je žao što ti moram prenijeti strašnu vijest da je kraljevna Parihan hanum, najcjenjenija i najštovanija među safavidskim ženama...”

Ispustio sam pismo, a ruke su mi se počele tresti.

“Što je?” upitao je Kašid-kan, koji je baš prolazio pokraj mene. “Ne izgledaš dobro.”

“Sve je u redu”, reko. “Samo bi mi dobro došlo malo čaja i šećera.”

“Zamoli slugu, ali ne možeš piti ovdje među papirima.”

Otišao sam u susjednu prostoriju, daleko od sveg tog dragocjenog papira, a dječak mi je poslužio šalicu čaja s datuljama i prije nego što sam išta rekao.

Moj je novi posao bio strašan. Svaki put kad sam suhoparnim i službenim jezikom morao nekome napisati da je mrtva, kao da sam ponovo proživljavao njezino umorstvo. Zamišljao sam njezin vrat pun modrica, razrogačene oči i ogoljele zube, priželjkujući da me Halil-kanova sluškinja poštedjela toga opisa.

Kad sam se vratio poslu u glavnoj prostoriji, primijetio sam pismo s velikim, zamršenim kraljevskim pečatom Osmanskoga Carstva. Pažljivo sam ga otvorio, siguran da sadržava važne političke vijesti. Safija, žena Murata III., napisala je da joj je silno stalo da se održi dugogodišnji mirovni sporazum između naših dviju zemalja, ali da je obeshrabrena trzavicama između safavidskih i osmanlijskih vojnika blizu Vana. Jesu li izvješća o tome istinita? Molila je odgovor prije nego što sukobi eskaliraju. Ton njezina pisma bio je uljudan, ali ne topao, što me uznemirilo jer su ona i Pari u prošlost imale blizak odnos. Stavio sam pismo na stranu, da ga poslije pokažem Anvaru jer će pisar zadužen za političke stvari trebati odmah napisati odgovor.

Pročitao sam još nekoliko pisama prije negoli sam naišao na ono koje joj je napisala Rudabe iz Hoja. I ona je pisala o trzavicama između safavidskih i osmanlijskih vojnika, ali dodala je da je čula da je Hosro-paša, namjesnik u Vanu, odlučio naučiti Iran lekciju tako što će protiv Safavida organizirati borbene snage sastavljene od Osmanlija i Kurda. Čula je to od člana svoje obitelji koji je bio unovačen. Mislila je da bi to kraljeva trebala znati.

Uznemiren, spustio sam pismo na stol. Pari je imala pravo; mir između Osmanlija i Safavida temeljio se isključivo na snazi. Onoga trenutka kad smo pokazali slabost, zemlje s kojima graničimo pretvorile su se u grabežljivce.

Odmah sam potražio Balamaniya i dao mu pisma, a on je obećao odnijeti ih Anvaru, kojega je šah Muhamed slušao.

“Ali ne očekuj previše”, rekao mi je. “Šah je prezauzet pražnjenjem dvorske riznice.”

“Što?”

“Obasipa zlatom, srebrom i svilom svoje nove velikaše. Pokušava kupiti odanost.”

“Znači da je očajan?”

“Njegova prekomjerna darežljivost otkriva koliko je slab.”

“Baš kao Hajdar. Kakva šteta.”

U tome mi se trenutku učinilo da ovaj dvor nikad neće nagraditi poštenje. Oko šaha okupit će se ulizice gladne blaga, koje će šahu govoriti ono što želi čuti. I nikad mu neće reći istinu. Oni koji budu uspješni gmizat će oko njega kao zmije, čekajući nagradu, a svi koji se pobune bit će sasječeni.

“To je još najmanje od svega”, nastavio je Balamani. “Ustadžlui i Tekelui jedni su drugima za vratom, svaki sa svojim saveznicima, što me navodi na strah od još jednoga građanskog rata. Nezadovoljan narod organizira pobune i na sjeveru i na jugu. Osmanlije i Uzbeci prijete napadom sa zapada i istoka. Niti jedan kut ove zemlje nije siguran.”

Panah bar Hoda! Čeka li nas život pod vladavinom još jednoga nesposobna šaha? Raditi za takav dvor ne samo da je izluđujuće nego i opasno.

Te sam noći sanjao san koji nikad neću zaboraviti. Kao da je *Šahnama* oživjela i uvukla me među svoje stranice. Na vratima mi se pojavio kovač Kave i zatražio da mu se pridružim na zadatku. Lice mu je bilo rumeno od vatre u kovačnici, ruke snažne kao čelik. Zajedno smo upali u Zahakovu palaču, gdje mu je Kave pred očima poderao proglas. Na gradskome je trgu podigao svoju pregaču na vrhu koplja i poveo ljude protiv zla vladara. Marširao sam uz njega, a srce mi se nadimalo od ponosa.

“Živio Kave!” uzvikivao sam. “Smrt tiraninu.”

Gomila se povećavala i vikala, a povici su bili kao grmljavina. Sloboda nam je bila nadomak ruku! Ali kad su povici bili najglasniji, Kave se okrenuo prema meni.

“Rodim se u svakome naraštaju”, šapnuo mi je. “Bunim se i umirem, a tirani svejedno pobjeđuju.”

Crna mu je kosa bila prošarana sijedima, a kožasto lice naborano od brige. Nisam mogao vjerovati da izgleda tako obeshrabreno i obuzela me silna tjeskoba i strah.

“Koliko još dugo moramo trpjeti nepravdu?” upitao sam.

Ali čak mi ni Kave nije znao odgovoriti.

Oglušivši se o Anvarov savjet, otišao sam do mirze Salmana pod izgovorom da mu trebam reći nešto što sam saznao iz Parine prepiske. Ostavio me da čekam sve dok već svi

drugi nisu otišli i dok više nije mogao odgađati. Na sebi je imao još otmjeniju odjeću: ogrtač od ružičaste svile s uzorkom kašmira te turban i pojas skladnih mu boja. Raskoš njegove odjeće izazvala mi je gađenje.

“Žao mi je čuti vijesti o tvojoj gospodarici”, rekao je, sjedeći na jastuku i mahnuvši svome pisaru neka nas ostavi same. “Molim te, primi moju sućut.”

Unatoč svim tim godinama obuke za savršena slugu, nisam mogao sakriti uzrujanost. “Sućut? Od vas?”

“Naravno. Kakva strašna tragedija – odlazak kraljevine u najboljim godinama njezina života.”

Nasmijao sam se s toliko prijezira da je položio ruku na držak bodeža zatakuta za pojas.

“Pustite oružje. Ne bojim se vašega bodeža.”

“Je li ti udarac u glavu oštetio mozak? Što je s tobom?”

“Sa mnom? Vi ste taj koji je svojim podlo smišljenim pričama omotao paukovu mrežu laži oko kraljevine.”

Na trenutak mu je iz lica istekla sva krv; gotovo da sam mogao vidjeti kako mu misli kovitlaju u umu dok je pokušavao proniknuti u to kako sam ga uspio otkriti. “Podle priče? Ne znam o čemu govoriš.”

“Kako ste dobri i vješti u spašavanju vlastite kože – otprilike kao buha koja iz prevrnuta čamca skače na suho tlo.”

“Fantaziraš. Nisam ja taj koji je izdao nalog da je se pogubi.”

“Ali nema sumnje da ste svojom propagandom naveli tu drugu osobu na pomisao da to treba učiniti.”

“Ni u jednome trenutku nisam rekao ništa drukčije od svega onoga što su i svi drugi govorili o njezinoj želji za moći.”

“Vi ste je ohrabivali neka pokuša postati šahova glavna savjetnica, zar ste zaboravili? Vi ste to osobno dogovorili s drugim velikašima.”

“To je bilo prije nego što sam razgovarao s njegovom ženom. Ona je jednako snažna i odvažna kao što je bila Pari, ali ima dodatnu prednost što je osoba u koju njezin suprug ima najviše povjerenja. Kako bi se Pari mogla nositi s tim?”

“Bila bi bolja vladarica.”

“Ne bi, ako se pita šaha Muhameda.”

“Jednoga će dana požaliti tu svoju odluku.”

“Budalo! Kako se usuđuješ tako govoriti protiv našega novog vladara, svjetla univerzuma? Mogli bi te izbaciti s dvora i baciti u rijeku.”

“Nakon još jedne vaše kampanje u kojoj biste sabotirali moj ugled?”

“Pravi se javio. Na kraju krajeva, ti si pomogao isplanirati ubojstvo.”

“Ne znam o čemu govorite.”

Nasmijao se: “Ne bi me iznenadilo da te se novi šah odluči riješiti.”

“Darovit i sposoban eunuh kao što sam ja sjaji blistavije od zlata. Ne zaboravite, ja sam ona luda budala koja si je dragovoljno dala odrezati muškost samo da bi mogla služiti na dvoru.”

“Čisto sumnjam da novi šah previše mari za to što si ti učinio sa svojim kurcem.”

Njegov me prostački način izražavanja razgnjevio. “Možda nemam kurac, ali barem nisam pizda poput vas.”

“Gubi se odavde prije nego što ti naneseš smrtnu ranu na dijelu tebe koji je još netaknut.”

Nasmijao sam mu se u lice. “Prema onome što sam čuo, ne biste imali muda za takvo

što.”

Skočio je s jastuka s isukanim bodežom. Da mu pokažem koliko me to strašno brine, okrenuo sam mu leđa i mirno išetao iz sobe. Kao što sam i očekivao, nije pošao za mnom.

Ubrzo potom, mirza Salman započeo je kampanju blaćenja moga imena. Tu i tamo, u prolazu bi nekome napomenuo nešto negativno o mojoj odanosti, ali Anvar je to načuo i prenio Balamaniju. Nakon toga uslijedile su otvorene optužbe i izjave da nisam osoba kojoj bi se moglo i smjelo vjerovati. Čak je i proširio glasine da sam povezan s liječnikom kojega su bili sumnjivali da je otrovao depilacijsku pastu šaha Tahmaspa.

Bio sam u velikoj opasnosti.

Balamanijevo čelo naborano od brige jasno je govorilo da priželjkuje da se moja situacija na dvoru što prije riješi, ali niti jedan od nas dvojice nije mogao ništa učiniti da ubrza donošenje odluke o mome novom položaju. A nisam mogao svojevrijedno napustiti palaču; niti jedan sluga ne smije otići bez dopuštenja, čak ni na odmor ili putovanje. Ionako nisam imao novca kojim bih se mogao uzdržavati izvan palače.

Što je još gore, svi moji pokušaji da odobrovoljim majčinu rođakinju neslavno su propali. Poslala mi je pismo u kojemu je zahtijevala neka joj napišem točan datum kad ću poslati po Džalile – još važnije – kad ću poslati novac za karavanu kojom će doći. Ako to uskoro ne dobiju, udat će je za onoga starca. Zapao sam u tugu i očaj dubok i mračan kao najdublji bunar. Premda sam sad imao dovoljno sredstava da napokon dovedem sestru u Kazvin, više je nisam imao kamo dovesti ni kako uzdržavati. O, Bože na nebesima, što da radim?

Dok sam čekao da me pozovu na audijenciju kod šaha, nastavio sam s poslom čitanja i odgovaranja na kraljevnina pisma. Kako su joj svi njezini korespondenti pisali kao da je živa, počeo sam se osjećati kao da vidim njezino biserno čelo, kao da osjećam miris jele kojim se voljela namirisati i da osjećam kako mi vodi ruku dok biram pisma na koja ću odgovoriti.

Usredotočio sam se na ona napisana na najboljem papiru i s najraskošnijim pečatima, znajući da će njihovi pošiljatelji biti najzahtjevniji. No jednoga je jutro iz snopa pisama ispalo jedno napisano na jednostavnom papiru. Podigao sam ga i otvorio. Milo je od jednoga od Parinih *vakila*, vlasnika zemljišta u Kazvinu. Napisao je:

Cijenjena kraljevno, primio sam pismo koje ste mi poslali iz šahova logora i želim vas obavijestiti da sam ispunio vaš zahtjev i prebacio vlasništvo nad mlinom blizu Teheranskih dveri na ime vašega sluge Pajama Džavahera Širazija. Sad je i službeno njegovo vlasništvo. Vlasnički list zadržat ću kod sebe dok on ne dođe po njega, a čuvat ću mu i sve prihode od mlina. Molim vas, javite mi ako vam mogu još kako služiti.

Bio sam toliko zatečen da mi je pismo ispalo na pod, ali brzo sam ga podigao, prije nego što ga itko vidi. Balamani je imao pravo: Pari se htjela pobrinuti za mene! Zacijelo je poslala pismo onoga jutra kad su je ubili.

Pazeći da me nitko ne vidi, sakrio sam pismo u ogrtač. Čim sam se mogao maknuti iz grada, otišao sam vidjeti mlin, smješten u stambenoj četvrti iz koje su se vidjele Teheranske dveri. Magarci su hodali u krug oko mlinskoga kamena okrećući ga, meljući pšenicu u brašno. Svi koji su rabili usluge mlina morali su platiti naknadu. Promatrao sam

dulje od sat vremena i zaključio da mlin radi punom parom i da će osigurati stalan prihod. Slava Bogu! Katkad se čovjeku sreća široko nasmiješi.

“Tko je vlasnik ovoga mlina?” upitao sam čovjeka koji je tjerao mršave i žilave magarce. Jedva sam čekao da čujem svoje ime. O, s kakvim ću se zadovoljstvom predstaviti kao novi vlasnik i zatražiti sve što mi pripada.

“Velikodušan čovjek. Za vrijeme posljednjega blagdana ovdje je bio dugačak red siromašnih ljudi koji su došli po besplatno žito. Neka mu se vrata raja široko otvore kad mu dođe vrijeme!”

Bio sam zbunjen. “Kako se zove?”

“Halil-kan.”

Čovjek je naglo zaustavio magarce i pritrčao mi. “Ago? Jesi li dobro?”

Požurio sam natrag u palaču da Balamaniju kažem što je bilo. Sjedio je zavaljen u jastuke u primaćoj sobi u našim odajama, pregledavajući neke Anvarove dokumente o planovima novoga šaha za vjerska darovanja.

“Balamani, imao si pravo za kraljevnu”, rekao sam mu. “Nije me zaboravila. Ostavila nije mlin blizu Teheranskih dveri.”

Spustio je dokumente na drveni stolić što ga je držao u krilu.

“Slava Bogu milostivome! Koliki mu je prihod?”

“Ne znam još.”

Vidjevši golemo olakšanje u njegovu pogledu, shvatio sam koliko se bio zabrinuo za mene. “Sad se možeš pobrinuti za svoju sestru, a možda čak i za sebe.”

“Možda”, odgovorio sam, ali glas mi je zvučao sumorno.

“Džavaheru, što je? Ovo bi ti trebao biti jedan od najsretnijih dana u životu. Tako ti se posrećilo unatoč činjenici da je tvoja pokroviteljica mrtva.”

“Znam. Srce mi je prepuno zahvalnosti. Kako lijepo od nje što me se sjetila! Ali nije mogla ni zamisliti kakvi će me problemi dočekati. Mlin je prisvojio Halil-kan. Kako ga mogu dobiti natrag?”

Zbunjeno me pogledao. “Pa znaš kako. Idi do velikoga vezira, pokaži mu dokaz i zatraži njegovu pomoć u povratu svoje imovine te prijenosu vlasništva na svoje ime.”

“Mirza Salman neće mi pomoći.”

“A zašto ne?”

“Prezire me.”

Nakratko me vrlo prodorno promatrao. “Što si učinio?”

“Posvađao sam se s njim.”

“Oko čega?”

“Oko nekoliko stvari koje su me mučile.”

“Na primjer?” Čelo mu se namrštilo pa je u toj svojoj plavoj halji izgledao kao anđeo osvjetnik.

“Izgubio sam živce. Nisam si mogao pomoći.” Obuzela me nelagoda i osjećao sam se posramljeno jer je to posljednja stvar koju bi iskusan dvoraniin trebao učiniti.

“Što si mu rekao?”

Skrenuo sam pogled. “Optužio sam ga da je on naveo šaha da pogubi Pari.”

Balamani je bio tako zatečen da je utonuo u duboku tišinu. Samo je zurio u mene, a

koža između očiju stisnula mu se u tako jasno izražene bore zabrinutosti da sam se osjećao kao da sam razočarao vlastitu majku.

“A to još nije sve – slomio sam Halil-kanu nos. Sad vuče malo ulijevo.”

Otpuhnuo je. “Pravo je čudo što još dišeš. Trebat će ti pomoć mnogo veća od one koju možeš dobiti ovdje na zemlji.”

Nisam odgovorio.

“Džavaheru, ponio si se kao budala”, dodao je, podigavši glas. “Kako namjeravaš ostvariti vlasništvo nad tim mlinom sad kad je veliki vezir – osoba koja odobrava sve vlasničke listove – protiv tebe?”

“Ne znam. Znam samo to da se osjećam kao trska iščupana iz korijena. Kako mogu svirati slatku melodiju kad iz moga srca teče samo tuga i osjećaj gubitka?”

“Znaš pravila na dvoru. Zašto si sabotirao sve što sam dosad učinio da ti pomognem? Kakve će koristi Pari imati od toga ako se nakon njezine smrti i ti uništiš? Koji si ti magarac!”

Krv mi je navrla u glavu, a ruke su se same stisnule u šake. “Za Boga miloga, nisam to više mogao podnijeti! Zar nismo muškarci? Zar nemamo jezike? Jesu li nam ih tirani kojima služimo tako skratili da više ne možemo govoriti?”

Balamani me pokušao prekinuti, ali nastavio sam.

“Prvi put u životu ponio sam se kao pravi muškarac i nisam se dao. Možda ću svoje riječi platiti glavom, ali barem sam ih izrekao. Uopće me nije briga što sam stekao neprijatelja. Nije me briga ni hoću li izgubiti položaj na dvoru. Barem se na trenutak nisam osjećao kao da je ono što mi je u srcu toliko različito od onoga što mi je na usnama kao dan od noći. Postao sam užarena, bijela vatra, čista i jasna. Osjećao sam se kao da su mi testisi narasli do veličine planina i da sam zaslužio pravo da punim plućima povičem da sam potpun muškarac!”

Balamanijev se pogled smekšao i izgledao je starije i tužnije nego ikad prije.

“Nikad se nisam usudio učiniti to što si ti opisao. I dalje mislim da si budala”, raširio je dlanove prema nebu, “ali ponosim se tobom.”

Oči su mi se zamaglile od suza. Ljutito sam ih otro, premda sam bio zahvalan.

“Balamani, što sad uopće mogu učiniti?”

Sumnjičavost u njegovu pogledu jasno je pokazivala da ne misli da imam previše izgleda da išta postignem. “A što bi ti htio?”

Nekoliko sam trenutaka razmislio. “Želim taj mlin, da mogu otići s dvora, ali da imam od čega živjeti. Želim iskusiti kako je to biti vlastiti gospodar.”

“A kako očekuješ da ćeš sve to postići?”

“Otići ću do mirze Salmana i zahtijevati da mi prepíše vlasništvo nad mlinom jer je to moje pravo.”

Nasmijao se dugo i tužno. Sa žaljenjem, prisjetio sam se svih dugih sati koje je bio utrošio na to da me pouči kako ne činiti ovakve glupe pogreške na dvoru.

“Toliko si ga izazivao svojim ponašanjem da će ti odbiti pomoći. Dopusti mi da ti dam jedan savjet i poslušaj me.”

“Naravno.”

“Ispričaj mu se. Objasni mu da si se raspao od tuge. Zakuni mu se na odanost i savezništvo. Tako bi postupio mudar dvoranin, a ti si sve dosad bio jedan od najmudrijih.”

Opet me obuzela ljutnja. “Znači, želiš da se vratim dvoličnosti i ulizivanju?” zalajao sam.

“Smiri se”, zapovjedio mi je Balamani. “Koliko ti je stalo do toga da pobijediš?”

Mirza Salman nije dopustio da me uvedu k njemu u ured, premda sam čekao cijeli dan. Kad sam se pokušao progurati pokraj njegovih slugu u njegovu primaću sobu, ustrajući na tome da imam važna posla, sav se zajapurio od gnjeva. Jedva sam stigao izgovoriti zahtjev za prepisivanje vlasništva prije nego što me nazvao nepismenom budalom i dao izbaciti iz kuće.

Odlučio sam zatim otići do Ferešte, pod izgovorom da želim s njom razmijeniti informacije o novim ljudima na dvoru i novim planovima. Zapravo, trebao sam njezin savjet. Još sam više od toga jednostavno čeznuo za tim da je vidim, da si olakšam dušu i kažem joj što mi je na srcu.

Kad sam stigao do njezine kuće, rečeno mi je da je zauzeta i da će me primiti čim bude mogla. Popio sam čaj, pojeo nekoliko krastavčića i divio se novim slikama na zidu, koje su prikazivale velikašicu kako poslužuje čajem zaljubljenoga udvarača. Dan se vukao i shvatio sam da Ferešte vjerojatno ima klijenta. Što ako je to mirza Salman? I sama pomisao na to izazvala mi je gađenje.

Kad su me napokon uveli do nje, nije ustala da me pozdravi. Velike su joj oči izgledale umorno, odjeća izgužvana i nošena.

“Što je?”

“Kći mi povraća”, rekla je. “Dala sam joj lijek i sad je napokon zaspala.”

“Nadam se da će joj uskoro biti bolje.”

“Hvala ti.”

“Ja sam došao zahvaliti *tebi*. Pomogla si mi u mnogim stvarima.”

“Žao mi je što moje vijesti o mirzi Salmanu nisu stigle na vrijeme da spase tvoju gospodaricu.”

“I meni”, odgovorio sam. “Čudno, ali vjerujem da je Pari znala da joj se približava kraj.”

“Kako?”

“Razgovarala je sa mnom o konačnome sudu još prije nego što je saznala da joj je ujak ubijen.”

“Avaj! Kakva tragedija. Je li bila tako hrabra kao što se pričalo?”

Prisjetio sam se njezina susreta s Muhamedom i Hajrunisom begum. “Bila je tako blistava da te njezino svjetlo moglo spaliti. Jedna od onih ljudi koji ne rade kompromise i ne drže jezik za zubima. Znala je tako razljutiti ljude da su je mnogi poželjeli uništiti.”

“Zato što je bila tako otvorena i iskrena?”

“I zato što je imala previše saveznika. Sad kad su joj šah Muhamed i njegova žena pogubili i majku i ujaka, Čerkezima na dvoru oduzeli su moć i napravili mjesta za svoje pristaše. No meni se to čini kao da su odrezali granu s vlastita stabla.”

Obrazi su mi iznenada postali mokri pa sam ih otro rupčićem koji sam još nosio zataknut za pojas. Bio je to Parin svileni rupčić, a pri pogledu na nj osjetio sam se još gore.

Ferešte mi je pogledom pretraživala lice. “Jesi li je volio?”

“Jesam”, odgovorio sam, “onako kako vojnik voli dobra zapovjednika ili velikaš pravedna šaha.”

“Shvaćam. Dao Bog da ti to bude posljednja tuga koju moraš proživjeti!”

“Hvala ti.”

“Strašan je to gubitak. Što ćeš sad?”

“Ne znam. Moram pričekati da vidim kakve planove imaju za mene u palači. Balamani je rekao da će mi pokušati pomoći.”

“Nadam se da ćeš dobro proći. U međuvremenu, čula sam neke korisne vijesti”, nastavila je. “Mirza Salman upravo se oženio.”

“Da?” upitah.

“Žena mu se zove Nasrin hatun.”

Zgađeno sam otpuhnuo. “Uhodila me i optužila za stvari zbog kojih sam mogao ostati bez glave. Jesu li ona i mirza Salman sve ovo vrijeme radili zajedno?”

“Pretpostavljam da jesu.”

“Našla krpa zakrpu. Zaslužuju jedno drugo.”

“Ali, naravno, mirza Salman neće joj biti vjeran.”

Svi znaju da velikaši mogu imati nekoliko supruga i još onoliko žena sa strane koliko si mogu priuštiti.

“Kaži – što mi pokušavaš reći?”

Pozorno me promatrala. “Ponudio mi je nešto.”

“Što? Brak?”

“Uzdržavanje. Obećao je da će podmirivati sve moje troškove budem li viđala samo njega. U tome se slučaju više ne bih mogla viđati s tobom.”

Osjetio sam onaj vreli gnjev u prsima. “Zar mu sudbina posipa put samo ružama? Visok položaj, Parino pogubljenje, žena na dobru položaju u haremu, a sad još i sva tvoja ljepota samo za njega? Blagi Bože! Zašto ti ne ponudi brak?”

“Dobro znaš da se velikaši ne mogu oženiti prostitutkama.”

“On je kraljevnin stvarni ubojica, a meni podmeće nogu na svakomu koraku. Kako uopće možeš i razmatrati njegovu ponudu?”

“Koje druge opcije imam?”

“Rekla si da se želiš povući.”

“To što mi nudi jedini je način da to postignem.”

Nisam više mogao podnijeti razgovor o njemu. Skočio sam na noge i krenuo prema vratima te ljutitim pokretima gurnuo stopala u cipele.

“Kako je njegova ponuda drukčija od prostitucije?”

“Kako je brak drukčiji od toga?”

“To je smiješno.” Zastao sam i okrenuo se, s otrovnim komentaram na usnama. Podigla je ruke, kao u obranu. Upozorenje u njezinu pogledu zauzdalo mi je jezik.

“Džavaheru, moram misliti na ono što je najbolje za moju kćer. Najveća mi je želja maknuti se iz ovoga posla.”

Zastao sam. “A što bi učinila da imaš nešto novca?”

“Potrudila bih se naučiti neki drugi posao pa da mogu postati poštena i ugledna žena i zarađivati na neki drugi način. Kad mi kći odraste, voljela bih da je mogu udati za dobrog čovjeka iz dobre obitelji. Nema mnogo izgleda za to ako ne uspijem svijetu pokazati drugo lice.”

Izgledala je tužno i pomislio sam kako ni mene niti nju nitko nije uspio spasiti sudbine koja nas je snašla. Ali što ako, uz malo sreće, mi uspijemo spasiti one koji dolaze iza nas? Tek tada bi naši životi bili iskupljeni. O, kako bismo sretni bili da svoje malene uspijemo spasiti od života kakav smo mi morali podnositi!

Opet sam izuo cipele i sjeo, uzdahnuvši.

“Ferešte, ispričavam se za svoj ispad. Možda postoji način da pomognemo jedno drugome. Pari mi je ostavila mlin, ali mirza Salman ne želi mi dopustiti da preuzmem vlasništvo nad njim. Treba mi nešto protiv njega, nešto čime bih ga mogao prisiliti da to

učini. Mlin dobro posluje, a ljudi će uvijek trebati mlinarske usluge. Od njegovih bi prihoda mogla započeti novi život. Volio bih ti zahvaliti za svu tvoju pomoć, a znam da bi i Pari željela isto.”

Cijelo joj se lice ozarilo nadom. “Kako bih zahvalna bila da budem sama svoja gazdarica! Nikad više ne bih morala dotaknuti nijednu od onih stvari.”

Nisam uspio suspregnuti osmijeh.

“A zašto ne zamoliš šaha za pomoć oko vlasništva nad mlinom kad te pozove na dodjelu novoga položaja?”

“Šah Muhamed svu je Parinu imovinu i novac dao Halil-kanu kao nagradu za to što ju je ubio. Sumnjam da bi mu bilo stalo da ispuni njezinu posljednju želju.”

Ferešte je dugo razmišljala. Promatrao sam joj lice. Iznenadila me lepeza snažnih osjećaja koji su se izmjenjivali na njemu, ali nisam ih uspijevao pročitati i protumačiti.

“Poznajem osobu koja bi mogla znati podatak koji ti treba.”

“Koga?”

“Ne mogu ti reći”, odgovorila je.

“Ako želimo biti partneri, moram znati o kome je riječ.”

“Nije važno. Prepusti to meni.”

Otrprilike tjedan dana poslije Ferešte je poslala glasnika s porukom neka što prije dođem do nje. Pod izgovorom da moram nešto hitno obaviti na bazaru, zamolio sam Rašid-kana za stanku usred dana. Pustio me, premda sam mu u očima vidio da mi nije povjerovao, nego mi je jednostavno želio pomoći. Abtin-aga frknuo je nosom za mnom dok sam izlazio.

Sluškinja me uvela u Fereštinu privatnu primaću sobu. Iznenadio sam se vidjevši da je posve pokrivena čadorom, a čak je i lice pokrila bijelim svilenim velom.

“Možeš nas ostaviti same”, rekla je sluškinji, koja je izišla zatvorila vrata za sobom nečujno kao duh.

“Ferešte, jesi li to ti?” upitao sam šaljivo. “Nikad te nisam vidio tako pokrivenu.”

Nije odgovorila. Kad je polako odmaknula veo s lica, srce mi se sledilo. Desni joj je kapak bio boje trula šipka, a obraz ispod oka crn i žut. Donja joj je usna bila tako otečena da je izgledala dvostruko veća, a po sredini je imala tamnu krastu. Sjaj u Fereštinim očima mogle su biti samo suze.

“Za Boga miloga!” zagrmio sam. “Tko ti je to učinio? Ubit ću ga!”

Ruko su joj se tresle — od hola, pretpostavio sam. “Sjećaš li se kako sam upoznala Sukanum?”

Trebalo mi je nekoliko trenutaka da se prisjetim da ju je jedan od klijenata tako pretukao da se obratila za pomoć kraljici majci.

“Opet si primila toga strašnog čovjeka?”

“Da.”

Polako je skinula čador; jedna inače blijeda ruka i vrh grudi bili su prekriveni modricama boje patlidžana.

“Ferešte, tko bi učinio nešto tako strašno? Reci mi njegovo ime i zatražit ću da ga se kazni.”

Stresla se kad joj se vrh dugačka rukava očešao o bolno mjesto na podlaktici.

“Danas se osjećam mnogo bolje nego prije nekoliko dana. Bol nije najgore što mi se dogodilo. Ne u usporedbi s onim što je radio tijekom seksa. Poštedjet ću te groznih pojedinosti. Skupo sam platila podatak koji ti treba.”

Osjetio sam kako mi žuč pali želudac. “Nikad ne bih tražio od tebe da se žrtvuješ na takav način, čak ni da mi se radi o glavi.”

“Znam”, rekla je. “Zato ti i nisam rekla što planiram. Odlučila sam da je tjedan dana bola mala cijena za priliku da se izborim za svoju slobodu. Možda sam i uspjela.”

Licem joj je bljesnuo pobjednički osmijeh i na trenutak je opet izgledala prelijepo, unatoč strašnim ozljedama.

“Ferešte! Radije bih da sam se ja žrtvovao za tebe.”

“Pusti sad to. Evo što sam saznala”, reče uzbuđeno. “Dok je oblijetao oko šaha Muhameda i njegove žene, mirza Salman istodobno je radio na tome da na prijestolje postavi njihova najstarijeg sina Hamza-mirzu. Ukratko, izdao ih je.”

Preplavila me nada. “Postoji li nekakav dokaz koji bi mi pomogao da maknem mirzu Salmana s njegova položaja?”

“Nitko neće otvoreno priznati što se događalo. Najbolje što možeš jest otići do njega, zatražiti vlasništvo nad mlinom i reći mu da imaš dokaze protiv njega, a da mu ne otkriješ odakle ti. Znam dovoljno pojedinosti o uroti da će mu odmah biti jasno da je tvoj izvor vrlo pouzdan.”

“Kako možeš biti sigurna da je pouzdan?”

“Velikaš s kojim sam bila bio je dio te urote, zajedno s mirzom Salmanom. Ljutit je na njega što je, kad su mu šah i njegova žena ponudili da će ga zadržati kao velikoga vezira, odustao od pokušaja da se okruni Hamza-mirzu. Neću ti odati velikaševo ime, jer bojim se da bi me ubio da sazna da sam ga nekome otkrila.”

Opet je zadrhtala, a zatim se pribrala i počela mi pričati sve pojedinosti plana. Trudio sam se zapamtiti svaku i najmanju sitnicu. Kad je bol postao prejak, pojela bi nekoliko zrna maka da se opusti ili bi namazala malo melema na bolno tijelo.

“Hvala ti, Ferešte. Tvoja je žrtva bila mnogo veća no što zaslužujem. Učinit ću sve što je u mojoj moći da ispunim obećanje koje sam ti dao.”

“Svileni nas nit veže još iz vremena kad smo bili tek malo više od djece”, rekla je nježno.

Pokazao sam rukom na staklenu vazu na polici, onu oblika lakrimarija. “Ali ne želim da više skupljaš suze za mene.”

Nasmiješila se. “Znači da znaš priču o tome kako su nastale posude za skupljanje suza?”

“Ne znam.”

“Nekoć davno živio je šah koji je bio silno ljubomoran i nije vjerovao da ga njegova kraljevska supruga voli. Jednoga je jutro otišao u lov i naložio svojim ljudima neka kraljici kažu da su ga rastrgale divlje zvijeri. Kraljica je bila shrvana. Zapovjedila je staklopuhačima neka joj naprave stakleni lakrimarij u koji će skupljati suze. Nekoliko dana poslije šahove su uhode izvijestile šaha da joj je soba puna plavih i ljubičastih staklenih lakrimarija koji su blistali od njezine tuge. Posramljen patnjom koju joj je izazvao, šah se vratio i obećao da će joj odsad nadalje vjerovati i voljeti je do smrti.”

Zastao sam. “Kad bi barem svaka strašna priča imala tako sretan kraj.”

“I ja bih to voljela.”

Kad sam se vratio u palaču, poslao sam mirzi Salmanu poruku da imam hitne i važne informacije koje bi mogle uzdrmati same temelje dvora, što je – prema pravilima – značilo da me mora primiti.

Netom se bio uselio u jedan od najboljih ureda blizu Dvorane četrdeset stupova, s visokim stropom i prozorima od rijetka više bojnog stakla. Sjedio sam u njegovoj čekaonici potpuno smiren, a u jednome sam trenutku pomislio da bi Balamani bio presretan da zna kako sam odlučan.

Kad su me napokon uveli unutra, mirza Salman duboko se namrštio. Zamijetio sam da je kupio skupocjen svileni tepih, mek poput dječje kože, a sjeo je na drugi kraj, tako da mu se posjetitelji mogu diviti dok razgovaraju s njim.

Nisam gubio vrijeme na isprazna laskanja. "Čuo sam da govorite protiv mene."

"Pa? Govorim ono što mislim."

"I ja. Došao sam zato što mi treba taj mlin – onaj koji je Halil-kan prisvojio kao nagradu zato što je ubio Pari."

Stresao se kao da sam spomenuo nešto nepristojno, nešto o čemu se ne govori. "Halil-kan jedan je od najimućnijih ljudi u zemlji. Zašto bih mu se suprotstavljao za tvoje dobro?"

"Zato što taj mlin pripada meni."

Nasmijao se. "Zar ne možeš smisliti neki bolji razlog?"

"Zaista želite od mene stvoriti neprijatelja?"

"Ja sam veliki vezir, sjećaš li se? Nisi vrijedan ni toliko moga vremena koliko bi mi trebalo da ti zdrobim muda."

Nisam reagirao. Nisam ni obrvu podigao. "Morate mi pomoći", zahtijevao sam. "Takav je zakon."

"Ništa ja ne moram."

Pokazao sam prema njegovim eunusima, koji su izgledali kao da se spremaju zgrabiti me i izgurati me iz sobe. "Imam vam nešto reći – nešto što biste radije zadržali u potaji."

Poslao ih je u kut prostorije, odakle nas nisu mogli čuti, ali nije skidao ruku s bodeža.

"Znam za vašu urotu i želju da na prijestolje dovedete Hamza-mirzu", rekoh tiho. "Ne mislite li da bi ta vijest možda uznemirila šaha?"

Brada mu se naglo podigla u zrak, a leđa se izravnala i ukočila kao da sjedi u sedlu. "Gluposti."

"Izvukavši pouku iz pogrešaka koje je počinio Hajdar, planirali ste potkupiti Ustadžlue na straži ispred palače, a istodobno poslati vojsku svojih pristaša da pazi na sve ulaze u palaču. Čim bi palača bila osigurana, namjeravali ste Hamza-mirzu proglasiti novim šahom, a sebe njegovim velikim vezirom."

Počeo sam opisivati pojedinosti njegova plana, gledajući kako mu dotad samouvjereno lice blijedi, sve dok na kraju nije izgledao potpuno uvjeren da znam sve.

"Dosta! Ništa od toga nije istina, ali ti si dovoljno dobar pripovjedač da to zvuči kao vjerodostojna glasina. Znači, želiš taj mlin? Dobro, onda. Pobrinut ću se da ga i dobiješ, ali pod jednim uvjetom: moraš napustiti palaču."

Upravo sam se tome bio nadao, ali pretvarao sam se da je to protivno mojim željama. "Želite da se odrekнем položaja na dvoru? Zašto bih to učinio?"

"Takva je pogodba. Inače ostaješ bez mlina."

Hinio sam da me stjerao u kut. "Ovo mi je dom. Kamo drugamo eunuh može otići?"

"Nekamo gdje te ja ne vidim."

"Namjeravam ostati."

"Onda ti neću pomoći."

“Dobro, onda”, rekoh ljutito. “Kad mogu očekivati nalog da odem iz palače?”

“Odmah.” Otpustio me odmahnuvši ruke, a kad sam već stajao na vratima, prosiktao je: “Imaš vraške sreće.” Pogled mu je bio leden kao najviši vrhunci planine Damavand.

“Nije to sreća.”

Nekoliko dana poslije, mirza Salman kontaktirao je s Parinim *vakilom* i zatražio na uvid njezino pismo u vezi s mlinom. Kad je stiglo, zatražio je da dvorski stručnjak potvrdi da je to njezin potpis, a zatim je proglasio pismo pravovaljanim. Nisam znao kako je uspio postići da se Halil-kan odrekne mlina, ali pretpostavljam da je to tražio kao osobnu uslugu. Uskoro mi je po dostavljaču poslao vlasnički list. Čim sam ga imao u ruci, poslao sam poruku Ferešte i obavijestio je o našem uspjehu.

*Dobra moja damo,
Znaj da suze što ih oči tvoje isplakaše
U ocean se golem k'o nebesa pretvorile.
Zbog sveg što si žrtvovala i zbog boli tvoje
Taj slani ocean slatka ljetna kiša postao je.
Na pustinju tuge moje i žalosti ta je kiša pala
I od slapa tvoje dobrote pustinja je procvala.
Dopusti da zahvalim ti za dar isplakanih suza
Viješću ovom divnom: Blizu kraj je naših uza!*

Toga me poslijepodneva Balamani obavijestio da je šah Muhamed zapovjedio da se sljedećega dana pojavim pred njim. Bio sam iznenađen jer sam mislio da je mirza Salman već dogovorio da me se otpusti s dvora i samim time uštedio šahu obvezu da se sastane sa mnom. Sad sam se morao pripremiti na sve. Hoće li me šah ukoriti što sam bio Parin sluga? Ili još gore, hoće li me optužiti da mu nisam odan ili da sam sudjelovao u Ismailovu umorstvu? Žurno sam napisao pismo Parinu *vakilu* i imenovao svoju sestru Džalile nasljednicom u slučaju moje smrti. Zatim sam presliku pisma dao na čuvanje Balamaniju. Pročitavši pismo, spremio ga je u unutrašnji džep ogrtača.

“Neka te Bog čuva”, rekao je, a cijelu se tu večer ustrajno držao mene, kao da se bojao da mi je posljednja.

Ujutro prije sastanka odjenuo sam se od glave do pete u tamnoplavu odjeću koju mi je bila darovala Pari, nadajući se da će me nešto od njezina kraljevskog *fara* zaštititi, a za pojas zataknuo sam jedan od njezinih rupčića — onaj na kojemu je bila izvezena žena koja čita. Naravno, šah Muhamed odveć je slijep da bi mogao vidjeti moju odjeću, ali pretpostavljao sam da će ostaviti dojam na njegovu ženu. Stigavši, čekao sam u čekaonici gdje sam već mnogo puta bio, kad god sam s Pari išao moliti Ismaila za ovo ili ono. Ništa se nije promijenilo: pokućstvo i slike bile su iste, samo su stanari bili novi.

Kad su me uveli unutra, iznenađeno sam primijetio da nema šaha Muhameda. Na jastuku sa zlatnim vezom, gdje bi inače trebao sjediti šah, sjedila je Hajrunisa begum, okružena svojim dvorskim damama i eunusima. Na sebi je imala tako žarkocrvenu haljinu da joj je koža izgledala sablasno bijela, a narumenjene usne kao rana na licu.

Sad kad je bila kraljica, pozdravio sam je kao Mahd-i Evliju, kolijevku velikih, što je bilo primjereno, s obzirom na to da je rodila četiri princa.

“Hvala vam što ste mi dali priliku da se kupam u vašemu kraljevskom sjaju”, nastavio sam na farsiju, njezinu materinskom jeziku, znajući da će joj biti drago što ga govorim tako tečno.

“Nema na čemu”, odvrtila je svisoka. “Vrijeme je da odlučim što ću s tobom. Prije negoli to učinim, reci mi zbog čega si vrijedan dvoru.”

Odmah sam shvatio da ispunjava svoje obećanje da će preuzeti nadzor nad svima i svime. Šuškalio se da je njezin suprug šah samo na papiru.

“Znam pisati na trima jezicima, saznati osjetljive podatke i davati dobre savjete o strategiji. Nema zida koji me može zaustaviti.”

“Čula sam mnogo o tvojim sposobnostima. Pitanje je samo gdje bi trebao služiti.”

Zatekla me. Bio sam očekivao da će me ispitati i riješiti me se.

“Hvala vam. Mislim da biste trebali znati da mi je mirza Salman savjetovao da bi bilo najbolje da napustim službu u palači”, rekao sam, ublaživši riječi velikoga vezira. “Rekao je da će razgovarati s vama o tome.”

“I jest, ali moja je odluka jedina koja se računa.” Zurila je u mene kao da čeka da joj se usprotivim.

“Moje su oči vaše, da stanete na njih ako vam je volja.”

“Dobro. Vratimo se sad problemu gdje bi bilo najbolje da služiš.”

Naslučujući zamku, pokušao sam se izvući i dobiti što želim. “Dobra kraljice, ispričavam se što vas opterećujem svojim teškoćama, ali imam ozbiljan problem koji zahtijeva moju odsutnost s dvora, ako biste bili tako milostivi da mi je dopustite.”

“Kakav problem?”

“Riječ je o mojoj sestri Džalile. Rođaci koji su se brinuli o njoj stari su i bolesni”, brzo sam improvizirao. “Bojim se za njezinu čast.”

“Ima li ona kakvih vještina?”

“Izvršno čita i piše krasopisom.”

“U tome slučaju nema problema”, rekla je Mahd-i Evlija. “Dovedi je ovamo i naći ćemo joj neko mjesto u haremu.”

Zurio sam u nju: sad hoće i moju sestru? Takav je poziv bio znak velike povlastice.

“Postoji li nekakav posebni zadatak koji želite da obavljam za vas?”

“Da. Nakon što smo unajmili Lulua, ispričao mi je pojedinosti o tvojoj natalnoj karti, koje su me toliko iznenadile da sam zatražila da je ponovo napravi. Tvoja natalna karta i dalje kaže da ćeš pomoći dovesti na prijestolje najvećega safavidskog vladara. Kako bih ti dopustila da odeš?”

Prisilio sam lice na poslušnost.

“Očito je da taj vladar nije bio Ismail”, dodala je Mahd-i Evlija. “Bilo bi glupo pustiti te s dvora kad bi taj vladar mogao biti vrlo blizu.”

Imao sam snažan osjećaj da je mislila na sebe pa me obuzela ljutnja i prijekor.

“Imao sam tu golemu čast da služim cijenjenoj kraljevni Parihan hanum”, rekao sam, nadajući se da će me moje raskošno laskanje nekome koga je bila mrzila diskvalificirati u njezinim očima. “Bila je velik mislilac, pjesnikinja, državica i najveći dragulj svojega vremena, a možda i svih vremena! Nije joj bilo ravne.”

“Primjereno je da se diviš kraljevskoj ženi kojoj si služio. Vratimo se sad tvomu poslu. Dvorskim bi pisarima dobro došao netko tko majstorski govori strane jezike.”

“Pisarima?” odgovorio sam s čujnim prijekom u glasu. To je kao kad je Ismail rekao Holafi da će upravljati zoološkim vrtom. Što je najgore, neću biti slobodan.

Nije ni trepnula. "To bi ti trebao biti lak posao. Zaslužio si takvu nagradu nakon svega što si propatio s Pari."

"Bila mi je čast služiti joj", ustrajao sam.

"Cijenim tvoju odanost. Jako mi je drago što ti mogu dati još jednu priliku da dokažeš svoju vrijednost."

"Kakav velik dar", odgovorio sam, a svaka mi je riječ zapinjala u grlu.

Pogledala je prema vratima, kao da se sprema reći slugama da je naš sastanak završio. Zaglavio sam kao magarac u blatu.

"Još samo jedno, ako smijem. Postoji li mogućnost da živim izvan palače ako bi to bilo najbolje za moju sestru?"

"Ne. Pa kad je ijednomu eunuhu u aktivnoj službi bilo dopušteno da živi izvan palače? Upravo je nedostatak drugih osobnih vezanosti ono što tebe i tvoju subraču čini tako dragocjenima dvoru."

U očaju, posegnuo sam za posljednjom slamkom za koju sam se mogao uhvatiti. Bila je prešutni kod za zamolbu "otпустite me" i gotovo je nikad nisu odbili dobrim slugama.

"Kolijevko velikih, zakleo sam se da ću hodočastiti u Meku bude li vaš suprug okrunjen za šaha. Osjećao bih se kao bijedan musliman kad ne bih ispunio dano obećanje. Biste li mi dopustili da odem?"

To bi mi putovanje kupilo godinu ili dvije.

"Moj suprug i ja duboko smo počašćeni kad se naši sluge zavjetuju Bogu u naše ime. Ali sad nije pravo vrijeme za to."

Njezino me odbijanje zaprepastilo. Koliko znam, nikad prije nikome nije bilo odbijeno. Ali nisam kanio tako lako odustati. "U tome slučaju, smijem li vas u budućnosti opet zamoliti za priliku da odem na hodočašće, da ne razočaram Boga?"

"Naravno. Znaj da će na ovome dvoru tvoje odano služenje uvijek biti nagrađeno. Ako Bog da, jednoga će ti dana želja biti ispunjena."

Otišao sam sa sastanka tako gnjevan da se s mene doslovno isparavalo. Ma koliko da sam žudio za slobodom, činilo se da mi je sudbina ostati zatočenikom dvora. Osjećao sam se kao u kavezu, kao da tuđe želje neprestano zatiru sve moje nade.

Jedina svijetla točka u mome životu bilo je to što sam odmah počeo primati zaradu iz mlina, uključujući sve ono što mi se dugovalo od Parine smrti. Čim sam dobio novac, otišao sam do Ferešte i rekao joj da ću joj redovito davati novac za životne potrebe, dokle god mi bude pristizala zarada iz mlina. Radost u njezinim očima nemoguće je opisati. Obećala mi je da će izučiti neki zanat, a zatim je odmah otišla u svetište, pokajala se za svojti prošlost i zaklela se da će promijeniti život. Svojim je slugama rekla neka svim posjetiteljima kažu da se zavjetovala na novi život. Jedan od njih, službenik u riznici, požalio se da će to sad značiti i gubitak poreza koji se od njezina posla slijevao u riznicu. Umjesto da joj obeća da će je oženiti, kao poštenu ženu, mirza Salman rekao joj je da će si naći neku drugu, koja će biti zahvalnija.

Pisao sam majčinoj sestri da je nova kraljica naredila da se moja sestra dovede na dvor neudana, kako bi mogla služiti dvorskim damama i priložio sam bogatu nagradu za njihovu dotadašnju skrb o njoj. Ako već nisu udali Džalile za onoga starca, znao sam da se

sad to neće usuditi učiniti i na taj se način oglušiti o kraljičinu zapovijed. Nestrpljivo sam čekao njihov odgovor.

Bude li moja sestra dobro služila dvorskim damama, i sama će naučiti biti dama pa će si tako zaraditi priliku za dobar brak. Od prihoda iz mlina s vremenom će se nakupiti dovoljno za bogat miraz. Nadao sam se da ćemo se polako zbližiti i da ćemo jednoga dana, pa makar i za mnogo godina, zaboraviti sve one duge godine kad smo se jedva i poznavali.

Dok sam čekao, stigao je dan kad je Balamani trebao otići u mirovinu. Njegovu smo posljednju večer u službi proveli u društvu sa skupinom eunuha na pikniku pokraj rijeke. Jeli smo janjeće kebabe i kruh ispečen ispod peke. Kad je izišao mjesec, pili smo jaku rakiju od grožđica. Bilo mi je teško na srcu zbog svega što gubim. Balamani mi je bio sve: mentor, prijatelj i obitelj. Izrecitirao sam mu pjesmu iz *Šahname*, jednu o dobrome šahu, da mu pokažem koliko sam cijenio njegovu velikodušnost i darežljivost tijekom svih tih godina koje smo proveli zajedno. Kad su muškarci povikali: “*Ba! Ba!*”, posegnuo sam i za vlastitim stihovima:

*“Mnoge su osjećajne pjesme od davnina
Napisane za majku, oca, kćer i sina.
Oni čiju obitelj blaga takva krase
Ti život pun radosti imaju za se.
Al' i darovi drugi mogu tomu biti mjera
K'o što je prijateljstvo tebe i Džavahera
Ponekad veze što nisu krv i podrijetlo
Dragocjene postanu kao oku svjetlo.
Reci mi: 'Što izvor je ljubavi tvoje?
Je l' to neki nauk ili dar s neba to je?'
Takve dobrote nema ni u anđeoska soja
Ni u prijatelja dragosti kao što je tvoja.”*

Balamani je zastao na trenutak prije nego što mi je odgovorio, izgledajući izgubljen u mislima. Zatim su njegove tople stare oči potražile moje i osjećao sam se kao da se obraća samo meni.

“Sjećaš li se priče o Viđajanu, dječaku na brodu koji me prije mnogo, mnogo godina donio ovamo? Jednoga dana, kad su se mornari borili s olujom, a većina se drugih dječaka još oporavljala od operacije, Viđajan mi je ponudio komad ukradena voća. Prvi put u životu okusio sam slatkoću manga. O, kako je slasna bila naša tajna! Ali ništa nije bilo slađe od spoznaje da sam našao prijatelja u trenutku kad sam bio slomljen i sam. Zbog Viđajana naučio sam nadživjeti svoje tuge.”

Suze su me zapekle u očima. Sad ja moram posvetiti život pomaganju onima koji mene trebaju onoliko koliko sam ja trebao Balamanija. Kako li sam radostan bio otkrivši da prihodom iz mlina mogu spasiti Ferešte i — nadao sam se — svoju sestru od života koji su im bili tako mrski. Uz Anvarovu pomoć uspio sam postići i to da Masud-alija dodijele za ispomoć meni u pisarnici.

Onoga dana kad je Balamani otišao u Hindustan, započeo sam službu u pisarnici. Posao je bio dosadan i daleko ispod mojih sposobnosti. Abtin-aga, pomoćnik glavnoga pisara, pobrinuo se da mi dodijeli najsitničavije moguće zadatke, poput pisanja pisama provincijskim pisarima o najnovijim metodama zabilježbe donacija i priloga za dvorsku riznicu. Takve sam službene ukaze s lakoćom napisao za sat ili dva, a ostatak dana osjećao sam se jadno u svojoj novoj nezahthjevnoj i nezadovoljavajućoj ulozi. Više bi me ispunjavalo da sam upravitelj zoološkoga vrta – ondje bih barem mogao slobodno trčati sa životinjama.

Bio sam odveć kvalificiran za ovaj posao i svi su to znali. Imao sam i mozak i – usuđujem se reći – muda za položaj jednoga od najboljih političkih igrača na dvoru, ali – kao i većini muškaraca oko mene – bila mi je oduzeta ne samo muškost nego i sva moć. Bili smo na milost i nemilost vladarima, a ako ti vladari odaberu biti ubojice i lašci, lijeni, ovisni o opijumu ili suludo pobožni, dvorani im se moraju pokoriti i prilagoditi jednako kao što postolar oblikuje kožu oko nečije smrdljive noge. No ako ništa drugo, zasad sam barem bio siguran i tješio sam se činjenicom da biti zanemaren donosi svojevrsno olakšanje. Prisjetio sam se sufijске poslovice: leti i kad si u kavezu.

Kako je to bio početak nove vladavine, u pisarnici je bilo vrlo radno. Želje šaha Muhameda prenosile su se, nadzirale i ispunjavale većinom preko pisama i drugih pisanih dokumenata. Usto, dvorski su povjesničari bili zauzeti dokumentiranjem početaka njegove vladavine, dok su drugi pisali kratku povijest vladavine šaha Ismaila. Odlučio sam iskoristiti priliku i ispraviti zapise o zamršenim odnosima između moga oca, Kamjara Kofranija i Ismaila. Rekao sam Rašid-kanu što sam otkrio, a nakon što je provjerio priču, zapovjedio je da se odgovarajuće stranice preprave. Barem sam to uspio učiniti za svoga oca.

Negdje u to vrijeme u dvorsku su pisarnicu počela stizati pisana izvješća o osobama iz raznih dijelova zemlje koje su tvrdile da su Ismail i da on, zapravo, nije mrtav. Ti lažni Ismaili izmislili su priče o tome kako su bili svrgnuti s prijestolja i kako zaslužuju da ih se opet vrati na njega, a počeli su okupljati pristaše koji bi im u tome pomogli. Saznao sam da najmoćniji među njima novači pobunjenike među lurskim plemenima na jugozapadu zemlje, gdje je namjesnik bio Halil-kan. U skladu s tim, Halil-kan poslanje natrag u provinciju, pobrinuti se za to i ugušiti pobunu. Vijest o tome doznao sam od nekoga kome sam bio jako dobro platio da ga drži na oku i uhodi, pa sam onoga dana kad je Halil-kan krenuo iz Kazvina, odmah poslao poruku lurskim vođama i obavijestio ih o tome. Nakon toga, čekao sam novosti, svjestan da ću – sazna li se za moje planove – biti optužen za izdaju i pogubljen. Ali ubrzo je na dvor javljeno da su Halil-kan i njegovi ljudi upali u zasjedu te da je on ubijen strijelom kroz srce. Činilo mi se to primjerenim, jer je on probo moje srce.

Znao sam da će mirza Salman biti teža lovina. Odlučio sam biti strpljiv, držati ga na oku i čekati svoj trenutak. Kao što mi je Balamani savjetovao, pretvarat ću se da sam odan sluga u svakome mogućem pogledu. Kako godine budu prolazile, mirza Salman spustit će ograde, a tad ću ga udariti snažno i duboko. Neće znati što ga je snašlo.

U međuvremenu obraćao sam pozornost na glasine koje su kružile među pisarima, jer želio sam saznati sve što mogu o šahu Muhamedu i njegovoj ženi. Uskoro se počelo govorkati o tome da kizilbaši zaista ne vole Mahd-i Evliju. Bila je čvrste ruke, kao Pari, i nije im dopuštala da rade što im je volja. Bili su računali na to da će moći manipulirati njezinim suprugom slabićem, ali umjesto toga našli su se u situaciji da se moraju pokoravati zahtjevima njegove moćne žene. Opet se palačom, kao neugodan zadah, počela širiti prijetnja građanskoga rata.

Kako se činilo da Mahd-i Evlija ima vrlo visoko mišljenje o sebi, palo mi je na pamet da bih je možda mogao uvjeriti da je zaista ona taj izabrani safavidski vođa i nagovoriti je da me ipak otpusti iz palače. Postojala je i mogućnost da se možda ipak pojavi vladar kojemu ću rado služiti i zbog kojega će moje srce opet zapjevati nadom. Znao sam da ću morati biti strpljiv.

Nekoliko tjedana poslije bio sam presretan kad mi je glasnik donio vijest da je Džalilina karavana krenula i da se u gradu očekuje za desetak dana. Posjetio sam stražare na Teheranskim dverima, kroz koje će ući u grad, i rekao im da ću ih bogato nagraditi za sve vijesti o dolasku karavana u sljedeća dva tjedna.

U dvorskoj sam pisarnici u posljednje vrijeme dobivao zadatak pisati opomene namjesnicima u provincijama koji nisu platili dovoljno poreza u riznicu. Uživao sam pišući takva pisma – bila mi je to rijetka prilika da si dopustim ispušni ventil za potiskivanu ljutnju. Otkrio sam nove razine retoričkih vještina pa sam pisma začinjavao raznim metaforama i navodima iz Kurana ne bih li bolje izrazio što mi je na umu.

Jednoga dana, kad sam dovršavao posljednje od takvih pisama, došao me potražiti Masud-ali. Pogled mu je blistao, a turban mu je bio omotan oko glave urednije nego što sam ikad prije vidio.

“Upravo je stigla karavana s juga!” rekao je. “Putnike su odveli u karavansaraj Kamal.”

Odložio sam pero i tintu. Putem van sapleo sam se o stolic što ga je na krilu držao mladi pisar, izbivši mu ga iz krila, tako da je odletio na susjedni jastuk, zajedno s pismom što ga je mukotrpno bio pisao. Masud-ali gledao me razrogačenih očiju. Pisar se otesao: “Čemu takva žurba? Je li ti majka uskrsla iz groba?”

“Moglo bi se reći”, odgovorio sam.

Dan je bio sunčan, nebo kao tirkizna zdjela. Gotovo sam trčao niz Promenadu kraljevskih pastuha prema kongregacijskoj džamiji. Bijele šare na kupoli kao da su se vrtjele i izvijale gore prema pahuljastim oblacima. Srce mi je pjevalo. Napokon, nakon toliko dugo, moja je sestra možda ovdje! Hoće li imati lice poput mjeseca? Kako ću je uopće prepoznati?

Prošavši pokraj džamije i nastavivši prema karavansaraju Kamalu, naišao sam na groblje gdje nam je pokopan otac. Jednoga dana, kad se snađe i prilagodi novomu životu, dovest ću je ovamo i pokazati joj očev grob. Zajedno ćemo ga poškopiti ružinom vodicom i moliti, nadajući se da nas duh našega oca vidi i čuje s mjesta gdje sve duše pokojnika čekaju Sudnji dan. Premda ga se Džalile vjerojatno i ne sjeća, nadao sam se da će ipak htjeti poći sa mnom. Htio sam joj ispričati priču o tome kako je bio hrabar i kako ga je politika stajala glave. Potrudit ću se da shvati da je riskirao sve zato što je vjerovao u mogućnost postojanja savršena svijeta. S kakvim ću joj zadovoljstvom reći da je njegova duša dobila osvetu koju je zaslužila! Naravno, neću joj reći kakvu sam ulogu sam imao u tome, da je time ne dovedem u opasnost.

U daljini ugledao sam uske drvene dveri koje su označavale ulaz u karavansaraj, okružen visokim zidovima kako bi se putnici noću osjećali zaštićeno i sigurno. Dok sam prilazio, topli vjetar što je puhao ulicama iznenada mi je podigao skute i postao sam

svjestan mjesta gdje mi se nekoć njihala muškost. Sad je već prošlo pola života otkako je više nemam. Prisjetio sam se riječi kojima majke zovu svoje novorođene dječaciće: "Ah, moj mali penis od zlata!"

Kako bi zgranuta bila moja jadna majka da je saznala za moju sudbinu. Hoće li Džalile razumjeti zašto sam postupio tako kako sam postupio? Čim me vidi da ulazim u harem, znat će da sam lišen muških obilježja. Hoće li me svejedno voljeti? Ili će se samo pretvarati da joj je stalo do mene zato što me tako očajnički treba? Hoće li naš ponovni susret biti ispunjen razočaranjem, kao Parin susret s Ismailom? Osjećao sam ledenu grud u želudcu.

U karavansaraju veliko je otvoreno dvorište vrvjelo aktivnošću. Muškarci su istovarivali teret sa svojih životinja, žene su pomagale djeci sići s deva, a starija su djeca donosila vodu mlađoj. Rasterećene životinje odvedene su u staju, gdje će ih nahraniti i napojiti, a vlasnik karavansaraja poveo je goste u njihove sobe, dok im je nosač nosio prtljagu na svojim snažnim plećima. Pogledom sam pretraživao gomilu, tražeći lice nalik majčinu, zagledajući u svaku ženu dok su se gosti polako razilazili.

Ova je previše tamne puti. Ona ima odveć kovrčavu kosu. Previše okruglo lice. Prestara je. Ima kršćanski križ oko vrata. Ova nema ruku, jadnica. Kako su putnici odlazili u svoje sobe, u dvorištu ih je bivalo sve manje. Je li Džalile pošla nekom drugom karavanom? Krenuo sam potražiti vođu karavane, starijega muškarca obješenih brkova.

Iznenada sam začuo usklik ispunjen olakšanjem i svoje ime: "Pajame! Pajame!" Okrenuo sam se i potražio je pogledom, ali prije nego što sam se snašao, osjetio sam dvije vitke ruke oko sebe i glavu zarivenu u prsa. Je li to ona? Kako me je prepoznala? Tijelo joj je drhtalo kao prut dok je mrmljala molitve zahvalnosti. Srce mi je brže zakucalo i na trenutak nisam mogao ništa vidjeti, samo vrh njezine izbljedjele plave marame i nekoliko pramenova crne kose što su joj se iskrali na sljepoočnice. Iz obližnje se džamije začuo poziv na podnevnu molitvu, a kako je njegov slatki zvuk ispunjavao zrak, tako je ona nastavljala sa zahvalama.

Napokon se ta mlada žena odmaknula od mene i podigla lice. Zatečeno sam zakoračio unatrag. Kako je neobično bilo vidjeti je!

Kao da gledam vlastiti odraz u zrcalu, osim što je ona bila djevojka upola mlađa od mene. Imala je majčine oči raskošne boje meda, uokvirene tamnim trepavicama, a sudeći po odbjeglih pramenovima, od oca je naslijedila kovrčavu crnu kosu. Bila je sitne građe, na majku, ali činilo se da u tomu krhkom tijelu ima neizmjereno mnogo energije, kao kolibrić. Je li bila lijepa? Ne znam, znam samo da sam osjećao neodoljivu privlačnost i povezanost s njom.

"Sestro moja draga, hvala Bogu!" počeo sam, glasa otežala osjećajima.

Sve nas je vrijeme promatrala starica čije su oči bile zakopane među borama mudrosti. "Najsretnija obitelji, koliko se već dugo niste vidjeli?"

Podigao sam pogled. "Dvanaest godina?"

"O, pa ona je tad bila gotovo beba. Kako si je prepoznao?"

"Ja sam prepoznala *njega*", odgovorila je Džalile ponosno.

"Nije čudo. Sličite kao jaje jajetu", primijetila je starica.

"U tome slučaju, drago mi je što mi je brat tako privlačan", rekla je Džalile zadirkujućim tonom. "Hvala Bogu milostivome!"

Glasno sam se nasmijao njezinoj otvorenosti i hrabrosti, a zatim uzdahnuo s olakšanjem. Premda je na sebi imala izbljedjelu pamučnu haljinu i tuniku, a na ušima i oko vrata niti jedan ures, i premda od sedme godine nije osjetila ni trunčicu roditeljske ljubavi, činilo se da joj duh nije slomljen nego zdrav.

Ono malo njezine prtljage dao sam nosaču i uputio ga neka je odnese u palaču. Potom smo se oprostili od starice i vođe karavane i izišli iz karavansaraja, prvi put zajedno. Hodala je brzo, pogled joj je bio živ i pun zanimanja, ali umjesto da gleda blistave gradske kupole, nije ga skidala s moga lica.

“Gdje da počnem?” zapitah se naglas. “Naša rođakinja nije...”

“Naša je majka htjela... rekla je Džalile u isto vrijeme. Zagledali smo se jedno u drugo, osjećajući težinu svih godina koje smo propustili.

“*Labu! Vrući labu!*” doviknuo je ulični prodavač, a želudac mi se probudio kad je sirupast miris cikle ispunio zrak. Ali tad sam se sjetio da je moja sestra mrzila ciklu kad je bila mala. Pogledao sam je, pitajući se. Toliko toga nisam znao o njoj.

“Volim ciklu”, odgovorila je na moje neizgovoreno pitanje. “A i gladna sam.”

Nasmijao sam se i kupio nam dvije cikle. Prodavač nam ih je poslužio vruće, u keramičkim posudama, smiješeći nam se bez nekoga posebnog razloga. Puhali smo u njih da ih ohladimo i sladili se njima nasred ulice. Džaliline su usne i prsti postali ljubičasti dok je jela. Zahihotala je i otrla usta.

Kad smo pojeli, očistili smo usta i ruke, a zatim je zavladala još jedna nelagodna tišina. Što smo nakon toliko godina mogli reći jedno drugome? Oči su joj bile crvene i shvatio sam da joj zaista treba odmora.

“Dođi”, reko. “Daj da te odvedem u palaču pa ćeš vidjeti gdje ćeš živjeti.”

“Živjet ću u palači?” Nije mogla sakriti uzbuđenje u glasu.

“Da, živjet ćeš u palači. A uskoro ćeš nositi lijepe haljine i ukrase u kosi, obećavam ti.”

“Ali gdje ćeš ti živjeti?” upitala je.

“Blizu”, rekao sam. “Sve ću ti reći kad se smjestiš i malo odmoriš. Najprije ti želim nešto pokazati.”

Hodajući jedno uz drugo, krenuli smo u smjeru Teheranskih dveri, sve do mlina. Ondje nas je dočekao red žena koje su došle samljati žito, dok su druge kupovale već samljeveno brašno. Stajali smo i gledali kako magarci okreću golem mlinski kamen, koji se kotrljao preko zrnja i mlao ga u brašno. Džalile je bila kao opčinjena.

“Kod kuće sam to morala raditi ručno”, rekla je. Primio sam je za ruku i prešao joj prstima preko ogrubjela, žuljevita dlana. Ništa mi nije bila pisala o tome da naporno radi, nikad mi se nije požalila.

Izvukla je ruku iz moje i stisnula male usne, kao da osjeća nelagodu pri pomisli na to. “Ako kupimo brašna, mogla bih ti ispeći kruh”, ponudila je vrlo tiho. “Od naše sam rođakinje naučila sve majčine recepte.”

Iznenada kao da sam opet bio u rodnome domu i kao da sam opet gledao kako majka iz pećnice vadi kruh posut sjemenkama sezama, očiju blistavih od ponosa, dok se ja i Džalile divimo hrskavoj, izbrazdanoj kori i trgamo još vruće komadiće. Nijedan kruh nikad poslije nije mi bio tako dobar. Nosnice mi je ispunio miris iz djetinjstva, a jezik mi je bridio od čežnje za tim okusom.

“Džalile, taj mlin pripada nama. Jednoga ću ti dana ispričati cijelu priču, ali zasad možeš o njemu razmišljati kao o nekoj vrsti nasljedstva koje nam je zaobilaznim putem ostavio otac.”

Izrekavši to, shvatio sam da je to zaista istina. Da nam otac nije bio ubijen, ja nikad ne bih dospio u Parinu službu, a da joj nisam služio, nikad ne bih dobio ovaj mlin.

“Sretna sam što je naš”, odgovorila je. “Je li to pomoglo da me uspiješ dovesti u Kazvin?”

“To je samo dio razloga”, rekao sam. “Prije nego što si pozvana u palaču, bilo je dobro znati da te na neki način mogu uzdržavati.”

U pogledu joj se vidjela bol pa sam požalio što to nisam rekao nekako drukčije. Vjerojatno je cijeli život slušala koliki je teret.

“Zahvalna sam ti za sve što si učinio”, rekla je. “Ali zar zaista ja ne mogu ništa učiniti za tebe? Baš ništa?”

U jednome joj se ponosnom oku pojavila suza, koju je otrla gotovo ljutito. U toj sam gesti vidio svu usamljenost siročeta, ali i njezin neuništiv duh. Shvatio sam što trebam učiniti.

“Upravitelju!” pozvao sam. Prišao je pozdraviti me i izrecitirati blagoslove za mene i moju obitelj, a zatim me izvijestio da mlin posluje još bolje nego prije.

“To su dobre vijesti”, odgovorio sam. “Još je bolja vijest da je moja sestra napokon u Kazvinu. Molim te, donesi mi vrećicu najboljega brašna za nju.”

Džalilin je osmijeh bio blistav kao mjesec u mračnoj noći. U tišini, krenuli smo prema palači, noseći malu vreću s brašnom između sebe.

Dan nakon što sam ostavio Džalile na brizi jednoj od dvorskih dama na ulazu u harem, potražio sam je u njezinu novom domu. Dodijelili su joj skromnu sobu, koju je dijelila s još pet mladih žena na obuci, smještenu u velikoj zgradi sa spavaonicama. Kad sam se pojavio rano toga jutra, izgledala je zbunjena što me vidi unutar harema. Pozvao sam je na šetnju po vrtovima. Kad smo izišli i kad me upitala što sam radio u haremu, duboko sam udahnuo i lanuo da sam postao eunuh ne bih li se mogao zaposliti u palači i skinuti ljagu s obiteljskoga imena. Pogled joj je pobjegao prema mome međunožju, a zatim ga je brzo skrenula. Na trenutak je izgledala kao da neće moći udahnuti. Rekla je da mora sjesti. Poveo sam je do klupe u jednomu od vanjskih paviljona pa smo sjeli jedno pokraj drugoga, zureći u procvjetale breskve. Kad me napokon opet pogledala, očekivao sam da ću joj u očima vidjeti užasnutost. Umjesto toga, skliznula je na tlo, obgrlila mi noge oko gležnjeva i položila obraz na moja stopala.

“Što si ti platio krvlju i mesom, ja ću platiti odanošću. Kunem ti se!”

Pokušao sam joj pomoći da ustane, ali nije se dala pomaknuti. Kad su mi njezine tople suze skliznule niz stopala, kao da je njezina nježnost i blagost zaliječila i najdublje rane u mome srcu. Podigao sam je na noge i zagrlio, a njezine su suze dobile društvo u mojima.

Otada sam je svakodnevno posjećivao, da vidim kako napreduje. Prema Mahd-i Evlijinim zapovijedima, započela je rigorozan program šegrtovanja, ne bi li što prije i što bolje naučila služiti damama. Dan joj je počinjao vrlo rano, podukom kako pozdravljati i oslovljavati žene na različitim položajima, a nastavljao se podukom o svakodnevnom i sezonskom ritmu života u palači. Bio sam zadovoljan i ponosan kad su dame pohvalile njezin krasopis, brzo učenje, želju da ugodi i sposobnost da čak i teškim situacijama pristupi pozitivno.

U rijetkim prilikama kad smo oboje bili slobodni, Džalile bi mi ispekla kruh u jednoj od manjih kuhinja u haremu; jeli smo ga s ovčjim sirom i orasima, baš kao što smo to nekoć davno, dok smo još bili djeca, činili kod kuće. I svaki je put bilo kao da nikad prije nisam jeo kruh, toliko je duboko bilo zadovoljstvo koje sam osjećao sjedeći pokraj nje i ponosno kušajući što je ispekla. Malo po malo, pričali smo jedno drugome priče o svomu životu, a sa svakom je naše međusobno razumijevanje raslo. Tek kad smo počeli

razgovarati o osobnoj povijesti, shvatio sam koliko sam duboko usamljen bio prije njezina dolaska.

Drugi su se mogli posvađati s braćom i sestrama, ili ujacima i stričevima, ali svejedno imati još mnogo rodbine kojoj se mogu okrenuti; mogli su godinama ne razgovarati s nekima od njih zbog neke glupe sitnice i naslađivati se svojom ljutnjom, a ipak i dalje uživati potporu i prijateljstvo ostatka obitelji. Ali Džalile i ja nismo imali nikoga drugoga, a ta nas je spoznaja navela da jedno drugome budemo dragocjeni kao neprocjenjivi biseri izronjeni iz olujnih dubina Perzijskoga zaljeva.

Dok je Džalile svladavala vještinu dvorskoga protokola, ja sam nastavio rutinski raditi u dvorskoj pisarnici, sve dok jednoga jutra nisam načuo kako dvorski povjesničar objašnjava svome mladom pomoćniku da moraju početi pisati povijest kratke vladavine šaha Ismaila. Rekao mu je neka zaduži nekolicinu ljudi da od Ismailovih najbližih suradnika prikupe pojedinosti o tome kako je pokušao riješiti nacionalne i međunarodne probleme, a da razne velikaše ispitaju o njegovu pokroviteljstvu džamija i umjetnika. Pomoćnik je trebao prikupiti sav potreban materijal, a zatim ga donijeti meštru, koji će potom napisati dvorsku povijest.

Kad je meštar završio s uputama, pomoćnik je spustio glas.

“Što ćete napisati o onoj njegovoj sestri?” upitao je povjesničara gotovo šaptom.

“Misliš na onu koja ga je otrovala?” uzvratilo je meštar pitanjem.

“Mislio sam da su ga otrovali kizilbaši.” Mladi je pomoćnik imao ružno, napadno crven jezik i usne.

“Tko zna? Harem je tajanstvena sredina. Nitko ne može biti siguran što se unutra zaista događa.”

“Naravno da može”, rekao sam tako glasno da su ostali pisari podigli glave od posla. “Zašto ne pitate eunuhe koji svakodnevno ondje borave i rade?”

“Čemu trud? Žene ionako jedva da išta rade”, rekao je mladi pomoćnik.

Ustao sam. “Jesi li zaista takva budala? Parihan hanum u samo je jednomu danu učinila više nego ti cijele godine. U usporedbi s njom, ti si kao stara, oronula mazga.”

Dvorski me povjesničar pogledao kao da sam sišao s uma. “Smiri se!” rekao mi je. “Ionako ćemo o njoj napisati samo nekoliko stranica.”

“Onda ćete propustiti jednu od najzanimljivijih i najnapetijih priča našega doba.”

“Tako misliš samo zato što si joj služio”, rekao je mladi pisar, odmahnuvši rukom.

Sjećanja na Pari počela su izvirati tako nenadano da su mi se učinila stvarnijima od ovih muškaraca preda mnom: njezini izazovi prvoga dana kad sam je upoznao, iskrica u njezinu pogledu kad je ispustila zdjelu s paunom, zvonak zvuk njezina glasa dok je recitirala pjesmu kojom je ušutkala mirzu Šokrolaha, njezina odvažnost kad je molila Ismaila da se smiluje onima koje je osudio na smrt, snaga njezinih ruku kad me gurnula iz nosiljke. Silno mi je nedostajala. Njezine velike mane – svojeglavost, arogancija i žestina – ujedno su joj bile i prednosti. Zašto povjesničarima nije stalo da saznaju istinu?

“Neznalico!” rekao sam mladome pisaru. “Zar ne misliš da imaš dužnost saznati i reći istinu?”

Slegnuo je ramenima. Rašid-kan poslao ga je na drugi kraj prostorije i rekao mu neka nastavi s poslom. Odande me šibao pogledom, ali više nije rekao ni riječ. Shvatio sam da dvorski povjesničari ne samo da neće napisati dovoljno o Pari nego uopće neće ispričati

njezinu priču. Kako bi i mogli? Svakodnevni poslovi žena u haremu, njihovo političko djelovanje, njihove strasti, ekscentričnosti i svađe neće biti zabilježene, a ako i budu, bit će pogrešno protumačene i jednako pogrešno shvaćene. Što je još gore, dvor šaha Muhameda nedvojbeno će kraljevnju prikazati kao čudovište, ne bi li tako opravdao njezino pogubljenje.

U tome sam trenutku odlučio da moram napisati Parinu životnu priču, pretvarajući se da odgovaram na dvorska pisma. Ne samo da ću zapisati kako je zaista bilo i što se zaista dogodilo, nego ću i raspršiti pogrešne predodžbe o njoj i tako učiniti da živi zauvijek. To je najmanje što je zaslužila.

Kao jedini kroničar koji joj je služio dovoljno blizu da udiše miris njezina parfema, znao sam bolje nego itko drugi da kraljevna nije bila besprijekoran dragulj bez mane. Nikad i nisam kanio hiniti da je tako, za razliku od naših povjesničara koji često nastoje opravdati neuobičajeno ponašanje šahova. I predobro sam poznao Parinu aroganciju, njezino odbijanje kompromisa i naglu narav, ali jednako sam tako shvaćao da je njezina autoritativna priroda iznikla iz činjenice da je bila učenija i iskusnija u vođenju države nego većina muškaraca. Imala je pravo željeti vlast; samo su je pohlepa i strah drugih spriječili da dosegne veličinu koju je zasluživala.

Već sam to poslijepodne, nakon što je većina pisara otišla kući na popodnevni čaj, počeo raditi na prologu. Kad se već toliko smračilo da više nisam vidio pisati, pažljivo sam sakrio ispisane stranice u prašnjav kut knjižnice. Shvatio sam da se napokon počelo ispunjavati pretkazanje iz moje natalne karte. Sudbina me dovela na dvor zato da jednoga dana mogu ispričati istinu o Parihan hanum, onoj koja je bila gospodarica moga života, vladarica anđelima, jednaka suncu.

Popis ključnih likova

ŠAH TAHMASP I NJEGOVA OBITELJ

Šah Tahmasp, drugi vladar safavidske dinastije (vladao 1524. - 1576.)

Sultanum begum Mavsilu, supruga Turkmenka i majka Muhamedu Hodabandi i Ismailu

Daka Čerkeskinja, njegova supruga Čerkeskinja i majka Parihan i Sulejmanu; sestra Šamhala Čerkeza

Sultanzade, njegova žena Gruzijka i Hajdarova majka

Zara Badži, njegova druga žena Gruzijka i majka dvama mladim sinovima

Muhamed Hodabanda, njegov najstariji sin

Ismail, drugi sin po starosti

Hajdar, treći sin po starosti

Gouhar, najstarija kći

Pari, druga kći po starosti

Mahmud, sin kojega je imao sa sluškinjom

Bahram, njegov brat (pokojni)

Ibrahim, Bahramov sin; Gouharin muž

Husein, Bahramov sin, namjesnik Kandahara

Badi al-Zaman, Bahramov sin, zaručen za Pari

ŠAH ISMAIL I NJEGOVA OBITELJ

Šah Ismail, treći vladar safavidske dinastije (1576. – 1577.)

Hatidže, njegova supruga, ropkinja iz Afrike

Kudenet, njegova supruga, kći Šamhala Čerkeza

Mahasti, njegova supruga, ropkinja s Kavkaza, majka njegova sina Šodžaudina

Mohsen, Hatidžin brat

ŠAH MUHAMED I NJEGOVA OBITELJ

Šah Muhamed, četvrti vladar safavidske dinastije (1578. – 1587.)

Hajrunisa begum (Mahd-i Evlija), njegova supruga i majka njegovih sinova: Hamze, Abase, Abu Taleba i Tahmaspa

Sultan Hasan, njegovo najstarije dijete s drugom ženom

SLUGE NA DVORU SAFAVIDA

Amir-kan Mavsilu, Sultanumin brat
Amin-kan Halaki, liječnik
Anvar, eunuh iz Sudana; vođa kraljevskoga harema
Azar, glavna dvorska dama
Balamani, eunuh iz Hindustana; Anvarov glavni pomoćnik
Ferešte, prostitutka
Džavaher, eunuh iz Kazvina i Parin sluga; također poznat i kao Pajam
Džalile, Džavaherova sestra
Hasan-beg Halvedžioğlu, Ismailov omiljeni družbenik
Husein-beg, vođa Ustadžlua
Hakaberi-kan, Sultanzadin brat
Halil-kan Afsar, Parin čuvar u djetinjstvu
Holafa, vođa klana Rumlu
Lulu, dvorski astrolog
Madžid, Parin vezir
Marjam, Parina miljenica
Masud-ali, potrkalo u Džavaherovoj službi
Mirza Salman Džaberi, vođa dvorskih cehova
Mirza Šokrolah, glavni rizničar
Muhamed Amir Širazi, Džavaherov otac (pokojni)
Nasrin, Hatidžina glavna dvorska dama
Rašid, glavni pisar
Selim, vođa protokola
Šamhal Čerkez, Parin ujak, vođa Čerkeza

Napomena: aga, beg, begum, kan, hanum, hatun i mirza titule su koje obično dolaze iza osobnoga imena.

Kad je titula "mirza" iza osobnoga imena, označava osobu kraljevskoga roda (kao u slučaju princa Mahmud-mirze), a kad je ispred, označava počasnu titulu (kao u slučaju velikoga vezira mirze Salmana).

Autoričina napomena

Parihan hanum živjela je od 1548. do 1578. Nekoliko njezinih suvremenika povjesničara izrazilo je sumnju da je ona otrovala šaha Ismaila, premda druge teorije kažu da se predozirao drogom ili da ga je otrovala skupina uglednika koji nisu bili zadovoljni njegovom vladavinom. Nekoliko mjeseci nakon njegove smrti, Pari su dali ubiti njezin polubrat šah Muhamed i njegova supruga Mahd-i Evlija.

Nakon Parine smrti, Mahd-i Evlija godinu i pol *de facto* je vladala Iranom, sve dok se kizilbaški velikaši nisu umorili od njezine tiranije i dali je ubiti. Veliki vezir mirza Salman, jedan od onih ljudi koji uvijek osjete kamo i kako vjetar puše, promijenio je stranu tik prije nego što su je kizilbaši odlučili smaknuti. Nekoliko godina poslije, jedan od kizilbaša – kivan na njegovu moć – ubio je i njega. Godinama su vladali nemiri, dok su se plemena borila za prevlast i dominaciju nad drugima.

Tijekom Parina kratka života, Osmansko je Carstvo bilo jedno od najmoćnijih na svijetu. Pod vodstvom Sulejmana Veličanstvenoga, Osmanlije su osvojile mnoge teritorije, sve do Mađarske na zapadu, a na istočnim granicama s Iranom i drugim susjedima vodili su mnoge i česte bitke. Safavidski Iran priznali su tek kad je 1555. godine Parin otac šah Tahmasp dogovorio mirovni sporazum u Amasji, kojim su dvije velesile među sobom podijelile sporna područja. Moj roman polazi od pretpostavke da bi Pari neumorno radila na održavanju toga sporazuma, premda u izvorima kojima sam se služila nisam našla neke posebne dokaze da je bilo tako. Nedugo nakon njezine smrti Osmanlije su napali Iran i između tili dviju zemalja opet su započeli sukobi, koji su imali razorne posljedice – između ostaloga i gubitak dijela iranskoga teritorija.

Safavidska je dinastija vladala Iranom od 1501. do 1722. godine. Ismail I., osnivač dinastije, proglasio je šijitizam službenom vjerom u Iranu, pa je danas Iran najveća šijitska država na svijetu. Unatoč mnogim političkim previranjima, safavidska je dinastija bila stabilna i dovoljno bogata – posebice u prvoj polovici – da financijski podupre nastanak mnogih remek-djela iranske arhitekture, tapiserija, slikarstva, poezije i drugih oblika umjetnosti i obrta. Među tim je remek-djelima bila i ilustrirana Firdusijeva *Šahnama* koju je šah Tahmasp dao izraditi po narudžbi, a koju se smatra jednim od najljepših primjeraka u povijesti nakladništva. Tahmasp je 1567. tu knjigu dao Osmanlijama, zajedno s drugim bogatim darovima natovarenim na leđa desetaka deva, nanijevši tako neprocjenjiv gubitak budućim naraštajima Iranaca.

Nakon dugogodišnjih unutrašnjih i vanjskih previranja te borbi za prijestolje nakon Tahmaspove smrti, vlast nad Iranom napokon je preuzeo sposoban vladar. Najvećim safavidskim vladarom na kraju se pokazao Abas – drugi sin šaha Muhameda i njegove supruge Mahd-i Evlije – koji je 1587. svrgnuo oca s prijestolja i okrunio se u dobi od samo šesnaest godina. Vladao je više od četiri desetljeća. Šah Abas Veliki napokon je ugušio pobunu kizilbaša tako što je uništio stare moćnike i na položaj uzdigao nove, osobito preobraćene Gruzijce, Čerkeze i Armence, koji su potom bili odani samo njemu. No njegovo je možda najveće postignuće grad Isfahan, koji je 1598. proglasio glavnim gradom te dogradio i uredio uz pomoć najboljih arhitekata, graditelja, kaligrafa i keramičara. Središnji trg koji dominira gradom te mostovi preko rijeke koja njime teče istinski su

krunski dragulji njegove vladavine.

Ključni članovi kraljevske obitelji spomenuti u ovoj knjizi stvarne su osobe. U nekim sam slučajevima izmislila imena žena čija imena nisu zapisana. Sluge u dvorskom haremu – uključujući Džavahera, Hatidže, Balamaniya i Marjam – izmišljeni su likovi.

Zahvale

Posljednjih je godina nekoliko znanstvenika na temelju proučavanja izvornih zapisa pokrenulo drukčiji način razmišljanja o političkoj sofisticiranosti predmodernih muslimanskih žena poput Parihan hanum. Njihovi su mi radovi bili od neprocjenjive vrijednosti i omogućili su mi da zamislim odluke koje je Pari možda donosila i život kakav je možda mogla živjeti. Moram posebno spomenuti Shohreh Gholsorkhi, koja je napisala pronicljiv članak o Parinoj ulozi u politici njezina vremena, a Maria Szuppe podrobno je opisala širinu naobrazbe te bogatstvo i moć koju su uživale neke od žena na safavidskome dvoru. Marijin me rad potaknuo na razmišljanje o mogućem zamršenom odnosu između Pari i njezina ujaka Šamhala Čerkeza te velikoga vezira mirze Salmana, a i usmjerila mi je pozornost na sukob do kojega je došlo oko nadzora nad dvorskom riznicom u Kazvinu. Uz njih, i radovi Leslie Peirce na temu predmodernih žena u Osmanskome Carstvu bili su mi od velike pomoći u rasvjetljavanju organizacijske strukture dvorskoga harema i zadataka što su ih imale i obavljale žene koje su u njemu živjele. Unatoč tome što su bile izolirane i zatvorene, neke od muslimanskih žena na dvoru imale su mnogo više moći, bogatstva i utjecaja nego što im se obično pripisuje.

Jedan od ključnih primarnih izvora za povijesne događaje koje spominjem u ovoj knjizi bila je dvorska kronika iz pera Eskandra Monšija, koji je desetljećima bio povjesničar šahu Abasu Velikom (1571. – 1629.). Prvi svezak njegove povijesne knjige postavlja pozornicu za Abasovu vladavinu, preko opisa i priča o vladarima koji su mu prethodili. Monši (što znači "pisar") podrobno opisuje smrt šaha Tahmaspa i borbu njegovih sinova za vlast: Hajdarov pokušaj da zauzme prijestolje, činjenicu da je Ismail dao ubiti većinu svoje braće i rođaka, kao i sudjelovanje Parihan hanum u dvorskoj politici. No budući da Monši ne navodi mnogo podataka o tome što je Pari radila i čime se svakodnevno bavila, mnoge sam stvari jednostavno izmislila. I premda sam se držala Monšijevih zapisa u opisima ključnih događaja (krunidbi, ubojstava i preuzimanja moći), neke sam pojedinosti izmijenila, a druge izmislila kako bi se bolje uklapale u moju priču. Čitatelji koje zanima Monšijeva povijest opisanih događaja neka potraže *Povijest šaha Abasa (History of Shah Abbas)* u prijevodu Rogera M. Savoryja, svezak 1., stranice 283 – 342 (vidjeti popis ključnih izvora).

Priče u kurzivu, kojima počinju poglavlje ove knjige, dolaze iz priče koju je veliki iranski pjesnik Firdusi ovjekovječio u *Šahname*, epu što ga je dovršio 1010. U prepričavanju priče služila sam se prijevodima Dicka Davisa te Arthura Georgea Warnera i njegova brata Edmonda Warnera. Pradavna priča o pobuni kovača Kavea protiv tiranina i dalje ima iznimnu važnost u današnjoj iranskoj kulturi; "Kaveov barjak" sa slikom kovačke pregače i danas je moćan simbol otpora.

Za korisne napomene i primjedbe dok sam pisala ovaj roman željela bih zahvaliti Ahmadu Amirrezvaniju, Aliju Amirrezvaniju, Firoozeh Amirrezvani, Catherine Armsden, Genevieve Conaty, Carolyn Cooke, Laurie Fox, Edu Grantu, Tess Uriza Holthe, Marshallu Krantzu, Katherine Smith i svojoj agentici Emmi Sweeney. Sandra Scofield, moja mentorica i prijateljica, dala mi je smislene i podrobne prijedloge i primjedbe na ranu verziju rukopisa. Hvala iz dubine srca Alexis Gargagliano iz nakladničke kuće Scribner jer

je bila urednica "stare škole" u najboljem smislu toga izraza: temeljita, promišljena i promijenila me nabolje.